ماموٚستا حەسەن زیرەک

ئەستێرەیەکی گەشی ئاسمانی گۆرانی کوردی

کۆکردنەوە و ئامادە کردنی: ڕەحمان نەقشی

پێڕست

١- حەسەن زیرەک، پانۆرامای جوانی و ئەوین .... وریا رەحمانی ٤

٢- زیرەک، ئێعجازێک لە ناخوداگای زەمان دا .... وریا رەحمانی ٦

٣- سایکۆلۆژیای وشە لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکدا .... عەبدولی حەمەباقی ٨

٤- رەهەندەکانی حەسەن زیرەک .... عادل محەمەد کەریم ١٥

٥- ئەستێرەیەکی گەش و درەوشاوە لە ئاسمانی هونەرو ئاوازی رەسەنی کورددا .... جەمیل مەلاقەرە ٢٢

٦- ژیان و بەسەرهاتی گۆرانیبێژی مەزنی کورد "حەسەن زیرەک" .... محەممەد نوورمحەممەدی ٢٧

٧- هەر دەنگی وەک حەسەن زیرەک نییە.. سامان زیرەک ٣٥

٨- کورد ریز لە دلسوزان و داهینەرانی خۆی ناکرێ! .... سەید حکیم بەرزنجی ٣٩

٩- نوستالوژی بیرەوەرییێکی لە یاد نەکراو .... کانون کوەنوردان کردستان ٩٣

١٠- فەرهەنگۆکی گۆرانییەکانی زیرەک .... هاورێ جەلال ١٠٢

١١- ٣٨ ساڵ لە ئاوا بوونی ئەستێرەیەکی گەشی ئاسمانی گورانی کوردی .... عەبدولغەفار عەبدوڵلا ١٢٨

١٢- کاریگەری دەنگ لەسەر هەست... دەنگی هونەرمەند حەسەن زیرەک وەک نموونە!! ..... جەمالی دەلاک ... ١٣٢

١٣- ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کوشت؟ .... جەواد حەیدەری ١٣٥

١٤- ئەوین، بێ ئۆقرەیی و نامۆیی; حەسەن زیرەک .... ئیسماعیل ئیسماعیل زادە ١٤٢

١٥- زیرەک دەگەڕێتەوە سلێمانی! .... ساڵح بێچار ١٤٥

١٦- زیرەک؛ ناسنامەی گۆرانیی میللەتێک! .... ساڵح بێچار ١٥٩

١٧- حەسەن زیرەک عودژەن بوو.... ئەیزانی عود بژەنێت .... محەمەد حەمەباقی ١٦١

١٨- زیرەک لە زمانی ژنانی کوردەوە .... ئا: ساڵح بێچار ١٦٦

١٩- وتووێژ لەگەڵ میدیا زەندی هاوسەری حەسەن زیرەک .... ئا: دکتور ئەمیر عەبدوڵڵاهی ١٧٢

٢٠- ژیاننامەی حەسەن زیرەک: لە کرێکاری لە بۆکان تا هونەرمەندی لە بەغدا ...... هومایۆن کەمانگەر ... ١٧٩

٢١- پشکێک لە ڕاڤەی وشە پێویستەکانی گۆرانییەکانی زیرەک .... هاورێ جەلال ١٨٧

٢٢- حەسەن زیرەک .... جام کوردی ١٩١

٢٣- زیرەک؛ ئەو کەسەی بەهەشتی هێنایە ئەم جیهانەوە .... ئەمجەد غوڵامی ١٩٨

٢٤- ساڵان دەچوومە باغی شەقڵاوە ٢٠٣

٢٥- ئۆرکێسترێک، بە بەشداری حەسەن زیرەک و مامە قالە .... ح. س. سۆران ٢٠٦

٢٦- ٤٥ ساڵ بەسەر کۆچی دوایی هونەرمەندی هەزار ئاوازە تێپەڕی .... عەلی شیرینی ٢٠٨

٢٧- حەسەن زیرەک، حەسەن زیرەک نەبوو! .... د.مەسعوود بینەندە ٢١٥

٢٨- ئایا حەسەن زیرەک هونەرمەند بوو؟ .... ئەحمەد ئەمانی ٢٢٤

٢٩- حەسەن زیرەک: نەورۆز ستایشی شاهەنشا یان کەیخوسرەو؟ .... ئەسعەدی مەلا موستەفا ... ٢٢٩

٣٠- کورد قەرزاری حەسەن زیرەکە .... ئارام شەمێرانی ٢٣٢

٣١- نگاه کۆتاه بە زندگی هنرمند استاد حسن زیرک .... بهزاد خالوندی ٢٣٨

٣٢- نگاهی بە زندگی زندەیاد حسن زیرک بە قلم میدیا زندی ٢٤٨

حەسەن زیرەک، پانۆرامای جوانی و ئەوین

وریا رەحمانی

ئەگەر نەڵێین سەرەکیترین بە دڵنیاییەوە یەکێک لە پیرۆزترین ئەو کەسانەی کە زیاترین کاریگەرییان لە سەر ژیانی پڕ لە ئاڵۆزیی نەتەوەیەکی بندەستی وەکوو کورد بە درێژایی مێژوودا داناوە، دەتوانین لە »حەسەن زیرەک»ی هونەرمەندی بێکۆتایی و گۆرانیبێژی بێوێنەی وڵاتی کوردەواری یاد بکەینەوە. کاتێک کە لاپەڕەکانی مێژووی نەتەوەیەک هەڵدەدرێتەوە، لەگەڵ ناوی کەس یان کەسانێ رووبەروو دەبینەوە کە بە جۆرێک لە جۆرەکان توانیویانە رەهەندە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کۆمەڵگاکەیان بقۆزنەوە و لە چوارچێوەی بیری مێژوویی خەڵک دا جاودانەیی و هەرمانییەکی پیرۆز بۆ خۆیان دەستەبەر دەکەن. بە گشتی مێژوو نوێنگەی درەوشاوەی ئەو کەسایەتییە مەزنانەیە کە لە بواری کاریگەری و رەوتی بەرەوپێشیی ژیانی مرۆڤایەتی دا خاوەنی پێگەی بەرچاو و حاشاهەڵنەگرن و زۆربەی کات مێژوو خود گێڕانەوەی ژیان و مەزنایەتیی کەسایەتییە ناودار و خاوەن پێگەکانی خۆیەتی و پێناسەیان دەکات. کەچی هەندێک جار هەیە و هەڵدەکەوێ کە لە مێژووی شانازییەکانی مرۆڤ دا لەگەڵ ناو و دەوری کەسانێک رووبەروو دەبینەوە کە زۆرجاران لە دەرەوەی بازنەی گێڕانەوەیی مێژوودان و تەنانەت دەتوانین بڵێین ئەوە مێژوویە کە بەوانەوە دەگێڕدرێتەوە و لە حەقیقەتدا ئەوانن کە رەهەندە مێژووییەکان دەخوڵقێنن و لە هۆکارە سەرەکییەکانی پێناسە و شوناسی نۆڕمێکی تایبەت یان نەتەوەیەکی زیندوون. لە راستیدا مەبەستی ئاماژەییی ئەم بابەتە لە گەیشتن بەم دەرەنجامەدا خۆی دەنوێنێ کە بڵێ حەسەن زیرەکی کوردان وێنای راشکاوی ئەمجۆرە کەسایەتیانەیە کە خود دەتوانێ وەک بەڵگەیەکی مێژوویی لەبڕان نەهاتوو بۆ ئێمەی کورد بۆ هەمیشە وەک نموونەیەک بمێنێتەوە. لە پەیبردن بە قووڵایی گۆرانیەکانی حەسەن زیرەکی

هونەرمەنـد بـە روونـی رەگدانـەوەی فەرهـەنگ و پێکهاتـەی ژیـانی کۆمەڵایـەتی و نەتـەوەیی وڵاتـی کـوردەواری دەردەکـەوێ و لـە تـوێی شـوێن بـە شـوێنی ئـەو ئـاواز و گۆرانییانـەدا نـاوەرۆک و کـاکڵی نـەریت و رەهەنـدە مێژوویییەکان نمایانتر دەبن. دەنگێکی رەها و سرووشتیانەی بزوێنەر، دەرکێکی قـووڵ لـە فەرهـەنگی کوردەواری، دەسەڵاتێکی بەرین بە سەر هونەر و کاری موسیقی و هەستێکی ناسک و جوانی ناسـانە و خوڵقێنـەر لەگەڵ هەوڵی بێوچـان و ماندوونەناسـانەی بـەردەوام هونەرمەنـدێکی وەهـا مـەزن و گشـتگیر و جاویدانـەی لـە حەسـەن زیـرەک درووست کرد کە بە ئەرخایەنیەوە وەک گەورەترین و هەرمانیترین هونەرمەندی نەمری کورد لە هەمیشەیی مێژوودا بمێنێتەوە. کاتێک وردتر دەڕوانینە کارەکانی ئەم گۆرانیبێژە ئۆستوورەییەی وڵاتەکەمان پتر ئەم راستییەمان بۆ دەردەکەوێ کە موزیکی زیـرەک تەنانـەت لەوپـەڕەوەی زەرفییەتـەکانی مۆزیـک و فەرهـەنگ و هونـەری کـوردەواری دا رووی داوە و بـە قەناعـەت وەک «ئەبـەر هونەرمەنـدێک»ی شایسـتە پەرژینـەکانی بەزانـد و وەک کەسـایەتییەکی هونەرپـەروەری کـورد لـە ئاسـتێکی بـەربڵاو و گەشـەداری جیهـانی دا پـەرەی بـە بەسـتێنە هونەرییـەکانی مـرۆڤ و خۆزگەکانی کورد بەخشیوە. حەسەن زیرەکی هونەرمەند و گۆرانیبێژی گـەورەی کـورد لـە سـەرماوەزی سـاڵی ١٣٠٠ی هەتاوی دا لە گەڕەکی «قەڵای سەردار» لە شاری بۆکان لە دایک بووە و پـاش چەرمەسەری و نەهامەتییـەکی زۆر بـەڵام لێوان لێـو لـە جوانی و ئـەوین لـە ڕێکـەوتی ٥ی پووشپەڕی سـاڵی ١٣٥١ی هەتـاوی دا بـە هـۆی نەخۆشیی شێرپەنجەوە ماڵئاواییـەکی غەریبانـەی لـە ژیـان کـرد و لـە سـەر ویسـت و داخـوازیی خـۆی لـە داوێنـی کێـوی «ناڵەشکێنە»ی بۆکان بۆ هەمیشە تێکەڵ بە خاکی پیرۆزی نیشتمانەکەی کرایەوە. ئەمێستاش گڵکۆی پیـرۆزی لـە بۆکان رووگەی پـڕ لـە ئـەوینی هەموو ئـەو کەسانەیە کە خولیـای دەنـگ و هونـەری زیرەکیـان لـە دڵان دایـە و لـە بەستێنی بێکۆتاییی ئەو دەنگە ئاسمانییە دا دەرفەتەکانی ژیانیان دەلاوێننەوە و لـە نێـو گۆرانییەکانی دا واتـای ژیان و ئاوات و دڵخوازییەکانیان وێنا دەکەن. لە واقیع دا گۆرانی و دەنگی «زیرەک» هێمـای پیـرۆزی خۆزگـەکانی مرۆڤی کوردە و لە هەمیشەیی مێژوودا وەک نمادێکی هەتایی شـانازییەکەی بـۆ کـورد و مۆزیکی کـوردی دەمێنێتـەوە. رەنگە هەرگیز دوور لـە راستبێژی نـەبێ کە ئەگـەر بڵێین دەنـگ و گـۆرانی و هونـەری «زیـرەک» مـەودای شـانازی خوڵقێنی خۆزگەی مرۆڤی کوردە.

سەرچاوە: وێبلاگی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٢ی نۆڤەمبەری ٢٠١٥

زیرەک، ئێعجازێک لە ناخوداگای زەمان دا

ئەگەر نەڵێین سەرەکیترین بە ئەرخەیانییەوە یەکێک لە پیرۆزترین ئەو کەسانەی کە زیاترین کاریگەرییان بە سەر ژیانی پڕ لە ئاڵۆزیی نەتەوەیەکی ژێردەستی وەکوو کورد بە درێژایی مێژوودا هەبووە، دەکرێ "حەسەن زیرەک"ی هونەرمەندو گۆرانیبێژی بێ وێنەی بۆ بێنینەوە. کاتێک کە لاپەڕەکانی مێژووی گەلێک هەڵدەدرێتەوە، ناوی کەسانێک لە گەورەپیاوانی کاریگەرو شوێن دانەر بەرجەستە دەبێتەوە کە بە جۆرێک لە جۆرەکان توانیویانە رەهەندە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کۆمەڵگەیان بقۆزنەوەو لە چوارچێوەی بیری مێژوویی خەڵکدا هەمیشەیی و هەرمانیی پیرۆز بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن.

بە گشتی مێژوو هەمیشە نوێنگەی ئەو کەسایەتییە مەزنانەیە کە لە بواری کاریگەری و رەوتی بەرەوپێشی ژیانی مرۆڤایەتی دا خاوەن پێگەی بەرچاوو حاشاهەڵنەگرن و زۆربەی کات مێژوو خودگێڕانەوی ژیان و مەزنایەتی کەسایەتییە ناودارو خاوەن پێگەکانی خۆیەتی و پێناسەیان دەکات. بەڵام هەندێک جاریش هەیە هەڵدەکەوێ کە لە مێژووی شانازییەکانی گەلان و تەنانەت جیهانیش دا لەگەڵ ناوو دەوری کەسانێک رووبەڕوو دەبینەوە کە زۆر جاران لە دەرەوەی بازنەی گێڕانەوەیی مێژوودان و بەڵکوو بە جۆرێک لە جۆرەکان دەتوانین بلێین ئەو مێژوویە کە بەوانەوە دەگێڕدرێتەوەو لە راستیدا ئەو کەسانە رەهەندە مێژووییەکان دەخولقێنن و لە هۆکارە سەرەکییەکانی پێناسەی نۆرمێکی تایبەت یان تەنانەت گەلێکی زیندووشن. ئەگەر نەمهەوێ باسەکە زۆر بە پەراوێزدا ببەم و باسەکەم بابەتیانەتر درێژە پێ بدەم مەبەستی سەرەکیم ئەوەیە کە بڵێم "حەسەن زیرەک"ی کوردان وێنای راشکاوی ئەم جۆرە کەسایەتییە "ئەبەر ئینسان"ـ انە بوو کە خود دەتوانێ وەک بەڵگەیەکی مێژوویی لەبڕان نەهاتوو بۆ ئێمەی کورد بۆ هەمیشە وەک نموونەیەک بێتەوە.

کاتێک وردتر دەڕوانینە ئەم گۆرانیبێژە ئۆستوورەییەی گەلەکەمان پتر ئەم راستییەمان بۆ دەردەکەوێ کە مۆزیکی زیرەک لە دەرەوەی زەرفییەتەکانی مۆزیک و مێژووی ژیانی کوردەواری دا رووی داوەو بە قەناعەت زیرەک وەک "ئەبەر هونەرمەند"ێک سنوورەکانی هونەری وڵاتی کوردەواریی تێک شکاندو وەک کەسایەتییەکی هونەرمەندی کورد

لە ئاستێکی بەربڵاوو جیهانی دا پەرەی بە بەستێنە هونەرییەکانی ئێمەی کورد داوە. هەڵبەت دیارە کە حەسەن یرەک بە خۆشحاڵییەوە هیچ کات ئەرکە مێژووییەکانی خۆشی وەک مرۆڤێکی کورد لەبیر نەکردووە هەروەک چۆن وێڕای ئەوپەڕی "بۆکانی بوون"یشی دا هەردەم کەڵکەڵە کوردستانییەکانی وەلا نەناوە، هەر بەم شێوەیەش وەک هونەرمەندێکی بەرپرسیارو ئەرکناس لەگەڵ ئەوەیدا خۆی بە گۆرانیبێژو هونەرمەندێکی تا سەری ئێسقان کورد پێناسە دەکرد کەچی جیهانی بیری دەکردەوەو جیهانیانەش هونەری دەکرد. ئۆستاد "محمد رضا شجریان" لە بەشێک لە وتووێژێکی بەناوبانگی لەگەڵ بەشی هونەریی رۆژنامەی "لۆس ئانجلێس تایمز"ی چەند ساڵ لەمەوبەردا وێڕای دەست نیشانکردنی "بەنان" و "سەبا" و "سەید عەلی ئەسغەر کوردستانی" وەک سێ کوچکەی کۆڵکەیی مۆزیکی ئێرانی دەڵێ کەچی پێویستە بگوترێ کە لە راستیدا ئەفسانەی ئۆستوورەیی مۆزیک لە ئێراندا حەسەن زیرەکی کوردانە.

شەجەریان دەڵێ ئەگەر مۆزیکی شەرقی و بەتایبەت ئێرانی رۆژێک لە رۆژان بتوانێ بە زەرفییەتە بێ نیهایەتەکانی دەنگ و مۆزیک و هونەری حەسەن زیرەک بگات دەبێ شانازی بە خۆیەوە بکاو دەڵێ کە بۆ هەمیشەی مێژوو ئیتر سەقامگیری و نەمریشی بۆ خۆی مسۆگەر کردوە. حەسەن زیرەکی هونەرمەندی نەمری کورد لە ساڵی ١٣٠٠ی هەتاوی لە گەڕەکی "قەڵای سەردار" لە شاری بۆکان لەدایک بووەو پاش چەرمەسەری و نەهامەتییەکی زۆر لە ژیانی پڕ لە ناکامی دا لە ڕێکەوتی ٥ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٥١ لە نەخۆشخانەی بۆکان بە هۆی نەخۆشیی شێرپەنجەوە ماڵئاواییەکی غەریبانە لە ژیان دەکاو بە پێی ویست و داخوازی خۆیەوە لە داوێنی کێوی "ناڵەشکێنە"ی بۆکان دا بۆ هەمیشە بە مێژوو بە خاکی پیرۆزی کوردستان دەسپێردرێ. ئێستاکەش گلکۆی پیرۆزی ئەو هونەرمەندە مەزنە لە بۆکان رووگەی پڕ لە پیرۆزیی هەموو ئەو کەسانەیە کە خولیای دەنگ و هونەری مۆزیکی حەسەن زیرەکیان لە دڵدایەو لە بەستێنی بێ کۆتایی ئەو دەنگە ئاسمانییەدا هاوکێشەکانی ژیانی خۆیان لێک دەدەنەوەو لە نێو گۆرانییەکانی ئەودا پێناسەی ژیان و ئاوات و دڵخوازییەکانیان دەکەنەوە. لە راستیدا "حەسەن زیرەک" هێمای پیرۆزی خۆزگەکانی مرۆڤی کوردەو لە هەمیشەیی مێژووشدا وەک نمادێکی هەتایی شانازییەکەی بۆ کوردو مۆزیکی کوردی دەمێنێتەوە. لام وایە هەرگیز دوور لە راستبێژی نەبێ کە ئەگەر بڵێین زیرەک مەودای شانازیی فەلسەفەی خۆزگەی مرۆڤی کوردەو بە واتایەکی پڕ بە پێست تریشەوە "ئێعجازێک بوو لە ناخودائاگای زەمان دا".

سەرچاوە: وێبلاگی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٨ی جانێوێری ٢٠١٣

سایکۆلۆژیای وشە لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکدا

لە یادی ٩٦ ساڵەی لەدایکبوونیدا (١٩٢١ - ١٩٧٢)

عەبدولی حەمەباقی

گۆرانی ئەگەر لە کورتترین پێناسەیدا بەو واتایە بێت: لایلایەی بەسۆزی گەرووی دایکە، پڕپڕە لە بۆنی نیشتمان، فەنتازیای سەمای ڕۆحە لەگەڵ ویژدان، خەمەکانی ڕۆژگار دەلاوێنێ.

ئەگەر ئارەزووتان بوو و ویستتان کانیلەی ڕۆحتان تەڕ و پاراو بێ و میزاجی کوردەواریتان بێتە جۆش و خرۆش، وەرنەوە بۆ سەردانی ماڵە دەوڵەمەندەکەی گەرووی حەسەن زیرەک و تێر تێر بەخوڕ لە دڵەوە شەرابی گۆرانی بنۆشن، چونکە ڕەنگی گۆرانییەکانی زیرەک سپی و زەرد و سەوز و سوورن، کاڵبوون و پیربوونیان بۆ نییە و شەونمی خۆشەویستییان لێ دەچۆڕێ.

بۆ پشتگیریی ئەم باسە، چاکترە بە وتەیەکی (دکتۆر محەمەد سدیق موفتی زادە) دەست پێ بکەم کە لە پێشەکیی نامیلکەی (چریکەی کوردستان)دا و لە چاپخانەی چاپڕەنگین - تاران - ساڵی ١٩٦٦دا چاپ کراوە، نووسیویە و دەڵێ:

"ئافەرین بۆ حەسەن زیرەک، دەنگی زیرەک بۆ خۆی دەزگایەکی ئۆرکستێرای کوردییە، چونکە لە هەر چریکەیەکدا چەند جۆر ئاوازی مۆسیقا هەست ئەکرێ، ئەو دەنگە بەسۆزە لەگەڵ بەزمە دڵڕفێن و هۆنراوە تەڕ و تازەکانیدا یەکی گرتووە، بووەتە هۆی ئەوەی کە هیچ کوردێ خوێنپاک نییە کاک (زیرەک) نەناسێ و بە گۆرانییەکانی گوێ نەدا، کاک (زیرەک) بەبێ کەسپ و کۆشش چەند جۆر هونەری تێدا کۆبووەتەوە، کە کەمتر لە کەسانی خوێندەواریشدا ئەو هونەرانە کۆ ئەبنەوە. بەستەدانەریی، دەنگخۆشی، قسەزانیی کاک زیرەک، هەروەها کە

هونەرمەندێکی پایەبەرزی کوردە، زۆر قسەخۆش و خوێنگەرم و دەست و دڵبازە، لە دۆستایەتیدا ڕاست و دروستە و گەلی نیشتمانویست و ڕەگەزپەروەرە".

جگە لەو وتە پڕ لە مانای شکۆ و بەنرخەی (دکتۆر محەمەد زادە)، گەلێ وتار و بەڵگەی تری درەوشاوە لەبەردەستدان کە بۆ توانا و سەلیقە و بلیمەتیی حەسەن زیرەک وتراون، وەلێ لێرەدا دەرفەت هەر بۆ ئەو وتەیەی بەڕێزیان بەسە کە لێوڕێژە لە مانای بەرزی هونەر و بە باڵای زیرەک بڕاوە.

دێمە سەر باسەکەم و دەڵێم، ڕاستە حەسەن زیرەک درەوشاوەترین دەنگخۆش و گۆرانیبێژە، بەڵام شانەی شەماڵێکە بۆنی مێخەک و سۆزی جریوە و ناسنامە و ڕوخساری نیشتمانە، گۆرانییەکانی هەر یەکەیان و بۆ خۆی سیناریۆ و چیرۆکێکی ڕاستەقینەی کۆمەڵی کوردەواریی لە کۆڵە، هەر بەند و ڕستەیەک خاوەن دەسەڵات و هەر وشەیەکی لێوڕێژە لە مانای تایبەت بە خۆی، لێرەدا لەو سەدان گۆرانییەی کە تۆمار کراوە، چەند نموونەیەک باس دەکەین، لەم گۆرانییەدا دەڵێ:

ڕێبوار و ڕێبوار بە ڕێبوارت بم
لە کووچەی بەر دێ نێوە کارت بم

دیارە لێرەدا مەبەستی (ڕێبوار) ناو نییە، ئەوەندەی مەبەستی ئەو کەسەیە کە ڕێبوارە و تێ دەپەڕێ، زیرەک بۆی هاتووەتە ژووان و لێی دەپاڕێتەوە، یان بڵێم داوای لێ دەکات کە با تەنیا ئەم، واتە (زیرەک) ڕێبوارەکەی (ئەو) بێت، یاخود سەرقاڵی هەر کارێکی ترە با هەر زیرەک تەواوکەری نیوەی کارەکەی ئەو بێت، یاخود لە بەندی گۆرانییەکی تردا دەڵێ:

ئەرێ بێنە بۆم بێنە ئەو گەردنە زەردەت بێنە
کابانی دەوڵەمەندی مەرد بە دڵەکەم مەشکێنە

واتە تۆ کابان و خانمی ماڵە دەوڵەمەندیت! خاوەنی هەموو پێداویستییەکی ژیانیت، لە هیچت کەم نییە، ناز

دەکەی، پێویست بە بیانوو یا هەر شتێکی لەبارەی داخوازی و داواکارییەک ناکات (مەرد بە) واتە تۆ دەتوانی و خاوەن هەڵوێست و قسەی خۆت بە و دڵم مەشکێنە، دیارە هەر یەک لەو گۆرانییانە پڕ لە دەنگ و موزیکی تایبەت بە خۆیەتی، هەر وشەیەکیان لەناو هەناوی گۆرانییەکاندا بە تیلەی چاو نیگا دەکەن و دڵ و دەروونی زیرەک دێننە جۆش و خرۆش، هەموو ئەو وشە و دەستەواژانە لە سیما و ڕووخساری ژنگەلێکدا ئۆخژن بە دەروونی زیرەک دەبەخشن و دەبنە سارێژکەری ئازارەکانی. لەبارەی شکۆی وشەوە، بیرمەند و گەورە شاعیری عەرەب (ئەدۆنیس) لە شیعری (بە یادی یارییەکانی ژیان و مردنەوە) لە دەقێکی شیعریدا دەڵێ:

ئاواز بۆ گوێچکەیە، ڕەنگ بۆ چاوە.، وشەش بۆ سەرتاپای لەشە.

ئەوەی لێرەدا پەیوەندیی بە باسەکەمانەوە هەیە ئەوەیە بە هەمان شێوە حەسەن زیرەک ئەوەتا بە یارەکەی دەڵێ:

ئامینێ چاوی تۆ جامی شەرابی منە
برۆی تـۆ کەمان و چەنگ و ڕوبابی منە
ئەو خەندەیەت دەمکوژێ
ئەشکەنجە و عەزابی منە..

ئەگەر بەوردی سەرنج لەم وشانە بدەین، زیرەک لە (ژن)دا یاخود بڵێین ژنی بە سێ ئامێری موزیک چواندووە، کە بۆ حەسەن زیرەک پڕئاوازترین ژیان و بەختەوەرییە تێکەڵی سۆز و هەستی ئەو دەبن و لەگەڵ ترپەی دڵی موزیکدا ئاوێزانی کردووە، هاوکات تەنیا خەندە و بزەیەک ئارامییان لە زیرەک بڕیوە، و ئەشکەنجەی گیانی دەدەن (ئەفلاتون) ئەم ڕاستییە هونەرییە دەسەلمێنێ، کاتێ دەڵێ: "ڕەزم شتێکە دەتوانیت لە فڕینی مەلـەکان و لێدانی دەمارەکان و هەنگاوەکانی سەماکردن و بڕگەکانی وشەکاندا ببینیت". حەسەن زیرەکی بلیمەت لەسەر توانای بەهێزی ڕادەبەدەری دەنگی و بنەما و ویست و وێنای تواناکانی خۆی بە ئەوپەڕی جورئەتەوە خۆی نیشان دەدات، زیرەک دەیویست ئەوە بێت کە خۆی هەیە! نەک ئەوەی کە کۆمەڵگا دەیخوازێ، مامۆستا (ئەنوەری سوڵتانی) نووسەر و ڕووناکبیر لە وتارێکی سەنگیندا بەم جۆرە باسی زیرەک دەکات:

(... حەسەن زیرەک لە دڵی خەڵکیدا جێگەی بۆ خۆی کردبووەوە... ئەوەی حەسەن زیرەک و هونەرەکەی کردیان، هیچ دەسەڵاتێک، هیچ حوکمێک و هیچ توانایەک نەیدەتوانی بیکات، ئەو چوو بووە ئەندەروونی دڵی حەسرەتمەندی کوردەوە).

* لە ساڵانی کۆتایی ژیانیدا (حەسەن زیرەک) بە هەموو واتایەکی وشە (نهیلیست) هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی بوو، کە خاوەنەکەی (بایەخ)ی کۆمەڵایەتی بۆ گرنگ نییە و .anti - social نموونەی هەڵسوکەوتێکی لەژێر زەخت و چەرمەسەری ژیاندا لە هەموو ئەو (بایەخ)انەدا بێزار بووە.

حەسەن زیرەکی لەمەڕ کورد بۆ ئەوەی ئازارەکانی دەروونی ڕاژەنێ و بتوانێت لە ناخەوە لایلایە بە گیانی شکستبووی ببەخشێت و گاڵتە بە ئازارەکانی بکات، هەمیشە (گۆرانی) دەچڕێ، ئەو سات و کاتانەی خەم و پەژارە دەبوونە میوانی، هەموو ئەوانە زیاتر دەبوونە هەوێن و ئۆقرەیان لە زیرەک دەبڕی و بێ پەروا و سڵەمینەوە دەیچریکاند:

هەر تەمێ لەسەر کێوێ ساکنە.
ئەوە تەم نییە هەناسەی منە

واتە.. ئەو ڕووپۆش و لەچک و کەرەستانەی بەسەر سینگ و بەرۆکی یارەکەمەوەیە، ئەوە تەم و غوبار نییە، بەڵکوو خەم و هەناسە و حەسرەتی گیانمە، بووەتە کێوی بڵند و سەر بە بەفر، مەبەست شۆخ و شەنگی و بەرزیی سنگی یارەکەیەتی.

لە بەندێکی تردا و لە گۆرانییەکی شاددا دەخوێنێ و دەڵێ:

داینێ تۆ داینێ چۆنی دەزانی
گۆزەکەی هەڵگرت یەکسەر بۆ کانی

به واتای، کاتی جێژوان خۆت چۆنت پێ باش و گونجاوه دیاری بکه و داینێ، واته بڕیار لای یاره و خۆشەویسته، هەر بۆیەش تەڕدەستانه لەوه دەچێ زیرەک دڵنیا بێ لەوەی کە یارەکەی وەڵامی دەداتەوە، لە کۆپلەیەکی تردا دەخوێنێ و دەڵێ:

دەس لەبانی دەس هەر خزمەتکارم

بە جواب دانەکەت هەر منەتبارم.

بەکورتی و بە کوردی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک خەرمانێکن لە نەریت و فەرهەنگی کۆمەڵی کوردەواری، کە تە پوتۆزی ڕۆژگار نایڕاکێنێ و بۆ هەمیشە شەونمی خۆشەویستیان لێ دەچۆڕێ. گۆرانییەکانی گوڵڕێژن بە فەرهەنگی وشە، لەوانە: ئەوک - قورگ، یان گەروو، بانەمەڕ، واتە کاتی ڕۆیشتنی خێڵ بۆ هەوار، بەرموور - ملوانکە، بەلەک - واتە نێوانی پێ و ئەژنۆ، بێر: ڕیزکردنی مەڕ بۆ دۆشین، بێلا- هەیوان، کەما - گیایەکی بڵندی گەڵا دەرزیی بۆنخۆشە و گوڵی زەرد دەکا، کەنێر - گیایەکی گەڵا سپی پەلکەیە و گوڵی زەرد دەکا، گەواڵ گەواڵ - دەستە دەستە هاتنی هەور بەدوای یەکدا، گیابەند - گیایەکی کوێستانیی بۆنخۆشە، ورینگە - دەنگێکی نەرم و خۆش، مەندۆک - گیایەکی کوێستانیی جوان و تام و بۆنخۆشە، چارۆکەکەی گازرە - چارۆکە بە لایەکی شاندا، تاد......

ئیمام جومعەی بۆکان وتەنی: کەرەستەیەکی سروشتی و خواکرد ماوه ئاغای زیرەک تەڕدەستانە و ئاشقانە ناوی نەهێنابێ؟ هەزاران ڕەحمەت لە گۆڕی!

ژن، سەروبەری نەختینەی گۆرانیی زیرەکە، لە (ژن)دا ڕووناکی و نیشتمان و گوڵ و ڕێحانەی دەبینی و دەیچنییەوە، دیکردە هەوێن و ملوانکەی گەردنی گۆرانییەکانی، ئەم لایەنە لای فەیلەسووفی ئیرلەندی (ئیدموند بێرک ۱۷۲۹-۱۷۹۷) جوانی بە مانای سیفەتی مێیەتی دێت، دەشێ لەمەوە هونەری زیرەک بەو مەبەستە بەکار هاتبێ و سەرچاوەی گرتووە، ئەوەش کارێکی سروشتییە و بە باڵای مرۆڤ بڕاوە، ستاتیکا هەستی مرۆڤ دەوروژێنێت کە بریتییە لە خواستی دڵنیایی و ئاسوودەیی، چونکە مرۆڤ لەگەڵ جوانیدا ئاسوودەتر دەبێ و هەستەکانی بڵندتر و ئیدراکی قووڵتر دەبێ. ئەوەتا موجتەبی میرزادە کە ناودارترین موزیسیانی گۆرانییەکانی ڕادیۆی کرماشانی حەسەن

زیرەکە، لە دیدارێکدا وتی:

میلۆدیای دەنگی حەسەن زیرەک بۆ خۆی شەپۆلێک بوو بەرامبەر شەپۆلەکانی موزیک، دوو شەپۆلیش بەرامبەر بە یەک برۆن گەورەترین تاڤگە دروست دەکەن.

ئەمانە و بە سەدان گۆرانی و مەقامی هەمەجۆر لە دەنگی زیرەکدا ڕووباری دەبەست و بەخوڕ شۆڕ دەبوونەوە ناو گەنجینەی گۆرانیی کوردی، بە سەدان نموونەی زیندوو لە وشەی پڕ لە مانا و ستاتیکا لە هەناوی گۆرانییەکانیدا دەدرەوشێنەوە، دەتوانین دەنگ و میلۆدی گۆرانییەکانی زیرەک بە فەرهەنگی ناوازە بچوێنین، چونکە ئێستاشی لەسەر بێ، چەپکە گۆرانییەکانی پێویستیان بە شۆڕبوونەوە و تێگەیشتنی خۆی هەیە، شارەزایان و پسپۆرانی گۆرانی و موزیک لە رووی زانستییەوە CREATION زۆریان پێیان وایە زیرەک لە خانەی داهێنەرانە..چۆن؟ داهێنان پەیوەندیی بە مێشک و ئەزموون و شارەزایی و خەزێنەی مەعریفیی مرۆڤەوە هەیە، واتە داهێنان مەسەلەیەکی ئەقڵی و ئیرادەگەرییە و لە ئەنجامی کەڵەکەبوونی ئەزموون و مەعریفەی بەهرەمەندێک لەدایک دەبێ و زانایان دەڵێن داهێنەران لە کەسانی ئاسایی ناچن! چونکە جگە لەوەی دۆخی دەروونییان جێگیر نییە، هاوکات هەمیشە هەوڵ دەدەن سنوورەکان ببەزێنن و حەرامەکان بشکێنن و دەست بۆ بابەتی هەستیار و نائاسایی بەرن! ئایا هەموو ئەمانە و زیاتریش لە گۆرانییەکانی زیرەکدا ڕەنگیان نەداوەتەوە؟

سیجموند فرۆید ١٨٥٦ - ١٩٣٩ داهێنان دەگەڕێنێتەوە بۆ کەبتی سێکسی و هەڵچوون، کە لە نائاگایی و نەستی مرۆڤی هەست ناسک و هونەرمەندی خەیاڵفراواندا کاری پڕ لە داهێنان بەرهەم دێنن.

حەسەن زیرەک بە جورئەتەوە هونەری خۆی ئەفراندووە، لە هەر شوێن و بۆ هەر کەس و کاتێ بووبێ بێ سڵەمینەوە بە گۆرانیی ڕازەکانی درکاندووە و پەیامی خۆی گەیاندووە، دیارە بۆ ئەمەشیان باجی گیانی و مادیی زۆریشی لە پێناودا داوە.

جارێک لە وتووێژێکیدا گوتبووی: من بۆ خۆشم نازانم شوێن کامە گۆرانی کەوتووم، ئاگام لە ماڵی دنیا و خانوو و سامان نییە! عەشقێک سەری پێ هەڵگرتووم نازانم بۆ کوێم دەبا! ئەویش هونەرەکەمە لە ڕۆحم ئاڵاوە، من و

هونەر دووانەین و دەبینە قوربانیی یەکتری.

لەمەوە تێ دەگەین کە عەشق و هونەر هی مرۆڤی مەزنە، هەر بۆیەش هەقە لە ساتە بیستنی سەمای هەر وشەیەکی جوانی ناو میلۆدیدا هەر گوێ بگرین و گوێ بگرین، تا گۆرانییەکە بزانێ چەندە خۆشمان دەوێ ناچار دەبێ دواتر ماچێکی ڕۆحیمان بداتێ و ئێمەش خورڕ خورڕ لە باخەڵیا تێر بگریەین.

باس و خواس و باڵۆرەی گۆرانییەکانی زیرەک زۆر لەوە زیاترن کە لێرەدا من ڕۆشناییم خستوونەتە سەر، هەر بۆیەش بە وتەیەکی مامۆستا عەبدوڵا جەمال سەرگرمە، کە دکتۆرای لە موزیکناسیدا وەرگرتووە، کۆتایی بە باسەکەم دێنم، بەڕێزیان لە نووسینێکیاندا کە لە هەفتەنامەی (بەدرخان)دا بڵاو کراوەتەوە دەربارەی حەسەن زیرەک دەڵێ: شوێنەواری زیرەک لە موزیکی کوردیدا کە شایەنی دەیان نامەی ماستەر و دکتۆرایە، بەداخەوە هێشتا بێناز کەوتووە و چاوەڕێی لاوان و گەنجانی کوردە دەستی دڵسۆزانە و کوردپەروەرانی خۆیانی بۆ درێژ بکەن و بیکەنە هەوێن و کەرەستەی خوێندنی باڵا، نەک تەنیا کۆمەڵێک کەسی نەزان و خۆپەرست بە ناوی دڵسۆزی و هونەری کوردییەوە بازرگانیی پێوە بکەن.

* ئەم سەرچاوانە باسەکەیان دەوڵەمەند کردووە:
* چریکەی کوردستان – چاپخانەی چاپڕەنگین، تاران، ساڵی ١٩٦٦،
* فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و ڕەخنەیی – نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد،
* مێژووی موزیکی کوردی – محەمەدی حەمە باقی،
* ئەدەب و هونەر – کوردستانی نوێ، ژ. ٦١٩٩ .
* الموسیقی الکبیر – ابو نسر الفارابی.
* دیدارێکی بەندە (نووسەری ئەم بابەتە) لە مانگی (٥- ساڵی ٢٠٠٠ لەگەڵ موزیسیان موجتەبای میرزادە).

سەرچاوە: ماڵپەڕی باسنیوز - ڕێکەوتی: ٣ی جوولای ٢٠١٧

ڕەهەندەکانی حەسەن زیرەک

ژیانی کۆمەڵایەتی، دەنگ و سەدا، پێکهاتەی گۆرانییەکانی.

نوسینی: عادل محەمەد کەریم

چاپی یەکەم

وتەیەکی کورت

خوێنەر ئەو کاتە چێژ لە بابەتێک وەردەگرێت کە هەست بکات زانیارییەکی نوێ دەخاتە سەر خەرمانە مەعریفییەکانی، بە تایبەتی گەر بابەتەکە جۆری و بۆ یەکەم جار بێت خرابێتە ڕوو.

ئاشکرایە کەم لە موزیسیەنەکان و نووسەرانمان خولیای نووسینیان دەربارەی زانست و مێژووی موزیک هەیە، ئەمەش بووە بە کەلێنێک لەو بوارەدا. هەر بۆیە ئەستەمە بتوانین لە کتێبخانەی کوردیماندا شیکاری و بابەتی زانستیی مێژووی کۆن و نوێی موزیک و گۆرانیی کوردیمان دەستبکەوێت.

نووسەری ئەم کتێبە بەدووی مێژووی ئەو گۆرانییانەدا گەڕاوە کە لە ناو ماڵەکانەوە سەریان هەڵداوە و بۆ خۆیان

بوون بە بەشێک لە ئەرشیف و مێژووی هونەری گۆرانیی کوردی لە باشووری کوردستان و بە تایبەتی لە شاری سلێمانیدا، ئەمەش بە ڕوویەکدا جۆرێکە لەو هەژاری و ئاستەنگە هونەرییانەی بەرۆکی میللەتەکەمانی گرتووە، کە دەبوو لەو دەمەدا کارە هونەرییەکان لە ڕووی کوالێتی و لە ئاستێکی بەرز و هاوچەرخدا مامەڵەی هونەری و کاری تۆمارکردنیان بۆ بکرانایە. هونەرمەندێکی بلیمەتی وەک (حەسەن زیرەک) گەر جارێک بۆی ڕەخسابێت بە شێوەیەکی هونەریی بەرز گۆرانییەکی لە ناو ئێستگە و ستۆدیۆکاندا بۆ تۆمار کرابێت، ئەوا سەد جار سەبەتە هونەرییەکەی لە دیوەخانی ماڵەکاندا هەڵڕشتووە و هەرزانفرۆش کراوە. ئاخۆ هونەرمەندەکانی تر چۆنیان بۆ لوابێت؟

نووسەر لەم چوارچێوەیەدا هەوڵێکی زۆری داوە بۆ کۆکردنەوەی سەرجەم ئەو گۆرانییانەی لە ماڵەکانی شاری سلێمانیدا لە نێوان ساڵانی (١٩٥٠ - ١٩٧٠) تۆمار کراون و زانیاری و شیکاری پێویستیان لەسەر یاداشت بکات، بەمەش ئاسانکارییەکی زۆری بۆ خوێنەر و هەواداران کردووە تا وەک سەرچاوەیەکی هونەری سوودیان پێ بگەیەنێت.

بە هیوای هەوڵدان بۆ زیاتر دەوڵەمەندکردنی ئەم بوارانە و دەستخۆشییش بۆ مامۆستای ئازیز (عادل محەمەد کەریم).

هۆشیار ئەحمەد

٢٥ - ١٠ - ٢٠١٦

پوختەی توێژینەوەکە

دیارە بواری نووسین بە زمانی کوردی لەسەر هونەری مۆسیقا بە گشتی و بە تایبەت زانیاری لەسەر مۆسیقا و گۆرانیی کورد زۆر دەگمەنە و لەم بارەوە کتێبخانەی کوردی کەلێنێکی گەورەی پێوە دیارە، بۆیە بۆ دەستکەوتنی زانیاریی دروست لەسەر ئەم بابەتە، توێژەر بە ناچاری پەنای بردووەتە بەر چاوپێکەوتنی مەیدانی و بەردەوام لە پەیوەندیدا بووە لەگەڵ ئەو کەسایەتییانەی زانیارییان لەسەر هونەرمەند حەسەن زیرەک و دانیشتنەکانی

سنووری کاتی توێژینەوەکە هەبووە، هەروەها ئەو نووسینانەی کە لەسەر ئەم هونەرمەندە هەبوون، بەدوایاندا گەڕاوە و سوودی لە زۆرێکیان بینیوە.

ئەم توێژینەوەی لە سێ بەشی سەرەکی پێک هاتووە. لە بەشی یەکەمدا، کە بەشی ڕێسای توێژینەوەکەیە، توێژەر بە گرفتی توێژینەوەکە دەست پێ دەکات کە کرۆکی بابەتەکە ژیان و بەشێک لە کارە هونەرییەکانی هونەرمەندی گۆرانیبێژ حەسەن زیرەکە. بێگومان دەنگ و سەدای ئەم هونەرمەندە پانتاییەکی گەورەی لە هونەری مۆسیقا و گۆرانیی کوردیدا داگیر کردووە و ئاوازی گۆرانییەکانی بوونەتە فریادڕەسی خەم و ئازاری عاشقان و خەملەدڵان لە لایەک و لە لایەکی تر بوون بە هەوێنی گوزارشتکردن لە خۆشی و شادییەکانی تاکی کورد لە ژیانی کۆمەڵی کوردەواریماندا و بەشێکن لە ڕۆشنبیریی گشتیی گۆرانی و مۆسیقای کوردی، بۆیە دەبێت بە بەرپرسیارێتییەوە لێیان بڕوانین و بەپێی پێویست ڕاڤە بکرێن و بکرێنە ئامانج بۆ لێکۆڵینەوەی زانستی تا بە شێوەیەکی زانستییانە زۆرێکیان ساغ بکرێنەوە و لە فەوتان و لەناوچوون ڕزگار بکرێن.

جگە لەمە، کاتێک دەنگی هونەرمەندێک ئەوەندە کاریگەر بێت، بەستەی ئاواز و خۆشیی گۆرانییەکانی ببنە میتۆدێک بۆ گۆرانیبێژانی دوای خۆی، ئەمە هەروا ئاسان نییە و پێویست بە هەڵوێستە دەکات و دەبێت بە گرنگییەوە لێی بڕوانین! کاتێک توێژەر دەڵێت بەرهەمەکانی حەسەن بوون بە میتۆدی ڕۆحی، مەبەست لێی ئەوەیە کە زۆربەی زۆری گۆرانیبێژانی کوردستان، بە تایبەت کوردستانی باشوور و کوردستانی ڕۆژهەڵات کە پرسیاریان لێ دەکرێت لەسەر دەسپێک و چۆنێتیی هاتنەناو دونیای گۆرانیوتنەوە، ڕاستەوخۆ وەڵامیان ئەوەیە کە دەڵێن (لاساییکردنەوە و وتنەوەی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک دەستپێکمان بووە.) کەواتە ئەم نازناوەشی پێ دەبڕێت کە بە ڕاستی میتۆدێکی ڕۆحییە بۆ فێربوونی گۆرانیوتن.

هەروەها ژیانی نالەباری ئەم هونەرمەندە بۆ خۆی جێگەی پرسیارە؟ ئایا ئەگەر هونەرمەند ژیانێکی ئاسایی جێگیری هەبوایە و بە خۆشبەختی و کامەرانی بگوزەرایە، ئەم کەڵەهونەرمەندەی لێ دەردەچوو؟ یاخود ئەگەر هونەرمەند لە گەلێکی ئازاد و خاوەن پێگەی نێودەوڵەتی و قەوارەی سەربەخۆ و خاوەن ئاڵا بوایە، ئەم حەسەن زیرەکەی لێ دەردەچوو؟ یان ئێستا ئاقاری باسوخواسەکەمان ڕێچکەیەکی تری دەگرت؟ ئەمانە و چەندین پرسیار کە وەڵامەکانیان بە نهێنی دەمێننەوە و ئەم توێژینەوەیە و دەیان و بگرە سەدان توێژینەوە لە قەرەی ژیانی پڕمەینەت

و توانا و بلیمەتیی ئەم هونەرمەندە ناوازەیەی نەتەوەکەمان نایەن.

ئامانج لەم توێژینەوەیە خستنەڕووی زانیارییە لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی و سەرەتا و دەسپێکی هونەریی حەسەن و دەنگ و سەدا و توانای حەسەن لە لایەک، لە لایەکی تر پێکهاتی بەستەی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک، بە تایبەتییش بەپێی سنووری بابەتەکە ئاهەنگە تۆمارکراوەکانی حەسەن زیرەک لە شاری سلێمانی (١٩٥٠ - ١٩٧٠) کە خۆی زیاتر لە ئاهەنگی ماڵاندا دەبینێتەوە کە بە گۆرانیی (مەجلیسی) ناوزەند دەکرێت.

دیارە کەباس لە پەنجاکان دەکرێت من تەنها ئەو دوو ئاهەنگەم دەست کەوتوە کەیەکێکیان لە دواناوەندی سلێمانی ئەنجامدراوە و دووەمیان ئاهەنگی ماڵی عەلی ئیبراهیم دەروێش کە لە ساڵی ١٩٥٧، کە دێینە سەر ساڵانی شەستەکان، حەسەن زیرەک دواجار ساڵی ١٩٦٧ هاتووەتە سلێمانی، لە ماڵی هەندێک لە کەسایەتییەکانی شاری سلێمانی زنجیرەیەک ئاهەنگی ساز کردووە کە زۆرینەی ئاهەنگەکان بە هاوبەشیی هەردوو هونەرمەندی بەتوانا (کاک حەسەنی نەی و کاک عەزیزی تەپڵ) بوون. دواییش هەندێک لە دانیشتنەکان بە هاوبەشیی مامۆستا ئەنوەر قەرەداغی و کاک شەوکەت ڕەشید و کاک سەلاح ڕەشید و ولیەم یوحەنا... ئەوەشمان بیر نەچێت کاری تۆماری زۆرێک لە دانیشتنەکان لە لایەنی کاک ئەحمەدی قەسابەوە کراوە کە بە (ئەحە گێژی قەساب) ناسراوە.

بەشی دووەمیش کە بەشی لێکدانەوە و شیکردنەوەی گۆرانییەکانە، بۆ خۆی دوو بابەتە:

* *بابەتی یەکەمیان* تایبەتە بە ڕەهەندێک لە ژیان و باری کۆمەڵایەتی و دەستپێکی هونەری و دەنگ و سەدا و سیمای دەنگی حەسەن زیرەک. لێرەدا توێژەر هەوڵی داوە لە زهنیدا زانیارییەکانی وابەستە بکات بە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و باری دارایی ئەو دەمە و لەسەر ئەم بنەمایانە هەندێک زانیاریی خستووەتە ڕوو. ئەگەر وا نەبێت، ئەوە ژیانی ئەم هونەرمەندە بۆ خۆی لە سیناریۆی فیلمێکی سینەمایی دەچێت، لە میانەی گوێگرتنی بەردەوامی توێژەریش لە گۆرانییەکانی هونەرمەند بە گشتی و بە تایبەتیش بە مەبەستی بەتاڵکردنەوەی ئەو تۆمارکراوانەی کە لەسەر دانیشتنەکان لە سنووری توێژینەوەکەدا هەبوون، لە ئەنجامدا زۆر لایەنی نهێنیی پەنهان ئاشکرا کراون، بە تایبەت لەسەر بەهرەی دەنگخۆشی و ئەدا و توانای وتنی بەند و وشە و هۆنینەوەی هۆنراوە، بە شێوەیەک، *هونەرمەند شەماڵ سائیب لەم بارەوە دەیشوبهێنێت بە (گۆران)ی شاعیر و دەڵێت ئەگەر حەسەن زیرەک*

خوێندەوار بوایە، لە (گۆران)ی شاعیر زیاتر نەبوایە، کەمتر نەدەبوو. ئەم هەڵسەنگاندنە ئاسان نییە و لێتان ناشارمەوە بە ئاگاوە ئاماژەی پێ دەدەم!

※ *بابەتی دووەمی* ئەم بەشە پەیوەستە بەکاری شیکاری گۆرانییەکان تا بە هۆیەوە بەرجەستەی سیماو پێکهاتی گۆرانی دانیشتنەکانی حەسەن زیرەک بکرێت لە سلێمانی .

ئاهەنگ و دانیشتنەکان (تەنها ئەوانەی کە تۆمارکراون) لە ناو شاری سلێمانی ئەوەی لەبەر دەستی توێژەردایە ژمارەیان (١٤) ئاهەنگەو خۆی لە (٢١)کاسێتدا دەبینێتەوەو ژمارەی ئەو گۆرانییانەی ووتویەتی (١٨٩)گۆرانییە، زۆرێک لە گۆرانییەکان دووبارەن، بەڵام دووبارە لەلای حەسەن زیرەک لە روخساری گشتی ئاوازەکەدایە، ئەگینا کاتێ لە گۆرانییەکان ورد دەبینەوە، ئەگەر بە تەنها وشەیەکیش بێت لە هۆنراوەی گۆرانییەکان، یان لە ڕێگەی لەرینەوەی قوڕگی بە درێژکردنەوە و دروستکردنی زەخرەفەیەکی بچووکیش بێت لە تۆنی ئاوازەکان یاخود لە چینی دەنگ (peach)، هەمیشە گۆڕانکاریی کردووە، بۆیە بە پێویستم زانیوە هەندێک لە ئاوازی گۆرانییەکان کە یەک ناون و دەقەکانیش زۆر نزیکن، بەڵام دووبارەن، هەندێکیانم نووسیونەتەوە بۆ ئەوەی جیاوازیی ئاوازەکان و وشەکان بۆ خوێنەر ڕوونتر بن.

هەندێک لە گۆرانییەکانی، ئەوانەی کە ئێمە پێیان ئاشناین، بە جۆرێکن کە جیاوازن لەوانەی کە لێرە لە دانیشتنەکاندا تۆمار کراون، لەوانە گۆرانیی شەو (نووری ڕوخسارت). ئەوەی کە ئێمە بیستوومانە، لەسەر پەیژەی عەجەمە و ئەوە زیاتر ئاشکرایە لێمان، نەک ئەوەی لەو دانیشتنەی شاری سلێمانی لە ماڵی کاک عوسمانی عەبە دەلاک لەسەر پەیژەی سێگاە چڕیویەتی. لە هەردووکیاندا بەوپەڕی سەلیقە و هەستەوە چڕیونی، بەڵام زیاتر ئەوەی یەکەم بە گوێی ئێمە ئاشنایە. بۆیە ئەمە باس دەکەم، ئێمەی هونەرمەندانی مۆزیک، بە خۆشمەوە، کە چاومان بە نۆتی گۆرانییەک دەکەوێت، ئەوە وەردەگێڕین کە لە گوێماندایە، ئەگەر وا نەبێت، لە پەرۆشیدا بڕیاری ئەوە دەدەین کە نووسەری ئەم نۆتە بە هەڵەدا چووە و دەبوو لەسەر ئەو پەیژەیە ئەم نۆتی بەستەی گۆرانییەی بنووسیایەتەوە. لەم جۆرە گۆرانییانەی زۆر تیایە.

دوان لە ئاهەنگەکان کە لە ماڵی کاک ئەحمەدی سۆفی کەریم ساز کراون، درێژترین ئاهەنگن کە خۆیان لە ٦

کاسێتدا دەبیننەوە و تیایدا جگە لە مەقام، ٥٨ گۆرانی وتراون کە هەندێکیان دووبارەن. ئەم ئاهەنگە درێژانە هەندێکیان بەرهەمی شەوێک زیاترن، کەمترین گۆرانیشی لە ماڵی عەلی ئیبراهیم دەروێش وتووە و کاسێتەکە تەنها ٧ گۆرانیی بە دەنگی حەسەن زیرەک تیایە. لەو ئاهەنگانەی کە بە شێواز و کوالێتییەکی پاکتر و باشتر تۆمار کراون، ئاهەنگی ماڵی (مەحموودی تۆفیق شلکە کە بە نۆ گۆرانی ناوزەند دەکرێ) و لەگەڵ ئاهەنگی ماڵی مەلای پاقلاوە، کە دیارە پرۆڤەی باش کراوە و تا ڕادەیەکی باش هەموان، مەبەستم گۆرانیبێژ و ژەنیارانە، پێوەی ماندوو بوون. دیارە لێرەدا ئەم ئاهەنگانە، کە مامۆستا ولیەم یوحەنا یان ئەنوەر قەرەداغی سەرپەرشتیی ئاهەنگەکانیان کردووە، جۆرێک ڕێکخستنیان تیایە و سەیر دەکەین لەم ئاهەنگانەدا گۆرانیبێژ جۆرێک لە پابەندبوونی تیایە بە کۆپلەی مۆسیقا و گۆرانییەکانیش زۆر دوورودرێژ نین!

یەکەم کاری من گوێگرتنێکی ورد بووە لە ئاهەنگەکان و وەرگرتنی زانیاری بووە لەسەر شوێنی ئاهەنگ و بەشداربوانی ئاهەنگ و ئەو کەسەی کە هەستاوە بە کاری تۆمارکردن. دوایش هەوڵی نووسینەوەی دەقی گۆرانییەکانم داوە، پاشان خێرایی ڕیتمی گۆرانییەکەم وەرگرتووە و دوایش دەستم بە نووسینەوەی نۆتەی گۆرانییەکان کردووە، دوای ئەم کارانە هەستاوم بە شیکردنەوەی گۆرانییەکان. من ناڵێم بزانن چ ئەرکێکم کێشاوە و خوانەخواستە منەت ناکەم، بەڵام خۆت تاقی بکەرەوە، جارێک وەرە گفتوگۆیەکی تۆمارکراو لە دەنگەوە بگوازنەوە بۆ سەر نووسین و پەڕاو، ئینجا وێنای ئەو ئەرکە دەکەیت و لە ڕووی پراکتیکەوە دەزانی چەند گرانە، ئەم کارە لە نووسینەوەی گۆرانیدا دوو ئەوەندە گرانە. بەڵام خۆشەویستیم بۆ هونەری مۆسیقا و گۆرانیی کوردی لە لایەک و خۆشەویستیم بۆ ئەم دیاردە ڕۆشنبیرییە جوانەی شارەکەم ئەم ئەرک و گرانییەی لە لا ڕەواندبووەوە، بۆیە هەستم بە ماندووبوون نەدەکرد. کاسێتی وا بووە ماوەی هەفتەیەک زیاتر ڕۆژانە سەروو ٤ کاژێر کارم تیا کردووە، ئینجا تەواو بووم. ماوەی ساڵێک زیاتر خەریکی ئەم کارە بووم، چونکە دانیشتن و ئاهەنگی هونەرمەندانی تریشم تەواو کردووە، نەک تەنها دانیشتنەکانی حەسەن زیرەک، ئەوە بۆ دەرفەتێکی تر.

ئەوەی کە توێژەر هەڵیبژاردوون بۆ شیکردنەوە، تەنها ٦٧ گۆرانین، شیکردنەوەی گۆرانییەکان لەم ڕوانەوە بوون:

یەکەم: میانەی گۆرانی

دووەم: پەیژە

سێیەم: ڕیتم

چوارەم: خێرایی ڕیتم

لە بەشی سێیەمدا **توێژەر هەموو ئەو ئامانجانە دەخاتە ڕوو کە لە ڕێی زانیارییە وەرگیراوەکان و شیکردنەوەکانیەوە چنگی کەوتوون. ئامانجەکان بە کورتی باس لە ژیان و دەستپێکی کاری هونەری و سیماکانی دەنگ و سەدا و پێکهات و تایبەتمەندیی ئاواز و ڕیتم لە گۆرانییەکاندا دەکەن، کە ئەمیش ئامانج و مەبەستی بنەڕەتیی توێژینەوەکەیە. دوای ئەمیش، هەندێک ڕاسپاردە و پێشنیاز لەخۆ دەگرێت کە ئاڕاستەی هەندێک دامەزراوەی ئەکادیمی و وەزارەتە پەیوەندیدارەکان کراوە، لە پێناو لەبەرچاوگرتنی کار و بەرهەمەکانی هونەرمەند حەسەن زیرەک و بووژاندنەوە و بەرزکردنەوەی ئاستی ڕەوتی هونەری مۆسیقا لە کوردستان.**

لە کۆتادا دەڵێم: **هیچ کارێک بێهەڵەو کەمو کوڕی نییە، هیوادارم ئەگەر زانیاری دروست ترو چڕ تر دەست کەوت بۆ ئایندە بە بەدەستمان بگات تا ئەگەر بوار بو لە چاپی دووەم بیانخەینە ڕوو، لەنگیش نییە، چونکە تا بواری توێژینەوەی زانستی بەردەوام بێت زانیاری نوێ دێتە کایەو هەڵەکانیش ڕاست دەکرێنەوە. هیوادارم بەم کارەم خزمەتێکم بە کلتوری گۆرانی و مۆسیقای کوردی و ئەم هونەرمەندە مەزنەی گەلەکەمان گەیاندبێت، دووبارەی دەکەمەوە ئەم هەوڵە ساکارەی براتان قبوڵ بکەن و ئەمە هەنگاوێکی زۆر سەرەتایەو هیوادارم لە داهاتودا هەنگاوی باشترو توێژەینەوەی بەپێزتر لەسەر ئەم کەڵە هونەرمەندەی گەلەکەمان ئەنجام بدرێت.**

توێژەر/ عادل محەمەد کەریم ماستەر لە زانستی مۆزیک

لە بڵاوکراوەکانی زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ٢٠١٧

ئێستا لە کتێبخانەکاندا دەستدەکەوێت

سەرچاوە: ماڵپەڕی سەردەم - ڕێکەوتی: ٣ی جوونی ٢٠١٧

ئەستێرەیەکی گەش و درەوشاوە لە ئاسمانی هونەرو ئاوازی رەسەنی کورددا

جەمیل مەلاقەرە

بە قەولی هەڤاڵ مام جەلال کە دەڵێ هەمیشە چەپکە گوڵەکە جوانە، دیارە گۆشەی یارو دیاریش هەرجارەو گولێک لە گوڵستانی ئەم کوردستانە دەچنێ و باقەیەکی لێ ساز دەکاو پێشکەشتانی دەکات، هەروەک خزمانی ڕۆژهەڵات دبێژن نەوجەوان بووم، چل و پێنج ساڵی ڕەبەق لەمەوپێش ئێوارەیەکیان هێشتا زەردەپەڕەکان لەسەر چیای قەرەچوغی ڕەنگین ئاوا نەببوون و ماڵئاواییان لە کەندێناوە و گوندی مەلاقەرەی نازدارو ناودار نەکردبوو لەجەم مامی ڕەوانشادم لەسەر سەکۆی بەردەمی ماڵی خۆیان دانیشتبووین کە بە عادەتی هەمیشەیی خۆی ڕادیۆ (سیرڕا) کەی بستێک لە خۆ دوور نەدەخستەوە نەبادا لاوکێکی محەمەد عارف جزیری یان بەستەیەکی مریەم خان وگۆرانیەکی حەسەن زیرەکی لە دەست بچی، لەناکاو ڕادیۆی کوردی کرماشان هەواڵی لە دونیا دەرچوونی ئەم کەڵە هونەرمەندەی جاڕدا، ئەویش کێشای بە ئەژنۆی خۆی و هەناسەیکی قووڵی بۆ هەڵکێشا ومخابنێکی گووت. دیارە لە قەوەندەی من و دەیان بابای سایلی من ژی دا نیە بێین و تاوتوێ و تەتەڵەی هونەری بەرزو زیبای حەسەن زیرەک بکەین کە کاری دەزگایەکی ئەکادیمی و پسپۆڕی ئەو بوارەیە، مەگەر لەو یادەدا بە شێوەیەکی ڕەمەکی و دوور لە پۆلین و ڕیزبەندی چەند وێستگەیەکی کورت لە ژیانیدا بخەمەڕوو، ئەو دەنگە نیو سەدە زیاترە فەرامۆش نابێ و ناچێتە سەر تاقچکەی لەبیرچوونەوەو پەراوێز بوون کە هەمیشە بە تام و بۆنی خۆی ماوەتەوەو دەمینێتەوە، دڵنشین و زوڵاڵتر گویچکەمان دەئاخنێ و دڵ و دەروونمان دەجۆشینێ ودەخرۆشینێ و زەوقمان

دەخەملێنێ و بە دەنگە ئەفسوناوییەکەی مەستی بیرەوەریەکان و ڕۆژگاری ڕابردووی تەمەنمان دەکات، گۆرانیەکانی حەسەن زیرەک بە شێوەیەکی خام ونۆرماڵ و بەبێ فرت وفێڵی تەکنیک ومۆنتاج وهونەری کلیپ هەمیشە بە زیندوویی ماوەتەوە لە ناو هزرو دڵی هەزاران کەس و، خۆی لە خۆیدا مەزنترین قوتابخانەی هونەری ڕەسەنی کوردەواریەو بە ووشە بە تام وچێژو سەدایە هەست بزوێنەکەی و قورگە زێڕینەکەی شۆڕشێکی هونەری بەرپاکردو نەوە بە دوای نەوەدا شوێنەواری خۆی درێژە پێدەدا و بەرهەمەکانی تژیترین خەرمانی پڕ بەرەکەتی گەنجینەی هونەرو کەلتوری کوردن، زیرەکێک هەمیشە سک و گیرفان بەتاڵ بەڵام دڵ ومێشک تژی لە ئاوازو وشەی جوان و وەسفی پڕاو پڕی سروشت و چاو کەژاڵان و نازدارو ورەش ئەسمەرانی هەوری لە کۆڵ و بازنە لە قۆڵی کوردەواری، ئەو زۆر بە قووڵی شۆڕ ببوەوە ناخی فەرهەنگی ووشەی کوردی وتەواو ڕووچوبووە ناو جوگرافیای وڵاتی کوردستان، شێوەی ژیانی شارو دێهات وعێڵاتی مەنگوڕو مامەش و بنەگەی ڕەوەندو کۆچەریان وتەبیعەتی بەهاران ودیمەنی دلڕفێنی ئەم ووڵاتە شاخستانە لە گۆرانیەکانی ڕەنگیان دابووەوە، (کیژان دەچنە مێرگولان) و (باخی زەمبیل) لە شاکارە جوانەکانی نێو ئەو زەمزەیەن. زیرەک لە ٢٢ - ١١ - ١٩٢١ لە قەلای سەرداری شاری بۆکان دێتە نێوئەم دونیا جەنجاڵەوسەردەمی نەوجەوانی خۆیشی لە گەڵ عەبە چاوەش وحەمە حوسێن دەباتەسەرو دەنگبازی و کۆڕی گۆرانی ووتن ساز دەکەن و خەڵکێکی زۆر سەرسام و بە خۆیانەوە دڵبەند دەکەن، باوک و دایکی زیرەک هەڕەشەی لێ دەکەن کە واز لەم بەزمە بێنی و نەکا بچێتە داوەتان وپوڵ وەربگرێ وحەیایان ببات، لەساڵی ١٩٥٣ حەسەن چەندین گۆرانی ناوازە لە ڕادیۆی کوردی بەغدا تۆمار دەکات و مامۆستا عەلی مەردان لەم ڕووەوە زۆر هاوکاری دەکات بۆیە زیرەک پێیەوە وەفادار دەبێ و دەڵێ (عەلی مەردان بەرزە کورد قەدری نازانی من پێڵاوەکانی دەخەمە سەرچاوم)، پێدەچی گۆرانی (ئەسمەر یارم جوانە) یەکەمین گۆرانی تۆمارکراوی بێ لە ڕادیۆ کە زیرەک گلەیینامەیەک دەنێرێ بۆ ئیستگە کە بۆچی ڕەنجی ئەو دەخۆن و ئەو گۆرانیەو گۆرانیەکی تری هەردەم بەناوی ئەحمەد شاباز بڵاو دەکەنەوە، زیرەک کە لە ئاداری ساڵی ١٩٥٨ گەڕابوەوە ئێران و پاش شۆرشی ١٤ی گەلاوێژ کە بە نیاز بوو بێتەوە عێراق بەڵام لەپای ئەوەی گۆرانیەکی بەسەر مەلیک فەیسەلی بچکۆڵەدا گوتبوو لە ڕادیۆی بەغدا، بۆیە ناوی دەچێتە لیستی تۆمەتباران و ڕێگای هاتنەوە عێراقی لێ دەگیرێ، بە دوای بڵاوبونەوەی هەواڵی هاتنەوەی زیرەک عەبدوڵلای موفتی زادە کە وابەستەی ڕادیوی کوردی سنە بووە خۆی دەگەێنێتێ و داوەتی ڕادێۆکەی دەکات کە بەرنامە ئیجرا بکات و گۆرانی تۆمار بکات ولە لایەن لەشکری (٦) ی کوردستان بەرگەی هاتوچۆی لە (١٢ - ٥ - ١٩٥٨) بۆ دەکەن کە پێی دەچێتە سنە، پاش ماوەیەکی دی زیرەک دەچێتە مەهاباد لە گەڵ میرزا ڕەحیم و خزمەکانی و بە کارئاسانی شەهرداری مەهاباد دەچێتە ڕادیۆی تاران کە ئەوکات ئاغای موشیری

بەڕێوەبەری ئیستگە بوو، زیرەک سەرەتا بۆ تێست و هەڵسەنگاندن دوو دانە نەواریان بۆ پڕ دەکاتەوەو بە خۆشحالیەوە پەسندی دەکەن ودەست بە مەشق وپڕۆڤە دەکاوسەرەتا لە مانگی حوزێران دووانزە هەزار ڕیاڵ حقوقی وەرگرتووە، لەوێ لەگەڵ ئۆرگیسترایەک کار دەکا کە هەموویان فارس بوون لەوانە ناسری زەڕئابادی و ئاغای بەدیعی وسەرپەرشتیارەکەشیان حوسینی یاحەقی بوو کە زۆر مەشهور بوون و چەندین خانمیش بە کۆرس بەشداری گۆرانیەکانی زیرەکیان کردووە و چەندین گۆرانی ناوازەی لەوێ تۆمارکردووە و بەناوبانگترینیشیان (گوڵدر مەنی گوڵدر - پێبکەنە بابتبینم) بوو بە دوو قۆڵی لە گەڵ فاتیمەی زەڕگەری کە گۆرانیبێژێکی تورکی ئازەری بوو. لە تەمووزی ١٩٦٢ کە ڕادیۆی کوردی تاران گوازرایەوە کرماشان و بوو بە (دەنگی ئێرانە - بەشی کوردی) وماوەکەی زیاد کراوەمەودایەکەشی بوو بە (١٠٠ کیلۆ وات)، زیرەک گوڕوتینێکی بەم ئیستگەیە داو بە پێی دەستوری کاری ژمارە (٩٩١٥ لە ١٢ - ١٠ - ١٣٤١) بە گوێرەی ساڵنامەی ئێرانی) واتە لە هەمان ساڵ بەڕەسمی دادەمەزرێ و ڕۆژانە لە سەعات ١.٣٠ تاکو ٧.٣٠ ی شەو دەوام دەکات و لەگەڵ ئۆرگیسترایەک کار دەکات کە پێکهاتبوون لە (محەمەدی سەمەدی ژەنیاری کلارنێت وسەرپەرشتیاری ئۆرگیستراکە، مەحمودی مەرئاتی - وێلۆن، موجتەبای میرزادە - وێلۆن، ئەکبەری ئێزدی - سەنتور، ئیستیوار دەروێشی - تار، بەهمەنی پولەکی - زەرب وپاشانیش مەحمودی بلوری - عود)، بە قەولی محەمەدی کەمانگەر زیرەک (١٢٠) گۆرانی ناوازەی لەوێ تۆمار کرد کە بە باشترین گۆرانیەکانی دادەنرێن لە ڕووی کاری هونەری و مۆزیک ودەنگەوە کە لەناوبرەی هەر گۆرانیەکی پارچە مۆسیقایەکی بۆ دادەنراو چارەگە سەعاتێکی دەخایاند، دوای سێ ساڵ لە کرماشان زیرەک پێی وادەبی لە ڕووی حقوقەوە زوڵمی لێ دەکەن و شایستەی خۆی نادەنێ و سەرەڕای هەوڵی بەڕێوبەری ئیستگەو بۆ ئارامکردنەوەی، زیرەک بە تووڕەییەوە دەستی میدیا زەندی دەگرێ و رادیۆ بەجێ دێڵن و بەرەو سنە دەکەونەڕێ و بە فەرمانی ژمارە (١٦٨-١٠ک - ٣٧١٥٨ لە ١٣ - ٩ - ١٩٦٥) کۆتایی بە ڕاژەکەیان دەهێنرێ. محەمەدی کەمانگەر دەڵێ: پاییزی ١٩٦٥ بوو ڕۆژێکیان سەروان موحسینی حەمیدی خەبەری ئێمەی دا لە ڕادیۆ کە زیرەک لە سنووری عێراق گیراوەو ئێستا لای ئەوان زیندانیە بۆیە سەردانمان کرد و پاش ماوەیەک بە هۆی هەوڵی هەندێ لە دڵسۆزانەوە ئازاد کرا، زیرەک خۆشترین زیندەگی لە ڕووی مەعیشەت و گوزەرانەوە ئەو وەختانە بوو کە لە ڕادیۆی تاران و کرماشان بووەو عەلی یاسەمینی دەڵێ لەسەر داوای زیرەک خۆم و خێزانم چوینە تاران و بووین بە یەک ماڵ، زیرەک تاخوا حەز بکات سەخی تەبیعەت و دڵئاوا بوو، جگە لە هاوکاری بە پووڵ هەندێ جار جلەکانی خوشی بە وانە دەبەخشی کە دەستکورت بوون، میدیا خانم هەواڵێکی لە ڕۆژنامە بۆ دەخوێنێتەوە کە لە مەهاباد کەسێک فەلەج وزەلیلەو پێویستی بە هاوکاریەو زیرەک لە حەژمەتان شەو تا بەیانی ئارام ناگرێ و بەیانی زوو دەچێ نوسراوێک لە ئیدارەی ڕادیۆ

وەردەگرێ بۆ جەمعیەی شێروخورشید عەرەبانەیەکی کەمئەندامی بۆ وەردەگرێ و بەپەلە بۆی دەباتە مەهاباد، زیرەک وەکو باسی لێوە دەکەن پیاوێکی قسەخۆش ونوکتەباز و دڵباز بوو قەت لە بیری ئەوەدا نەبوو قڕانێکی کە هەیبوو بیکا بە دووان، میواندۆست بووە و بە قەولی مام عەلی لە تاران زۆربەی ئێواران ئەو دەنێرێتە ئوتێل حەقیقەت بۆ هێنانی موسافیرە کوردەکان بۆ شام خواردن و خەوتن لە ماڵی خۆی، ئەو ژینگەپەرست و بەزەیی بە ئاژەڵ و گیاندارانـدا دەهاتـەوە، زیـرەک سەروساختێکی باشی لەگەڵ بنەماڵـەی شێخانی تەریقەت لە زەمبیل و بەتایبەت خودی سەیدی نورانی و سەید کامیلی ئیمامی (ئاوات) ی شاعیر هەبوو و ببوە خۆشەویستی ئەو ماڵباتە دیندارو متەسەوفە خاوەن خانەقایەو ئاقیدەی زۆری پێانبوو تەنانەت میدیا خانم لە کاتی دوو گیانیدا دوعاگۆی ئەوان بوو و مهتابیش هەر لە نێو ماڵی ئەوان هاتە دونیا، شاکارە شیعرەکەی سەید کامیلی بە ناوی شەو (نوری ڕوخسارت و ەدەرخە دەردی بێ دەرمانە شەو... هتد) گیان بەبەردا کردو و بە یەکێک لە گۆرانیە ناوازەکانی دەژمێردرێ وگۆرانی زەمبیل (لەو دەمەی ڕۆژ دەگاتە ئێوارێ... هتد) یش وەسفێکی باڵاو ئەفسوناوی گوندی زەمبیل وزەمزەمەو و کۆڕی زیکرو دەنگی دەفی خانەقای مەڵبەندی ئەو بنەماڵەیەیە، دیارە لە پەنای زۆربەی گۆرانیەکانی زیرەک چیرۆکێک و سەرگوزشتەیەک خۆی مەڵاس داوە، عەلی یاسەمینی دەڵێ: (لە ماڵی شێخ کچێک لێوانێک ئاوی بۆ دێنێ و دەڵێ ئەوە کێ یە؟ دەڵێ منیش ووتم ئەوە ساحبە خانمی کچی شێخە نەکەی گۆرانی بەسەردا بلێی، ووتی نا ناوی ناهێنم و پاشان بەو ئیلهامەوە (لۆرکێ لۆرکێ) دەچڕی وهەروەها دەڵێ کولفەتێکی ماڵی شێخیش زۆر شۆخ و شەنگ بو زیرەک بۆ ئەویش گۆرانی (کراس ڕەشێ) تۆمار دەکات و گۆرانی (خۆم بە خوڵامی سوخمەی کۆنی... هتد) یش مام عەلی دەڵێ: (لە تاران بوین شەوێکیان لە بیری چوو بوو بەیانی بەرنامەی هەیە و هیچی ئامادە نەکردبوو داوای لێم کرد شتێکی بە بیر بێنمەوە و منیش یەک دوو کەلیمەم لەم گۆرانیە فولکلۆرە بۆ گوت و ئەویش ئەو شاکارەی لێخولقاندو بەیانی تۆمار کرا)، لە ماڵی شێخ دەبی بەیانی زوو دەیەوێ بڕواتە کرماشان و بە دەوام ڕابگا و درەنگی دەکەوێ و لەسەر ئاوو ئاگر دەبێ و شێخ هەر لە ماڵەوە نایەتە میوانخانە و تا ڕوخسەتی لێ بخوازێ و بڕوات ناچار لە پەنجەرەوە بە گۆرانی (وەرە قوربان.. ئارامی دڵان .. هتد) شێخی ئاگادار دەکاتەوە و پاشان لە کرماشان تۆماری دەکات، گۆرانی (نەمام نەمامە) یش هەر لە ناو باغی زەمبیل دەچڕی و لە جحێلیدا دڵی دەچی بە کەتانی کیژی حاجی سالحی حەریری و بەم بۆنە (کەتان کەتانە) دەچڕی. حەسەن زیرەک لە (٨ - ٩) ی شەوی ٢٦ - ٦ - ١٩٧٢ لە پای نەخۆشیەکی گران کوچی دوایی دەکات و بە پێی وەسیەتەکەی خۆی دەبوایە لەسەر کێوی ناڵەشکێنە یان کانی مراد بنێژرێ و هەفتەیەک لە (مەدرەسەی بوعەلی) پرسەی بۆ دادەنرێت، حەسەن چەندین جار دێتە خەونی دایکی و مام عەلی و گلەییان لێ دەکات کە لەو گۆڕستانەی تێیدایە

بیگوازنەوە ناڵەشکێنە و وەسیەتەکەی جێ بە جێ بکەن، شەوێکیان مام عەلی و مینەی برای بەبێ دەنگی پێش ڕۆژهەڵات تەرمەکەی دەگوازنەوە داوێنی کێوی نالەشکێنە. شێخانی زەمبیل هەوڵیان دا لە ڕێگای مەلا مستەفاوە بینێرنە ڕادیۆی (پەیکی ئێران - بەشی کوردی) لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات کە دەنگی تودەی ئێران بوو و ماموستا حەسەنی قزڵچی و کەریمی حیسامی و بە هاوکاری عەلی گەلاوێژو ڕەحیمی قازی بەڕێوە دەبرا، بۆچی زیرەک دەڵێ: *هونەر لە نێو کورددا قەدری نەبوو هونەر بۆ من بەهرەیەکی نەداو کارێکی نەکرد بە شوێنیدا بچم چونکە کوردم .. حەز دەکەم بچمە ژێر گڵەوە و بەشەری کورد نەبینم،* زیرەک لە ژیانیدا ستەمدیدە بوو لە لایەن عێراق و ئێران و کورد گەلەکەی خۆشمانەوە دەچەوسێندرایەوەو هەمیشە لە ژێر موراقەبەی ساواک دا بوو و بە پێی بەڵگەیەکی ساواک لە تاران شەوان هاتوچۆی ماڵی دکتور هاشمی شیرازی مەهابادی خزمی قازی محەمەد و کۆنە ئەندامی (ژ . ک) دەکات و لە رادیۆی کرماشانیش بە پێی بەڵگەیەکی تر بەوە تاوانبار کراوە کە بەهۆی بەرنامەی (ئێمە و گوێگرەکان) لە گەڵ میدیای خێزانی پەیوەندی سیاسی نێوان کوردان ڕێکدەخەن، بەهەرحاڵ ئەم هەویرە ئاوێکی زۆر دەکێشی، زیرەک ئوستورەو ئەفسانەیەکی هونەری دەگمەن و بێوێنە بوو ئەستەمە جارێکی دی مێژووی کورد فەلتەیەکی وا بداتەوە و نابیغە و نادیرەیەکی وا بە کورد ببەخشێتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ٢٩ی جوونی ٢٠١٧

ژیان و بەسەرهاتی گۆرانیبێژی مەزنی کورد "حەسەن زیرەک"

محەممەد نوورمحەممەدی

هەموو وەزنێکی گۆرانی، لە تووڵانی هەتا کورتی
بە سەرپەنجەی هونەر کردت بە دیلی کۆششی زاڵت!

گۆران

دوان و قسە کردن و نووسین لەسەر حەسەن زیرەک تەنیا بۆ بیرەوەری و یادکردنەوەی ئەو هونەرمەندە مەزنەیە و بەس، دەنا ئەو کەسایەتییە بەرزە حەوجێ بەوە ناکا کە بیناسێنی یان... چون دەنگی زوڵاڵ و بەسۆزی ئەو گۆرانیبێژە مەزنە لە کاتی خۆیدا سنوورەکانی تێپەڕاندووە. چوار ڕادیۆی کوردی بەغدا، قاهیرە، تاران و کرماشان دەنگی ئەویان بڵاو دەکردەوە. هەروەک خانمی میدیای زەندی لە کتێبی چریکەی کوردستاندا دەڵێ: "ڕۆژانە نامەیەکی زۆر بۆ بەرنامەی ڕادیۆ کرماشان دەهات و تەنانەت پووڵیشیان ئەخستە ناو پاکەتەکەوە تا زووتر گۆرانی داواکراوی ئەوان بە دەنگی حەسەن زیرەک بڵاو بکرێتەوە و بە تێکڕا تەواوی بەرنامەی کوردی لەسەر دەنگی خۆشی ئەو ئەسووڕا".

حەسەن زیرەک تا ئەمڕۆ تروپکی بەستە و گۆرانی کوردی گرتووە و کەس نەگەیشتۆتە ئەو شوێنە، گۆرانییەکانی شەونمی خۆشەویستی پاکیان پێوەیە و بەرامەی گوڵاوی دڵدارییەکی پیرۆزیان لێدێ، بەستەکانی هەتاهەتایە

دەژین و لەبیر چوونەوەیان بۆ نییە. گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک لە ناخی خەڵکی کوردستانەوە سەریان هەڵداوە، ڕیشەیان لە ناو کۆمەڵدا داکوتاوە، دڵدار و دڵبەرەکان، لەبار و دڵتەڕەکان لە سێبەر و بەرامەی ئەو درەختە سەوز و پەلوپۆ بڵاوە چێژیان وەرگرتووە.

"کیژان دەچنە مێرگولآن" وەک فیلمێکی سینەما دیمەنی گەورە کچ و کیژۆڵەی کرچ و کاڵی دێنشینی کوردستانمان پێشان دەدا کە بۆ گژ و گیا و گوڵچنین دەچنە دەشت و دیمەن، کە ماندوو دەبن ئارەق لە ناو چاوانیان زەنگوڵ زەنگوڵ دەتکێتە خوارەوە و پاژنەی کەوشان تەڕ دەکا.

بەڵام چنینی بیزا و مەندێ و نێرگز و وەنەوشە و هەڵکەندنی کارگ و ڕێواس و شنگ ناهێڵن هەست بە شەکەتی و ماندوویی لەش بکەن...

"زاوا لە بووکێ مەدە" خوووخدەی نەریتی شایی و زەماوەندی کوردانەمان یاد ئەخاتەوە، تێکدانی سەر و پێچی بووک و کەوتنە خوارەوەی تارای سوور، شێوەیەکی شەنگ و شۆخمان دێنێتەوە بەرچاو و هەروەها گۆرانییەکانی "چاوی جوانە لەیلا، کاروانە، باران بارانە، هەوریلار، کلۆنجە ڕێڕێ، کوڵوانە سوور، هەوری لە کوڵ، چارۆکە هەولێرییە، بەرهەڵبێنە، ناڵەشکێنە، دەسماڵ حەریری سادە، قاسپە قاسپی کەو، خەنەبەندان، خاڵۆڕێبوار و سەدانیتر" هەوێنی ئەو گۆرانییانەی لە دیمەنی مەڵبەندی جوان و ڕواڵەتە نازدارەکانی تری کوردەواری هەڵێنجاوە. ئەو هەموو وێنە و دیمەنە دڵکێشانەی کردووە بە هەوێنی هەوا و هونراوەکانی، هەر بەستەیەکی زیرەک دایناوە تابلۆیەکی ڕەنگینە کە وێنەی داب و ڕەسمی کوردەواری تێدا بەدی دەکرێ.

هۆنراوەکانی حەسەن زیرەک زۆربەی زۆریان پڕن لە خەیاڵی جوانی شاعیرانە و ناسک بینی وردەکاری شیرین و تابلۆی ڕەنگین و ڕازاوە و ئاوێنەی بالآنوێنی ویست و خواست و ئامانجەکانی خەڵکن. سەرەکیترین هۆی سەرکەوتنی حەسەن زیرەکیش هەر ئەو تێکەڵییە و توانەوەیەتی لەگەڵ ژیانی کۆمەڵایەتی و ئاوات و خۆشی گەلەکەی.

بەڵام هۆنراوەی زیرەک بە زمانی ساکار و خۆماڵی و وشەی پەتی و سواو و ڕەسەنی کوردی لەگەڵ ئازار و برک و

ژان، ویست و خواست و حەز و ئەوین و هەستی خۆشەویستانەی جەماوەری کوردستاندا جۆش دراوە و بە گوێرەی ڕۆژ و قۆناغی کۆمەڵایەتی و سۆز و دنەی دڵداری، نێوەرۆکی شێعرەکانی بە پێی نۆت و هەوای گۆرانییەکانی لەگەڵ کات و سات و چاخ و دۆخ و دەمی ژیانی کۆمەڵگاکەی جووت کردووە و دەتوانین بڵێین شێعرە فۆلکلۆرییەکانی زیرەک ئاوێنەی بالانوێنی باری سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی چەرخی خۆیەتی.

هەروەک چۆن ژیانی زۆربەی هونەرمەندان پەرێوەیی و ئاوارەییە، زیرەکیش سەرەڕای هەموو کلۆڵییەک، بەردەوام و بێ نێوبڕ هەڵوەدا و تەرە و تاراوی ژینگەکەی خۆی بووە و ئەم تاوتوێ و گێرە و کێشە و چەرمەسەری و ئازارانە نەیانتوانیوە لە ئەوین و هونەرەکەی هەڵبڕن. لە هەر زەنوێرێک سوێسنە و هەڵاڵە و دەیان گوڵ و شکۆفەی چەپک کردووە و بە دیاری بۆ دەروونی هەڵچووی خۆی و گراوی دڵبەندی بردووە و لە بۆتەی هونراوە و زڕەی زایەڵەی گۆرانیدا خەملاندوونی و پێشکەشی بارەگای ڕەسەنی کوردی کردوون و سەرمایەی پڕ پیت و بەرەکەتی فۆلکلۆری کوردی لە نەمان و تیاچوون ڕزگار کردووە و گەشەی پێداوە.

ئەم هونەروەرە هەتاهەتایە لە نێو دڵی خەڵک و لە قامووسی هونەری کوردا هەیە. حەسەن زیرەک لە زۆربەی دەسگا و مایەکانی ڕەسەنی ئێرانیدا وەک سێگا، چوارگا، ماهوور، دەشتی، بەیاتی تورک، ئیسفەهان، هومایوون، شوور، ئەبووعەتا، شووشتەری، حیجاز، ئەڵڵاوەیسی، ئەفشاری و بەیاتی کورد ئاهانگی هەیە.

حەسەن زیرەک لە زۆربەی مەقامەکانی خۆیدا شێعری شاعیرە بەناوبانگەکانی کورد و فارسی گوتووە: شاعیرانی وەک حافزی شیرازی، مەولەوی کورد، بێسارانی، نالی، مەحوی، کوردی، تاهیربەگی جاف، ئەحمەد موختار بەگ، ناری، پیرەمێرد، گۆران، مەلا سەدیق مەحموودی، سەید کامیلی ئیمامی، سافی، هێمن، هەژار و ...

مامۆستای بلیمەت و دەنگ دلێری ڕەسەنی بەستەی کوردی و هونەری ڕاستەقینەی ئاوازی نەتەوایەتی و خۆماڵی، ناوی حەسەن و شۆرەتی ئەسەدی بۆکانییە و هەر بە زیرەکیش ناوی دەرکردووە و ناسراوە، کوڕی عەبدوڵڵایە مەشهوور بە عەبەزلە و دایکی ئامینی ناوە و دوو برای هەبووە بە ناوی حەمەدەمین (براگەورەی) و حاجی حوسێن (براچکۆلە) و خوشکێکیشی هەیە بە ناوی سارا لە شاری بۆکان. حەسەن زیرەک لە گەڕەکی قەڵا، کۆڵانی بەر مزگەوتی جامیعە، واتە کۆڵانی مابەینی حەمامی نادر و مزگەوتی جامیعە لە دایک بووە.

حەسەن زیرەک لە تەواوی گۆرانییەکانیدا لەگەڵ بۆکان قسە دەکا و پێیاهەڵدەڵێ و تەواوی کێو و کەژ و کانیاو و دێیەکانی ئەو مەڵبەندە کە بیرەوەری لەگەڵیان هەیە لە گۆرانییەکانیدا دێنێتەوە و باسیان دەکا:

گۆرانی بووک زێنێ:

ئۆخەی ئۆخەی بووک جوانێ
ئەمنم خەڵکی بۆکانێ

گۆرانی وامە دایکم دیارە:

هاتووم لە لای بۆکانێ
کورتی خاڵ دانەدانێ

گۆرانی خاڵۆی ڕێبوار:
هۆ کاکی ڕێبوار ڕێگام کوێستانە
دەچم بۆ بۆکان گوڵ لە ئێرانە

یان:

وەی کاکی ڕێبوار ڕێگا نازانم
ڕێم پێ نیشان دەن خەڵکی بۆکانم

حەسەن زیرەک ژیان و بەسەرهاتی خۆی بە بەستە هۆنیوەتەوە و لە خەرمانانی ساڵی 1345ی هەتاوی لە چاپخانەی ڕەنگین لە تاران بە ناوی "چریکەی کوردستان" لە چاپی داوە.

مامۆستا محەممەد سەدیقی موفتیزادە پێشەکی بۆ نووسیوە و بەم سێ بەیتە ئاوا دەدوێ:

زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر
ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر
با وەکوو لە ژین نەحەسایەوە
پەژارەت زۆر دی، زۆر چەوسایەوە
ڕۆژگارت ساتێ بە بێ خەم نەبوو
بەڵام لە هونەر هیچت کەم نەبوو

خانم میدیای زەندی یارمەتی داوە، هەروەک بۆخۆی لە هونراوەکانی وتوویە: "هەر لە سەردەمی منداڵییەوە ژیانێکی زۆر ناخۆش و نالەبار و تاڵی هەبووە و تا ڕادەیەک بە بێکەسی و هەژاری و ئاوارەیی و سەر لێشێواوی، ژیانی بردۆتە سەر، بیست و حەوت ساڵی تەمەن دەبێت کە دەچێ بۆ شاری پێنجوێن لە کوردستانی عێراق و لەوێڕا دەچێ بۆ سولەیمانی، ئەمجار لە سولەیمانییەوە دەچێ بۆ کەرکووک، پاشان دەچێ بۆ زیارەتی غەوسی بەغدا و لەوێ دەبێتە شاگرد موسافیرخانە لە ئۆتێل "الشمال الکبیری" بەغدا، لەو ئۆتێلەدا بەدەم کارەوە جاروبار گۆرانی دەڵێ: "گۆرانی کیژان دەچنە مێرگولان و دەسماڵ حەریری سوورە و ... کە لەو کاتەدا مام جەلال لە بەغدا خوێندکاری زانستگا دەبێ لە ژوورێکی ئەم ئۆتێلەدا بەسەر دەبا، دەنگی زیرەکی زۆر پێخۆش دەبێ و لەگەڵیا بەینی خۆش دەکا، دەیبا بۆ ڕادیۆ بەغدا.

هەروەک مام جەلال دەڵێ: "... لەگەڵ کاک حەسەن زیرەکی هەڤاڵ و دەنگخۆش تا دەهات بەینمان خۆشتر دەبوو. ئەویش شەوان درەنگ کە کارەکانی لەسەر سووک دەبوون دەهاتە لام لە ژوورەکەمان، گۆرانی خۆشی بۆ دەگوتین، پاش ماوەیێک دیتم دەنگی خۆشە بەتایبەت شارەزاییەکی باشی هەیە لە گۆرانی فۆلکلۆری کوردیدا، بۆیە کەڵکەڵەی گەیاندنی ئەو دەنگەم بە ڕادیۆ کەوتە سەر".

حەسەن زیرەک لە کتێبی چریکەی کوردستاندا لەوبارەوە ئاوا دەدوێ:

"پاش کارم ئەکرد ڕۆژ و شەوانە لە ئۆتێل شیمال کە جێی کوردانە مسافرێکمان کە مام جەلال بوو یەکجار گەنجێکی بەبێ غەلال بوو بردمی بۆ ڕادیۆ، بێمنەت، بەگیان جوان ڕەتی کردم لە پۆلیسەکان جوان ناساندمی بە عادڵ عیرفان هەمەکارە بوو لە ڕادیۆی کوردان".

حەسەن زیرەک بە دڵی پڕ گریانەوە تێدەچریکێنی، پاشان عادڵ عیرفان و هاوڕێیانی لە بەشی کوردی زۆریان پێخۆش دەبێ، دەڵێن بەڕاستی لەهجەی شیرینە بەڵام داخەکەم کە بێتەمرینە، دەستوور دەدا کە ئۆرکێستر دێ و گۆرانی تۆمار دەکا ئەمجار لە پاشان لە ڕادیۆدا بە مانگێ ٦ دینار دادەمەزرێ و مانگ لەگەڵ مانگ موچەی بۆ زیاد دەکەن. ئەوە دەبێ بکوترێ کە ئەو گەوهەرە نەمرە لە قوڕگی حەسەن زیرەک لە واقیعدا عادڵ عیرفان دەریکێشا و لە ڕادیۆ بەغدا مەودای گۆرانی گوتنی پێدا. بەمجۆرە چەند ساڵ لە غەریبی و لە بەغدا ڕایدەبوێرێ و لە ساڵی ١٣٣٧ی هەتاوی (١٩٥٨ی زایینی) دەگەڕێتەوە ئێران و لەو کاتەدا لە مانگی پووشپەڕی ١٣٣٧ی هەتاوی ڕادیۆ کوردی تاران دادەمەزرێ و بۆ ماوەی سەعاتێ بە زمانی کوردی (نیو سەعات بە لەهجەی سۆرانی و نیو سەعات بە لەهجەی کرمانجی) بەرنامە بڵاو دەکاتەوە و بانگهێشتن لە حەسەن زیرەک دەکەن بۆ ڕادیۆ. دەس دەکا بە تۆمار کردنی گۆرانی کە دوو ئۆرکێستری گەورەی تاران "تایبەتی ڕادیۆ تاران" بە سەرۆکایەتی حوسەینی یاحەققی و بە سەرۆکایەتی گشتی موشیر همایوونی شەهرەدار، هاوکاری لەگەڵ دەکەن و لە پاشان لەگەڵ ناسری زەنابادی و بەدیعی و جەواد مەعرووفی بە پیانۆ کە هەر کامێکیان سەرۆکی ئۆرکێسترێکی گەورە و مەشهوور بوون، بەرنامەی کوردی ئیجرا دەکرد و چەند خانمێکیش کە یەکێک لەوانە خانمی میدیای زەندییە سەربەندیان بۆ دەگێڕاوە.

دەبێ بوترێ کە حەسەن زیرەک لە ٢٦ی ڕەزبەری ١٣٣٧ی هەتاوی لەگەڵ خانمی میدیای زەندی ژیانی هاوبەش دەست پێدەکا کە بەرهەمی ئەم ژیانە دوو منداڵی کچە بە ناوەکانی مەهتاب "ئارەزوو" و ساکار "مەهناز" و ئەوە ٤ ساڵ دەخایەنێ تا ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٤١ی هەتاوی ڕادیۆ کوردی لە شاری کرماشان بە توانایی سەد کیلۆوات دانرا و حەسەن زیرەک چوو بۆ ڕادیۆ کرماشان و لەوێ ئۆرکێسترێکی بە ناوی زیرەک بۆخۆی دانا کە لەو کەسانە پێک هاتبوو:

١- عەبدولسەمەدی کە بە قەرەنەی لێدەدا و سەرۆکی تیپی مۆسیقا بوو.
٢- موجتەبای میرزادە وییۆلۆنژەن.

٣- ئیزەدی سەنتوورژەن.

٤- پوولەکی تەپڵکوت.

٥- فەرەیدوون موڕادی عوودژەن و تارژەن کە بڕێک لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکی بە نۆت نووسیوەتەوە.

خودی حەسەن زیرەک بە دایرە و دەف هاوکاری دەکا و زۆر جوان دەف و دایرە لێدەدا و ئەوەش بڵێم کە ئەوەڵین کەس حەسەن زیرەک بوو کە دەف و دایرەی بۆخۆی بردە نێو ئۆرکێسترای ڕادیۆی ئێرانەوە. حەسەن زیرەک بە یارمەتی ئەو ئۆرکێسترە هەموو حەوتوویەک گۆرانی تۆمار دەکرد تا ساڵی 1345ی هەتاوی، لە پاشان مواجبی زیرەکیان بڕی چون کاربەدەستانی ئەودەم گوتبوویان کە حەسەن زیرەک نزیک بە هەزار گۆرانی تۆمار کردووە، نیازمان پێی نییە. ئەم قسەیە لەسەر ڕووحی ناسک و پڕهەستی هونەروەری مەزن حەسەن زیرەک زۆری تەئسیر دانا. هەر لەو کاتەدا بوو مامۆستا حەسەن جەزراوی، محەممەد عارف جەزراوی و مامۆستا عەلی مەردان دێن بۆ ئێران کە حەسەن زیرەک بەرن بۆ ئێراق و بانگهێشتنی دەکەن. کاربەدەستانی ئەودەمی ڕادیۆ بۆ بەرگری لە ڕۆیشتنی حەسەن زیرەک - چون بە زەرەدی حکوومەتی شایان دەزانی - هەموو پووڵ و مواجبی ڕابردوویان داوە بە حەسەن زیرەک و بە درۆ دڵخۆشییان داوە، لە دوایی‌دا کە ئەوان دەڕۆنەوە بۆ ئێراق، هەمیسان مواجبی حەسەن زیرەکیان بڕی و جوابیان کرد. ئیتر ڕۆحی ناسک و زەریفی حەسەن زیرەک بریندار بوو و ناچار ڕادیۆ بەجێ دێڵێ و ڕوو دەکاتە ئێراق. پێش ئەوەی بگاتە شاری بەغدا پۆلیسی ئێراق دەیگرێ و ماوەی هەژدە مانگ لە زیندان دەبێ و دوایی کە ئازادی دەکەن (لە زیندانی ئێراق زۆری ئازار و ئەشکەنجە دەدەن. بۆخۆی لە نەوارێکدا دەیگێڕێتەوە.) لە پاش ئازاد بوون دەگەڕێتەوە بۆ ئێران. ئەمجار ساواکی حکوومەتی شا دەیگرن ئازار و ئەشکەنجەی زۆر دەدەن! لە پاش ئازاد بوون ماوەیەکی زۆر لە گوندی مەلائەحمەدی بانە بۆ بەڕێوەبردنی ژیانی ئاسایی خۆی چایخانەیەک دادەنێ و لەوێ ماوەیەک بەسەر دەبا و بۆخۆی لە نەوارێکدا ئاوا باس دەکا: *"هیچ شوێنێکم نەدی تیا بژیم لە بەینی دووسێ کێودا چایخانەیەکی پڕتووکاو و ناخۆش و عەجایبم هەیە ئەگەر بێن تەماشا کەن تەعجوب دەمێنن کە من چۆن لێی‌دەژیم. نا، پێم‌خۆشە کاسبی لێدەکەم. هونەر لەنێو کوردا قەدری نەما، هونەر بۆ من بەهرەیەکی نەدا، هونەر بۆ من کارێکی نەکرد بە شوێنی‌دا بچم، چون کوردم بە زمانی کوردی قسە دەکەم".*

لە دوای چەند ساڵ لەوێش دەڕوا و ڕوو دەکاتە شاری مهاباد و لەوێوە دەچێ بۆ شاری شنۆ و تا ساڵی ١٣٥١ی هەتاوی کە نەخۆش دەکەوێ، لەوێ دەبێ. لە شاری شنۆ لە زۆر داوەت و شادی بانگهێشتنی دەکەن کە بەشداری

دەکا و زۆری نەوار تۆمار کردووە و لە زۆر جێگادا مەلاحوسێنی عەبدوڵڵازادە هونەرمەندی بەستە و شادی هاوڕێی کردووە و ئەو کەسانەی کە بە مۆسیقا هاوکاری بوون بریتین لە؛

١- یەدوڵڵا حاجیزادە بە کەمانچە

٢- موسەییبی شاداب بە تار و کەمانچە.

لە نەوارێکدا کە ڕێکەوتی ١٣ - ١ - ١٣٥٠ لە شنۆ تۆمار کراوە ئەم کەسانە هاوکاری مۆسیقای بوون:

١- لەتیفی دەشتی بە تار

٢- یەدوڵڵا هوشمەندی بە کەمانچە

٣- ئیبراهیمی پوورجەعفەری بە زەرب،

کە حەسەن زیرەک بە خوێندنەوەی شێعری "ئەو دڵەی وەک بوت پەرەستێ ڕوو دەکاتە چاوەکەت"ی مامۆستا ئەحمەد هەردی نەوارەکە دەس پێدەکا و گۆرانی تۆمار دەکا. ژیانی حەسەن زیرەک لە شنۆ ئاوا بە کوتنی گۆرانی و تۆمار کردنی نەوار دەچەرخێ. لە نەوارێکدا دەڵێ: "ئاخری پیریەکەم هێناوە شنۆ". پاشان کە نەخۆش دەکەوێ دێتەوە بۆکان و لە نەخۆشخانەی بۆکان دەکەوێ، لە کاتی نەخۆشیدا لە نەخۆشخانە نەوارێکی لێ تۆمار دەکەن. دوکتۆر یارمحەممەدی کاری جەڕاحی لەسەر دەکا و چاک نابێتەوە چون نەخۆشی شێرپەنجەی جەرگی پێوەدەنووسێ و لە ڕێکەوتی ٥ی پووشپەڕی ١٣٥١ی هەتاوی دەچێتە ڕیزی نەمرانەوە و هەوەڵجار لە گۆڕستانی بۆکان دەینێژن و لە پاشان لەسەر وەسیەتی خۆی و پێداگری دایکی لە داوێنی کێوی ناڵەشکێنە لە پەنا گۆڕی چاکەچکۆلە هەمیسان دەینێژنەوە، ڕۆحی بە بەهەشتی بەرین شاد بێ و خودای گەورە لە گوناهی خۆش بێت.

سەرچاوەکان:

١- گۆڤاری سروە، ژمارە ٢٠، کەریم قەیبوومی، ل ٥٠.

٢- گۆڤاری مەهاباد، شمارە١، مام جەلال، ل ٢٠.

٣- تارخ فرهنگ و ادب مکریان، ابراهیم افخمی.

٤- بەهەشت و یادگار، فرمێسک و هونەر، مامۆستا گۆران.

٥- چریکەی کوردستان، هۆنراوەی حەسەن زیرەک، بە یارمەتی میدیا زەندی.

٦- گەوهەرێ، عوسمان شارباژێری.

٧- گۆڤاری سروە، ژمارە ١٤٤، محەممەد نوورمحەممەدی.

٨- نەوارەکانی حەسەن زیرەک.

٩- نەواری وتووێژی مامۆستا محەممەد ڕەمەزانی لەگەڵ خانمی میدیای زەندی.

سەرچاوە: ماڵپەڕی زریان - ڕێکەوتی: ٢٩ی جوونی ٢٠١٣

هەر دەنگی وەک حەسەن زیرەک نییە.

ژیانیشی وەک زیرەک پڕ بووە لە نەهامەتی و نەبوونی و دەربەدەری.

سامان زیرەک باسی ژیانی خۆی دەکات

هەر دەنگی وەک حەسەن زیرەک نییە، ژیانیشی وەک زیرەک پڕ بووە لە نەهامەتی و نەبوونی و دەربەدەری. سامان زیرەک باسی ژیانی خۆی دەکات.

لەهەمان ئەو چایخانەی حەسەن زیرەک شاگردی بوو، بومە شاگرد، ئەویش وەک خۆشەویستییەک بۆ ئەو، ئێستاش چایچیم

خۆشەویستیم بۆ حەسەن زیرەک هەیە حەز ناکەم دەستکاری ستایل و شێوازی ئیش کردنی بکەم

هیچ کات بەخۆم ناڵیم هونەرمەند تەنیا حەز ئەکەم بەرهەمەکانی حەسەن زیرەک زیندوو رابگرم

ئالان عومەر

سامان زیرەک یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە توانیویەتی وەک خۆشەویستی بۆ ئەو هونەرمەندە نەمرەی کورد، بەرهەمەکانی حەسەن زیرەک بە زیندوو بهێڵێتەوە وەک خۆی دەڵێت، تەنها لەدەنگدا هاوشێوەی حەسەن زیرەک نییە، بەڵکو لەژیانیشیدا بەهەمانشێوەی زیرەک نەهامەتی زۆری بەسەر هاتووە، لەم دیمانەیەدا لەگەڵ نوچەنێت، سامان زیرەک باسی کارەهونەرییەکانی و بەسەرهاتەکانی ژیانی دەکات.

ئالان: دیارە لەخۆشەویستیت بۆ حەسەن زیرەک، یان بەهۆی ئەوەی دەنگت هاوشێوەی دەنگی زیرەکە، پاشناوی زیرەک بەئێوە دراوە، چۆن بوو بیرت لەوە کردەوە، ئەو ناوە هەڵبژێری و بەرهەمەکانی ئەو بڵێیتەوە، هەرلەبەر ئەوەبوو دەنگت لە حەسەن زیرەک ئەچێت، یان چی؟

سامان زیرەک: کاتێک کە لە تەمەنی منداڵیدا بووم، پێش ئەوەی باوکم کۆچی دوای بکات قەوانی هەبوو، گۆرانی حەسەن زیرەکی ئەخستە سەر و بە بەردەوامی گوێی لێ ئەگرت، منیش گوێ بیستی ئەبوم ، خولیای دەنگی بووم، بەلام تەمەنم پێنج هەتا سەش ساڵان بوو.

ئەو کات من هەستم ئەکرد رۆژ بەرۆژ خۆشەویستیم بۆ حەسەن زیرەک زیاتر ئەبوو، کاتێک باوکم عەمری خوای کرد، من تەمەنم ٩ ساڵ بوو، واتە ٤ ساڵ بە بەردەوامی من گۆرانیم ئەوتەوە لەگەڵ حەسەن زیرەک، بەگشتی رۆژ بەرۆژ بەیادی باوکم و بە یادی حەسەن زیرەکەوە ئەژیام ، ئیتر لەوەوە من گۆرانیەکانی زیرەکم ئەوتەوە، خەڵکیش هانیان ئەدام و داوایان لێ ئەکردم، کە بۆیان بڵێم، بەهۆی ئەوەوە خەڵک ئە ناوەیان دابری بەسەرما، چونکە بەڕای ئەوان، دەنگم خۆش بوو، و زۆر لە دەنگی حەسەن زیرەک ئەچوو.

ئالان: کێ هاوکاریت ئەکات بۆ کارەکانت؟

سامان زیرەک: کەس هاوکاری من ناکات، زۆر هەوڵمداوە خەڵکانیک هەبن، وەکو هونەرمەندەکان کە هاوکاریم بکەن، کارەکانی حەسەن زیرەک بە شێوازێکی نوێ و تازە دابەزێنن، بەڵام تا ئیشتا کەس هاوکارم نەبوە، خۆشم لەبەر ئەوەی باری ماددیم زۆر باش نەبووە، نەمتوانیوە کارەکان وەک پێویست و بەدڵی خۆم بکەم.

ئالان: بۆچی زیاتر لە بۆنەوە دانیشتنەکاندا دەرئەکەوی، بۆ کۆنسرێت و ئەلبومت نیە، مەسەلەیە ئەوەیە کەوتت هاوکاری توانات نییە، یان چی تر؟

سامان زیرەک: من کۆنسرێتێکم هەبووە لە شاری تاران، بەرهەمەکانم ٧ تراکە، بەهۆی ئەوەوە کە من چوم بۆ تاران هاورێیەکم هەبوو لەوێ ناوی (تەیب)ە دەفژەنە، دواتر بە بۆنەی کاک تەیبەوە توانیمان خەڵکانیکی فارس بناسین، وەک هونەرمەندانی ئەوێ، بە هاوکاری ئەوان توانیم ئەو کۆنسرێتە بکەم، بەڵام بە داخەوە ئێمە تا ئێستا بڵاومان نەکردوەتەوە، کاتی خۆی ڤیدیۆ و کلیپی ئەو کۆنسێرتە فرۆشراوە بە Ktv، ئەویش دواجار دایبەزاند، ئیتر خۆشم نەمبینیوەتەوە تا ئێستا. ، بەڵام وەکو ئەرشیفلای خۆم هەیە . وەکو ئەلبومیش کەس پشتیوانی لێ نەکردووم، کە شتێکی جوان پێشکەش بکەم. وەک کلیپ تەنیا دوو کلیپم هەیە، ئەویش بە پشتگیری و هاوکاری کاک شەماڵ ئەحمەد رەشیدو کەماڵ ئەحمەد غریب، بووە. وەکو دانیشتنەکانیش هەر بە دەفێکەوە لەگەڵ کۆمەڵێک هاورێ و خۆشەویستانی خۆم، دادەنیشین و گۆرانی دەڵێن ئەویش بەهۆی ئەوەیە کە ئیماکانیەتمان نیەو پشتگوێ خراوین.

ئالان: تەنیا دەنگت وەک حەسەن زیرەک هەڵکەوتوە، یان ژیانیشت؟ ئاخر حەسەن زیرەک زۆر فەقیری و دەردەسەری بینیوە، ئەکرێ تۆزێ لەبارەی ژیانتەوە بزانین؟

سامان زیرەک: بەڵێ من ژیاننامەشم لە حەسەن زیرەک ئەچێت.

کاتێک باوکم مرد، ٩ ساڵ بوو تەمەنم، هەتیوو بوم دوای ئەوە دایکم شوی کردەوە، من بەردەوام لە نارەحەتی و

موشتاقیی ژیاندا بووم، ئیتر دوای ئەوە دەربەدەری و بەدبەختی وکرێکاری و چایچییەتی و شاگرد مەتعەمی و توتن بار کردن و ئیشی قورس و زۆر ئیشی تر و زۆر نەهامەتی ژیانم بینی.

ماوەیەک لە بەغدا بووم، لەویّ بە دوای ژیانی زیرەکدا ئەگەڕام، پیاوێکی پیر هەبوو لەویّ چایخانەیەکی هەبوو، زۆر دڵم کرایەوە کە گویّ بیستی دەنگی حەسەن زیرەک بوم لە چایخانەکەی ئەوپیاوە پیرەدا.

چومە ئەویّ چایەکم خواردەوە ، کابرا عەرەب بوو، لەچایخانەکەیدا وێنەیەکی گەورەی حەسەن زیرەکی دانابوو، لێمپرسی تۆ عەرەبیت، بۆ خولیای دەنگی حەسەن زیرەکیت؟ وتی بەڵێ من عەرەبم، بەڵام حەسەن زیرەکم خۆشەویّت، ٤ ساڵ لەم چایخانەی مندا ئیشی کردوە. دواتر منیش لەهەمان ئەو چایخانە بوومە شاگرد، ٧ مانگ بە شاگردی لەبەردەستی ئەو پیاوە پیرەدا ئیشم کردو فیری چایچییەتی بووم، ئەو کارەشم بە خۆشەویستی حەسەن زیرەکەوەکرد. ئێستاش هەمان پیشەم هەیەو چایخانەشم هەیە.

ئالان: ئەگەر حەسەن زیرەک لە ژیاندا بمایە ئیستا چەند ئەلبومیکی تریشی هەبوو، بەڵام تۆ تەنیا خەریکی بەرهەمە کۆنەکانی حەسەن زیرەکیت، بۆچی کاتێ دەنگت وەکو دەنگی حەسەن زیرەکە، ئیزافەیەک بە کارەکانی حەسەن زیرەک نادەی ؟ واتە بۆ بەرهەمی تایبەت بە خۆت دروست ناکەی لەسەر هەمان ستایل و هەمان شیواز، کە بەردەوامی و درێژە دان بیت بە حەسەن زیرەک، نەک تەنها گرنگی دان بە لەیادنەکردنی حەسەن زیرەک؟

سامان زیرەک: لە راستیدا ئەم پرسیارەم زۆر ئاراستە کراوە، بەڵام هەر تەنیا وەڵامێکم هەبوە، ئەویش ئەوەیە، کە من خۆشەویستیم بۆ حەسەن زیرەک هەیە، حەز ناکەم دەستکاری ستایل و شێوازی ئیش کردنی بکەم. چەندین کەسمان بینی لەو رێچکە لایان دا و بوون بە خاوەنی ستایلی خۆیان. هیچ کات بەخۆشم نالێم هونەرمەند، تەنیا حەز ئەکەم بەرهەمەکانی حەسەن زیرەک زیندوو رابگرم.

سەرچاوە: ماڵپەڕی نوچە نێت - ڕێکەوتی: ١٩ی سێپتەمبەری ٢٠١٤

کورد ڕیز لە دلسوزان و داهینەرانی خۆی ناکرێ....!

سەید حکیم بەرزنجی

بەشی یەکەم

(حەسەن زیرەک)

حەسەن زیرەکی دەربەدەرو بێ ماڵ و هەزار ئەو هەزارە دەولەمەندەی لە هونەر دەولەمەند! دەولەمەندی لە هونەر هیچ کەم نەبووە هونەرمەندی جیهانی ئەویش (چونکە کورد بوو هونەر هیچ سوودیکی بو ئەو نەبوو) کورد قەدری خۆی و هونۆرۆکۆیان نەدەزانی و لە گەڵ داگیرکەران ئگوانیش ئازاریان دەدا ئازاری رۆح و جەستەی ئەو هونەرمەندەی کە رۆح و جەستە و هونەرەکەی خۆی لە خزمەتی میللەتەکەی دانا کە چی هەر ئەو میللەتە ناچاریان کرد دواجار هیوای مردن بخوازێ و بچیتە ژێر کلەوە! بۆ ئەوەی بەشەری کورد نەبینێ ئەو بەشەرە کوردانەی کە رێز لە هونەر ناکرن.

بەڵێ حەسەن زیرەک چووە ژێر گلەوە بەڵام چوونێکی ئاسایی نا بەڵکە چوونە ژێر گلیک و مردنیک بە ژەهری ساواک کەچی ئێستایش پاش ٤٣ ساڵ دوای ئەو مردنە هێشتا هەندێ کەس لە نیو کورد دا نەک هەر رێزی خۆی و هونەرەکەی ناکرن بەڵکوو زیرەک بە جاسووس ناو دەبەن و هەندیکی تر بە بێ رەوشت و هەندیکیش بە چاوەشی دەزانن!!

مامۆستا زیرەک عبدولی حەمە باقی دەڵێ کورد بەختەوەر بوو کە زیرەک کورد بوو کە چی زیرەک بەدبەخت بوو چونکە کورد بوو.

بەڵێ زیرەک بەو بەدبەختیەی خۆی هونەری کوردی گەیاندە بەرزترین ئاست زیرەک بە دەربەدەری و هەزاری و بەدبەختی خۆی هونەری کوردی گەیاندە دوورترین وولات و دەولەمەندترین ئاست و خوشترین ئاواز.

رێکەوتی: ٢٦ی ئاگۆستی ٢٠١٥

کورد ریز لە دلسوزان و داهینەرانی خۆی ناکریٔ....!

بەشی دووەم

هونەرمەند حسن زیرەک پیاویکی مەزن بوو بەلام مخابن لە سەردەمیکی نزمدا ژیا ئەو هونەرمەندە مەزنە ناناسرێ هەتا نیوەندیکی گەورەی ئەکادیمی بۆ زیرەک ناسی دانەمەزرێ و هەموو بە سەرهات و بەرهەمەکانی کۆ نەکاتەوە و کەسانی پسپور لێکۆلینەوە لە پیکهاتە و بەشە جیاجیاکانی ژیان و هونەرو شیعرو ئاوازی ئەو داهینەرە دا نەکەن جا ئەو رۆژە کورد تێدەکات ئەو هونەرمەندەی کە دەیچریکاند و هاواری دەکرد *(جیم نییە تیا بسرەوم خاکم بەسەر بیلانە خۆم)!*

کورد لە هەموو جیکایەک و لە هەموو زەمەنیک شانازی بەم خاک بە سەرە دەکات و پیی سەربەرز دەبیت ئەگەر چی جەستەی ئازار چیشتووی زیرەک ئێستا لە ژێر خاکدایە بەڵام گیانی ئازار چیژی لە نیوماندا دەژی و شادمان دەکات وەک زیرەک خۆی دەلێ: *(شادم بە شادی گەل و هوز)* ئەو ئەگەر شادی خۆی لە شادی میللەتەکەیدا دەبینێ پێویستە ئەو میللەتەش هیندە بەوەفابێ لە سەر خوینی بەناحەق رزاوی ئەو هونەرمەندە جیهانیە بیتە دەنگ بەتایبەت پاش ئەوەی کە ساغ بووەوە کە (ساواک) زیرەکی ژەهر خواردوو کردووە ئەو ساواکەی کە زیرەک لە وەڵامی پرسیاریکی میرزا کەریمدا ئاوا دەیان ناسینێ و دەڵێ؛ (پیاو دەکوژن و هەرخۆشیان لە دوای جەنازەکەیدا دەرۆن) ئەمرۆ رۆژی ئەوە هاتووە کە گۆرانی ئەو میللەتە لە رێگای یاساوە بە دوای خوێنی بە ناحەق رژاوی ئەو هونەرمەندە برۆن و ئەو تاوانە بە یاسا بسەلمینن و هەر بە یاساش داوای مافەکانی بکەن بەو هیوایەی لە نیو

گۆرانی میللەتەکەم یاسا ناسوو زیرەک دۆستی شارەزاو بروا بەخۆ هەبن و خاوەنداریەتی لەم کیشەیە بکەن و ئێمەش بە هەموو توانایەکمان لە خزمەتیاندا دەبین....!

ئەم شیعرە جوانترین و شایستەترین و گەورەترین دیاری و رێزلێنانە کە هونەرمەند (حەسەن زیرەک) لە ژیانداو لە کاتی خۆی بینیویەتی بیستوویەتی و پێشکەشی کراوە شیعرە کە شاعیر(دکتور محمد صدیق موفتی زادە) زۆر بە دلسوزی و راستگویانە ووینەی راستەقینەی ژیان و هونەری هونەرمەند (حەسەن زیرەک)ی کیشاوە و هەڵیسەنگاندووە

زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر
ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر
باوەکو لە ژین نەحەسایەوە
پەژارەت زور دی زور چەوسایەوە
رۆژگارت ساتێ بەبێ غەم نەبوو
بەڵام لە هونەر هیچت کەم نەبوو

ڕێکەوتی: ٢٦ی ئاگۆستی ٢٠١٥

بەشی سێ یەم

منداڵێکی بەردەم رەشەبا...

زیرەک وەک هونەرمەندێکی ئاسایی نەژیاوە و ژیانیشی ژیانێکی ئاسایی نەبووە ئەو لە ناخوشترین رۆژگارەکانی کۆتایی چارەکی یەکەمی سەدەی بیستەم لە نیو کۆمەڵگەی کوردەواری و لە خیزانێکی هەژار لە ناسکترین قوناغی تەمەنی دا باوکی دەمرێ و دایکی شوو دەکاتەوە ئەم زەمینە لاوازو پێشهاتە ناخۆشانە منداڵێکی هەشت نۆ ساڵە ناچار دەکات بکەویتە کارکردن کارکردنی عەمەلە وەک خۆی لە ژیان نامە شیعرییەکەیدا لە دیوانە شیعری هونەری چریکەی کوردستان دا باسی کردووە ئەو هەژاری و دەربەدەری و بێکەسی و بەدبەختییەی زیرەک بە نیو توونیلیکی

تاریکی ژیاندا گوزەر دەکات ئەم گوزگرە قوناغی ناخۆش ناخوشتر پیکیان دەبەستیتەوە لە نێوان برسیەتی و بێ کاری و بێ جێگەیی و نەخوشی دا جیگورکێ و ئازارو گیژی دەکات و پێیەکی لە هەڵاتن و یەکی لە بەندیخانە دەبێ جەمیک نانیکی گەرمی بە ئاسوودەیی ناخواو شەویک لەسەر نوینیکی نەرمی ئاسوودەیی ناخەوێ زیرەک ئەگەر لەم تەمەنە بچوکەی منداڵی و میردمنداڵی و هەرزەیی و گەنجییەوە بەکرێکاری و چاو ساغی و قاوەچی و تووتنچی و قاجاغچی و شاگردو شوفیری و شاگرد کەبابچی و شاکردی حاجی و مەیتەریی و پیاوی خان و چەتەی و زۆر کاری تر کە لەم کارانە ناچار دەبێ شەڕ بکات و گویی سوانان بڕۆخینی و پێشهاتی نەخوازراوی بێتەرێ و لەوەرگەرانی ماشیندا گەنجیک بکوژێ و زیرەک ناچار دەبێ سەر هەلبگرێ و خۆنەداتە دەست دواچار بێ و خۆی رادەست بکاتەوە و بخزیتەوە بەندیخانە هەر چەندە خۆی دەڵی: لە مردنی ئەو گەنجە خەتام تیا نەبووە بیللا دواجار ئەم هەموو سەراو دەراوە زیرەک لە نیو جوگرافیایە کی فراوانی ناوچەییدا سەرە و خواروو سەرە و ژێر دەکات لە بۆکان و تەواوی موکریان و گوندەکانی دەورووبەری شارەکانی مهاباد و سنە و سەقز و کرماشان و تەوریزو تاران و تا دەکاتە خوزستان و بەسراو رەشەبای بەدبەختی غلوری دەکاتەوە.

ئەگەر بیکاری و بێکەسی و ناچاری سەری پێ هەڵدەکرێ بۆ ئەوەی ئەوا باری خراپی ئەویندەریش ناچاری دەکاتەوە روو بکاتەوە وولات!؟ لەم هاتنەوەیە دا سەر بە ماڵە براو برازن و خزم و دا دەکرێ بەڵام ئەوانیش روویەکی خۆشی نادەنێ ناچار و بێ ئومید روو بە دیوی عێراق دەبەریتەوە و لە پینجوین بۆ سلێمانی و لە سلێمانیەوە بۆ کەرکوک و هەولێر و موسل و تا دەکاتە بەغدای پایتەخت لە بەغدا دەبیتە شاکردی (هوتیل شیمال) زیرەک لەم هەموو کار کردن و دێ و شارو ووڵات گەرانە دا ئەگەرچی بەخت و قەدەر و پێشهاتەکانی باش نابن بەڵام بەردەوام دوو سەرمایەی خۆدی خۆی هەبوو و بەکاری هێناوە یەکەمیان زیرەکی و لێهاتوویی زیرەکی لە هەرکاریکدا کە کردوویەتی هەتا ئەگەر بە ناچاریش بووبێ هەمیشە زیرەکی و لێهاتوویی خۆی نواندووە و سەرنجی خەڵکەکەی بۆ ئازایی و زیرەکی خۆی راکێشاوە جا کارەکە چ شاکرد کەبابچی بووبێ یان تفەنگچی دووەمیان دەنگ خۆشی و هونەری گۆرانی کوتنەکەی هەر لە دە و یازدە ساڵیەوە لە هەر کوێ دەنکی هەلیناوە دەورووبەری کروو ئەبلەق کردووە و خەڵکەکە لە خوشی و دەنگی و توانایی ئەم منداڵە گەورە و بچوک دەکەونە پیدا هەلگووتنی

رێکەوتی: ٢٧ی ئاگۆستی ٢٠١٥

بەشی چوارەم

(حەسەن زیرەک) و (هۆتێل و ئیستگە)

زیرەک بەم زیرەکی و لێهاتوویی و دەنک خوشیەوە ئێستا لە شاری بەغدای پایتەختی عێراقە شاکردی هوتیل شیمالە تەمەنی لە دەوری بیست و یەک بیست و دوو ساڵی دایە و چاکتر دەتوانێ زیرەکی بنوینێ و خوشتر دەنکی هەلێینی ! بۆ بەختی زیرەک و بەختی هونەری کوردی ئەم هوتیل شیمالە جیگای کوردانە؟ کوردانی وشیارو چاو کراوە و سەر بە سیاسەتە! رەوشتی جوان و دەنکی زیرەک سەرنجیان رادەکیشێ و یارمەتی دەدەن و دەیبەنە ئیستکەی کوردی بەغدا وەک خۆی دەڵێ: غەدری لیدەکەن و مانگانە بە شەش دینار دایدەمەزرینن زیرەک هەفتانە ئاهەنگی تایبەت و راستە و خۆ بۆ رادیۆی بهەغدا ساز دەکات و لە ویوە دەنگی بە هەموو کوردستان و ناوچەکە دا بڵاو دەبیتەوە! ئەو زیرەکەی کە تا ئێستا دەنگە خوشەکەی هەرئەوانە دەیان بیستن کە روو بە روو لە نزیکەوە ئەو گەنجە دەنگ خۆش و بێکەسەیان دەبینی! دەنگی زیرەک هەر لەو شوینانە بوو کە زیرەک خۆی لە وێ بوو ئێستا رادیۆ دەنگی زیرەک دەکەیینیتە هەموو ئەو شوینانەی کە رادیۆ خۆی دەنگی دەکاتی بەتایبەت کوردستان و لە نێو کوردستانیش ئەوانەی کهپ بویان لوابوو دەنگی زیرەک لە سەر مەزرایی و لە مەیتەری و لە شاکردی و لە شاییێ روو بە روو ببیستن و ببینن!

ئێستا ئەو دەنگە رۆژانە لە رادیۆی بەغداوە دەبیستن و دەبیسنەوە کە بەردەوام بە دنیا بڵاو دەبیتەوە ئێستا رۆژانە لە رادیۆی بەغدا دەنگێک کویگرەکان سەرسام دەکات ئەو دەنگە دەنگی کەنجیکە بە ناوی (حەسەن زیرەک) حەسەن زیرەک لە رادیۆی بەغدا دەنگی خۆی دەنوینێ و لە گەڵ هونەرمەندانی گەورەی کورد ئەوێ زۆری هونەرمەندە گەورە کانی کورد ماموستا (علی مه ردان) و (طایر توفیق) و (رەسوڵ گەردی) و (حەسەن جەزراوی) و (شەمال سائیب) و (باکوری) و (نەسرین شیروانی) و زوری تر تێکەڵ دەبێ و ئاشنایەتیان لە گەڵ پەیدا دەکات و دەناسرێ و خەڵک دەناسێ.

ماوەی پینج شەش ساڵێک لە ١٩٥٢ تا ١٩٥٨ کەو کەوبار دەخوینێ لە ئیستکەی رادیۆی کوردی و حەسەن زیرەک - بە غەریبی و بێ کەسی لەو بەغدایە - دەگووزەرینێ رۆژ بە رۆژ ناو و هونەرەکەی بە نێو ئێران و عێراق و هەموو

کوردستاندا بڵاو دەبیتەوە و چاکتر دەناسرێ و دۆست پەیدا دەکات و نیو پەیدا دەکا لە ئەنجامدا جگە لە ئاهەنگ و دانیشتنە تایبەتەکان و جگە لەو ئاهەنگانەی کە هەفتانە راستە و خۆ لە رادیۆ گۆرانی دەکووت و گۆرانی و ئەو ئاهەنگانە تومار نەدەکران بەڵام دواجار لەم ماوەیەوەیە * ٥٦ * گۆرانی بۆ ئیستکەی بەغدا تومار دەکات کە بە رای من ئەو * ٥٦ * گۆرانییە تەواوی گۆرانیەکانی ئەو ماوەیەی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) نییە! چونکە تواناى زیرەک زۆر لەوە زورترە لە ماوەی شەش ساڵ تەنیا * ٥٦ * گۆرانی تومار بکات !؟ و ساڵی ١٩٥٨ لە گەڵ گۆرانی رژیمی پاشایەتی و لە بەرامبەر شەپولی بمری بژی بێ سەروو بەرە دا لە ناچاری کۆتایی بە هونەری قوناغی عێراق و ئیستکەی رادیۆی کوردی بەغدا دەهینێ و بە دڵێکی پڕ لە عەشق و هونەرو تاقیکردنەوەیەکی رادیۆیی باش و باخەڵێکی بەتاڵ دەگەریتەوە ئێران

رێکەوتی: ٢٧ی ئاگۆستی ٢٠١٥

بەشی پێنجەم

(حەسەن زیرەک) و (گەرانەوە بۆ ئیران)

زیرەک کە ئێرانی بەجێ هیشت و رووی لە عێراق و بەغدا کرد بێکەس و بێ کار و بێ ناو بوو کەس نەیدە ناسی! ئێستا کە گەراوەتەوە ئێران لە ئێران و عێراق لە هەموو کوردستان لە نیو هونەرمەندان زیرەک نەک هەر ناسراوە بەڵکە هونەرمەندیکی گەورەە ی کوردە و لە رێزی پێشەوەی هونەرمەندانی هەریمەکەیە ئێستا کە زیرەک گەراوەتەوە ئێران، ئێران لە سەرو بەندی دامەزراندن و گەشە پیکردنی رادیۆکانی تاران و کرماشان و تەوریز و مهاباد و سنە دایە زیرەک لەوێ لە گەڵ باشترین و بە تواناترین موسیقارەکانی ئێران لە کورد و فارس ئاشنایەتی پەیدا دەکات و بەتایبەت موسیقارە کوردەکان (حەسەن کامکار) و (موجتەبای میرزادە) و (محمد عبدولسەمەدی) و (ئەکبەر ئیزەدی) و (بەهمەن بولکی) و (حەسەن یاحەقی) و (حەسەن کەسایی) و (جەلیل شەهنازی) و (جیهانگیر مەلەکی) و (ئەحمەد عەباوی) سەرپەرشتی (هەمایونی شەهردار) و زۆرتر قوناغیکی تر لە هونەری خۆی دەست پیدەکات بە شێوەیەکی جیا لە شیوەی رادیۆی بەغدا قوناغی تازەی هونەرەکەی خۆی بە

ئاستێکی یەکجار بەرز لە شیعرو دەنک و ئاوازو کووتن و موسیقا و تومار کردندا داهینانەکانی خۆی تومار دەکات و ئەمجارە دەنکی زیرەک لە دیوی ئیرانەوە لە رادیۆکانی تاران و کرماشان و تەوریزدا بە جوانترین شێوە و بە خوشترین شێوە وەک بارانی هونەر هونەری بەرزی کوردی هونەری زیرەک دادە بارێ و رۆژ بە رۆژ زیاتر و چاکتر وولات داکیر دەکات.

ئێستا حەسەن زیرەک نەک هەر تەنیا گۆرانی بیژیکە! بەلکە هونەرمەندیک و کەسایەتیەکی دیارو ناسراوی ئێران و عێراق و ناوچەکەیە لەو سەروو بەندە (میدیای زەندی) دەناسێ و دەخوازێ و میدیا خانمیش گوێندەی رادیۆ و خانەوادەیەکی هونەری و رادیۆی پێکدینێ و ئەو زیرەکە بێ جێ و بێ مەکانە لە تاران و کرماشان دەبیتە خاوەنی ماڵ و ژن و مناڵ و کار. کاریش کاری هونەری هونەریش لە بەرزترین ئاستی هونەر لەو رۆژانە بوو زیرەک لە گۆرانی کرماشان شاری شیرینم دا دەڵێ:

کرماشان وەک بووک بوم رازاوە

ماندووی من تیدا حەساوە

هەروەها لە گۆرانیەکی تر دەڵێ:

بولبول ئەو ساڵ من زور بەختیارم

ساحیبی مەهتاب گوڵی بەهارم

دەچریکینێ و دەڵێ: چەندم پێ خوشە ناو ماڵ و دیسان لە قسە کردنی کاسیەتیکدا دەڵێ: ژن و میردێکی بەختەوەر بووین بەڵام لە بەختی زیرەک و لە بەختی کورد و هونەری کوردی ئەم بەختیاری و ناو ماڵ و ژن و میردایەتیە! درێژە ناکیشێ و پێشهات بەجورێکی تر دەرگای مەینەت بۆ زیرەک دەکاتەوە و هەموو ئەمانەی لێدەستینیتەوە و تەنیا هونەرەکەی نەبێ! هونەرەکەش دەکەویتە قوناغیکی ترو جیا لە قوناغی رادیۆی بەغدا و رادیۆی تاران و کرماشان و تەوریز سەردەمێکی تری ئاوارەیی و دەربەدەری زیرەک دەست پێدەکات تا نێو کۆر بە دوایە وەدەبیت.

رێکەوتی: ٢٧ی ئاگۆستی ٢٠١٥

بەشی شەشەم

گەرمەی داهینان:

زیرەک پاش گەرانەوەی بۆ ئێران لە رادیۆی کرماشان دادەمەزرێ و میدیای زەندی دەخوازێ و دەبیتە خاوەن کار و خاوەن ماڵ و خاوەن خیزان لەوەش خوشتر لە گەڵ باشترین هونەرمەندانی موسیقا لە رادیۆی کرماشان یەکدی کردە دەبن و زیرەک بەو تاقی کردنەوەی کە لە رادیۆی کوردی بەغدا هەیبوو ئێستا لە نێو وولات و ماڵی خۆی زەمینە یەکی زۆر چاکی بۆ ساز دەبێ و ئەویش تەواوی لێهاتوویی خۆی دەخاتە کارو باشترین گۆرانیەکانی خۆی بە جوانترین شێوە و لە گەڵ گەورەترین هونەرمەندانی موسیقا تومار دەکات و رادیۆش بە توانایەکی باش و هەر بە گەرمی بە دنیادا بڵاو دەکاتەوە کویگران لە هەر جیگایەکی کە دەنگی رادیۆی پیدەکات بۆ خۆی رادەکیشێ و دەنگی زیرەک جەماوەرێکی زۆر بۆ رادیۆ پەیدا دەکات و گەرمیەکی جوانی هونگر و کار کردن دگخاتە نێو ماڵی رادیۆ کە لەوە و پێش رادیۆ گەرمی بەم شیوەیەی بەخۆیەوە نەدیبوو زیرەک ئەگەر لە گۆرانی گوتندا هگمیشە تیبی موسیقای بە دوای خوی رادگکیشا ئێستا لە گەڵ تیبی موسیقاو بە گۆرانییە پڕ لە داهینانەکانی تەواوی کارمەندانی رادیۆ و یەکە یەکی بەرنامەکانی رادیۆی بە دوای خوی رادەکیشێ و رادیۆش تەواوی کوردەکان لە هەر کوێ هەن و دەنگی رادیۆیان پێدەکات لە خۆی کۆ دەکاتەوە.

رادیۆی کرماشان دواجار لە سایەی دەنگی زیرەک و سەرکەوتنی بەرنامەکانی لە رادیۆیەکی ناوچەییەوە دەبێ بە رادیۆی هەموو میللەتی کورد سنووری شاری کرماشان و ئێران دەبڕێ و بە هەموو کوردستان دا بڵاو دەبیتەوە. ئێستاش کە ساڵی (٢٠١٦) ی زایینیە هەموو ئەوانەی کە ئەو سەردەمەیان لە بیرە خۆشیەکانی ئەو رۆژانەیان لە بیرماوە و بە شادییەوە یادی دەکەنەوە دەزانن دەنگی زیرەک سەرتوپی دەنگەکانی رادیۆ بوو.

حەسەن زیرەک هەر چەندە خۆی هونەرمەندێکی گەورە بوو گویگرو جەماوەریکی زۆری خۆی هەبوو ! بەڵام کە لە گەڵ میدیا دەبن بە ژن و میرد هەر دووکیان خیزانێکی هونەری پیک دینن و زیرەک وەک گۆرانی بیژو کارمەندی رادیۆ هەروەها بە هۆی میدیای زەندی خیزانی کە جگە لە گوینەدیی و خوێندنەوەی هەواڵ ئەویش واتا میدیای زەندی لە زۆر بەرنامە هاوبەشی دەکرد و هەروەها بەرنامەی (ئیمە و گویگرەکان) ی پیشکەش دەکرد سەیر کە بە

بەپیی بەڵگەکانی ساواک خۆی کە لە کتێبی (جنیش - چپ - دایران - بە روایت - ساواک - جلداول) بڵاو کراوەتەوە ساواک چون بە تووندی چاودیری هونەرمەند حەسەن زیرەک و میدیای زەندی خیزانیان کردووە. (لە بە بەڵگەنامەی ژمارە (٧٦٣ - ٣١١) د . م ی رۆژی ٣٠ - ١٠ - ١٣٤٠ی هەتاوی کە دەکاتە ١٩٦١ زایینی دا هاتووە بەرنامەی رادیۆی تاران بووە بە ئامرازی پەیوەندی کردن بە کوردانی عێراقەوە لە بەر ئەوەی رۆژی چوارشەممەی رابردوو لە ژێر ناوی ئێمە و گویگرەکان پەیامی حەسەن زیرەک لە رێگەی ژنەکەیەوە میدیای زەندی رەوانە کراوە بۆ کەسێکی عێراقی دانیشتووی شاری کەرکوک) ل ٦٤ ...!

ئەمە دەری دەخات کە حەسەن زیرەک و میدیای زەندی و بەرنامەی ئێمە و گویگرگکان کە میدیای خان پێشکەشی دەکرد چەند بە ووردی لە ژێر چاودێری (ساواک) بووە و راپۆرت نووسەکان چون لێکدانەوەی گوماناوی سیاسی و سیخورییان بۆ پەیوەندی گویگرەکان بۆ رادیۆ وەڵام دانەوەیان لە لایەن میدیاوە بۆ کراوە ئەمەدەری دەخات کە (ساواک) هەر بەتەنیا لە حەسەن زیرەک بە گۆمان نەبووە بەڵگە میدیای زەندیش ئەو گۆمانەی لە سەر بووە هە هەر لە درێژەی ئەو راپۆرتەی (ساواک) دا هاتووە و دەنووسێ (حەسەن زیرەک بەم دوایيە لە ناوچەی کوردستان و بۆکان و مهاباد گەراوەتەوە و لەو سەفەرە پەیوەندی بە کەسانێکی گۆمان لێکراوی عێراقییەوە کردووە چونکە کارمەندی رادیۆی تارانە لە بەر ئەوە پێش کودۆتای عێراق لە راگەیاندنی عێراقی مووچە خور بووە ئێستا هەمان مووچە وەردەگرێ خوشکی ئەو ژنی پیاویکە کە هاوکاری بلە یەکی (قازی محمد) بووە ئێستا لە شوورەوی ژیان بە سەر دەبات لە سەرەتای ساڵی (١٣٤٠)ی هەتاوی بەهۆی بالیوزخانەی شورەوی لە ئەنقەرە هاتووتەوە تورکیا هەروەها میدیای زەندی پێشکەش کاری رادیۆ زۆربەی شەو بە ناوی ئەقوامی خۆی پەیام بۆ کوردستان دەنیرێ) ل ٦٤ ...! ئەم چاودێرییە وورده و گۆمانە زورەی (ساواک) و شیکردنەوە سیخوریانەی هەڵسوکەوتی زیرەک و میدیای زەندی لە لایەن ساواکەوە هەموو گوشەیەکی ژیان و هەموو هەڵسوو کەوتێکی ئەم دووانەی گرتوتەوە دەنا سڵاو ناردن بۆ هونەرمەندیکی وەک حەسەن زیرەک و پێشکەش کاریکی وەک میدیای زەندی بۆ گویگر و دۆست و خزم و ناسیاوان لە رادیۆوە کاریکی ئاساییە بەڵام ئەوە ساواکی ئێرانە هەموو ئەمانە بە گۆمان سەیر دەکات و سیخوریانە شییان دەکاتەوە.

رێکەوتی: ٢٩ی ئاگۆستی ٢٠١٥

بەشی حەوتەم

ساواک بۆچی چاودێری زیرەک دەکات.

زیرەک لە رادیۆی تاران مولەت وەردەکرێ و دەگەڕێتەوە کوردستان سنە و مهاباد و بۆکان ساواک هەر بە دوایەوە یەتی و سەردان و پەیوەندیەکانی تومار دەکات زیرەک وەک هونەرمەندیکی گەورە کە هەموو کوردیک لە هەرجیگایەک بووبێ حەزی کردووە حەسەن زیرەک ببینێ و بناسێ بەهۆی ئەوەش ماوەیەکی زۆر لە عێراق بووە کوردی عێراقیش زۆر کەس زیرەکیان ناسیوە رەوشە سیاسیەکەی کوردیش لە هەر دوولا کوردی ئاوارە کردووە جا ئەگەر زیرەک لەو سەفەرەی بۆ سنە و مهاباد و بۆکان کوردیکی عێراقی ئاوارەی دیبێ پیشتر ناسیبی یا نەیناسیبی قسەیەکی لە گەڵ کردبێ چایەکی لە گەڵ خواردبیتەوە ساواک ئەوەی بە پەیوەندی و گۆمان بۆ زیرەک لێکداوەتەوە راپۆرت نووسە کە نووسیویەتی ـ کەراوەتەوە و لەو سەفەرە پەیوەندی بە کەسانێکی گۆمان لیکراوی عێراقیەوە کردووە ـ !! لەوەش زیاتر راپۆرت نووس ئەو تاوانەشی بۆ زیاد کردووە کە نووسیویەتی ـ لە بەر ئەوەی پێش کودەتای عێراق لە رگەیاندنی عێراقی مووچە خور بووە ئێستاش هەمان مووچەی خوی وەردەکرێ ـ !! وەک مامۆستای هونەرمەند(باکوری) باس دەکات.

لە پاش کودەتای سالی (١٩٥٨) زیرەک ترسا بیکرن بۆیە گەراوە ئێران ئێستا ئەو حوکمەتەی عێراق زیرەک لە ترسی ئەو هەلاتووە چون مووچەی بۆ دەنیریتە ئێران ؟! هەروەها راپۆرت نووس بەردەوام دەبێت لە زۆر کردنی گۆمان و گەورە کردنی گۆمان لە سەر حەسەن زیرەک ئەمجارە دەنووسێ خوشکی ئەو ژنی پیاویکە بلە یەکی (قازی محمد) بووە ئێستا لە شوورەوی ژیان بە سەردەبات لە سەرەتای سالّی (١٣٤٠) هەتاوی بەهۆی بالیوزخانەی شوورەی لە ئەنقەرە هاتوتەوە تورکیا لیرە جاریکی تر گۆمان لە سەر زیرەک زۆرتر دەکات بەهۆی ئەوەی کە خوشکی حەسەن زیرەک خیزانی پیاویکە کاتی خۆی هاوکاری نزیکی پێشەوا (قازی محمد) بووە. واتا لیرە زیرەک هیچ تاوانێکی نەکردووە. بەڵام . بەهۆی خوشکی و زاواکەی گۆمانی زۆرتری بۆ دروست دەکرێ ساواک جاریک بە جاسووسی عێراقی ناو دەبات و جاریکی تر وەک خزم و تێکەل بە بنەماڵەی (قازی محمد) تاوان باری دەکات هەر راپۆرت نووس جاریکی تر باسی (میدیای زەندی) دەکات و دەنووسێ - هەروەها میدیای زەندی پێشکەش کاری رادیۆ زۆربەی شەو بە ناوی خزمەکانی خویەوە پەیام بۆ کوردستان دەنیرێ - !! لە کاتیکدا زۆر ئاساییە لەو سە

سەردەمەی کە میدیا لە رادیۆ بووە و بەرنامەی پێشکەش کردووە خزم و ناسیاوی خوشی نامەیان بۆ بەرنامەکەی ناردبێ ئەویش وەڵامی دابنەوە . بەڵام ئەوەیە حالی هونەرمەندوو پێشکەش کاری کورد و لە رادیۆی تاران کە هەتا ئەگەر لە رادیۆکەی ئەوانیش سەرکەوتن و خزمەتی رادیۆکە و برنامکانیشیان بکەن! بەڵام چونکە کوردن ئەو خزمەت و سەرکەوتنەش جێگای گۆمانە!... دیارە بۆ زیرۆک میدیای زۆندی ئەو گۆمانانەی ساواک هەروەها نامینیتەوە! دواجار ساواک ئەم سەرکەوتنە هونەری و رادیۆییەی زیرەک و میدیا لەکەدار دەخات و ئەو خیزانە هونەریە لەبار یەک هەڵدەوەشینێ!!

ئەمە ئەگەر راپۆرت نووس راپۆرتۆکانی خۆی لەبارەی زیرەک و میدیا بۆ ساواک نووسیوە لە سەردەمی دوای پێکهینانی خیزان و دامەزراندنی هەر دووکیانە لە رادیۆ خۆ پێش ئەمە و لە سەرەتای گەرانەوەی حەسەن زیرەک لە عێراق دیسان ساواک هەر چاودێری زیرەکی کردووە راپۆرتی خۆی لە سۆر نووسیوە. لە بەڵگەی ژمارە ـ ١٧٥ / ٩ ب - م روزی ٣٠ - ٥ - ١٣٣٧ دا هاتووە (حەسەن زیرەک) لە ماڵی موزەفەر حەبیب سەبارەت بە خۆشەویستی ئالیا حەزرەت هەمایونی و پارتی دیموکراتی کوردستانی ئیران و بیرورای خەڵک پرسیاری کردووە بۆیە بەر خورد لە هەمبەر ئەمە پێویستە لە گەڵێدا تەواوی وریایی بگیریتە بەر و کار و هەڵسورانی ئەو لە تاران بخریتە ژێر چاودێری چونکە دەگونجێ سەردان و هاتوو چوی ماڵی دکتور شیرازی بکات لەوەی کە ساواک گۆمان لە (حەسەن زیرەک) دەکات سەردانی ماڵی دکتور شیرازی بکات ئەو (دکتور شیرازی) یە وەک بەرێز دکتور یاسین سەردەشتی باسی کرد دکتور شیرازی زاوای پێشەوا قازی محمد بووە و هەروەها ئەندامی حزبی تودەی ئێرانی بووە. کە ئەم گۆمانانەی ساواک ئەوە دەسەلمینێ کە زیرەک خزمایەتی و پەیوەندی کۆمەڵایەتی لە گەڵ کەسانی تێکۆشەر و نیشتیمانپەروەر هەبووە.

لیرە بە دەر دەکەوێ کە زیرەک باش گەرانەوەی لە ماڵی موزەفەر حەبیبی ویستوویەتی رادەی خۆشەویستی خەڵک بزانێ بۆ بنەماڵەی شای ئێران و پارتی دێموکراتی ئێران ئەمە زیرەک وەک کوردیک و نیشتیمانپەروەریک هەر لە نیو خوییدا ئەم پرسیارەی کردووە چونکە هیچ بەڵگە و گیرانەوە یەک باسی پەیوەندی زیرەکمان بۆ ناکات بە هیچ حزبیکەوە هەتا حزبە کوردییەکانیش هەروەها زیرەک لە کاسیەتیکدا بە خوی دەڵێ: *(نەحزبیمە و نەجاشم نە تودەم نە یولداشم و ناوی زور ریکخراو دینێ و دواجار دەڵێ کوردی بێ غەل و غەشم)* ئەوەی کە گرینگە ئەوە تا ساواک لە بەڵگەی خویدا دەنووسێ (لە هەمبەر ئەمە دا پیویستە لە گەڵێدا تەواوی وریایی بکیریتەوە و کارو

هەڵسورانی بخریتە ژێر چاودێری) !! دیارە هەموو لایەکیش ئەمە دەزانێ کە ساواک دەنووسێ لە هەمبەر ئەمە دا پێویستە لە گەڵیدا تەواوی وریایی بکیریتە بەرو کارو هەڵسورانی بخریتە ژێر چاودێری!! مانای چییە؟ دەزگایەکی سیخوری وەک ساواک ئەم دەستەواژانە هەروا بەخورایی نانووسێ بە تەواوی وریایی بخریتە ژێر چاودێری ئەمانەش سەبارەت بە چ کەسی دەنووسرێ؟! سەبارەت بە زیرەک.

رێکەوتی: ٥ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی هەشتەم

(حەسەن زیرەک) و (کوردستان)

پاش دابەش کردن و پارچە پارچە کردنی خاکی کوردستان و داگیر کردنی هەر پارچەیەکی لە لایەن میللەتیک و حکومەتیکەوە (وڵاتی کوردستان) و ناو هێنان و باسکردنی باجی سەری دەویست پاش شکستی شۆڕشە یەک لە دوای یەکەکانی میللەتی کورد لە پارچە جیاجیاکانی کوردستان و بەتایبەت شکستی (شێخی نەمر) و روخانی (کۆماری کوردستان) و لە سێدارە دانی پێشەوا قازی ناوی کوردستان لە هەموو کوردستان سرایەوە و تەنیا لە ئێران بچوک کرایەوە و لە باری فەرمییەوە بۆ ناوی شاری (سنە - سنەندج) وەک (استان کردستان) بە کار دەهات و ئەمەش بە مەبەستیکی سیاسی دەولەتی ئێرانی لە پشت بوو چون دەیویست (میللەتی کورد) بە (هۆز) ناو ببات و زمانی کوردی بە لەهجە بناسینێ ئاواش دەیویست هەموو ولاتی کوردستان لە سنوری شاریکدا بچوک بکاتەوە و لە مانای وڵات و میللەت و زمان دایان ببرێ و دواجار تاکی کورد لە تایبەت مەندییە نەتەوەییەکان بێ هیوای بکات.

ئەگەر ئەمە حالی ئێران بوو ئەوا لە پارچەکانی تری کوردستان حالی کورد لەمە باشتر نەبوو لە تورکیا لە نەزەری حکومەتی تورک شتیک نەمابوو بە ناوی (میللەتی کورد) و (وڵاتی کوردستان) ئەوەی هەبوو تورکی جیا بوو لە ووڵاتی سوشیالیستی سوفیەتی ئەو کات (کوردستانی سوور) لە خوین سوور کرا لە سوریای عە رە بیش هە موو کوردستانی بەردەستی ئەو کریی (بیشینەی سەوز)ی لە کە رووی دراو هەناسەی لێ برا لە عێراقی برای عەرەبی

چاو رەشیش (کولی کوردستان) دەدرایە بەر ریژنەی کولە و بۆمبای ناپالم...!! لەم رۆژکارە دا و لەم سەرو بەندی خەفەقانە دا هونەرمەند (حەسەن زیرەک) بە دەنگە خۆش و رەسەنەکەی بە ئاوازە بە سۆز و دڵگیرەکەی بە زمانە جوان و رەوانەکەی بە عەشقە گەرم و پاکەکەی بە هەستە پاکە کوردانەکەی رۆژانە لە نێو گۆرانیە تازە و داهینراوەکانی دا بە دەنگێکی بەرز کەو ئاسا دەیخویند و بولبول ئاسا دەی چریکاند.

سینگت پەنیری کوردی و

زۆلفت گیا بەندو خاوە .

سێ کەز بە کەزی کوردی

باسکت لە گەردنم ئالێ و

سەرتۆپی کوردستانی و بەردەوام کورد و کوردستان بە دەنگە خوشەکەی و لە نیو گۆرانییە خۆشەکانی وەک بارانی رەحمەتی درەنگە ساڵ دەباریە نێو دڵ و دەروونی یەک بە یەکی تاکی کورد و گوڵی هیوای دەگەشاندەوە.

کوردستانی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) جیا بوو لە کوردستانی داگیرکەران جیا بوو لە رۆژنامەی کوردستان ئێران کە هەر دەبوایە تەنیا باسی شیعر و جوگرافیا بکات و ئەوەش بە چاو بەستە بوو!! کوردستانی هونەرمەند حەسەن زیرەک جیا بوو لە (استان کردستان)ی کە مەبەست لە استان کردستان بچووک کردنەوەی بێ رەواجکردنی (کوردستان)ی گەورە بوو هەر بۆیە کوردانی شاری سنەش دڵیان زۆر بۆم (کردستان) ە خۆش نەبوو کەم بە کاریان دەهێنا کوردستانی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) کوردستانی هەموو کورد بوو هەموو کوردستان بوو کوردستانی مێژوو کوردستانی جوگرافیا کوردستانی ئازادی و کوردستانی ژیان و عەشق بوو کوردستانی رابردوو و کوردستانی ئێستا و کوردستانی داهاتووی کوردستانی گەورە بوو ئەم کوردستانە لە نیو زۆربۆی گۆرانیەکانی زیرەک دا هەبوو رۆژانە چەندین جار بە دەنگە خۆشەکەی بە دەنگێکی بەرز بەبڵاو بوونەوەیەکی باش گەرمین و کوێستانی ئاسمانی کوردستانی دەکردو دێ بە دێ و شارە و شار دەگگراو سگری بە هەموو ماڵێک دادەکرت و لە نێو هەموو دڵێکدا جێگای خۆی دۆکردەوە.

رێکەوتی: ١٤ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی نۆیەم

حەسەن زیرەک و کوردستانی گەورە..!!

سالان دەچوومە شاخی کوردستان
ئیم سالْ وشک بوو کشت باغ و بیستان

کوردستانی گەورە:

زیرەک هەموو جوانییەکانی کچ و ژنی کورد هەموو جوانییەکانی سروشتی کوردستان هەموو داب و نەریتەکانی کوردە واری هەموو خەم ئازارەکانی تاکی کوردەواری هەموو هیواو ئاواتەکانی میللەتی کوردی لە ناو ئەم وشە و ناوە پیروزەی کوردستان دا دەتواندەوە و بە خوشترین ئاواز بە رەسەنترین دەنگ و بە دڵسوزترین مەبەست دەیکردە مەرهەم و برینی لە میژینەی کوردایەتی و دەردە کوردی پێ تیمار دەکرد زیرەک یەکەمین هونەرمەندە کە لە سەرەتای پەنجاکانی سەدەی رابردووی هەزارەی رابردوو بۆ ماوەی بیست سالْ زۆرترین جار ووشە و ناوی کورد و کوردستان لە نیو گۆرانیەکانی خویدا بە کار هیناوە ج لە عیراق و ج لە ئیران.

هەربۆیە گویگرانی حەسەن زیرەک تەنیا گوییان لە دەنگێکی خۆش و گۆرانیەکی دڵداری نەدەگرت بەڵکە گوییان لە دەنگێک دەکرت بە بەرزترین هونەر بە جوانترین هونەر باسی مێژوویکی خوێناوی بۆ دەکردن:

ئەم ساڵ بەهارمان کە بێ بارانە
گوڵاڵەی سورمان جەرکی یارانە
لە هەرچوار لاوە شاییە بەریزە
خەنە بەندانمان خوێنی ئازیزە

لیرەوە بوو گۆرانیەکانی زیرەک ئەوەندەی کە گۆرانی عەشق و جوانی بوون دوو هیندە گۆرانی کوردایەتی و سیاسەت

یش بوون ماموستا (محمد حەمە باقی) دەنووسێ بەڵێ ئازارەکانی ناو دەنگی بە سوزی حەسەن زیرەک ئازاری هەموو هونەرمەندیکی کورد بوو ئازاری بێ کۆتایی هەموو نەتەوەی کورد بوو ئەمەش وای کردبوو کە رۆژ بە رۆژ گویگر و لایەنگرو جەماوەری زیرەک زۆرترو بڵاوتر بێت ئەوە تا ماموستای نووسەر (محمد حەمە باقی) چون باسی زیرەکمان بۆ دەکات و سەیرکە لە زاری زیەک چەند راستگویانە و لە ناخەوە باسی عەشقی زیرەک دەکات بۆ کوردستان و جوانییەکانی کوردستان زیرەک دەفەرمووێ (ئەگەر چی ووشەکانم لە پلەی نەخوێندەواری و ساکاریمە و زۆر ساکارە گۆرانییەکانم ئەبیسترین بەڵام ئەو سەری نیازم هەر ئەو گرە میللییەیەکە دەروونی ئاکر تیبەرداوم و شەیدای خوراکی جوانی و شارو بست بە بستی کوردستانی کردووم و گۆرانیان پیاهەلدەدەم)

ڕێکەوتی: ١٥ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی دەیەم

عەشقی زیرەک بۆ کوردستان

زیرەک هەر تەنیا لە ووشە و ناوی کوردستان دا باسی کوردستانی نەدەکرد ئەو گرە میللییەی کە دەرونی ئاگر تێبەردابوو بەڵکە بست بە بست خاکی کوردستانی ورد دەکردەوە بە شار و شارە دێ و گوند و ئاوایی و کیو و شاخ و کانی و باخ و دەشت و رەزیش هەر باسی کوردستانی دەکرد ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە دەسەڵات چ لە عێراق و چ لە ئێران! تەنیا وەک گۆرانی بیزو هونەرمەندێکی ئاسایی سەیری زیرەک نەکەن! بەلکە بیخەنە ژێر چاودێر یەکی ورد لە گەڵ چاپکردنی کتیب و دیوانە شیعری (چریکەی کوردستان)یش ئەم چاو دیرییە گەیشتە قوناغی هە هەڵویست وەرگرتن و روو بە روو بوونەوەی نا بەرامبەر.

بەلێ (چریکەی کوردستان) داهێنانێکی تری زیرەک بوو لە و داهێنانەی کە لە خزمەتی کوردستان بوو بە مانایە کی تر لە رستەیەکی کورتی هونەری ئەدەبی دا دیوانێکی شیعری هونەرمەند ببووە تەواوکەری کارە دەنگییەکان

گۆرانیەکانی زیرەک و بە نێو کوردستاندا بڵاو بوو بۆ وە و پێشوازییەکی زور و گەرمی لیکرا لە لایەن خوینە خوێنەوارانی ئەو رۆژکارەی کوردستان بۆیە بە دلنیاییەوە دەلیم: دەبێ حیسابی دیوانە شیعریکی ژیانە شیعر بۆ دیوانی (چریکەی کوردستان) بکەین کە هونەرمەندی شاعیر لە ساڵی ١٩٦٦ دا بڵاوی کردۆتەوە و ئەمەش دەرگای مەینەتیەکی تازەی لێ دەکاتەوە هەر مامۆستای نووسەری ناودار (محمد حەمەباقی) دەنووسێ کە لە دوای چاپکردنی (چریکەی کوردستان) و جارێکی تر دەربەدەر بوونی زیرەک بۆ عێراق لە مانگی ١ی ساڵی ١٩٦٧ لە رێگای قلیاسان دەگیری مامۆستا لە گەڵ هونەرمەند حەسەن زیرەک پێکەوە لە بەندیخانە بووە و خۆی لە زیرەکی بیستووە کە حکومەتی ئێران بەتایبەت ساواک زۆریان پیناخۆش بووە کە زیرەک ئەم دیوانە شیعریە ـ کتیبە کوردییەی چاپکردووە مامۆستا (عبدولی حەمە باقی) دەگیریتەوە و دەڵی: میدیای زەندی گووتی کە زیرەک چریکەی کوردستانی چاپکرد ئێران فەرمانی گرتنی زیرەکی دەرکرد هەر ئەوەش بووەتە هۆی ئەوەی کە ئێران ـ ساواک زیرەک ناچار بکات واز لە رادیۆ بینێ و ماڵ و مناڵ و میدیای زەندی بەجێ بهیلێ و دواجار هەموو ئەمانەی لە دەست بچی و هەتا مردن یا راستتر هەتا کوشتنەکەی بە دەستی ساواکەوە نە لە تارانی پایتەخت و کرماشان شاری گەورەی کوردستان و نە لە عێراق و بەغدا خۆی کووتەنی: لە هەموو ئێران و عێراق جێگای نەبووەوە لە چایخانەکانی مەلا ئەحمەدیش لەو سەر نووسەرەش لیی نەدەگەران و نەیانهیشت ژیانێکی ئاسایی مەعمولی بژی و دواجار ئەو چایخانەیەی کە زیرەک لە نیوان دوو سی کیو و کاسبی تیدا دەکرد ئەو کویرەوەرییەی پێخۆش بوو ئەمەشیان لێ قبووڵ نەکرد ئەگەر هونەر ئەو هونەرە مەزنەی زیرەک بەهرەیەکی بۆ زیرەک نەبوو ئەوا چاپکردنی (چریکەی کوردستان) ژیانی زیرەکی کوری و لە شاری گەورە و پایتەختەوە ئاوارەی کانیەکی سەر سنووری کردوو لەویش هەر رۆژەی هەنجە تیکیان پیدەگرت و خوی کووتەنی هەرجارەی چینێکی باشیان لیدە دا!؟ بەڵی چریکەی کوردستان چریکە و هاواری بولبولێکی کوردستان بوو چریکەی هونەرمەندیکی گەورە بوو چریکەی میللەتی کورد بوو چریکەی زیرەک بوو چریکەی پیشبینی مەرک بوو چریکەی پێش مردن بوو چریکەی پێش خواردنەوەی ژەهر بوو! ژەهری دەستی ساواک نەک ژەهری ئەژدیهای حەو سەر و بە دەستی دولبەر!!

رێکەوتی: ١٦ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی پانزەهەم

حسن زیرەک و کرماشان:

پاش گەرانەوەی زیرەک لە عێراق بە ئێران شاری کرماشان بۆ ماوە ی ٢ تا ٣ ساڵ جێگای حەسانەوەی زیرەک بوو کرماشان سەردەمی زیرینی تومار کردنی گۆرانییەکانی زیرەک بوو سەدمخابن ئەو سەردەمە زۆری نەخایاند و ئەو بەختیارییەی کە زیرەک لە گۆرانیدا باسی دەکات هەتا سەر نەبوو ئەو ناو ماڵەی کە زیرەک پێی خوشبوو لیی دوورکەوتەوە (ئارەزوو) و (ساکار)ی خونچە بۆ زیرۆک نۆبوون بە گوڵ زیرەک لە کچەکانی دوور کەوتەوە چاوەریی نامەی ئارەزوو بوو کە چی ئارەزوو نامەی نایە و مەهتاب یش دەرهەق بە زیرەک بێ مەیلە.

وەرە دڵێک بە کوردی لە دایک بوویبێت بتوانیت خوراگربیت و چاویک ئەم نوسراوەی (سەید حکیم بەرزنجی) بخوینیتەوە دڵ لە لیدان مەکەوە چاو لە رووناهی کویر مەبە کە خۆم خەریکە ئارەقەی شەرمەزاری هەموو گیانم تەر ئەکات ئەی برای کورد تف و نەحلەت کەن لەوە زارەتی روشنبیری...!!!

نیشتەجێ بوونی حەسەن زیرەک لە کرماشان نیشتەجێ بوونی هونەرمەندیک بوو لە جێگای شیاوی خۆی زیرەک کارمەندی رادیۆ بوو میدیای زەندی خیزانی ئەویش گۆیندەی رادیۆ بوو زیرۆک هاوکاری باشترین موسیقییەکانی ئیران و کورد بوو زیرەک هاورێ و دۆستی نووسۆران و شاعیرانی ناوداری ئەوکاتەی کوردستان و کرماشان بوو زیرەک لە نیو ئەم ئاو و هەوا گونجاوە باشترین بەرهەمەکانی خەی تومار کرد زیرەک لە کرماشان رەوتی هونەری کوردی و رەوتی سیاسی شاری کرماشانی کۆری!

ئەی تۆ وەزارەتی روشنبیری چێت بۆ زیرۆک کرد و چیێت گۆری ..؟

زیرەک وەک هونەرمەندیکی لێهاتوو و بێ وینە رووی لە هەر جێگایەک کردبێ جا چ بە هەڵاتن و ئاوارەیی چ بە خۆشی کە ئەمەی دواییان زۆر کەم روویداوە زیرەک بە هونەرەکەی خزمەتی ئەو جێگایەی کردووە و ناوی ئەو

جێگایەی لە گۆرانییەکانیدا تومار کردووە و زۆر بەجوانی پێیدا هەڵگووتوە شاری کرماشان یش بەشی شیر و ئاستیکی بەرزی هونەری زیرەکی و پێدا هەڵگووتنی شیاو و بەرزی بەرکەوتووە.

گۆرانی کرماشان

کووتن و هەلبەست و ئاوازی ـ زیرەک

کرماشان شاری شیرینم
شاری جوان و کورد نیشینم
حەز دەکەم دایمە بتبینم
خوشم دەویی کچە جیران
بە دۆستم بێ یا دەست گیران
دەوەرە دەوەرە بابان ویران

کرماشان جێگای ئەجدادم
جێگای شیرین جیی فەرهادم
قەد قەد تپ ناچی لە یادم

کرماشان شاریکی جوانی
شاری گەورەی کوردستانی
ساحیبی تاق وەسانی
خۆشم دەویی کچە جیران
بە دۆستم بێ یا دەست گیران
سوورە کوڵەکەی نیو موکریان

کرماشان شاری رەنگینی
جیگای فەرهاد جیی شیرینی
حەزدەکەی دایمە بیبینی
خۆشم دەویی کچە جیران

کرماشان شاری دڵ خوشی
کرماشان نەمکەی تۆ فەراموشی
شاری شیرین و سەرخوشی
خۆشم دۆویی کچە جیران

کرماشان تاریفی تۆم تەواوە
تیدا ماندووی من حەساوە
چوون وێنەی بووک بوم رازاوە
خۆشم دەویی جگە جیران

مقام: .... وەفایی

بحەمدیلا گوڵی رەعنا شکاندی رەونەقی لەیلا
بڵێن مەجنوونەکەی شەیدا رەئیسی عاشقان بابێ
یا لەیل یا لەیل لەیل زەمانە
زەمانە بەزمی رەندانە بدە ساقی بە پیمانە
لەبەر تەعزیمی مەیخانە بڵێن پیری موغان بابێ

زیرەک لە رۆژگاریکدا ئەم گۆرانییەی بە شاری کرماشاندا هەڵگووت کە ماوەیەکی زۆر بوو ئێران لە پەنای مەزهەبی شیعەکەری و هەوڵدانی دابڕانی برا (لورە کان) لە کورد کاری دەکرد و کار کردنەکەش کاری گەری خۆی هەبوو لە پەنا ئەم دوو چەمکە مەزهەبی و شیعە لە ئیسلام کە کورد زۆربەی سوننەیە لە پەنا نەدانی هەستی لوریەتی چ لور وەک هوزیکی دوور لە کورد و سەربەخۆ چ وەک لوریکی نزیک نەتەوەی سەردەستی فارس و چ وەک فارس ئەم بەرنامە و کار کردنەی حکومەتی شاهنشاهی توانی بووی هەستی کورد بوون لە شاری کرماشان و لە نیو لورەکاندا هەتا رادەیەکی زۆر کز و لاواز بکات.

بەلام هونەرمەندی گەورە و شاعیری دڵسۆز حەسەن زیرەک بە شیعر و ئاوازی گۆرانی کرماشان بە دەنگە خۆش و زولالەکەی لە نێو ئێران و لە ناو شاری کرماشان و لەسەر رادیۆی کرماشان کە کووتی ..

کرماشان شاری شیرینم

شاری جوان و کورد نیشینم

کە کووتی ..

کرماشان شاری جوانی

شاری گەورەی کوردستانی

کە کووتی ..

کرماشان جێگای ئەژدادی

جێگای شیرین جیی فەرهادی

بەم گۆرانییە زیرەک تەواوی نەخشە و پیلانی دەوڵەتی ئێرانی هەڵوەشاندەوە و چارە نووسی ئەم شارە و ئەم شیعە مەزهەب و لورانەی کوری و ئاکریکی کوردایەتی ئەوتۆی لەم شارە داگیرساند کە بە هیچ هێزیک نەکوژێتەوە و رۆژ

بە رۆژ گەرمتر و گەشتر و بلیسەدارتر دەبێ ئەوەی زیرەک لە سایەی ئەم گۆرانییە دا بۆ شاری کرماشان و کوردانی کرماشان و هەموو لورو شیعە مەزهە بە کوردەکانی کرد تا ئێستا هیچ حزب و رێکخراویکی کوردی پێی نەکراوە..! وەزارەتی روشنبیری حکومەتی هەریمی کوردستان ئێستا تیدەگەی دوای خوێندنەوەی ئەم بابەتە شۆڕشی زیرەک یەک شۆڕش بووە لە گەڵ شۆڕشی شیخ محمودی حەفید و قازی محمد و دکتور قاسملوو مەلا مستەفای بارزان ...؟

رێکەوتی: ١٧ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی دوانزەهەم

کرماشان:

زیرەک ئەوەندە زیرەکانە و هونەرمەندانە رووی گۆرانی و مەبەستی شیعرەکانی بە ئاوازە گەرم و توندەکانی کردە دڵ و دەروونی سارد و بێ هیواییەکی دانیشتوانی شاری کرماشان و لەویشەوە هەموو کوردەکانی ئێران و هەموو کوردەکانی کوردستان و باسی مێژووی کورد بوونی ئەم شارە جوان و خوش و رازاوەیەی بۆ کردن کە ئێستا هەموو کوردیک وەک دانیشتوانی شاری کرماشان شاری کرماشان بە شاری ئەزدادی خۆی دەزانێ و پیی خوشە دایمە بیبینێ زیرەک بوو مۆریکی تازەی کورد بوونی وەک نەخشەکانی تاق وەسان لە سینە و دڵی هەموو کوردیک دا و کووتی: کرماشان ئەگەر چی شاریکی شیرینە بەو شیرینیەوەش شاریکی جوان و کوردنیشینە! کووتی: کرماشان راستە شاریکی جوانە بەڵام ئەم شارە جوانە شاری گەورەی کوردستانە! شاری گەورەی هەموو کوردستانە کوردستانی گەورە چونکە کە دەڵی شاری گەورەی کوردستانی مەبەستیەتی بڵێ شاری گەورەی کوردستانی گەورەی زیرەک کووتی: کرماشان جێگای ئەزدادی جێگای بابیرانی کوردی جێگای داستانی پڕ عەشقی شیرین و فەرهادی جێگای باپیرانی کوردی جێگای فەرهادی عاشق و کیو هەلکەنی کوردی کرماشان تۆ شاری کوردانی تۆ شاری گەورەی کوردستانی گەورەی. ئەم پەیامە نەتەوەیی و سیاسی و هونەرییەی زیرەک جێگای خۆی گرت و لە دڵ و دەروونی هەموو کرماشانییەکان و هەموو کوردستانییەکان بە دڵ بە باوەر پیشوازی لیکراو لەو رۆژەوە کە زیرەک ـ ئەم مارشە نەتەوەییە ـ دڵدارییەی گوتووە رۆژ بە رۆژ پتر هەستی کوردایەتی لەم شارە بەهێزتر دەبێ و نەوە لە دوای نەوە لە سایەی

ئەم پەیامەوە لە سەر ئەم باوەرە باوەری کورد بوونی کرماشانییەکان و کوردستانی بوونی شاری کرماشان گەورە دەبن.

ئەوەی کە ئێران وەکو دەولەتێک و بەو هەموو هێزو بەرنامەیە و ئەو هەموو ساڵە پێیەوە خەریک بوو زیرەک بە گۆرانیەکی کورت و چەند دەقیقەیی و بە چەند دیرە شیعریکی شیاو و لە جێ بە تاقی تەنیا هەمووی هەڵوەشاندوەو ئەوەی زیرەک کردوویەتی شۆڕشێک بوو شۆڕشێکی نەتەوەیی شۆڕشێکی بێ حزب و ڕێکخراو و ئەندام و بێ چەک شۆڕشێک زیرەک هەر خۆی پێشرەو و سەرکردەی بوو بەڵێ! زیرەک سەرکردەی شۆڕشێکی هونەری بوو کە تائێستاش هەر بەردەوامە و زیرەکیش هەر سەرکردەیە و بە سەرکردەیی دەمینیتەوە سەرکردەی شۆڕشێکی هونەری مەزن.

ئەو جەماوەری بوونەی زیرەک و ئەم کاریگەرییە هونەری و نەتەوەییەی ڕژیمی شاهەنشای هەستی پێدە کرد و زۆریشی پێ ناخوش بوو هەتا زیرەک لە هونەر پێشدەکەوت و لە رووی جەماوەرییەوە لایەنگری زۆر دەبوو رۆژ بە رۆژ ژمارەی لایەنگرانی بەرز دەبووەوە ئەوا ئەوەندە لەکن حکومەت و دەزگا ئیتلاعاتی و ساواکییەکان زیرەک دەبووە جێگای گومان و مەترسی و گرنگییەکەی دا دەبەزی و زۆرتر کار و هەڵسورانی دەخرایە ژێر چاودێرییەوە.

ڕێکەوتی: ١٩ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی سیانزەهەم

مارشی نەتەوەیی - نەورۆز

نەورۆز وەک جەژنێکی مێژوویی بۆ میللەتی کورد و خەڵکی ئێران گرنگی خۆی هەیە ئەو سرووودەی کە زیرەک گووتویەتی وەک پێدەچێ بە زۆر پێی گووتراوە! ڕژیمی شاهەنشاهی بە زۆر سرووودی نەورۆزیان بە زیرەک گووتوە: نالەشکینە: زیرەک ویستوویەتی شیعرە مەزنەکەی بیرە میرد بە دەنگە زۆلال و مەزنەکەی خۆی پێشکەش بکات کە

زیرەک شیعرەکەی پیرە مێرد بە تەواوی وەک خۆی و وەک ئەوەی کە زیرەک دەیەوێ توماری بکات بەڵام دیارە ئەوەیان لێ قەبووڵ نەکردووە بۆیە زیرەک دەستکاری شیعرەکەی کردووە و ناوی شاهەنشای هێناوەتە ناو شیعرە کە دیری یەکەمی پیرە مێردی وەک و خۆی گووتوە کە دەڵێ:

ئەم رۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە

جەژنێکی کونی کوردە بە خۆشی و بەهاتەوە

لە پاش ئیم دیرە دەڵێ:

چەند ساڵ گوڵی هیوای ئێمە بێ بەر بوو تاکو پار

تا شەهەنشا لوتفی فەرموو هات لە گەڵ پالە و جوتیار

دەبێ ئەوە بڵێین. کە هەموو میللەتی کورد ئاواتە خواز بوو زیرەک شیعرەکەی بەم دەنگ و ئاوازە بە تەواوی گووتبا دیارە زیرەکیش لە هەموومان زیاتر وای حەز دەکرد بەڵام! حەز و واقیع هەموو کاتیک یەکتر ناگرنەوە زیرەک ئەوەندەی گوتووە کە بوی گوتراوە! پرسیاری گرنگ ئەوەیە! ئایا زیرەک ئەگەر بوی نەکراوە شیعرەکەی پیرە مێرد هەموو تومار بکات ئەوا هەر نەیگوتبایە و شیعرەکەی نەشیواند بایە و بە شاهەنشاهی دا هەلنەگوتبایە؟! یا ئەوەتە چاکی کردووە کە بەو شێوەیەی بوی کراوە شیعری نەورۆزی ئاوا گووتوە و ئێستا ئەو شیعرە بەرزە بەو دەنگە زولالە هەندیکی لە بەر دەستە!

رای نوسەران و هونەرمەندان و خاوەن رایان هەرچونیک بێت من دەست خۆشی لە زیرەک دەکەم و سوپاسی دەکەم کە ئەوەندەی بوی کراوە کردوویەتی! رەنگە هەندێ کەس بڵێن جا ئەگەر چی دیرە شیعری یەکەمی بیرە مێرد کە شیعری نەورۆزە تومار کردووە ئەی چی لە بە شاهەنشادا هەڵگووتنەکەی بکەین؟! من دەڵێم بەڵێ راستە زیرەک بە شاهەنشای دا هەڵگووتوە بەڵام رۆژکار شاهەنشای بەلاناو ئەوەندەی کە لە سروودەکەی زیرەک بۆ ئەمرۆی کورد دەشێ ئەوە زیندووە و بە زیندوویی دەمینیتەوە ئێستا چەندین ساڵە نەورۆزی زیرەک ساڵانە نەورۆزمان خۆشتر دەکات و عەشقمان بۆ نەورۆز گەرمتر دگکات لە راستیدا لە گەڵ تومار کردنی سروودی نەورۆز لە لایەن زیرەکی

هونەرمەند قوناغیکی تری (نەورۆزی کوردان) دەستی پێکرد و خەباتی کورد لیرەش لە سایەی دەنگی زیرەک چووە قوناغیکی تر لە تومار کردنی سروودی نەورۆز لە گەڵ هەموو گۆران و ناو هێنانەکەی شاهەنشاش هێشتا ئەوەندەی ئەو سرووده بە قازانجی کورد و کەوتەوە هیندە لە قازانجی ئێران و شاهەنشادا نەبوو چونکە ئەگەر پیره مێرد بە نووسینی ئەم شیعره موری کوردی بوونی لە جەژنی نەورۆز دایە و تابویەکی نوێ کردوتەوه ئەوا رێرەک بە تومار کردن و بە دەنگ کردنی سروودە کە کیانێکی تری کرد بە بەر شیعرەکە و لە دنیای هونەر و سروود دا نەمرییەکی دا بە سروودەکە و کوردی بوونی نەورۆزی زور تر بڵاو کردەوە و دوورتری بردو کردی بە سرودی یەکگرتوویی هگموو کورد لە هگموو کوردستان و لە هگموو نە ورۆزیکدا.

هەر ئەوەندەی کە زیرەک لە نێو ئێران و لە سەردەمی شاهەنشادا بە دەنگە مەزنەکەی خۆی شیعرە بەرزەکەی پیرە مێرد تومار دەکا و دەفەرمووێ:

ئەمروژە ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە
جەژنێکی کونی کوردە بەخۆشی و بەهاتەوە

بەم رستە مەزن و پیروزەی کە پیرە مێرد دەفەرمووێ:

جەژنێکی کونی کوردە زیرەک و پیرە مێرد جەژنی نەورۆز دەگەرینەوە ناو ماڵی خاوەنی راستەقینەی خۆی کە میللەتی کوردە و ئەو میللەتە بێ حکومەت و وولات داگیرکراوە لە خاوەنداریەتی بۆ نەورۆز دەخەنە پێش ئێران و حکومەت و شاهەنشا و دەستەڵاتەکەی ئەمەش لە سایەی هونەرە بەرزەکەی زیرەک بوو کە لە رۆژکاریکی بێکەسیدا توانی شیعریکی بەرز هەڵبژێرێ و ئەوەندەی بۆ دەکرێ بە هونەرە بەرزەکەی پیناسەی کورد بوونی نەورۆز بەرز بکاتەوە و دواجار پێناسەکە لە ئاستی هەموو پێناسەکانی تر بەرزتر و بەرچاوتر بێ نابێ ئەوەش لە بیر بکەین لەو ململانێ و بگرە و بەردەیە دا زیرەک بە تەنیا بووە لە بەرامبەر دەولەتی ئێران و شاهەنشاکەیدا وەک سروودی کە زیرەک شیعرەکەی پیرە مێردی بەنا تەواوی و دەسکاری گووتویەتی ئێستا ئەو سرووده بە هەموو کەم و کورییەکانییەوە کەم و کوری لە رووی شیعرەوە هێشتا بەو حاڵەشەوە ئەم سرووده لە سایەی دەنگی زیرەک لە پێشی پێشەوەی هەموو سروودەکانی ترە کە بۆ نەورۆز گوتراون لە رووی زۆر بلاویی و جەماوەری بوونیانەوە ئەمەش

ئەکەر چی داهێنانێکی تره بۆ سۆر داهێنانەکانی تری زیرەک ئە وا بەرز کردنەوەی دەولەمەند کردنی ئاستی سروودەکان و ئەرشیفی سروودەکانی نەورۆزیشە! کە زیرەک سەردەستەیانە.

ئەم کارە هونەرییانەی دواجار بەلای سیاسەت دا دەشکینەوە و بە قازانجی کورد دەکەونەوە ئەمەش هەتا دێ زیرەک دەخاتە خانەیەک کە (ئیتلاعات و ساواک) بە بەردەوامی زیرەک بە پەسند نەزانن بۆیە دوای چاپکردنی (چریکەی کوردستان) زیرەک ناچار دەبێ دەست بەرداری هەرچی هەیەتی ببێ و سەر هەلگرێ بۆ ئەوەی نەکەویتە دەست و نەگیرێ دیارە پاش رویشتنی یان راستر بلێین هەلاتنی زیرەک کێشە بو میدیا خانمی خیزانی زیرەک دروست دەکەن و تووشی سەریشەی دەکەن.

ڕێکەوتی: ١٩ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی چواردەهەم

فەیسەلی سانی و کوڕ شازادەی ئێرانی:

لە کتیبی نالە شکینەی نووسەر قادر نەسری نیا دا کە کتیبەکە باسی ژیان و زۆربەی گۆرانییەکانی هونەرمەند زیرەک دەکات نووسەر رەخنە لە زیرەک دەگرێ دەنووسێ (لە ژیانی حەسەن زیرەک دا چەند خالێک بەدی دەکرین کە بەداخەوە وەک خالێکی تر لە رابردووی ناو براو دیارن) حەسەن زیرەک هاتووە شیعری نەورۆزی پیرە مێردی کە لە راستیدا وەک یەکێک لە سروودە میللییەکانی کورد چاوی لێ دەکریت بە خاتری پێداگوتن بە شای جینایەتکاری ئێران دەستکاری کردووە و هەروەها ناو براو بە تاریخی بیست و یەکی ئازەرو چۆتە خوارۆوە واتە بەو رۆژە یان گرتووە کە رژیمی شا کۆتایی بە تەمەنی هەر دوو حکومەتی میللی ئازەربایجان و کوردستان هێناوە: نالە شکینە...!

هەر چەندە نووسەر قادر نەسیری نیا هەر خۆی وەک نووسیویەتی گومانی لەوەی نەبووە کە (حەسەن زیرەک) گەل

و نیشتیمانی خۆی خۆشویستووە بەڵام وا چاکە بۆ روونکردنەوە و زەمینە و پێشینەی گوتنی ئگم جۆرە گۆرانییانە بگەرێینەوە ئەو ساڵانەی کە زیرەک لە بەغدای پایتەختی عێراق بوو کە وەک مامۆستای هونەرمەند باکووری باس دەکات زیرەک لە کۆتایی ساڵی ١٩٥٣دا چووەتە ئیستکەی بەغدا و دامەزراوە هەر لەم ساڵەش بە بۆنەی تاج لە سەرنانی (مەلیک فیسەل) لە عێراق و (مەلیک حسین) لە ئوردن لە رادیۆی بەغدا ئاهەنگێکی گۆرانی رێک دەخەن زۆر لە هونەرمەندان لەم ئاهەنگە گۆرانی دەڵێن زیرەک یش کە تازە دامەزرا بوو لە نێو گۆرانی بێژەکان بووە زیرەک بە سروشتی خۆی هۆر لە کاتی گۆرانی کوتندا شیعر و ئاوازی بۆ هاتووە لەم ئاهەنگەشدا گۆرانییەکی گووتوە و ئەمەش دوو دیری یەکەمی گۆرانییەکەیە!

دەلیدەن لیدەن لە تە پلی شادومانی

ئەوا تەتویچیان کردن حوسین و فەیسەلی سانی

گۆرانیبێژە نەمرەکان من لە مامۆستای هونۆرمۆند باکووریم برسی: ئایا داوا لە گۆرانیبێزەکان کراوە تا گۆرانی بە مەلیک دا هەلبلین؟ لە وەڵامدا مامۆستا باکووری گووتی: نەخێر لە هەموو زەمەنی مەلیکدا چوار پێنج گۆرانی بە مەلیکدا هەڵگوتراوە ئگو وگختە مگلیک زۆر بەخۆیدا هەڵنە دەگوت.

ئەکەر لە رووی هونەری و دەروونیەوە ئەم هەڵوێستەی زیرەک شیبکەینەوە ئەوا دەکەینە ئەوەی کە زیرەک لە بەر ئەم هویانە ئەم گۆرانییەی بە مەلیکدا هەلگوتووە،

یەکەم: وەک ماموستای هونەرمەند باکووریش دەڵێ: ئەم پێداهەڵگوتنە پەیوەندی بە سروشتی گۆرانی کوتنی زیرەکەوە هەیە کە زوربەی جاران لە کاتی گۆرانی کوتن و تومار کردندا شیعری تازە و ئاوازی تازەی بۆ هاتووە ئەو وەختەش تازە لە نێو خەڵکەوە چووەتە رادیۆ.

دووەم: من وای بۆ دەچم بەشێکی ئەم گۆرانی کوتنەش پەیوەندی بەوەوە هەبێ کە زیرەک خەڵکی ئێرانە و ئەگەر دەفتەر نفوس و جنسییەی عێراق یشی بۆ کراوە بەڵام ئەو لە دڵی خۆی ئەو ترسەی هەبووە کە ئەم ئێرانی بوونەی کێشەی بۆ دروست بکات بەتایبەت تازە باش دامەزراندنی لە رادیۆ و بڵاو بوونەوەی ناو دەنگی ئەو زورتر

دەناسرێ و پتر دەکەویتە بەر چاوان و سەرزاران ئەمەش هویەکە کە لە نێو ئەم خەڵکە زۆرە کەسانێ هەبن کێشە بۆ زیرەک دروست بکەن!

کە بێگومان هەش بوون کە رەنگە زیرەک بەم گۆرانی کوتنە وای زانیبێ کە پشتێک بۆ خۆی پەیدا دەکات و دەتوانێ بە ردەوام بێت لە کار کردن لە رادیۆ و گۆرانی کووتندا جاریکی تر نەکەویتەوە ئاوارەیی و دەربەدەری بەداخەوە ئەو ترسەی کە ئەو گۆرانییەی پێ کووتوە دواجار لە ساڵی ١٩٥٨ لە گەڵ رووخانی رژیمی مەلەکی زیرەک تومار کردنی ئەم گۆرانییەی لێ دەبێ بە خاڵی لاواز و دەکەویتە بەر تانە و تەشەری ئەوانەی کە بە کەل شەپۆلی (بزی و بروخێ) کەوتبوون و ئەوانەی کە کاسیتی خوشترین گۆرانی هونەرمەند سیوەی رەحمەتییان شکاند هەر لە بەر ئەوەی کە لە گۆرانییەکدا دەڵێ: (تا نەڵێن کچە تیوە رەزوانە) لەو رۆژانە دا ئەم شۆڕشگێڕە لە زەمەن و لە ولات و لە کۆمەڵگە دابراوانە پیان وابوو هەموو هونەریک دەبێ لە خزمەت بەرنامەی ئەوان دابێ و لە گەڵ ئەوان دابێ هەر ئەوانەش تەنگیان بە زیرەک هەڵچنیوە و لە سەر گۆرانی (دەلیدەن لیدەن تەپلی شادومانی) دەهولی مەلەکی بونیان بۆ زیرەک لیداوە و زیرەکیان ناچار کردووە بگەریتەوە ئێران هەر مامۆستای هونەرمەند باکووری دەنووسێ: جا زیرەک ترسا نەبادا ئەفسەرەکانی شۆڕشیان هەڵگیرساند بیگرن و بڵێن: تۆ لە پیاوانی رژیمی پاشایەتی!!

زیرەک لە نێو ئەم کەش و هەوایە سیاسییە دا دەگەریتەوە ئێران لەو کاتەشدا ئێران زۆر پێویستی بە زیرەک دەبێت بۆ سەرکەوتن و بەردەوامی رادیۆکانی تاران و کرماشان و تەوریز بەتایبەت کە زیرەک بە هونەرمەندی و ناو و ناوبانگی و تاقیکردنەوەیەکی زۆر گەرایەوە ئێران لەویش هیندەی تر سەرکەوتوانە دەستی پێکرد و هەتا دەهات زیرەک سە رکەوتووانەتر بوونی خۆی دەسەلماند و لایەنگری زۆرتری بۆ خۆی پەیدا دەکرد ئەوە تا میدیای زەندی خیزانی زیرەک دەنووسێ: ئەو کاتە دەولەت نیازی بە دەنگی حەسەن هەبوو...!

ئەم پێویستییە دەولەتی شاهەنشاهی بە هونەرمەند حەسەن زیرەک و ئەو سەرکەوتنە بەردەوامانەی کە زیرەک لە هونەر و گۆرانی کوتندا لەو ماوە کەمە دا بە دەستی هێناوە بووەتە هۆی ئەوەی کە لەو دەوروو بەری زیرەک کەسانی هیبن چاویان بە زیرەک و هونەرەکەی هەلنەیێ و بە دوای (خالی لاواز) ی زیرەک دا بگەرین جگە لەوەش دەولەت ویستوویەتی زیرەک کە هونەرمەندێکی گەورەی کوردە بە تەواوی بخاتە خزمە ت دەولەت و بنەماڵەی

شاهەنشاهی خۆی کە من بە دووری نازانم. داوایان لە زیرەک کردبێ چون لە عێراق بە مەلیک حوسێن و مەلیک فەیسەل ت دا هەڵگوتووە وەرە ئاواش بە شاهەنشا دا هەڵبلێ!! هەر ئەوەشە کە وەک لە کول خۆ کردنەوەیەک زیرەک بە هەمان شیعر و بە هەمان ئاواز بە کوڕی شاهەنشادا هەڵدەڵێ:

دەلیدە ن لیدەن تەپلی شادومانی

ئەوا هاتە رووی جیهان کوڕ شازادەی ئێرانی

وەکو دیارە هەمان شیعرە و هەمان ئاوازە بەڵام لە جیاتی مەلیک حوسێن و فەیسەل هاتووە زیرەک کوڕ شازادەی ئێرانی داناوە هەر ئەم گۆرانییەش سروودی نەورۆز و ئەوانی تری بە دوای خۆی دا هێناوە ئەوانەی کە بە شاو دەولەتیدا هەڵکوتووە ئەمانەش هەمووی بە زۆر و بە ناچار کردن بووە هەر نووسەری کتیبی نالە شکینە بەرێز (قادر نەسری نیا) دەنووسێ: لە کرماشان گۆرانی نەورۆزی بە زۆر پێ دەخوینن و دوای ئەوەش لەوێ دەری دەکەن. (نالە شکینە) ..!!

ڕێکەوتی: ٢١ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی پانزهەم

دەرکردنی زیرەک لە ئیستکە:

ئەم دەرکردن و ڕێگا گرتنە لە هونەرمەند زیرەک ئەوە دەردەخات کە زیرەک هەر چەندە ئەم گۆرانیانەی بە (شاو دەولەت) دا هەڵگوتووە لەوەشدا ناچار کراوە لەوە زیاتر زیرەک جگە لەوەی کارمەندی رادیۆ و هونەرمەندی گۆرانی کوتن بووە هیچ پەیوەندیەکی تری بە دەولەتەوە نەبووە وەک دەبینن (میدیای زە ندی) دەنووسێ شوکورڵلەی بابان گوتبووی نزیکەی ١٥٠٠ گۆرانیمان بە دەنگی حەسەن زیرەک هەیە و ئیتر ئەومان ناوێ هەروەها دیسان (میدیای زەندی) خانمی خیزانی زیرەک لە رادیۆی کرماشان لە گەڵ زیرەک پێکەوە کاریان کردووە جاریکی تر دەنوسێ -

ڕەفتاری دەولەتی ئەو کاتە لە گەڵ حەسەن دا کە لە کوردەواری و تەواوی دونیا بە تایبەت عێراق و ئێران ناوبانگی دەرخستبوو ئەوی تووشی کەند و کوسپیکی زۆر کرد بەتایبەت لە کاتێکدا کە دکتور (شیخ عابدی) سەراجوودینی سەروکی بەرنامەی کوردی رادیۆی تاران بوو کاتی حەسەن هاتبووە رادیۆ لە مەیدانی ئەرکدا (شیخ عابدی سەراجوودینی) بە دەرکاوانی دەستوردا بوو تا حەسەن رێ نەدەنە زووری کە ئەم کارە لە سەر دلی ناسکی حەسەن هیندە شوینیکی خرابی دانا کە هیچ کات نەگەرایگوە بۆ رادیۆی تاران و بە دڵشکاوی بیێ و پیلاوی پیچایەوە بەرە و بەغدا بەڵام کاتێ گەیشتە بەغدا لەوییدا گرتیان و خستیانە بەندیخانەوە ...!

دەبێ بپرسین بۆچی ..؟ شوکرللەی بابان ئەم روشنبیرەی رادیۆ لە ئیران دەڵێ - ئیتر پیویستمان بە زیرەک نییە - !!

هەروەها بۆچی دکتور شیخ عابدی سیراجوددینی دەستوور دەداتە دەرکاوانەکانی رادیۆی تاران رێگا بە زیرەک نەدەن بچیتە رادیۆ ؟!!

کاری ئەم دوانە بەرامبەر بە هونەرمەند حەسەن زیرەک کاریک نییە لە خۆوە و بە میزاجی خۆیان هەڵسوکەوتیان لە گەڵ هونەرمەندیکی گەورەی وەک زیرەک دا کردبێ ئەوان لە هەموو خەڵک زیاتر و چاکتر گەورەیی و رەسەنی زیرەک و هونەرە کەیان ناسیوە شوکرللەی بابان وەک گۆیندەیەکی رادیۆ کاری زۆری لە گەڵ زیرەک و دەنگی زیرەک دا کردووە دکتور عابدیش کە بەربرسی بەشی کوردی رادیۆی تاران بێ لە هەموو کەس زیاتر پێویستی بە هونەرمەندیکی گەورەی کوردی وەک زیرەک هەیە! بەڵام ئەوەی ئەوان کردوویانە کاری زەوق و میزاجی نەبووە ئەوان کارمەندی دەولەتن و دەولەت چیبیان لێ بخوازێ ئەوە دەکەن ئەوە تا (عیسا بزمان) لە باسی چونییەتی دەرکردنی رۆژنامەی کوردستان باسی شوکرللەی بابان دەکات و راستی پەیوەندی ئەو پیاوە بە دەولەتی شاهەنشاهی روون دەکاتەوە هەر (عیسا بزمان) باسی ساواکی بوونی شوکرللەی بابان دەکات و دەڵی - ئەو خوی واتا شوکرللەی بابان دەڵێ ساواکی بوون جیی شانازی بوونمە چونکە ئەوکات هەموو کەس نەیدەتوانی ببیت بە ساواک مانگانە ٣٠٠ توومەنیان وەردەگرت - ئەم ساواکی بوونەی شوکروللەی بابان هەر بۆ ئەوە نییە کە شانازی پێوە بکات بەخوراییش مانکی ٣٠٠ تومەنیان نەداوەتێ بەڵکە بۆ ئەوە بووە کە کاریان بۆ بکات جا ئەو کارە با دەرکردنی گەورەترین هونەرمەندی کورد و ئێران بیت هونەرمەند حەسەن زیرەک لە رادیۆ!!

هەروەها دکتور عابدیش کە دەکرێ بە بەرپرسی رادیۆی کوردی تاران ئەوا بێ شک دەولەتی شاهەنشاهی لیی رازی بووە و ئەویش دەولەت چ شتیکیان لێ خواستبێ ئاوای کردووە با ئەو کارە دەرگای رادیۆی تاران داخستنیش بێ بە رووی گەورەترین هونەرمەندی کورد و ئێران هونەرمەند حەسەن زیرەک.

ئەگەر ئەم کارە دکتور شیخ عابدی سیراجوددینی و شوکرللەی بابان بە دەولەتەوە دەردەخات و دەردەکەوێ دەولەتی شاهەنشاهی لییان رازییە! لە بەرامبەریشدا ئەوە دەردەکەوێ کە دەولەت چون لە ڕێگای ئەوانیشەوە دژایەتی هونە هونەرمەند حەسەن زیرەک دەکات و دەرگای بە روو دادەخەن و لە رادیۆ بە زیادەی دەزانن!! چونکە زیرەک بە دڵی دەولەت نەبووە ! سەیرکە چەند بە ئاسانی چەندە بە هەنجەتی لاواز زیرەک لە رادیۆوە دەردەنین!! ئەگەر بە مەلیک و شادا هەلکوتن و گۆرانی شیعری نەورۆز ئەمانە خاڵی لاوازی هونەرمەند حەسەن زیرەک بن کە لە راستیدا هەموو لایەک لە دڵەوە خوازیار بوون کە ئەم خالە لاوازانە لە ژیان و هونەری زیرەک دا نەبووان ئەمەش بە هۆی گەورەیی ئەم هونەرمەندەیە ئەوەش دەردەخات کە دەولەت چەند بە جددی بە دوای ئەوەوە بووە حەسەن زیرەک دەستەمۆ بکات بەڵام خوێندنەوەی لاپەرەکانی ژیان و هونەری زیرەک دەبێ لە سەر واقیعی (شوێن) و لە ژیر روشنایی (زەمەن) ە وە بیت هەروەها ئەو تونیلە نوتەک و بر لە هەوراز و نشیوەی ژیانی تایبەتی زیرەک مان لە بەر چاو بێ کە لە ساڵی ١٩٢١ ە وە دەست پێدەکات و لە ٢٦ - ٦ - ١٩٧٢ کۆتایی دیت ..!!

ڕێکەوتی: ٢٦ی سێپتەمبەری ٢٠١٥

بەشی شانزەهەم

زیرەک بوچی پەنجەی کەست ...؟

ئەم پرسیارە زوربەی ئاشقانی دەنگی مامۆستا حەسەن زیرەکی کە لالە داوە هەریەکە و بەجوریک تەفسیری بۆ دەکات بێ ئاگا لە ناخی زیرەک کە ئایا چی وای کردووە ئەم ووینە بەم شێوە بکریت ...!

ئەووەی بە زیرەک کرا هەوادارەکانیشی لێی بێبەش نین

من ئەگەرچی ئەزمونیکی کەمم لە سەرژیان و گۆرانیەکانی مامۆستا حسن زیرەک هەیە بەڵام ئاشقی مامۆستا حەسەن زیرەک تیکەڵ بەخوینم بووە و ئەگەر رۆژانە گوێ لە دەنگی نەگرم گریک هەناوم ئەسووتینیت بە هیچ ئاوازو دەنگێک غەیری زیرەک ناکوژیتەوە ئەم ئاشق بوونەم وای کردووە بە عەشقەوە بە هەناسەیەکی ساردەوە بە چاویکی پڕ لە گریانەوە بابەتەکان شیکەمەوە و بو ئاشقانی زیرەک پۆستی کەم....!!

خۆشەویستان لیرەوە دەست پێ دەکەم

واقیعی (شوێن) و لە ژێر روشنایی (زەمەن) زیرەک پەنجەی کەزت و ئەو تونیلە پڕ لە هەورازو نشێوەی ژیانی تایبەتی زیرەک مان لە بەرچاو بێ کە لە ساڵی ١٩٢١ وە دەست پێ دەکات و لە ٢٦ - ٦ - ١٩٧٢دا کۆتایی دیت.

ئەو تونیلەی کە هەر لە سەرەتاوە بە گۆرانی و هاواری (بێ کەس و بێ دەرم) دەست پێدەکات و دواجار بە گۆرانی (جیم نیە تیابسرەوم خاکم بە سەر بێ لانە خۆم) کۆتایی دیت ئەو ژیانەی کە ٥٠ ساڵ و چەند مانگێک دەخایەنی و ئەگەر ٢ - ٣ ساڵی تاران و کرماشان و خیزانداریەتی لە گەڵ میدیای زەندی لێ ببەینە دەرەوە کە زیرەک خۆی چ بە قسەو چ بە گۆرانی بە سەردەمێکی خۆش ناوی دەبات و خۆی لەو سالانە دا بە بەختیار دەزانێ دەنا باقی ساڵەکانی تر لە نێوان بیکەسی بێ کاری و برسیەتی و دەربەدەری و ئاوارەیی و بەندیخانە دا بەسەر بردووە و هەر خۆشی دەڵێ (نیوەی عومرم تیپیان هەڵداوم زور جار خۆشم نەم زانیەوە بۆ چ لیمدەدەن) ئەم ژیانەی زیرەک لە نێوان عێراق و ئێراندا کە دوو دەسەڵاتی داگیرکەری کوردستان بوون نەک رێزیان لە هونەری زیرەک نەدەگرت بەڵکە بێرێزیان بەرامبەر بە هونەرەکەی و تەواوی پیروزیەکانی ئەم میللەتە دەکرد چ هونەرمەندان ئەمە جکە لە پاشکەوتوویی کۆمەڵی کوردەواری و هەروەها نەخۆشیە کوشندەکانی نێو (نووسەران و هونەرمەندانی کورد) کە ئەمانە هەمووی زیرەکیان گەیاندە ئەو قەناعەتەی کە پەنجەی بگەزیت و بڵێ (ئەوا خەریکم دووسێ گۆرانی بەم زەمانی پیریمەوە دەلێم بۆ عالەم بۆ ئاخری مەرکم کە نزیکە و زەمانیکە خواحافیزی یەکجاری بکەم و بچمە ژێر کلەوە کە بە شەڕی کورد نەبینم) ئەی برای کورد ئائە لیرە زیرەک پەنجەی کەست و ئەم وینەی بڵاو کردەوە کە لەم کاتە میرزا کەریم خوشناو لە گەڵ ئەبوصباح و جلال دەلین خودا نەکات ان شاالله میرزا کەریم گلەیی

دەکات و دەڵێ زیرەک پێت وانیە زۆر رویشتووی ؟!

زیرەک لیرە دەلێ کاکە من مەقسەدم هەموو کوردیک نییە مەقسەدی من تەنها ئەو کەسانەیە کە قەدری هونەر نازانن و بە چاوی تەسک و بچووک سەیری هونەر دەکەن هەروەها زیرەک بەردەوام دەبێت و دەڵێ (ماناکەی وا لە دڵی خومدایە)

بەڵێ ...! ماناکەی والە دڵی زیرەک دایە!

بەداخەوە زیرەک لەو رووەوە بوی نەکراوە بە قسە کردن و گیرانەوە دەردی دڵی خۆی دەرببرێ جار جارە بە گۆرانی و لە دانیشتنەکاندا بەرستەیەکی کورت دەستی لە سەر کیشەیەکی گەورە داناوە سەرەرای هەموو دەربەدەری و بێ جێگەیی و رێگەیی زیرەک لە گەڵ ئەوەی خاوەنی ئەم هونەرە بەرزە بووە کە چی بەردەوام هەندێ کەس و هەندێ ئافرەت بە شێوەی رەنگ و رووی شکاندویە تییانەوە و ئازاریان داوە هەندێ کولکە خویندەوار و خاوەن کارت (بروانامەش) بە نەخویندەوار و فولکور فلکوریش بە سوک تەماشاکردن خۆی و هونەرەکەیان شکاندوتەوە لە کاتیکدا ئەو هونەر و توانایەی کە زیرەک هەیبوو دەیان و هەزاران (بروانامە) و (خوینده وار) دەبێ لە بەرامبەر توانا و هونەری زیرەک هەلسنەوە سەرپێ!

ئەگەر نەبوونی بروانامە و نەخویندەواری بۆ زیرەک هەندێ کەس بە عەیبیان داناوە! ئەوا زۆر خاوەن بروانامە و زۆر خویندەواری بەرزیش هەن شەرمەزاری و عەیبن بۆ مێژوو بۆ میللەتەکەشیان و تا دەکاتە مروفایەتیش.

لیرە من نامەویت زیرەک لە کەم کوریەکانی کە هەیەتی پاک بکەمەوە زیرەکیش مرۆڤە و مرۆڤیش بوونەوەری شوێن و زەمەنی خویەتی بەڵام...؟

ئێمە پیش ئەوەی زیرەک هەلبسەنگێنێن واچاکە ئەوە بزانین کە لە چ سەردەمیکدا زیاوە و هەوڵبدەین حەقیقەتی ژیانی زیرەک وەک هەبووە و رووی داوە ئاوا بزانین و بناسین ئەوسا کیش و پیوانە بخەینە بەردەم زیرەک و هونەرەکەی زیرەک خوی لە (چریکەی کوردستان) زور راست گۆیانە و بروا بە خۆیانە دەنووسێ:

کێ پێ گەورە بێ و بەرە لابێ

وەک منی لێ دێ و زەحمەتە چابێ

ئەم دێرە شیعرە حیکمەت ئامێزەی زیرەک دەمانخاتە بەردەم پیوانەیەکی وویژدانی زیندووی مرۆڤانەوە ئەم ووینەی پەنجەی تیا کەز تووە دەربڕینی ئازاری ناخیەتی لە ڕێکەی هونەرە بەرزەکەیەوە کە جیش تی پێمان ئەڵێ حەیف کە کورد قەدری هونەرەکەم و منیان نەزانی

ڕێکەوتی: ١٩ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٥

بەشی حەڤدەهەم

حەسەن زیرەک و هەتاوی خاک

دەگەڕیمەوە سەرباسی ئەو گۆرانیانەی کە ئێمە ئەمرۆ بەخالی لاوازی زیرەکیان دەژمێرین و زیرەکی پێ عەیبدار دەکەین من ئەوەندەی کە ژیانی زیرژکم خوێندبیتەوە و نەفسیەت و کەسایەتی ئەو پیاوەم ناسیبێ بە دڵنیاییەوە دەڵیم کە زیرەک لە کاتی گوتنی ئەم گۆرانیانە ویژدانی ئاسوودە نەبووە بەڵام زیرەک چی بکات کە زۆرجار گوتوویەتی: *شەشدەرم لێگیراوە و بێ هودە هەر مورە هەلداویم و بەتەمای دووشەشم*: هە ر بۆ ئازاری وویژدان و نائاسوودەیی دەروونی زیرەک زیرەک دواتر لە بۆنەی تر تۆڵەی ئەم گۆرانییانەی کردووتەوە و سرودەکەی پیرە مێردی؛ نەورۆز؛ هەموو شیعرەکەی وەک خۆی گوتوتەوە و لە زۆر جیگاو گۆرانی تر بۆ سەلماندنی: کوردی بێ غەلوغەشی: خۆی موغامەرەی کردووە و ملی لە چەقۆخشاندووە تاوای لیهات هاوار بکات و بلێ: لە عیراق و لە ئێران جێگام نەبۆوە: لەوەش زیاتر ئەو گۆرانیانەی کە ئێمە ئەمرۆ لە هونەر و ژیانی زیرەک وەک خاڵی لاواز سەیریان دەکەین و لە کاتی خوشی زیرەک ئازاری رۆحی و ویژدانی بێ چەشتوون ئێستا ئەم گۆرانیانە لە رووی هونەرییەوە مردوون و کەس نایەوێ بیانبیستێ مەگەر ناو هێنان و باسکردنیان بۆ شکاندنی هونەری زیرەک !! دەنا ئەم گۆرانیانە وەک بەرهەمی هونەری سەیر ناکرین و لە رووی سیاسی و کۆمەڵایەتیشەوە بیزراون و مردوون تەنیا

سروودی، نەورۆز، نەبێ ئەگەر خۆ لەبەر هەر هۆیەکیش بێت لێکۆلەرو هونەر دۆستان ئەمانە لەسەر هونەری زیرەک حێسیب بکەن! ئەوا هونەری زیرەک لە کۆی بەرهەمەکانی ئەوەندەی شاکار هەیە کە لە پێشی پێشەوەی هەموو هونەرمەندانی کورد و جیهانە و ئەم چەند گۆرانییە بە هیچ شیوەیەک لە کن ئەهلی نەزەریەک زەرە لە نرخی زیرەک کەم ناکەنەوە لە لایەکی ترەوە ئەم چەند گۆرانییەی زیرەک کە بەمەلیک و شای دا هەڵگوتووە وای لە دەولەت و دەستەلاتداران کردووە کە تەماعی لەوە زورتر لە زیرەک بکەن و دواجار زیرەک بکەن بەو زیرەکەی کە خۆیان دەیانەوێ! بەڵام زیرەک خۆراگرانە نەچوتە بن بار وەک خۆی گوتوویەتی بە تەنیا بەگز دەولەتدا هاتوتەوە و زورتر چوتەوە نێو خەڵک و توندتر کوردایەتی کردووە و بە شیعری:

رۆلە کوردستان چاوی لە رێتە
نیشتیمان هیوای دوا روزی پێتە

خەباتی هونەرمەندانەی خۆی گەیاندووتە لوتکە و بەمەش زیاتر دەولەت و دەستەڵات و خائین و ساواکی لە خۆ هار کردووە تا کار گەیشتە ئەوەی کە چەندین جار لێی بدەن و دوا جار زەهر خواردووی بکەن.

ڕێکەوتی: ١٩ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٥

بەشی هەژدەهەم

نەیەتە زوورەوە پێویستمان پێی نییە...!

من پێشتر باسی ئەوەم کرد کە زیرەک لە ئێران و لە رادیۆکانی تاران و کرماشان چ سەرکەوتنێکی گەورەی بە دەست هیناوە لە کاتیکدا ئێران و رادیۆکانی ئێران پێویستیەکی زۆریان بە هونەرمەند حەسەن زیرەک هەبووە ئەم پێویستیەش لە چەند کاریک دەردەکەوێ کە دەتوانم ئاوا یەک یەک باسیان بکەم.

یەکەم: کە زیرەک دەگەڕیتەوە ئێران و دادەمەزرێ (میدیای زەندی) لە رادیۆ دایدەمەزرینێ و زیرەک هەر زوو وەک (میدیای زەندی) خۆی باس دەکات حەسەن پێشنیاری خوازبینی لیم کرد باوکی میدیا بەم داوایەی رازی نابێت هەر میدیای زەندی باس دەکات دیارە زیرەک گوتوویەتی: ئەگەر ئەو کچە لە من مارە نەکەن دەگەڕیمەوە بۆ عێراق و لە ئێران نامینم وەک میدیا باس دەکات چونکە ئەوکاتە دەولەت نیازی بە دەنگی حەسەن هەبوو بە بێ ئیزنی باوکم لە ٢٦ی رەزبەری ساڵی ١٣٣٧ منیان لە حەسەن مارە کرد کە دەکاتە ساڵی ١٩٥٨ی زایینی.

دووەم: دیسان میدیای زەندی لە چاپی دووەمی چریکەی کوردستان نووسیویەتی ماوەیەک بەسەر ژیانی ئێمە دا تینەپەری بوو کە من داوای منداڵم کرد گووتم یا منداڵ یا تەلاق دەولەتی ئەوکاتە پێویستی بە دەنگی حەسەن بوو دەست بەجێ بە بارەی خۆی حەسەن یان لە نەخوشخانەی بازرگانی تاران خەواند و دکتور محمود موحسینانی جەراحی کردو بووینە خاوەنی ساکار و ئارەزوو.

سێ یەم: هەر میدیای زەندی دەنووسێ لە ساڵەکانی ٤١ تا ١٣٤٣ هەتاوی حەسەن زیرەک کوریکی موسیقای بۆخۆی پێکهێنابوو کە بەراستی بە راستی پەنجەیان شیرین بوو لەو کاتانە دا حەسەن ژیانی ئیدارەی کەوتبووە سەرە و لێژی چونکە دەولەت بارەکەی نەدە دا لە بەر ئەوە سەروکی بەرنامەی کوردی (شوکرڵەی بابان) گوتبووی ئێمە نزیکەی ١٥٠٠ گۆرانیمان بە دەنگی حەسەن زیرەک هەیە و ئیتر ئەومان ناوێ لەو کاتانە دا مامۆستا علی مەردان و حەسەن جەزراوی و محمد عارف جەزراوی لە عێراقەوە هاتن بۆ ئێران و لە من و حەسەن یان داوا کرد برۆینە رادیۆی بەغدا لەو کاتانە دا دەولەت دەست بەجێ دڵخۆشی حەسەنی دایەوە و پارە و مانگانە و هەموو قەرزە کانیان دایە وەکاتی کە میوانەکان چوونەوە ئینجا ئێتر بە یەکجاری حەسەن یان لە ئیدارە دەرکرد.

ئەو دەمانەی کە دەولەتی ئێران پێویستی بە حەسەن زیرەک هەبووە داخوازی و کارەکانی حەسەن زیرەک یان جێبە جێکردووە ئەو کاتانەش سەرەتای گەرانەوەی زیرەک بووە بۆ ئێران و سەرەتای دامەزراندنی لە رادیۆکانی تاران و کرماشان و تەوریز بووە زیرەک بە گەرانەوەی خۆی وەک هونەرمەندیکی گەورە و شارەزا و زیاندۆست گەرم و گورییەکی زۆری بە رادیۆ داوە و گویگریکی یەکجار زۆری بۆ رادیۆ کۆکردۆتەوە بە جۆریک تا ئەوکاتە هیچ رادیۆیەک و هیچ هونەرمەندیک ئاوای بۆ نەکراوە هەر میدیا خانمی خیزانی زیرەک لە چاپی دووەمی چریکەی کوردستان دەنووسێ: حەسەن زیرەک ١٠٠٠ گۆرانی لە تاران و کرماشان تومار کردووە لە بەر خاتری بڵاو بوونەوەی

ئەم گۆرانیانە بوو کە رۆژانە نزیکەی ٢٠٠٠ نامە بۆ بەرنامە کە دەهات و تەنانەت پولیشیان دەخستە ناو پاکەتەکە وەتا زووتر گۆرانی داواکراوی ئەوان بە دەنگی حەسەن بڵاو بکریتەوە و بەتیکرا تەواوی بەرنامەی کوردی لە سەر دەنگی خۆی ئەو دەسورا ئەو کاتانە رۆژانە دوو کەرەت بەرنامەی ئێمە و گوێگرەکان بڵاو دەبوویەوە حەسەنیک کە بە دەنگە خۆشەکەی ببووە هۆی درەوشانەوە و گەشەی بەرنامەکانی رادیۆی تاران و کرماشان و سڵاوی نامەی لایەنگرانی گۆرانییەکانی بەرە و ئیزگەکانی رادیۆ دەهات زۆربەی بەرنامەکانیش بەتایبەتی داوا کردنی گۆرانییەکانی حەسەن بوو.

رێکەوتی: ١٩ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٥

بەشی نۆزدەهەم

زیرەک بوچ کەوتە بەندیخانە...!

دکتور شیخ عابدی سیراجوددینی کە دەرکەوانی رادیوی تاران رادەسپێرێ کە رێگەی هاتنە ژوورەوەی حەسەن زیرەک نەدەن! هەر چەندە بەداخەوە من مێژووی رووداوەکان نازانم و زنجیرەی رووداوەکانم بە ووردی بۆ روون نییە بەڵام هەر لەو سەرو بەندەیە کە ساڵی ١٩٦٦ حەسەن زیرەک کتیبی چریکەی کوردستان چاپ دەکات ئەم کتێبەش وەک گۆرانییەکانی زیرەک رەواج و داواکارییکی زۆری دەبێ لە کاتیکدا لەو ساڵانە چاپکردنی کتێبی کوردی کاریکی ئەستەم بوو کە ئەم کتێبە کوردییە چاپکراوە بوو بە رووداویکی مێژوویی لە لایەکی دیکەوە هونەری حەسەن زیرەک و ناوی چریکەی کوردستان لە روویيکی ترەوە روداوەکەی گەورە تر و کاریکەر تر کرد چاپکردنی چریکەی کوردستان بە جاریک دەولەتی لە حەسەن زیرەک تووره کرد وەک میدیای زەندی کووتویەتی و مامۆستا عبدولی حەمە باقی دەگیریتەوە دەولەت باش چاپ و بڵاو کردنەوەی چریکەی کوردستان فەرمانی گرتنی حەسەن زیرەکی دەرکردووە زیرەک بە ناچاری ماڵ و زن و مناڵەکانی بە جیدیلێ و خۆ ناداتە دەست وەک زیرەک لە کاسیتیکدا باس دەکات روو دەکاتە کوردستانی باشوور و دەچیتە ناو شۆرش دیارە لەوێ لە سەر ئاستی سەرکردایەتی و جەماوەرەوە رێزی زوری لێدەکیرێ و چەند ئاهەنکێکیش دەگیرێ و لەویش لە نێو گۆرانییەکانیدا بە پێشمەرگە و شۆرش و سەرکردە

کاندا هەلدەلێ! پاش ماوەیەک بە نیازی تومار کردنی گۆرانی روو دەکاتە بەغدای پایتەخت و دەچیتە ئیستکە! بە داخەوە لە ئیستکە پێشوازی لێناکەن و سەرکەوتوو نابێ لەوەی کە جاریکی تر لە رادیۆی بەغدا بچریکینێ مامۆستا عثمان شار باژیری لە کارەساتیکی سەمەرە باسی ئەم چوونەوەی زیرەک بۆ رادیۆی بە غداو پێشوازیکردنی رادیۆ لە زیرەک دەکات دەنووسێ: سالّی ١٩٦٦ کە هاتووتەوە عێراق لە بەغدا جووەتە ئیستکەی کوردی لیژنەی پشکنینی گۆرانی داوایان لیکردووە سەر لە نوێ داوا پێشکەش بکا وەکو گۆرانیبیژوەر بگیرێ پاش ئەوەی نزیکەی سەدان گۆرانی تومار کراوی هەبوو تازە بە تازە وەکو یاری مار و بەیزە لە سەرەوە گەیاندوویانە تەلای کلکی مارەکە...!
جاوەرە سەری رەش لەم بەزمەی پییان کردووە سبی نەبێ بەڵێ لیژنەی پشکنین بریار دەدەن دەنگی باش نییە - غیرسالح - هیجی بۆ تومار ناکەن! ئەمە چ یاسایەکە هونەرمەندیک پاش ئەوەی هەزاران گۆرانی هەیە لە باشترین گۆرانییەکانی رادیۆی کوردی بەغداو تاران و کرماشان و تەوریز و مەهاباد تازە بە تازە لە بەغدا لیژنەی پشکنینی بۆ دادۆنین و پاش تاقی کردنیوە لیژنەی نامویارەک بوی دەنووسن - غیر صالح - ئەم غیر صالح ە ی رادیۆی بەغداو دەرکا داخستنی رادیۆی تاران بە فەرمانی سەرۆکی رادیۆی کوردی تاران و دکتور شیخ عابد سراجوددینی و ئیتر پێویستمان پێی نییەی شوکروللای بابانی سەرۆکی بەرنامەی کوردی بۆ هونەرمەندیکی وەکو زیرەک نابێ بەریککەوتی تیبگەین.

هەر لەم گەرانەوەی حەسەن زیرەک دەولەتی عێراق دەیگرێ و هەژدە مانگ دەیخاتە بەندیخانە و ئازار دەدرێ ئازاریک بە زالمانە ترین شێوە و بە ناشیرینترین شێوە زیرەک زۆر بە برینداری و خەمەوە دەگیریتگوە کە چون لە نێوان بە غداو موسل و کەرکوک و هەولێر و سلێمانیدا لەو بەندیخانەوە دەیبەنە نێو ئەم بە ندیخانە (هینامیانە سلێمانی شەش مانگ مەخلەس لە ژێر ئەشکەنجە و تەعزیبی بەغدا بووم خوا رەحمی کرد لە هیچدا نەبووم خوا هاوار بەس من هاوار هەر لەم کاسیتەی ئەبو صباح زیرەک بەردەوام دەبێ دەردی دڵی خۆی هەلدەریژێ هینامیانە کەرکوک بردمیانە موسل بە قەراغ هەولێری جواندا کە رویشتم ئەی هاوار کوردی هەولیر کەسی بە دەرەوە نییە لە حالم بپرسێ و بلێ: چ کارەی؟ لە ناو قەفەزی پۆلیسخانە دا تەنیا نەفەریک وەک خولە پیزەیان گرتبی هەژدە پۆلیس منیان برد ئەی هاوار لەم مالە بووم لەو مالە بووم تەماشام دەکرد پەنجەرەکانیان دیار بوو ئەمما ئەی هاوار بەشەر نەبوو بلێ حەسەن زیرەک بو کوێ دەبەن بەشەر نەبوو بلێ حەسەن زیرەک بوکوێ دەبەن باوکم بۆ من خولە پیزەم بەڵێ ئەمما ئەمانە هەمووی بەد بەختییە قەیناکا هینامیانەوە کەرکوک ١٨ شەو لە بەندیخانەی کەرکوک بووم بو باوکم) پاش ئەم هەموو شار گۆرین و بەندیخانە گۆرین و ئازار گۆرینە لە عێراقەوە بەگیراوی

تگسلیمی ئێرانی دەکەنەوە هەر خاتوو میدیای زەندی لە پێشەکی چاپی دووەمی چریکەی کوردستان دا دەنووسی (لە ئێرانیشدا ساواکی ئەو کاتە گرتی و زۆری ئەشکەنجە دا کە بە دەنکی خۆی باسی ئەو کاتانەی تومار کردووە و ساواکیش لە بەڵگەیەکدا دەڵێ بە تاوانی جاسووسی خراوەتە بەندیخانە!؟!

رێکەوتی: ٢٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٥

بەشی بیستەم

حەسەن زیرەک گەورەترین هونەرمەندی کورد....!

بەڵێ حەسەن زیرەک گەورەترین هونەرمەندی کورد و لیهاتووترین هونەرمەند کە گەشەی بە رادیۆی بە غدا و تاران و کرماشان و تەوریز و مەهاباد دا. ئەم هونەرمەندە رۆزکاریک پایتەختی دوو دەولەتی بە دەنگە زوولالە کەی دەلەراندەوە و کەو کەوبار دەخوێنێ لە ئیستکەی رادیۆی بەغدا و تاران ئێستا هەر دوو دەوڵەت لە یەک کاتدا نەک گۆرانی بۆ تومار ناکەن دەرگای رادیۆشی بە روودا دادەخەن و لەوەش خراپتر لە بەندیخانەی دەپەستن و دوور لە هەموو یاسایەک بە جوریک ئەشکەنجەی دەدەن کە رووی گێرانەوەی نییە هەر یەکەش بە جاسووسی ئەوەکەی تری تاوانبار دەکات.

ئەم هەموو بەند کردن و ئازاردانە بۆ چی لەم دیوو و لەو دیو..؟
حەسەن زیرەک چی کردبوو جاسووسی نێودولتی بوو..؟
مافیا و پیاو کوژ بوو..؟ تریاک فرۆش بوو..؟ چ گوناهێکی هەبوو ..؟
زیرەک زۆر راستگویانە دەڵی: خوا کردی من لە هیچا نەبووم ..!

بەڵێ..! زیرەک هیچ گوناهێکی نەبوو لە هیچ دا نەبوو تەنیا گوناهی زیرەک ئەوە بوو هونەرمەندیکی گەورەی کورد بوو دەیویست بە ئازادی بۆ کورد بخوێنێ دەیویست بەو هونەرە بەرزە کە بە ئازار پێی گەیشتووە دڵی خەڵکانیک

خۆش بکات بەڵام میللەتی دوا کەوتوو وڵاتی داگیرکراو حوکمەتی دیکتاتور ئەو زەمینە نییە کە بە ئاسانی گوڵی هونەری تییدا بپشکوێ و بولبوولی شادی ئازاد تییدا بچریکێنێ.

ئێران و عێراق بەم کارە نایاسایی و نامرۆڤانەیان بەرامبەر بە هونەرمەند حەسەن زیرەک و هەردووکیان لە یەک کاتدا مرۆڤ بۆ ئەوە دەچێ کە ئەم دوو وڵاتە لە سەر ئەوە رێککەوتبن کە رۆحییەتی ئەو هونەرمەندە تێکبشکێنن!

ئایا هەر تەنیا رێککەوتە لە ئێران لە رادیۆ دەری دەکەن و دەرگای بە روودا دادەخەن و گۆرانی بۆ تۆمار ناکەن!؟

هەر لەو ماوەیە کە دیتە عێراق و دەچیتە بەغدا و رادیۆی کوردی وەری ناگرنەوە و لەویش گۆرانی بۆ تۆمار ناکەن؟!

ئایا هەر ریککەوتە لە عیراق دەیگرن و دەیخەنە بەندیخانە و زۆر نامرۆڤانە ئەشکەنجەی دەدەن لە کاتیکا هیچ گوناحیکی نییە؟!

به هەمان شێوە لە ئێرانیش ساواک دەیگرێ و بەندی دەکاو ئازاری دەدات و تاوانی جاسووسی دەداتە پال!؟
بەڵام خوا کردی زیرەک لە هیچ دا نەبوو ئەگەر حەسەن زیرەک بە ئازارەوە باسی گیران و ئەشکەنجەدانی خۆی دەکات لە عێراق و لە ئێران بابزانین ساواکی ئێرانی لە نیو بەڵگەکانییەوە لە بارەی زیرەک چی دەنووسێ: لە کتێبی (جنبش چپ در ایران بە روایت اسناد ساواک) مجلد اول - تهران ١٣٧٨ لە لاپەڕە ١٩ دا دە نووسێ. بە گویرەی راپۆرتی ٢٦ - ٢ - ١٣٤٦ حەسەن زیرەک گۆرانی بیژی پیشووی رادیۆی تاران و کرماشان بە هۆی دەزگا ئەمنییەکانی عیراق و بە هاوکاری پیاوانی.. بە تومەتی دەرچوون لە عێراق و چوون بو میسر بە مەبەستی کارکردن لە رادیۆی میسر بۆ جاسووسی بە قازانجی ئێران دەستگیر کراوە پاش ئەشکەنجە دان رەوانەی زیندان کراوە لە سلێمانی زیندانی کراوە لە رێکەوتی ٤ - ٧ - ١٣٤٦ لە لایەن دەسەڵاتدارانی عێراقەوە لە مەرزی خەسرەوی رادەستی ئیران کراوەتەوە بە تومەتی جاسووسی خراوەتە زیندان ئەوە تا ساواکی ئێرانی لە بەڵگەنامە کانی خۆیدا باسی گیرانی زیرەک دەکات لە عێراق لە ساڵی ١٩٦٧ و هۆی گیرانەکەشی ئاشکرا دەکات کە عێراق بە تاوانی دەرچوون لە عێراق و چوون بۆ میسر و کار کردن لە رادیۆ بە مەبەستی جاسووسی بۆ ئێران!!!

هەر ئەو بەڵگەنامەیەی ساواک باسی ئازاردانی زیرەک و زیندانی کردنی لە عێراق و سلێمانیدا دەکات واتا حەسەن زیرەک لە عێراق بە تاوانی جاسووسی بۆ ئێران گیراوە کە چی عێراق لە ڕێکەوتی ٤ - ٧ - ١٣٤٦ دا لە مەرزی خەسرەوی بەگیراوی دەیداتە دەست ئێران.

هەر ئەو بەڵگەیەی ساواک دەنووسێ لە ئێران بە تاوانی جاسووسی خراوەتە زیندان دیارە ئێرانیش کە تاوانی جاسووسی دەداتە پاڵ حەسەن زیرەک دەبێ جاسووسی حکومەت و لایەنیک بێت دژ بە ئێران!!

لەم ڕاپۆرتەی ساواک پشتگیرییەکی تەواو بۆ قسۆکانی زیرۆکی تیدایە کاتی لە کاسیەتی (ئەبو صباح) زیرەک باسی گیرانی خۆی دەکات لە عێراق و لە ئێران و زۆر بە ڕاستگویی و دڵ پڕ لە حەسرەت و ژانەوە دەڵێ: خوا کردی من لە هیچا نەبووم ئەگەر کەسانیک هەن ئێستاش گۆمان لەو هەموو ئازار و ڕاستگوییەی هونەرمەند حەسەن زیرەک دەکەن! ئەری بۆ ئەم بەڵگانەی ساواک چێ دەڵێن!؟

ئایا زیرەک جاسووسی کام دەوڵەت بووە؟! ئێران یان عێراق؟!؟ ئەرێ هیچ بەڵگەیەکی دیکە پێویستە بۆ بێ گوناهی هونەرمەند حەسەن زیرەک!!

ئەرێ بەڵگە لەم بەڵگەیەی ساواک ڕاست و ڕوونتر هەیە!؟!

ژیانی زیرەک ڕێک وەک ژیانی میللەتەکەیەتی میللەتی کورد! زیرەک لە هونەر هیچی کەم نییە! بەڵام ئەوەتا لە گەرمەی تەمەنی جوانی و داهێناندا ئێران و عێراق پێکەوە لە یەک کاتدا دەرگای هونەر و ژیان بە ڕووی زیرەک دادەخەن دەرگا داخستنیک کە ڕۆژ بە ڕۆژ ژیانی زیرەک ناخوشتر و زەحمەتتر و دەر بەدەرتر دەبوو لە گەڵ ئەم ژیانە دوزەخییەش هونەرەکەشی دەکگویتە قوناغیکی تر.

لە ئەنجامی ئەو زووڵمە دوو دەوڵەتییە زیرەک لە میدیای زەندی جیا دەبیتەوە و ئەو ماڵەی کە لە گۆرانیەکاندا دەڵێ (چەندم پێخۆشە ناو ماڵ) دەرگای ئەو ماڵەشی بە ڕوو دا دادە خرێ و لە نێو ئەو مالە دا (ساکار و ئارەزوو) هەر بە خونچییی بەجیدیلێ و سەردەمی بولبول ئەم ساڵ من زۆر بەختیارم زۆر زوو بەسەر دەچێ و

جاریکی تر گلەیی دەکەم بە لای خوداوە دەست پێدەکاتەوە و جیم نییە تییدا بسرەوم خاکم بەسەر بیلانە خۆم زۆر بە تووندی یەخەی دەگریتەوە رۆژ بە رۆژ لە هێندەم نەماوە بمنینە گویزێ نزیک دەبیتەوە...!

خوێنەران بمبورن لە بەر گریان ناتوانم زیاتر درێژەی پێبدەم تکایە بمبورن بەگەورەیی خۆتان و خۆشەویستیتان بۆ زیرەک.

رێکەوتی: ١٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٥

بەشی بیست و یەکەم

لە لیدانەوە تا زەهر!!

پاش ئەم هەموو دڵ شکاندن و روو شکاندن و دەرکا بە روو داخستن و گرتن و لێدانە زیرەک ژیانی خیزانیشی لێ تێکچوو کەوتەوە قوناغیکی پڕ لە بەدبەختی و کویرەوەری لەم قوناغە دا نووسینەکانی دۆستی و دڵسۆز و نزیکی زیرەک (میرزا کەریم خوشناو) باشترین سەرچاوەن چونکە میرزا کەریم لەم ماوەیە دا دراوسێ و دۆستی گیانی بە گیانی و تێکەلی خیزانیان هەبووە. بەرچاوترین بەدبەختیەکانی زیرەک ئەم هەموو شەڕ پێ فروشتن و ئەم هەموو لێدانە یەکە یەک لە دوای یەک و بەبەرنامە ژیان لە زیرەک تاڵ دەکات زیرەک لە شوینیکدا بۆ میرزا کەریم دەکیریتەوە و دەڵێ: جا برا ئەمن زۆرم تێهەلدان دیوە بێ ئەوەی بزانم بۆچی لێم دەدەن / لێرە دا میرزا کەریم فرمیسکی بە چاویدا دیتە خوارەوە بۆ زیرەک زیرەک دەسمالی لە گیرفانی دەرهیناو چاوی میرزا کەریمی سری و کووتی گوێ بگرە کاکە گوێ بگرە دەستی دایە دەفەکەی و بە غەریبی ئەم گۆرانییەی کوت!

قەت لە دنیادا نەبوو بێجگە لە ناخوشی بەشم
ئەی خودا چەند بێکەس و بەدبەخت و چارەرەشم

که زیرەک گۆرانییەکە تەواو دەکا دەڵێ: کاکە عاجزی پێناوێ بەخوا تا سەرمابێ لەش تێهەڵدانی هەر دەبێ. بەڵێ لێرە بە دواوە بەشی زیرەک هەر لێدان و تیهیلدانە! ئەوانە کین لە زیرەک دەدەن؟! بۆچی لێی دەدەن؟ چۆنی لێدەدەن؟!

نیرە کەو

زیرەک هونەرمەندێکی گەورە و پیاوێکی خۆراگر بوو پاش ئەم هەموو کارەساتە ئەمجارە روو لە کانی مەلا ئەحمەد دەکات و لەوێ چایخانەیەک دادەنێ و کاسبی دەکات بەڵام! تۆ بڵێی ئەوانەی لە رادیۆ دەریان کردوو ماڵیان لێ تێکدا و لە پایتەختەوە دەریان پەراند لەم سەر سنوور و لەم شوینە دوورە دەستەش لێی بگگرین!!

عەرەب کووتە یەکیان هەیە و دەڵێ: پیرۆزی شوێن لە پیرۆزی ئەو کەسەوەیە کە لێی دادەنیشێ بۆیە بە هاتنی زیرەک کانی مەلا ئەحمەد ناویکی تری پەیدا کردو رەونەقێکی تری گرت جگە لە خوێنەوارو روشنبیرانی ناوچە کە وەک میرزا کەریم باس دەکات کە دەهاتن بۆ لای زیرەک ئەوا هونەرمەندانی کورد و فارس و تورکیش لە هەموو ئێرانەوە روویان دەکردە کانی مەلا ئەحمەد و بە بۆنەی زیرەک و لە پەنای زیرەک ئاهەنگیان دەگێڕا ئەکەر هونە هونەرمەندە فارسەکان تەنیا بە فارسی گۆرانیان دەکوت ئەوا زیرەکی هونەرمەند جگە لە زۆربەی لەهجە کوردییەکان وەک هونەرمەندیکی مەزن بە کوردی و فارسی و تورکی زۆر بە سەرکەوتووانە کۆری شادی و گۆرانی کووتنەکانی گەرم دەکرد دیارە لەم کۆر و کۆبوونەوانە ئەوانەی کۆدەبوونەوە زۆربەیان ئەو کەسانە بوون زیرەک ئاسا دەولەت پیان رازی نەبوو جگە لەوەش لە و کۆ بوونەوانە دا گۆرانی و بابەتی وا دەهاتنە پێشەوە ئەوانیش بە دڵی دەولەت نەبوون !!

میرزا کەریم دەنووسێ:

هەرچی خاوەن دڵێکی زیندوو بوو کۆری ئاواز و گۆرانی پێ خۆشبووایە رووی دەکردە چایخانەی حەسەن زیرەک زور جار گۆرانیبێژی کورد و تورک و فارس سەردانی زیرەکیان دەکرد لە کاتی ئەم کۆبوونەوانە دا خەڵکی شاری بانەش

دەوریان دەدان کە نۆرەی زیرەک دەهات هەر وەک نیرە کەو دەیقاچێاند بە سەریاندا ئەوەندەش بە سۆز و لە ناخی دەروونییەوە دەستی بە گۆرانی کوتن دەکرد کە مرۆڤ مووی لەشی رێک وەک نیشتەر دەوەستا.

لە یەکێ لەم کۆبوونەوانە دا گۆرانیبیژیکی لور کە دەنگێکی خۆشی دۆبێ و موسیقا ژەنێکی باشی لە گەڵ دەبێ گۆرانیبیژی لور دژست دژکا بە گۆرانی کوتن هەندێ گۆرانی تازە و مۆد دەڵێ زیرەک هەر تەنیا سەر با دەدا تا دەکاتە گۆرانی دایە دایە کە گۆرانییەکی سیاسی کوردییە و لە کاتی راپەرینی شیرە زن (قەدەم خیر) کوتراوە.

دایە دایە وەختی جەنگە

قیتارکی باڵا سەرم پڕ فشنکە

گەنجەکان هەموو بۆیان دەگیرایەوە و لە دڵدا نارەحەت بوون بۆچی زیرەک وەڵامی ئەم گۆرانیبیژە ناداتەوە؟ لە پڕ زیرەک بە هەمان کیش و ئاوازی گۆرانی دایە دایە دەستی پێکرد!!

لایە لایەت بۆ دەکەم

بەڵکوو خوو بتباتەوە

دەست خەمە نێو مەمکولانت

شەو تا رۆژ بەلاتەوە

ئای خلخال بم بە پاتەوە

هیندە بەخۆشی و رێکی ئەم گۆرانییەی کوت دانیشتوانی کۆرەکە مات و مەبهوت سەیری دەمی زیرەک یان دەکرد لە کەیفان وەک سەرخۆشیان لێهاتبوو زیرەک لە گەڵ گۆرانیبیژە لورەکە زۆر گۆرانی دەڵێت هەرچی دەڵێ زیرەک بە هەمان کیش و ئاواز وەڵامی دەداتەوە پاش ئەوەی کۆرەکە تەواو دەبێ بە زیرەک دەڵێن ئەم گۆرانییە وەڵامی دایە دایە نەبوو!؟

زیرەک کوتی: بەڵێ وایە گۆرانییەکەی ئەو هەلقولاوی جەنگەکەی (قەدەم خیری پیرانە وەند) ە خوشم دەزانم!

جەوابی بدەمەوە بەڵام! ناویرم چونکە ئەوەندە یان لێداوم هەرجارەی بە بەهانەیەک ئەی بۆ نالین دەمیکە کاکی میوان گۆرانی دەڵێت و منیش کوێم بۆ شلکردووە ئەزانی جەوابە کەشیم ئامادە کردبوو کە لێی دەپرسن توخوا زیرەک وەڵامە کە چی بوو زیرەک دەڵێ...!

لایە لایەت بۆ دەکەم با غیرەت بتباتەوە
دەست کەیتە تفەنگی برنەو شەو تا رۆژ بەیالەوە
جا کەوش ئەبووم بەپاتەوە

بەڵام بەراستی ئەگەر شتیکم کوتبا چ لە شەو زووتر نەبوو سەت جووت شەقیان تیم هەڵدەدا و بەهانەیەکی چاکیشیان بۆ دەدوزیمەوە.

لێرە لەم قسانەی زیرەک بە دەردەکەوێ کە لەویش لە کانی مەلا ئەحمەد چایخانەی حەسەن زیرەک زیرەک هەر لە ژێر چاودێری ئیتلاعات و ساواک بووە ئەگەر شتێکی کوتبێ و بەدڵیان نەبووبێ هەنجەتیکی دروستکراویان بۆ دۆزیوەتۆوە و خراپ لێیانداوە

ڕێکەوتی: ١٨ی نۆڤەمبەری ٢٠١٥

بەشی بیست و دووهەم

دیسان لیدان...!

کانی مەلا ئەحمەد ئێستا بە کازینوی حەسەن زیرەک دەناسرێ حەسەن زیرەک هونەرمەندیک لە عێراق و ئێران لە سەر ئاستی فەرمی و خەڵکەوە ناسراوە زۆر کەس بە هونەرمەند و رۆشنبیر و خەڵکی ئاساییەوە لە کورد و فارس و تورک و هەموو خەڵکی ناوچەکەوە ئاواتە خوازن لە نزیکەوە زیرەک ببینن و کوێیان لە دەنگی ئەو هونەرمەندە

مەزنە ببێ ئیستا زیرەک لە شوێنێکی شەعبی و بە بێ پاسەوان و بە بێ سکرتێر و برسکەیە و خەڵک رۆژانە هاتوو چۆی کازینوکەی ئەو دەکەن و کاتیکی خۆش بە سەر دەبەن کازینۆی حەسەن زیرەک کازینۆیەکی ئاسایی نییە زۆرجار هونەرمەندان و روشنبیران لیرە کۆدەبوونەوە هەر بۆیە چ حەسەن زیرەکی هونەرمەند خۆی چ کازینۆکەی و چ هەموو ئەوانەی بەردەوام و ناوە ناوە لەم کازینۆیە کۆدەبنەوە لە ژێر چاودێری ئیتلاعات دابوون هەر کاریکێش روویدا بووایە تاوانی گەورە دەدرایە پاڵ زیرەک و هەر زیرەکیش بە هۆی سەرەکی دادەنرا بۆیە ئیتلاعات بیری لەوە کردۆتەوە کە زیرەک لیرە هەلبقەنینێ بوئەوەی ئەو کۆبوونەوە گومانیاویانە چیتر لێرە روونەدەن و زیرەکیش ئەم کاسبی یەی لە دەست بچێ و بیکار بکرێ و برسی بکرێ و ناچار بکرێ جابۆ ئەوەی کە زیرەک ناچار بکەن ئەم شوێنە بەجێبیلێ...!

ساواک چەقۆکیش و شەقاوەی تیبەردە دا............... بۆ ...؟
وەرن زیرەکیان کوشت!

میرزا کەریم خوشناو دەگیریتەوە و دەڵێ: بەیانیەکی زۆر رابیعە خانم و شاکردیکیان لە زەنگی دەرگایان دا دەرگام کردەوە رابیعە خانم کووتی: ببەخشە ئا لەم وەختە موزاحیمت بووین کووتم: تۆ لەم قسانەکەرێ بلێ بزانم چێتان بەسەر هاتووە و لە کوێ دین و جی روویداوە ؟ رابیعە خانم کووتی ئەم شەو شەڕیان لە گەڵ کردین هەندیکێشیان لە زیرەک دا هەڵبەت ئەویش دەستی کردەوە خوا هەڵناگرێ شەڕێکی چاکی کرد بەڵام تالایان کردەوە کورە کورەی بانەیی لییان وەدەستهاتن و سەر و گوێلاکی هەموانیان بە خویندا هێنا هەی رەبێ خوا بمکات بە قوربانی دەستەکانیان هەزار جار وایان لیکردن هەر خوا خوایان بوو نەجاتیان بێت لە دەستیان هەر یەکەی بەلایەکەوە هەلاتن ئێمەشیان بە ماشینی خۆیان بردە ژاندارمەری و شکاتیان پێکردین و شایەتیشیان بۆ داین و ژاندارمەریش زۆریان دڵنەوازی کردین و بەڵێنیان پێداین ئەم شەڕفروشانە بدۆزنەوە و بە زووترین کات سزای توند و تیزیان بدەن و لەمەو دواش هەر کەسی دەست درێژیمان بەسەر دا بکەن دەستیان ببرن ئا ئەم قسە خۆشانە ئێمەیان هەناردەوە و ئێستا لەوێ دێینەوە.

میرزا کەریم دەپرسێ ئەمانە کین شەڕیان لە گەڵ کردوون؟

رابیعە خانم دەڵێ: وەللا بڵێم چی کاکە هەندێکیان جلی خاکیان لە بەر بوو هەندێکێشیان کۆت و شەرواڵ و بە فارسی قسەیان دەکرد بەڵام بە خوا وابزانم یان ئیتلاعاتی یان زدی ئیتلاعات بوون شێوەیان زۆر لە جینایەتکار دەچوو دواتر میرزا کەریم زیرەک دەبینێ و بە پێکەنینەوە لێی دەپرسێ زۆریان لێداوی یان نا؟

زیرەک پێکەنی کوتی: وەللا زوو فریام کەوتن بەڵام منیش چاک لییان وەدەست هاتم کاکە تەورزینێکم هەیە دەستم دابوویە بە دەوربەری خوما دەمسوراند کە ئەمما بە ناو شانی هەر یەکێکیان وەک کا دەیانبۆراند ئەمما وەختی دەوریان لێدام و تەورزینەکەیان لە دەست گرتم بەکم کەوت و شاکردەکەم هاواری کرد و کوتی کوڕینە وەرن زیرەک یان کوشت!! کاکە کە دیم هەر کوڕە لاوە و بە قیزیکەوە هەندیک کورسی بە دەستەوە بوو هەندێک بە شەق هەندێک بە شاپ بەر بوونە کیانی شەرکەرەکان و هەلیان برین و کردنیان بە بەردی برا برای و هەر دوو سێ کەس بە دوای نەفەریکیاندا رای دەکرد و دەیکوت (وایسە پدەر) واتا راوەستە هەی بابەکەت،

زیرەک لیرە زۆر بە دڵخۆشیەوە باسی بە دەست هاتنی کوڕانی بانە دەکات و دەڵێ بەم تاریکە شەوە بوو بە نەروی نەرویەک و پێکەنێنێک وەک جەنگی مەغلوبەی لێهاتبوو وەللا باوە کو زوریشیان تیهەڵدابووم ئەمما ئەوەندەم لەزەت لەم سەحنەیە کرد کە دەمبینی هەریەک لە شەڕکەرەکان کەوتبووە دەست دو سێ نەفەری خۆمان لێیان دەدان و وامدەزانی ئەم دنیایە خودا تازە بۆ منی خەلق کردووە ئیش و ئازاری خۆم لە بیر چوو بۆوە لە خوشیان هەر پێدەکەنیم هەر وەک مشکێک بە دەست کلکی بکریت و لە لیتەی قوری هەڵکێشی و بەرەڵلای بکەی کە نازانی چۆن هەلبیت و روو لە کام لا بکات ئا ئاوهایان لێهاتبوو میرزا کەریم خوزیا چاویکت لییان بووایە وای وای لەو هەڵوێستە پیاوانەیەی کە پێی هەڵسان قەت لە بیرم ناچێتەوە و مەمنوونیانم.!

میرزا کەریم دەڵێ: زیرەک زۆر لە ناخەوە هەستی خۆی دەردەبری و زۆر رازی بوو منیش کوتم: زیرەک دەنا هەموو سەرو گوێلاکیان شین و مۆر کردوویەتیەوە زۆریش سوپاس بۆ خوا هەر بەوە کۆتایی هات و ئێتری بە دواوە نەبوو زیرەک پێکەنی و ووتی: کوڕە بە قوربانی کورە بانەیی بم ئەگینا ئێستا دەیان کردم بە ماری زنان کوشتوو ووتم زیرەک بە شەڕ هاتن لە گەڵ تۆ چ چێ پێیەکی بۆ دەدۆزیتەوە؟ زیرەک ووتی یانی چی؟ وتم شەڕەکەیان لە سەر چێ بوو؟ زیرەک ووتی: بە خوا کاکە سەر بەخۆ شەڕیان پێ فروشتم بێ ئەوەی هیچ خەتایەکم هەبێ!!

لەم پرس و وەڵامە بەردەوام دەبن تا زیرەک دەڵێ جا کاکە ئەگەر بڵێم بێ گوناح لێیانداوم و نیوەی عومریشم

هەر بە تێهەڵدان بردووەتە سەر لەوانەیە باوەر نەکەی!

میرزا کەریم دەڵێ زیرەک زۆر نهێنی هەبوو نەیدە ویرا بێدرکێنێ هەروەها دەڵێ: پیاوانی زەدەی ئیتلاعات - مخابرات ئەو ساکە راویان نابوو وەک خوی دەڵێ لە هیچ جێگایەک نەیان دەهێشت جێگای ببێتەوە و بە ئاسوودەیی بژی ئازاریان دەدا...!!

رۆژێک هەندێک گۆرانی بۆ کوتم منیش تومارم کرد لە دوای گۆرانییە کە هەستم پێکرد کە زیرەک زۆر بێ ئومێد بووە خەریکە دەگریێ لە دەست چەرخی زەمانە وەک بارانەوە یەک گۆرانییەکەی دەکوت وەک بلێ لە جیهانێکی ترە وەکەوتوەتە بەردەستی دوژمنە بێ بەزەییەکان و لە هەمان کاتیشدا بومی بە دیار دەخست کە هیچ گوناحێکی نییە تەنانەت ئەوە نەبێ کە کوردیکی بێ غەل و غەشە وەک خۆی دەڵێ: *سەنگی مەحەکم بۆ چێیە رەقیب لێم کەرێ بە بەوێژدان کوردی بێ غەل و غەشم.*

ئەگەر بەووردی ئەم رووداوە و لێدانەی حەسەن زیرەک شی بکەێنەوە دەکەینە ئەنجامێک.

رێکەوتی: ٢ی دێسەمبەری ٢٠١٥

بەشی بیست و سێهەم

ساواک بۆچێ لە حەسەن زیرەک دەدەن

ئەگەر بە ووردی ئەم رووداو و لێدانانەی حەسەن زیرەک شی بکەینەوە دەکەینە ئەوەی کە.

یەکەم: ئەوانەی لە هونەرمەند حەسەن زیرەک یان داوە ئیتلاعات - زەدی ئیتلاعات بوون.
دووەم: وەک رابیعە خانم دەگێرێتەوە کە کورە بانەییەکان دەیانبەنە ژاندارمەری لەوێ ژاندەرمەری بە قسەی خۆش بەرێیان دەکەن و بە تەوسەوەش پێان دەڵێن لە مەو دواش لێناگەریین کەس لێتان بدات وەک ئەوەی دەزانن

ئەوانەی کە لیبیان داون کین و هەر ئەوانە وازیان لێناهێنن و لە مەو دواش شەریان پێدەفروشن و لیبیان دەدەن!؟!

سێەم: وەک میرزا کەریم باس دەکات زیرەک زۆر نهێنی لە دڵدا بووە بەڵام نەیویراوە باسیان بکات ئەو نهێنیانەش هەر ئەو زۆڵم و زۆرەی ئاشکراو نهێنی ئیتلاعات بووە کە ژیانی لە زیرەک تاڵکردووە دەنا زیرەک هیچ گیرو گرفتێکی لە گەڵ کەس نەبووە ئەوە هەر رژیمە دیکتاتۆرەکانن زۆڵم لە هاولاتیان دەکەن و هاوولاتییەکانیش ناتوانن دەردی دڵی خۆیان بۆ هەموو کەس باس بکەن.

چوارەم: زیرەک گوناحێکی نەبووە جگە لەوەی کوردیکی بێ غەل و غەشە و دەیەوێ ئەو بێ غەل و غەشییەی خۆی بپارێزێ.

میرزا کەریم زۆر بە دڵسۆزییەوە زۆر نهێنی ژیانی زیرەکی بۆ ئاشکرا کردووین ئەوە تا پاش مردنی زیرەک دەچێ چەند پرسیاریک لە (حوسێن زیرەک)ی برای حەسەن زیرەک دەکات و ئەویش لە وەڵامدانەوە دا راستییەکان بە تەواوی ئاشکرا دەکات میرزا کەریم دەنووسی لە حوسێن زیرەکم پرسی! برام زیرەک خراپەی کەسی نەبوو حەزیشی لە شەرو گیجەل نەبوو بۆچی تا لە بانە بوو دوو سێ جار شەڕی کرد؟

حوسێن لە وەڵامدا دەڵێ: ئیمە چەند جار پیمان کوت ئەتوو تەنها خۆت و براژنە رابیعەی ژنتە و ئارەزوو و ساکاریش لای دایکیانن ئێمە زۆر چاک دەتوانین بەخیوتان بکەین یان وەرە لێرە کاسبی بکە و ئێمەش یارمەتیت دەدەین و چاویشمان لێت دەبێ کەسیش ناتوانی بێ خود شەڕت پێ بفرۆشیت.

زیرەک پێکەنی و کوتی: باوکم خۆ منیش ئەوەی تۆ دەیلێی دەیزانم و زۆریشم بەلاوە چاکە بەڵام ئێوە شتێک دەزانن و منیش زۆر شت من بەلاتان لێ دوور دەخەمەوە.

حوسین دەڵێ منیش کووتم: بەلای چی کاکە ئەو هەموو مودەتە ئێمە ئاگاییمان لە مردن و زینی یەکتر نییە! ئەو بە لایەی بۆ تۆ دیتە خوارەوە با ئێیمەش شەریکی غەم هەڵگرتنت بین و غەمیکت بۆ بخوین.

زیرەک تەماشایەکی ئەو لا و ئەملای خۆی کرد و بە دەنگی نزم

کوتی: حوسێن زەدەی ئیتلاعات ئەزیەتم دەدات و دەڵێ دەبێ بچێتە ئەو دیوو ئیشمان بۆ بکەی! چەندی دەڵێم باوکم ئەمن هی ئەو جورە شتانە نیم و سەودایشم نییە! ئێوە چون ئیستیفادە لە من دەکەن؟! دەڵێن ئەتوو بە ماڵەوە برۆ بۆ عێراق ئێمە پارەیەکی زۆرت دەخەینە ئیختیار و خۆشمان خەڵکت بۆ دەنیرین و تۆش هەرچی

زانیاریت هەیە پێمان بڵێ و ئەوانیش بۆ ئیمەی دەهێننەوە! هەلبەت خۆشت دەزانی ئەم جورە شتانە بە من ناکریت و ئەگەر پێشم بکرێ نایکەم با ساڵی دوو سێ جار تیم هەڵدەن و بە هەزاریش دەژیم و بەڵام ئەو کانییەی ئاوم لێ خواردووەتەوە هیچ کاتێک بەردی تێناخەم و خیانەت بە خاکەکەی عێراقیش ناکەم لە ناو خەڵکیش سەربەرز دەژیم لە دواییدا بە شوخییەوە پێکەنی کوتی: **بە تەنیا بەربەرەکانیی دەولەتیش دەکەم.....!**

بەڵێ **کروکی** مەسەلە کە لێرە دایە ئیتلاعات دەیەوێ زیرەک ئەو ناو و دەنگ و هونەرەی کە هەیەتی بۆ ئەوان بە کاری بینێ و خیانەت لە براکانی خۆی بکات. لە بەرامبەریشدا چەند بارەی بوێ پیدەنێ بەڵام زیرەک دەڵێ ئەوە کاری من نییە و هیچ کاتیک بەرد ناخەمەوە ئەو کانییەی کە ئاوم تییدا خواردووەتەوە با ساڵی دوو سێ جار تیم هەڵبدەن و بە هەزاریش دەژیم و لە ناو خەڵکێش سەر بەرز دەبم بە تەنیا بەربەرەکانیی دەولەت دەکەم. بەڵێ زیرەک خیانەتی نەکرد و بە هەژاری ژیا بەڵام دەولەت - ساواک - بە ژەهر کوشتی راستیشی کرد بە تەنیا بەربەرەکانیی دەولەتی کرد و گیانی خۆی لە سەر دانا.

رێکەوتی: ٧ی دێسەمبەری ٢٠١٥

بەشی بیست و چوارەم

لێدانی کاوبویی

میرزا کەریم خوشناو دەنووسێ:

ماوەیەک بەسەر لێدانی حەسەن زیرەک تێپەریبوو ئازارو نارحەتییەکانی لە بیر چوو بووە دەستی کردبوو بە کاسبی هەلبەت ئیمەش هاتوو چوومان دەکرد وەک جاران رۆژیک بەیانی رابیعە خانم هات بۆ ماڵی ئێمە و کوتی: کاکە ئێمە لێرە نامینین لە گەڵ قسە کردنیش دەستی کرد بە گریان.

میرزا کەریم دەنووسی منیش زۆرم پێ سەیر بوو کوتم: بۆ لێرە نامینین رابیعە خانم فرمیسکەکانی سریەوە و کوتی:

کاکە وابزانم ئەگەر چێتر لێرە بمینێنەوە لە وانەیە شەویک هەر بشمانکوژن!! کوتم: ئاخر چێبووە چێ روویداوە بـا منیش بیزانم؟! رابیعە خانم کوتی: ئەمشە و ئەوەندەیان بە لوولەی تفەنگ لـە زیـرەک داوە و هەرچێ پوولیشمان هەبوو هەموویان لێ سەندووە و هیچمان نەماوە میرزا کەریم دەچێتە کانی مەلا ئەحمەد بۆ لای زیـرەک سـەیر دەکـا زیـرەک لـە سـەر کورسیەک دانیشـتووە چـاوی بـە میـرزا کەریم دەکەوێ دەزانـێ بـۆ زیـرۆک پەروش و نـارەحەتـە بـە پێکەنینەوە دەڵێ ئەمە بە هاوارمەوە هاتووی؟

میرزا کەریم دەڵێ ئەوە چێت بەسەر هاتووە؟

زیرەک دەستی بۆ کراسەکەی بردو هەڵێدایەوە و کوتی: سەیرکە کاکە بزانە چیان بەسەر هێناوم! کە سەیری سینە و پشتیم کرد موچرکە بە بەری پێمدا هات و لە تـوقی سـەرم هـاتەدەرەوە جێگـای هەر لـوولە تفەنگی لیـان دابـوو وەک بلێی بە بویەی شین ژمارە بێنجی لە سەر سنک و پشتی نووسرابێ وا بوو جێگای قونداغی تفەنگ بە پـانی و درێـأی قوناغە کە پشتی زیرەکی شین و مۆر کردبوو.

کوتم: زیرەک ئەتوو ئەوانەت دەناسی؟

کوتی: بە خوا نەمناسین بەڵام کورە جحیلێکی بـاڵا بەرزیان تێدا بوو زۆر لایەنگری لێوە کـردم بەراستی ئەگەر ئەو نەبووایە شپرزەیـان دەکردم زۆرتریش هەتیوێکی خرکەلەی چوار شانەی شروری تیدابوو زۆر بەبـێ ویژدانی لێیـدام ئەو هەتیـوە پیسـە هەر هـات و غـاری دایـە ژوورەوە و شوشـەیەکی ویسکی کـوبەیی هەڵپچـرێ و نـای بەدەمیەوە و لاسایی عیسـابەکانی سینەمای دەکـردەوە و خـۆی بـە من تـاقی دەکـردەوە دەم نـا دەم **فریکی** لـە ویسکیەکەی دەداو پشتی لیوی خوی دەستریەوە و دەهات لوولە تفەنگێکی لە سینکی من دەکوتی و شووشە ویسکیەکەی دەلەقانـدەوە و فریکی تری لیدە دایەوە و سەیرێکی منیشی دەکرد و قسەیەکی زۆر ناخۆشی پێدەکوتم منیش زۆرم پێناخۆشبوو ئەو هەموو لێدان و ئەوانی تر و پوول بردن و قسەی ناشیرن بە لایەک دیمەنی ئەو ناپیاوە بە هەمووی هەبـوو حـرس گرتبوومی و خۆم بۆ رانەگیرا و کوتم ئاخر هەی ناپیاوی نا ئینسان ئەتوو دزی یان ویسکی خـور؟ ئەگەر مەشـروب خوری بۆ لێمدەدەی وەرە دانیشە بـا خوراکیشت بۆ بینم زۆریشت خزمەت بکەم زۆریش بخورەوە وەک پیـاو کاکە هەر ئەوەندەم کوت و شووشەکەی دانا و کوتی هەی پیرە دایکت .... ئەوە دیارە منت بە بیاو دانە ناوە!! ئەمجارە بە

هەر دوو دەست تیم بەر بوو ئەگگر ئگو کوڕە بالا بەرزە نەبووایە بە خوا شری دەکردم کوتم: هاتوونەتە سەرت هەموو لەشیان شکاندووی سەرەرای ئەو هەموو لێدانەش مەتحیان دەکەی؟

کوتی: راستە ئەو نەوعە کەسانە هی مەتحکردن نین بەڵام دەکوترێ ئەوەیان لە مەیان چاکترە بەڵام چاکیان تیدا نییە!

کوتم: شکاتت نەکردووە؟

کوتی: لە پێش تۆ ژاندارمەرەکان لێرە بوون و بازجویان لێ کردم بەڵام خۆناشویرم بڵێم وەک مەسەلەکەیە کابراش دەکوژن و لە گەڵ جەنازەکەشی دەرون!!

کوتم: زیرەک ئەتوو دەزانی بۆچی لێت دەدەن بۆ چی بە من ناڵێیت؟ بە دڵێکی پڕ باوەر سەیرێکی منی کرد و کوتی: ناویرم دەردی خەم بە کەس بڵێم بەڵام هەلبەت شت لە تۆ ناشارمەوە ئەگەر توزیک سەبر بکرێ و پەلەم لێ نەکەی تا وەختی خۆی دێت.

کوتم: یەعنی چی کاکە کیان قسە کردنیش سەبری دەوێ؟!

کوتی: پێم نەکوتی وەزعی من وەزعیکی معمولی نییە و ناویرم دەردی دڵی خۆم لای هەموو کەس بکەم بەڵام رۆژیک دادیت پڕ بەدەم هاوار بکەم و خەڵکیش حاڵی بکەم کە بۆچی نایەلن لە هیچ شوێنیک جێگام ببێتەوە هەر وەختیکیش ئارەزویان لێبێت ئەوە بەهانەیەکم بۆ دەدۆزنەوە تیرو برم تێهەلدەدەن و دەرونەوە دوو سێ رۆژ هاتوو چویان پێکردە ژاندارمەری کە کوایە تۆلەی بۆ لە تاوانکارەکان وەردەگرنەوە پاش ئەو هەموو بازجویە و هاتوو چوو کردنە پێیان کوت: کاکە ئەتوو چ دەکەی لەو چول و دوورە شارە؟ بە قسەی ئێمە دەکەی برۆ جێگایەکی تر بۆ خۆت کاسبی بکە باشترە! هەتا شەویک نەیانکوشتووی دوایی زیرەک بە ناچاری سەری خۆی هەلدەکرێ و بار دەکات.

زیرەک بەم دواییە زۆر نارەحەت بوو وەک جاران کە خەڵک حەزی دە کرد قسەی لە گەڵ بکات هەمیشە دەم بە

پێکەنین و روو خۆش و شوخی و باز بوو. بەڵام! ئەم ماوەیە هەر وەک بڵێی حەسەن زیرەک ی جارانیش نەبوو.

شەڕ پێفروشتن و لێدانی زیرەک بەردەوامە ئەمجارەیان زۆر روونە کە کین ئەوانەی لە زیرەک دەدەن رابیعە خانمی خیزانی زیرەک بە میرزا کەریم دەڵێ: ئەگەر لیرە بمینین دەترسم شەویک بشمانکوزن لە وەڵامی زیرەک بۆ میرزا کەریم کە دەپرسی شکاتت کردووە؟ زیرەک دەڵێ: ناویرم بڵێم وەک کابرا دویکوژن و لە دوای جەنازەکەشی دەرون هەروەها زیرەک دەڵێ: رۆژی دێ بۆ هەموو خەڵکی باس بکەم پاش هینان و بردنێکی زۆر ژاندارمەری لە جیاتی ماف وەرگرتنەوە و پاراستنیان بە زیرەک دەڵێن: لەو شوێنە چول و دوورەی شار مەمینن با شەویک نەشتان کوژن!!

زیرەک زۆر راست دەکات کاتی دەڵێ: لە هەموو عێراق و ئێران جێگام نەبووەوە ماندوو بووم. هیلاک بووم.

جێم نییە تێیدا بسرەوم خاکم بە سەر بیلانە خۆم

بێ کەس و بێ دەر بێ یار و هاودەم بێ مەی و مەیخانە خۆم.

ئەگەر بە ووردی سەرنجی قسەکانی زیرەک و رابە خانم و ژاندارمەری بدەین! ئەوا دەبینین وشەی کوشتن!!! لای هەرسێکیان دووبارە دەبیتەوە هەرچی زیرەک و رابە خانمە گەیشتوونەتە ئەم باوەرە کە ئەم هەموو لێدانە بە خوراییەوە ئەم هەموو شەڕ پیفروشتنە بێ بەزەییانەی ساواک و ئیتلاعات زەدەی ئیتلاعات کۆتایی نایێ و ئەنجامەکەی کوشتن!!!ە!! هەر واش دەرچوو.

هەرچی ژاندارمەری شە ئەوە وەک ئاگادار کردنەوەیەک ترساندنیک پاش ئەم هەموو لێدانە!! بە کەفی کوشتن دەیترسینن و بە هیما پێی دەڵێن ئەوانەی کە لێیانداوی دەشتوانن بتکوژن!! بەڵێ! دواجار توانیان دەرمانخواردیان کردوو و کوشتیان.

هەتا جەوان بووم فرە بیر نەبووم

دەمکرد راوی باز سونە گیر نەبووم

رێکەوتی: ٩ی دێسەمبەری ٢٠١٥

بەشی بیست و پێنج

شەوی ناو حەوزەکە

زیرەک لە یەکێ لە گۆرانییەکانی بە تورکی دەڵێ: هەریانەن کیدرەم غەریبەم غەریب واتـا دەچمە هەر جێگـایەک غەریبم غەریب !!

پاش رویشتنی زیرەک میرزا کەریم ماوەیەک هەواڵی زیرەک نازانی دوا جار دەپرسێ! دەڵێن وا لە سابلاغە! هەر چونێک بێت لە سابلاغ ئەو ماڵە دەدوزیتەوە کە زیرەک لەوێ بووە کە میرزا کەریم دەگاتە ئەوێ زیرەک لەویش نەماوە خاوەن ماڵ ئاوا هاتن و رویشتنەکەی زیرەک بۆ میرزا کەریم دەگیرنەوە کە هاتنە ئیرە من لە ماڵی خۆم ئەو دیوەم بۆ بەتاڵ کردن خۆی و رابیعە خانمی خیزانی و هەندێ کەل وپەلی پێویستی ماڵ ئێوارەیەک لە گەڵ هەندیک برادەر چوونە دەرەوە بۆ ریستورانی (ئیبریم) برادەران داوای گۆرانی دەکەن پاش توزیک سەرگگرم بوون ئەویش خان باجی دەکوت کە خەڵک دەنگی زیرەک دەبیستن هەموو لە زیرەک کۆدەبنەوە و وەک و کورس گۆرانی دەلینەوە و دەنگیان دەکاتە سەر خیابان لەو رۆژکارەشدا سابلاغ لە ژێر چاودێری و ئیختیناق دا دەژیان ئەفسەریکی شهربانی هەمیشە لە گەراندا بوو لە گەل چەند پاسەوانێکی چەکدار دەگەنە نزیک ریستورانی (ئیبریم) ئەو هەموو شلوقییە دەبینێ یەکسەر روو دەکەنە ریستوران و دەستیان کرد بە دەرکردنی خەڵکە کە خەڵک لیرەوە دەردەکران و لەو لایەوە دەچوونەوە ژوورژوە!!

ئەفسەرەکە چووە ژوورەوە بینی حەسەن زیرەک گۆرانی دەڵێ و خەڵکەکەش دەیلێنەوە رووەدەکاتە زیرەک و هاوار دەکات لە سەرخۆبن ئەمە چێیە ئەم جێگایەتان شلوق کردووە؟ کەس کوێی نەدایە ئەفسەرەکە و زیرەکیش کوێی نەدایە و تا گۆرانییەکەی تەواو کردو کوتی: سەروان گۆرانی کوتن قەدەغە نێیە ئەتوو بۆچی هاتووی زەوقی ئێمە دەشکینی؟

ئەفسەرەکە کوتی: ئەم شلوقییە قەدەغەیە ئەم شێوە گۆرانی کوتن کە بیتە هۆی کوبوونەوەی خەڵک ئەمە قەدەغەیە زیرەک کوتی: کاکە بۆچی لای ئێوە گۆرانی دەڵێن و رەقسیشی بە دەمەوە دەکەن لە سەر روخی خیابان

یان لە ناو پارکێک زۆر لێرە شلوقترە بۆچی بۆ ئەوان قەدەغە نییە بۆ ئیمە کە لە ناو چوار دیواری ئەم ریستورانە و تەنیا یەک دەرگای هەیە بێ پەنجەرە بە گۆرانی دەردی دڵی خۆم بە بادەم بۆ دەبێ مانعتان هەبێ قسەیەک لە ئەفسەرەکە و قسەیەک لە زیرەک ئەفسەرەکە یەک زللە لەبن کوێی زیرەک دەدا!!

زیرەکیش نەیکردە نامەردی و هەستایە پێوە و تا تینی تێدا بوو زللەیەکی لەبن کوێی ئەفسەرەکە دایەوە و پشتاو پشت بەریدایەوە و خەڵکی دەور و بەری دایان بەروسینە سەریەک بوو بە شەڕیک لە هەموو ئێرانت نەیانتوانیوە ئاوا لە ئەفسەر و پاسەوانان بدەن وایان لێکردبوون خۆیان بۆ بە سەر پێوەرانە دەگێرا ئەوەندەهەی پێنەچوو دوو ماشین پڕ لە پاسپوان و چەکدار لە بەردەمی ریستوران خۆیان فریدایە خوارەوە و غاریان دایە ژوورەوە و دەستیان کرد بە لێدانی خەڵکەکە ئەو جارە بووە بای پاسەوانەکان و تۆڵەی ئەوانی دیکەیان لێکردنەوە و هەموویانیان خستە ناو ماشین بە پالە پەستۆ و تێهەڵدان بە تایبەت ئەفسەرەکە زۆری لە زیرەک داو دەستی لە دواوە بەستەوە و لە بەر چاوی خەڵک دایە بەر شەق و سواری ماشینی کرد بەڵام هەرچی لەشی ئەفسەرەکە بوو خوینی لێ دەهاتە خوارەوە شەڕە کە کۆتایی هات و هەموویان بردن بۆ شەهرەبانی خەڵک زۆر هەوڵیاندا بۆ بەردانی زیرەک بەڵام ئەفسەرەکە خەڵکی تری هەمووی بەردا تەنها زیرکی هیشتەوە ئەویش لیی هەڵدەستاوە و تیی بەر دەبوو و بە شەق و زللە تا ماندوو دەبوو ئا بەم شیوەیە زیرەک ئەو شەوەی بە ئەشکەنجە و ئازار بردە سەر تا وەختی بەیانی لە سەر خۆی چوو خەریک بوو بمرێ رەوانەی بیمارستانیان کرد پاش ئەوەی ئاغای محیەدین دۆستالی دەبیتە کەفیلی و بەری دەدەن پاشان زیرەک بە خاوەن ماڵ واتا ئەوەی زیرەک لای کریجی بوو دەڵێ: من لیرە دەروم ئەویش پێی دەڵێ ئاخر برام بۆ دەروی و تاکەی ماڵی تۆ هەر لە سەر پشتی ولاغ بێت بالە ناو ئێمە دا تۆزیک ئۆقرە بکری و بحەسییتەوە!

سەیری منی کردو کوتی ئەمن تازە رووم نییە لێرە بمێنمەوە پێنج و دوو رۆژیکم ماوە دەچم بۆ شارێکی گچکە و نانیکیش هەر دەبێ من و رابە سکمان پێ تیر بکەین لە قسەکانیدا دیار بوو کە زۆر دڵشکاو بوو بەڵێ دلشکاو بوو ئەگەر چی ئیمپراتوری هونەر بوو بەڵام کورد رێز لە دڵسۆز و داهێنەری خۆی ناگریت ئگمە ناو نیشانی پۆستەکەمە بەڵێ زیرەک لە کاتی قسە کردندا خەریک بوو دەگریا زیرەک گیان فرمیسکە سویرە کانت بسرە ئەوە کوردە تا مابێت قەرزاری تۆن خاوەن ماڵ کوتی: دەستی شکاوم کاکە لێرە ماڵیان بار کردو ناشزانم چوونە کام شار.

سەرچاوە دیواری فەیس بووکی؛ حسن زیرەک و هەتاوی خاک

ڕێکەوتی: ٢٤ی دێسەمبەری ٢٠١٥

تێبنی: رێکوپێک و هەڵەکان ئەم بابەتە لە لایەن ئامادەکاری ئەم نامیلکە چاککراون

نوستالوژی بیرەوەرییێکی لە یاد نەکراو

کانون کوەنوردان کردستان

ژیان بێ بیرەووەری، بێ کۆبوونەوە، بێ بایخە. بە درێژیی مێژوو، سەر بردە و بیرەورییەکان ، زۆرترین خوازیار و بیسەریان هەبووە. نامەوێ لە خۆم باس کەم؛ بەڵام لە قۆناغێکی ژیانی منداڵی لە خولیاو، خۆشەویستی دەنگ خۆشێک ، هونەرمەندێک کە وەک قارەمانێکی ئوستوورەیی بە لامەوە گرینگ بوو بدوێم. کە بۆ هەوەڵین جار لە زەماوەندێک دا چاوم پێ کەوت. ئەو دوواندنە، هی سەر دەمێک بوو کە گەلێک چیرۆک و گەورەیی و جووان چاکی کە مەزنتر لە مروڤ بوو وەپاڵ قارەمانە کەم دا بوو. پێم خۆش دەبێ گێوییسم بن بە یەکەوە بچینە ناو ناخی زەمان. وەک بیرەوەرییەکی منداڵی نازانم بۆ قەت لە بیرم ناچێتەوە، وەک سێبەرێکی نادیار، کە تەنیا بە دەنگ بیستبووم، بە سەفحە و شریت یاکوو لە ئیزگەی کرمانشان و بەغدا لە رادوو یاکوو قەوان. وەکوو گۆمێکی مەند، وەکوو شاخێکی هەزار بە هەزار، کە دەنگی هەڵ دێنا، وەکوو تاڤگەو ڕوبارێکی ڕەوان دەچووە نێو دڵی زەویو زاری ویشکو قاقڕ، ڕۆ دەچوو ، دەبوو بە هەوێن بۆ داهێنانێکی هونەری بۆ ناو دڵی چینو توێژەکانی کۆمەڵگا؛لە جووتیار، سەپان و خوێندە وار، هەتاکوو شێخ و مەلا بەبیستنی ئەو دەنگە وەکوو خرمانی سوور هەموو دەگەشانەوە. لەرەی دەخستە دڵی ڕێبووارانی تینووی ئەو ڕێگا نادیارە ، کە بە نیگارێکی نەهێنی لەگەڵ کۆمەڵگای خۆی دا دەژییا. هەر چەندە بە جەستە نادیار بوو بەڵام لە کۆڕ و مەجلیسی خەڵک دا دیار، خەم ڕەوێن بوو، لە هەموو بابەتێکەوە هەست بزوێن، وەبیرهێنەری زۆر بیرەووەری خۆشەکانی ژیان. گۆرانییەکانی، هەنگاوێک بوون بۆ نزیک بوونەوەی چینوو ، توێژەکانی نێو کۆمەڵگا لە یەکتر جیا لەوە کە هەڵبەستەکان لیپاو لیپ لە هونەر و

ساکاری بوو، بەڵام لە قورگێک دەهاتە دەر، ئەنگێوە بوو و دەنیشتە دڵ بە زمانێکی ساکار ، کەپشتی بە فولکلۆر و ئەدەب و ووێژە بەستبوو هەر لە بەر ئەوە ، دەلاقەیەک بوو ، بۆ گەشەو نەشەی هونەری گۆرانی کوردی . دیتنی خەونوو خولیایەک بوو کە بلێ ڕۆژێک ببیینم؟ دەیان کوت لە ڕادیۆی کرمانشان دایە، نا لە ئیزگەی بەغدا! ئەی بۆ لەو شارە دیبار نییە؟! لە چی دڵی گیراوە؟ بلێ لەو شارە تۆرابێ؟ بلێ لە مریەم بوکانیش تۆرابێ؟ لە ڕوح و بیری منداڵی خۆم دایم بیرم لێ دەکردەوە شتێک کە هەرزی منداڵی منی دەتەنییەوە و زۆر جاریش بۆ ئەو دەنگ خۆشە ، جووابی سەیر و سەمەرەم بە خۆم دەداوە. ئەو دەنگە هونەرێکی زیندوو بوو ، کە وەک گیاندارێک بێ جووڵە نەبوو، لە هاتوو چۆ، لە پەیکەری جووانی ئەو هوونەرە دەدووا. بەڵام چارەنووس وابوو، هەر لەوشارە نەبوو ، بەڵام ئارام و لە سەرە خۆ، دەنگی بە سۆزی وەک تیرێژی خۆر، وەک شنەی بەلاوێن ، جاری وابوو وەک بایەکی سەرکەش لە هەموو دەرگا و دیوانێک بێ دەنگی شار و دێهاتی دەشڵەژاند. و رووژێنەری شەقامی چۆڵ ، لە فەزایەکی سێحراوی بە دەنگی نازی ئەو ئاوازە، فەزایەکی مانااداری بەمەجلیسی گشت خەڵک دەبەخشی. ئای چەندە بەخشەندە بوو! ڕەنگە لەمەبەستم گەیشتبن، و ئەو پێشەکییە توانیبێتی، کە لە هونەرمەندێکی بێ ناز، غەوارە لەو شارە لەهەموو جێیە ک ئاوارە ، سەرەکی ئەم وتارە، حەسەن زیرەکی کردبێت، ئەو کانگاییکی مەزن لە جووانی و هونەر، کە هەنگاوی دەنا نێو شە پۆلی جەماوەر ، هەستێکی پرشنگداری لە فەزا بە خەڵک دەبەخشی بە حەق هونەرمەندێکی خەڵکی بوو لێوڕێژ لە هەست و هەناسە، پەیکەرەی جووانی مرۆڤ بوو ، کە هەموو کەس چێژی لێ وەر دەگرت. ئێمەی مرۆڤی ئەو دەوەرە لە گەڵیا نە ژیابووین، تەنیا بە دەنگی ڕاهاتبووین، ئوخژنی دەخستە نێو جەرگو دڵان بۆمنێکی منداڵ ، زۆر جار تامەزرۆی دیتنیم دەکرد بڵێی ئەو ئاواتەم وەدی بێت؟ ئاواتێک بوو ، دوور و قاقڕ، بەڵام ناهومێد نەبووم. دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٣٤٩ی هەتاوی کە پۆلی چوواری سەرەتایی لە قوتابخانەی «قەڵای سەرداری بۆکان» دەمخوێند. ماڵمان لە گەڕەکی «تەقتەقان» کە کەوتبووە خووار شاری بۆکان و نزیک گەڕەکی «ئاشی خانم». بوکان شارێکی چکۆلەی خنجیلانە ،بەڵام بە باگراوە ندێکی دەوڵەمەندی فەرهەنگی و ئابووی، ئاوەدان بە دەشتی موکوریان. هەر لە بەر ئەوە خەڵک مام ناوەندی دژییان وە دەست کورت و هەژارت زۆر بە دەگمەن تێیدا دە دیت. هەر لە بەر ئەوە قاتوو قڕی دوای شەڕی عالەمی لەو ناوچەیەدا زۆر کەم بیندراوە. شارێک جووان و ڕازاوەیە کەمرۆڤی جووان و باشی تێدا بەدی بکەی . بۆکان شارێکی چەق بەستوو لە سەر فەرهەنگی بەرتەسکی عەشایری نەبوو؛ شارێکی کراوە بە ئەدەب و هونەر و نووسەر و دەنگ خۆش و بیرمەند. شارێکی عەشایری نەبوو، کە هەر ئەو دەمانە شانۆی هاملێتی «شکسپیر» دەهاتە سەر سەکۆی شانۆ و «عومەری حەمیدی» شانۆی«پسرخاک»ی دەنووسی و لە لایەن «گرووپی شانۆی جەوان» دەچووە سەر سەکۆی شانوو. و هەر

ئەو دەمانە «عومەر سوڵتانی» ناسراو بە «وەفا»کتێبی «سرود پرستوی» دە هۆندەوە. و شاعێر و نووسەری ئێران «سەعید سوڵتانپوور» لە دێهاتەکانی بۆکان وەک موعەلیم «سپاهی دانش» بوو و دۆستایەتی لە گەڵ «وەفا» بووە[1]. ئەو کاتانەی کوردی نووسین باو نەبوو و بڤە بوو «وەفا» بیرمەندانە لە کاتە سامنا کە کانی ژیان لە گەڵ جووانی و گە لەکەی دەدوا و بە شوێن جەستەی ون بووی خۆی دا دەگەڕا.

ئای... چەندە غەریبم
لە وانەی وا خۆشم دەوێن
چەند ئامۆم
بۆ ئەوانەی خۆشیان دەوێم
چلون ون بووم
لە شەقامی فێ لێهاتووی
ئەم ژیانە ... دا.

زورێک لە کورە ئاغاکان لە زانکۆکان خەریکی خوێندەواری بوون و زۆر بەیان وەک باوەڕمەندێک بیرو باوەڕی ڕوناکبیرانەیان بوو. لە سەر دەمانێک دا دوای تێکچوونی دەسەلاتی دوکتوور «موسەدیق» و شۆڕشی جووتیارانی ناوچەی بۆکان لە «چۆمی مەجیدخان» و «فەیزوڵلا بەگی» ئەوە «برایم خان سۆران»ە کە دەبێتە داڵدە و پشتیوان بۆ جوتیاران، دەرەنجامەکەشی ڕزگاری چینوو تۆژێکی زۆری جوتیارانی لێ دەکەوێتەوە کە دوایی ئەوەی دەربەدەر دەکرێن، لە زستانێکی چەتوون پنایان دەدا و دەبێتە یاریدە دەریان. حەسەن زیرەک تەنیا لە خانەقای «شێخانی زەنبیل» نازی دەکێشری و «سوارەی جووانە مەرگ» لەگەڵ «نەرگەس»ی ئازەری کە کارکەرییان دەبێ، پەیمانی هاوسەری پێک دێنێ. دیوەخانی حاجی ڕەحماناغای موهتەدی زانکۆیەک بوو، بوو بیرمەندان ، ڕاگەیاندنی میللی ،ئەدەبی، کۆمەلایەتی ، ڕوناکبیری ئایینی، زانستی کە وەک زانکۆیێک وا بوو، بۆ ئاڵوگۆڕی بیرورا وتوو وێژی بیرمەندان بە پێوەری زانستی ، شان لە شانی مەکوی سۆقراتی دەدا. ئەوانە و سەدان بەڵگەی دیکە نیشانمان دەدا، بۆکان شارێکی چەق بەستوو بە بیری کورتی عەشایری نەبوو. کراوە و ئاوەدان بە هەموو بیرو هەزرێکی شارستانییەتی سەردەم.

دوکتور «فەریدریشی ئالمان»ی کە پزشکێکی عالەمی بوو ، و دوکتوری ناوداری ئێرانی «یار محەممەدی» ناسراو بە دوکتووره «شێتە» کە جەرڕاحێکی کەم وێنە بوو بۆ ساڵیانی زۆر لەو شارە مانەوە و ئالۆ گۆڕی فەرهەنگی ناوچە زۆر بەرچاو : شارێکی چکۆلە، بەڵام وەفادار بە هەموو بیرەوەرییەکانی غەفوور ئاشناگەر بۆ هەوەڵین جار لە ساڵی ۱۳٤۰ هەتاوی سینەمای لە بۆکان دامەزراند. ڕادەی خوێندەوار ، قوتابی بە تایبەت خویندکاری دەر چوو لە زانستگاکانی ئێران بەر چاو. قەت لە بیرم ناچێ هەر لەو ساڵەدا شارێکی ۲۰ هەزار کەسی حەشیمەت، ۱۵ خوێندکاری پزشکی لە زانکوی تاران ،تەورێز ،شیراز وەر گیرابوو ،۲۰ خوێندکاری موهەندسی ، دوو خەلەبان. هونەر و ئەدەب لەو ناوچەیە بوو بەهۆی گەشەی عەقڵی و ڕووحی. ژینگە و فەزاییێک پێک بێنی، کە شێوازی هەستکردن و بینین بگۆڕێت. و ئەوانە چاوێک نوێمان بداتێ بۆ سەیر کردن و هەستکردنی شکوو شادی جووانی و هونەر!

ئەو دەمانەی زارکی ئاسمان تامی بەفرو بارانی لە بیر نەچوو بووە، بۆکان بە قۆرغ و دارستان تەندرا بوو ، لە هەر شیوو دۆڵێکی هاژەی ئاو و جۆگەلەو رووبار بوو . دوو چۆمی بە خوڕی «تە تە هوو»و «جەغەتوو» وەک دوو برای چاک دەشتی بۆکانیان پاراو دەکرد، ماڵمان لە ئاوایی «عەزیز کەند»، هەڵکەوتوو لە ۳۰ی کیلومیتری ڕۆژ ئاوایی بۆکان بوو، کە ساڵی ۱۳٤۹ی هەتاوی بۆ خویندنی چوواری سەرەتایی لە بۆکان لە ماڵی دیوناسێک و ئاشنایەک «کاک عەلی حەدادی» بابی دوکتور «عومەر حەدادی»گیرسابوومەوە و لە گەڕەکی «تەفتەقان» دەرسم دەخوێند.

«قەڵای سەردار» ئەو قەڵا مێژوییە کە قووتانە دێرِ وانییە هەر چووار دەوری خۆی و کاتی خوی لە ساڵی ۱۳۲۵ی هەتاوی ئاڵای کوردستانی لەسەر هەڵ کرابوو، مەکۆی مەدرەسەو قوتابخانەمان بوو. قەڵاییێکی کۆن و پڕشکۆ بە سەدان پلیکان دەچوویە سەری بۆ ناوەندی قەڵا، و سەدان دیوو، دیوخانە وەک کوشکێکی چکۆلە دەچوو، وەفادار بە هەموو بیرەورییەکان و ئەزموونەکانی میژوو. شارچکۆلە بوو .بەڵام زیندوو و ئاوەدان کەلە چەند گەڕەکی گەورە پێک هاتبوو،گەڕەکی باغی قاسم ئاغا،گەڕەکی قەڵا، گەڕەکی قولە، گەڕەکی سەلابخانە، گەڕەکی ئاشی خانم و گەرەکی تەفتەقان.

ئەو گەڕەکە نامۆ نەبوو، جحێڵی قیت و قۆز،قەرە باڵغ،کێشەی تێدا بەدی نەدەکرا،گەورە ماڵی وەک حاجی مستەفا

قورەیشی قووماش فرۆش و کاک مەحموود خاڵەندی «شەدەڕەش» لەو گەڕە کە دژییان ،هاوسێ و دراوسێ زۆر ئەمەگناسانە بە دەردو مەرگی یەکترەوە بوون. دڵەکان چکۆلە نەبوون، لێوڕێژ لە ئەوینی بێ سنوور. بە تایبەت «ژیلا جەمالی» کچی سەروان جەمالی کە فارس زمان بوو لە قوتابخانەی دوواناوەندی «دبیرستان» وانەی دەخوێند لە جووانی دا لەگەڵ مانگ و ڕۆژ شەڕی دەکرد، کچی«سەروان جەمالی» ئەفسەرێکی زگزل، توورەی تۆسن، چەکمەڕەق فەرماندەی ژاندارمری ناوچەی بۆکان نازانم تارانی بوو یان خەلکی مەشهەد. کە هەموو ڕۆژێ دەچووم بۆ قوتابخانە، خەڵکی بی دەرەتان و فەقیری دێهاتەکانی بۆکانم دەدیت بە دەستی پڕ لە دیاری و بەر تیل«گسیک،کاوڕ،کووپە ڕۆن، چەلەنگە هەنگوێن» لە بەر دەرگایی مالی سەروان جەماڵی ڕێچکەیان دەبەست؛ بە دیتنی ئەو دیمەنە ڕقوو قینێکی منداڵانەم بەرامبەر ئەو دەسەڵاتدارە لە دڵ بڵێسەی دەستاند .بەڵام دڵخوشی من ئەوە بوو کە ژیلا حەزی لە کۆڕێکی جووان چاکی کورد دەکرد بە نێوی «عومەر مەحموودزادە» کە دیپلووم بوو و سپای دانش و چەن جار ئەو چەکمە ڕەقە هەڕەشەی لێ کردبوو، بەڵام عومەر هەر جووابی نەدا بۆوە و ...

لە گەر مەلاوێنی دەمەو بەختی ڕۆژێکی بەهاری ساڵی ١٣٤٩ی هتاوی کە خەڵک برایەتی و ئازایە تییان بە نان نەدەگۆڕییەوە. ژیانی سەردەمیانە مانایێکی بوو ؛ کە بۆن و بەرامەی ساکاری و جووانی بوو . لە هاوسێ و جیرانەتیمان«خات فاتم»ی بێوەژن بوو کە دوو کوڕی عوسمان و عەبدوللا فەقێ بۆکانی ناز ناوییان بوو . کچێکی جحێڵی دەمەو بەخت ئەگەر بە هەڵە نەچووبێم «خەجیج» لە کوڕێکی سابلاغی مارە کرا بوو، کە دەگێوزراوە. زەماوەند و ڕەشبەڵەک جیا لە خۆشی و شادی هیمای یەک گرتووی خەڵکی گەڕەک بوو.

دونیایێک پڕ لە شادی؛ کە ئەو ڕۆژە، ڕۆژی بەختەوەری«خەجیج» بوو کە لە بەر دەرگاو، حەوشەو حەسارییان گۆڤەند و هەڵپەرین بوو لە ماڵ دانیشتبووم«فاتم قورەیشی» هاوپۆلم کچی حاجی مستەفا قورەیشی هات بە شوێنم دا. کوتی سەلام مزگێنیم دەیە«حەسەن زیرەک» لە ماڵی خات فاتم زەماوەندییانە گۆرانی دەڵێ! ئای لەو خۆشییە! ئەوە بەرهەمی خەون و خولیاکانم بوو کە دەهاتە دی؛ دەبێ خاوەنی چ ڕوحێکی گەورە بێ کە بەو جۆرە دونیای گۆرانی زیرەک کاری خستۆتە نێو دڵان. شا گشکە ببووم، دەبێ قارەمانەکەم چلۆن ببینم!؟

لەگەڵ فاتم خۆمان بە کۆڕی زەماوەند داکرت؛ «فەتاح کارگەر»یشم لە نێو زەماوەند کە چاو پێکەوت، کە لە من باو خۆشتر بوو و لەو کۆڵانە دا دەژییان، و لە ماڵی مەلا محەممەد بانەیی کرێ نشین بوون؛ قارەمانی ژیمناستیکی

بۆکان بوو و دەستێکی لە کێبەرکێ «هەڵاتن»دا هەبوو کە ئەورۆکە خۆشەویستی شارە و شاخەوانێکی بە ئەزموونە.

بە دیتنی «فەتاح کارگەر» نامۆییم دەرچوو، لە هەناوی دڵمەوە، ئەو چرکە ساتە بوو کە ڕۆژ ژمێریم بۆ دەکرد. لە حەوشە نەم دی کوتییان لەوە تاغە، بووک زێر وەشان دەکەن لەوێ گۆرانی دەڵێ. خۆم بە وە تاغەکەدا کرد ،«خەجیج» لە بەر ئاوێنەییێک لەسەر کورسییێک ،تارای سووری بە سەردا درابوو.

«حەسەن زیرەک» دایرەییێکی چکولەی بەدەستەوە بوو گۆرانی دەکووت. ڕانکوو چوغەیەکی گێوزی لەبەر دا بوو کە لە ژێر چۆغەکەدا کەواییێکی سیخمە زەڕی کە ئەو زەمان باو بوو.

شەدەییێکی ڕەشی، لفکە شۆڕ بە شانی دا، لە سەر نابوو ئەوە حەسەن زیرەک بوو.

منداڵ ئەوەی خۆشی دەوێ پێ لە هەموو کەس ئازاتر، قارەمانتر، جووان چاکترە. ئەوە شتێکە منداڵ لە گەڵی ڕاهاتووە. ئەوە بەردی بناغەی هەستی ئینسانییە، کە لە منداڵ دا دەگووڕێ کە دەبێتە دەر کەوتنی کەیلی ئارەزووەکان. لەیەکەم تێروانیندا هەندی واقیعیم بەدی کرد کە لەگەڵ هەست و خولیاکانی من بەرامبەر بەو کە لە خەیاڵی خۆم دا بە دیم دەکرد جیاوازی بوو، کە بە هیچ شێوەیێک نکۆڵی لێنەدەکرا. بەلامەوە هونەرمەندێکی شاز کە دەبێ لە هەموو کەسێک جووانچاکتر بێت، باڵابەرزی،تەژی لە جووانی، سمێل بابڕ، کە کاتێک دەنگ هەڵ دێنی عەرز و ئاسمان دەنگ بداتەوە، هەمان عەشقێک کە لە هەوەڵ نیگادا بەو خۆشەویستییە ببینم، و وەسفی کەم پێم خوش بوو هیشتێک کەلێن نەخاتە هەستی خەیاڵاوی و عەشقی ڕوانینی من لە هەوەڵ دیتنم بەو دەنگ خۆشە، ڕەزاسووکە، ئەو هەست بروێنە کە خۆشت دەوێ و عاشقی و لە هەستی منداڵیت دا لێت نادیارە.

بۆ یەکەم جار زۆر بە دژواری بڕوام کرد کە ئەوە حەسەن زیرەک بێ! لە قارەمانەکەم قودسییێەک، و کەسایەتییێەکەم لە خەیاڵ دا ساز کرد بوو . کە لە هەموو کەس دەبێ ڕێکۆ پێکتر بێت. کوتم فاتم ئەوە حەسەن زیرەکە؟ کوتی ئەرێ بۆ خۆیەتی. نە باڵابەرز بوو ،نەسمێڵ بابڕی چوارشانە، دەستە پیاوێکی گەنم ڕەنگی ڕووخۆش هێندێک «خولۆرکاوی» نە لە چاو بدا؛ وەکوو هەموو مروڤێکی ئاسایی. ئارام، تێرامام، ماندوو نە دەبووم ، ڤیت و بەویقار گۆرانی دەکووت. ئەو ڕۆژە خۆی بە ژووری چۆڵی ناخی من و هەزارانی وەک من دا کرد.

وەک بیرەوەرییەک ، دەنگی بە سۆزی بە گوێمدا چرپاند. زۆر بە سۆزەوە بووکی لاواندەوە بە تایبەت کە بووک دایکێکی بێوەژن و دوو برای بێ بابی منداڵی پاش خۆی بە جێ دەهێشت، ئەمیشی لاواندەوە. هەر چەند کە تەمەن چووە سەرێ، بەو ئاکامە گەیشتم کە مروڤی جووان و لە بەر دڵان ئەوانەن کە دڵت پێیان دەکرێتەوە.

بە وتەی حەزرەتی مەولانا مەلای رووم

دڵێین جارێ کوتی یارێ بە یارێ

گەرپدەی زۆر گوندو شارەزای شارێ

لە هەمووان خۆشتر و جووانترچ جێیە

دەڵێ ئەو جێیە خۆشە یاری لێیە

وەک چۆن مروڤێکی خراپ بە ڕواڵەت جوان، دەتوانێ تۆقێنت لێ بێت.

حەسەن زیرەک تو چکۆلە و باڵا نزم نەبووی، ئەوی زەوی لە ژێر پێ تۆدا نزم و بچووک بوو!

تۆ قەت لە ڕاستییەکان و ژیانی کۆمەڵایەتی دا نەبڕای. و قەت لە زۆنگاوی بێواری و بێ حاسڵی نەکەوتی. هەر چەند تۆ لە هونەری خۆت بە وتەی خۆت خوشییەکەت نەدی. بەڵام بەرهەم و ئاسەوار و گۆرانی ناب و ئەنتیکە بە هەموو جووانییەکانی تێکڕا بە گشتی قەرزدار و منەتباری تۆن. مروڤ ئەو کاتە ڕەنج دەکێشێ لەدایک دەبێ. تۆ ڕۆژێ هەزار جار لە دایک دەبووی.

زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر

ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر

ڕۆژگارت ساتێ بە بێ خەم نەبوو

بەڵام لە هەونەر هیچت کەم نەبوو

ئەرێ رەزا سووک، ئەو جار وەرەوە لێمان مەتۆرە، مریەم بۆکانیش، هەموو ڕۆژێ زیندوو دەبێتەوە و دێتە «سەر خۆرینک» بەرامبەر حەوزە گەورە بۆ دووری تو فرمێسک دەڕژێنێ.

کاکە «ڕێبین» منداڵی ئەو شارە لە ئەمریکا ڕاگەڕاوەتەوە لە سەر گڵکوکەت، کۆتەڵە و مجەسەمەیێکی بەشان و شەوکەتی دروست کردووەۆ کە لە سنە کاک هادیم دی کوتی ئەو مجەسەمەیە شایانە و دڵخۆش بەڵام لەوەی کە کوتەڵەی پێشووی حەسەن زیرەکیان کە کاری کاک هادی بو لە سەر گڵکوکەتیان لا بردووە بە گڵەیی .کوتی ئەمن لە حەسەن زیرەک دا سیمایی هونەرمەندێکی رەنج کێشاوی لە ژیان تاساوی، ئاوارە و دەربەدەری دونیای خۆمانم بە دی کرد بەڵام بە داخەوە خەڵک دەیانەنوێ لە شتێک بدوێم لە بوونی نیە شتێک بکێشمەوە کە وا نیە.

پەیکەرەیێکی نێو چاوان کراوە و بە درو دەم بە پێکەنین چێ بکەم کە وانیە حەسەن زیرەک دایمە لە شەقامی ئازارەکان دا دەرویشت و دڵی دایم ئاوێتەی زووخاوو بوو .حەسەن زیرەک بە غەمەکانیەوە جووان بوو، کوتەڵەکەی من ئەوەی پێ بوو!

ئەورۆ، دوای نزیک ٤٥ساڵ بە سەر ئەو دیتن و تێرامان وەک بیرەوەری و ئەزموونی ژیانم کە بۆ هەوەڵ جار و دوواجار ئەو فریشتەیەم چاو پێکەوت بەردەوام ڕووباری عەشق و ئەویندار ی دەنگی بە سۆزی دەم لاوێنێیەتەوە، چ دەبێ منیش بە زەوق و مرخێکی ئەویندارانە، نە شاعێرانە پێت دا هەڵ بلێیم.

من ناتووانم بیر کەمەوە یادت نەکەم

هەر کێو دەچم لەبەر چاوی

من هەست دەکەم کە هەر ماوی

وکوو هەوالێم گۆڕاوی

تو کە جاران لەگەڵمان بووی

لە برینی ڕێگای سەختوو تەمبازیا

ئێستا بووی بە ئەستێرەی بە تروسکەی گەشە ، گەش

وەکوو ئەنگوستی پاکی ئێعجازی محەممەد

وەکوو پەنجەی دەستی عیسای مەسیح

بووی بە چرای ڕۆژی هەڵستی

یادت پیرۆز بێ

سەلام سماییل سورخ

١- ئەم وتەیەم لە زمانی خاک«ئەنوەر سوڵتانی» بیست کە برا چکۆلەی کاک عومەر سوڵتانی «وەفا» بوو و مامۆستای قوتابخانەی دووا ناوەندی (دبیرستان)ی بۆکان، و لە خزمەتییا دەرسم خوێندووە، قوتابی ئەو بووم.

٢- خورینک: ئاوی بە خوڕی حەوزە گەورەی بۆکان کە دەهاتە دەڕێ، و شار لوولە کەشی نەبوو گەورە کچانی شار لەوێ - جڵ و لیباسییان دەشوورد.

٣- قەڵای سەردار لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی بەداخەوە لە بێ موبالاتی خەڵک بێ چاوەدێری ڕوخا، حەوزە گەورەش سەری دا پۆشرا. دەتوانین بڵێین شارێک گەنخاو ڕوخا.

سپاس و پێزانین و ئەمەگداری بۆ دانیشتووانی گەڕەکی «تەقتەقان»ی بۆکان. کە بە منداڵی دوور و نزیک چاوە دێرییان لێ کردووم، بە تایبەت بنەماڵەی دوکتور عومەر حەدادی «ئەمیر» کە ساڵێک لە ماڵیان دەرسم خوێند.

حەسەن زیرەک: کە بۆ هەوەڵ جار و دووایین ئاو پرژێنی دڵمی کرد

قەڵای سەرداری بۆکان : وەک کوشکێکی چکولە وابوو کە قوتابخانەی سەرەتایی مان بوو
لە ساڵەکانی ١٣٤٩ و ١٣٥٠ی هەتاوی

کێوی تەرەغە:ناسنامە ی بۆکان و هێمای ئەستورە و بوونەکان

کانون کوە نوردان کردستان

٤ی جانێوێری ٢٠١٦

فەرهەنگۆکی گۆرانییەکانی زیرەک

هاوڕێ جەلال

شەمامە، شەمامە، شەمامە، شەمامەی چوار بێستانی
بەژن بڵند و ڕێک و جوان بە ملیۆنێ هەرزانی

چوار بێستان: بێستانێکە هەر چوار جۆری کاڵەک و شووتی و ترۆزیی و خەیاری تێدا کرابێت.

ئەی ڕەندی ماڵم ڕەندی، سنگت کارخانەی قەندی
ماشەڵلا ڕەند و مەندی، لەسەر چیم لێ دڵمەندی

ڕەند: جوان، هەروەها نێویشە بۆ ئافرەت، واتە پێ دەچێت. وەک چۆن لە گۆرانیی دیکەدا دەبێژێت (ئامینێ و ئامین) لێرەشدا دووبارە کردنەوەی نێوی ئافرەتەکە بێت:

ڕەند و مەند: جوان و سەنگین

مەند: سەنگین

کارخانەی قەند: کارگەی شەکر، کارگەی قەند. (وشەی قەند، لەگەڵ - candy - ی ئینگلیزییدا هاوڕیشەیە. وشەی (شەکر- شەگر- شەکەر- سەکر)یش لە وشەی (شۆگە - شۆکە: کشک، شۆک، شەک، شەکرۆک)ەوە هاتووە. وشەی شەکر لە زمانی ئینگلیزییدا بە (شوگە) دەخوێنرێتەوە.

شۆکە، مادەیەکی بلووریی شیرین و ورد و سپییە، لە کۆندا وەکوو شەکر سوودی لێ بینراوە.

لە گۆرانییەکەدا، لەوەی کە سینگی بە کارگەی شەکر چوێنراوە، مەبەست ئەوەیە کە سینگی سپییە وەکوو شەکر.
دڵمەند: دڵزویر

هەڵاڵە و سوێسنان دەراویان دەدڕێ
مەمکۆڵەی یارم کراسیان دەدڕێ

هەڵاڵە: ئەڵاڵە، هەڵاڵ، هەلایهیل، گوڵەمێرگ: گوڵێکی جوان و بۆنخۆشە

کە دەوترێت (ژەهری هەلاهیل) واتە (ژەهری هەڵاڵە). جۆرە هەڵاڵەیەک هەیە؛ پێی دەڵێن (ژارهەڵاڵە، ژارهەلاهیل، گیاژار) بە شێوەزاری فارسیی پێی دەوترێت (آلاله زهری)

سوێسن: سۆ، سۆس، سووسەن، سۆسەن، سوێسەن، سوێسنە، سووسن، سوێسنیی، سێسن، سێسنە، سەوسەنیی، سۆسەنێ، سۆسەنیی، سیسەن،: گوڵێکی بۆنخۆشە، چەند ڕەنگی هەیە.

دەراو: دەور و قەراخی چاوگە و کانیی، یاخود جۆ و ڕیبار (ڕووبار).

مەمکۆڵە: (مەمک + ۆڵە: ئەمرازی بچووککردنەوەی ڕێزمانیی): مەمکی بچووک. وەک (زەنگ —> زەنگۆڵە)

بارانە باران، دەبارێت باران
دەبارێ لەسەر ناسک و نازدارن

دەدا لە گۆنای سیمین عوزاران

سیمین عوزار: ڕووخسار سپی و زیویی

سیم: زیم، زیو، زێب

عوزار: ڕوو، چارە

وەک (گوڵ عوزار= گوڵڕوو)

هەڵم گرن لەنگەر لەنگەر

بمبەن بۆ ماڵی بە نۆکەر

لەنگەر: هاوسەنگیی (توازن)

بە نۆکەر: نۆکەردار، ماڵێک کە دەوڵەتمەند بن و نۆکەریان ڕاگرتبێت.

وشەی نۆکەر لە (نواکەر) چێ بووە. (نوا) واتە (خزمەت، پەرا)

((چووم بە نوای میوانەکانەوە))

((لە فێرگەی ئەزمەڕ بووم، بە مامۆستا عەبدوڵڵای تاجی سەرمم دەوت: مامۆستا، نۆکەرتم. بە گاڵتەوە دەیوت: پێویست ناکات نۆکەر بیت، کەرێکی چاک بە، بەسە!))

ئەو مامۆستا خۆشەویستە، هێز و متمانەی زۆری پێ بەخشیوم، ئەو بوو پێی دەوتم چاوەڕێی ئەوەت لێ دەکەم لە پاشەڕۆژدا کەسێکی بەهرەدار و بەرهەمدارت لێ دەربچێت. بۆیە لێرەوە حەزم کرد نێوی بهێنم و ڕێز و پێزانینی خۆمی بۆ دەرببڕم.

بە پێشکەشی باڵات بێت (سابڵاخ) و (دربکە) و (لاوێن)

پایەنازی باڵات بێ (سەردەشت) و (ڕانیە) و (بتوێن)

پایەناز: پایەئەنداز: ئەو فەڕشەی ڕادەخرێت بۆ بەسەرداتێپەڕینی مێوان، بە ڕاخەرێکیش دەوترێت کە بە پێڵاوەوە هاتوچۆی لەسەر بکرێت، بەو پارچە ڕایەخەش دەوترێت کە لە پێشی دەرکی ژوورەوەیە بۆ پێڵاو لەسەر دانان، یان پێڵاو پاککردنەوە پێی.

دوو چاوی جوانت بوونە جەلابم
پێیان بفەرموو نەدەن عەزابم

جەلاب: جەللاب: دەربڕینی بازاڕییانەی وشەی (جەللاد)ی عەرەبییە.

زۆر وشەی عەرەبیی لە گۆکردندا دەنگەکانی دەگۆڕن، بە وێنە تێبینیم کردووە. بە وێنە لە گۆرانییە فۆلکلۆرییەکاندا، وشەی (نەجیب)ی عەرەبیی بە (نەجیم) دەردەبڕن.

لە دەربڕینی کلاسیکدا، چاووبرۆی یار بە جەللاد و قابیز (ڕۆحستێن) دادەنرێت. تەنانەت سوورهەڵگەڕانی چاوی یار؛ بە خوێنچۆڕان لە دەست و تیغی جەللاد چوێنراوە.

نازانم لە کێ پرسم ئەو گوڵە میوانی کێیە
سەبارەت بە یاری خۆم، ئاوەدان بێ ئەو دێیە

سەبارەت: لە پێناو، لەبەر

واتە ئەو دێیەی یارمی تێدا دەژی، یاخوا لەبەر یارم ئاوەدان بێت.
سەبارەت بە تۆ، دەمرم: واتە لە پێناو و لەبەر تۆ، دەمرم
(زۆر جار وشەی (سەبارەت) بە هەڵە دەکار دەهێنرێت)

عەنتیکە و زێدە لاوە، چۆنی لێ بکەم سڵاوە
سنگی پەنیری کوردیی، زوڵفی گیابەند و خاوە

عەنتیکە: ئەنتیکە: دانسقە، ناوازە

ئەنتیکە لە ئێستا بۆ شتی دێرینەش بەکار دەهێنرێت، وشەکە لە (ئانتیک)ی فەڕەنسییەوە هاتووە، ئەویش لە (ئانتیکوس)ی لاتینییەوە هاتووە کە واتای (کۆن، دێرینە) دەدات.

زێدە لاو: زۆر لاو، زۆر جەوان (سەرەتای لاوێتیی)

گیابەند و خاو: دوو گیای بەهاریی بۆنخۆشن

رێگاکەم دوورە کەژاڵ گیان، دەچم بۆ میاندواو
جووتــە مەمکــەکــەت وەک سێوی سێڵاوی

لە جێی دیکەدا دەڵێت؛ (گوڵی سێڵاویٚ،....)

سێڵاو: ئەسێڵی ئاو، ئەستێڵی ئاو. هەندێک وشە پیتی (ئە-ئا-ئۆ)ی دەچێتە سەر، یان بەپێچەوانەوە لێی دەبێتەوە (ئەستێڵ –> ستێڵ) (ئەستوون، هەسوون –> ستوون)

وشەی (سێڵاو) واتای دیکەشی هەیە، وەک (سێڵاو: سێلاب، سێلاڤ، سۆلاڤ، شێلاو: ئاوی بەخوڕ و بەتاو)

چاوت ئەستێرەی سەحەریٚ
هەڵدیٚ لە (بێژنگ بەسەر)یٚ

ئەستێرەی سەحەر: ئەستێرەی بەیان، ئەستێرەی بەربەیان، ئەستێرەی ڕۆژ، ئەو ئەستێرەیەی دەمەوبەیان هەڵدێت، ئەستێرەیەکی ڕووناک و پرشنگدارە. هەڵهاتنی ئەم ئەستێرە ئاسانکاریی بوو لە ڕابردوودا بۆ دیارییکردنی کاتی مەلابانگدان (پێشتریش باسم کردووە). ئەم ئەستێرەیە؛ لە کوردەوارییدا پێشی دەوترێت (کاروانکوژە، زێڕگۆن، کاروانقڕان، قورخ). لە کۆندا هەسارە و ئەستێرەکان بێ جیاوازیی هەر پێیان وتراوە (ئەستێرە). ((بە لێکدانەوەی ئەمڕۆ)) ئەستێرەی کاروانکوژە؛ ئەستێرە نییە. بەڵکوو هەسارەی زوحەلە، کە لە کوردەوارییدا پێی دەوترێت (کەیوان - ناهید).

بێژنگ بەسەر: شاخێکە لە بازیان، سەرەکەی تەخت و خڕە و دەڵێی بێژنگە. واتە شاخەکە دەڵێی بێژنگی بەسەریەوە ڕاگرتووە.

بولبولم بێ چارە ماوم، چونکە لە گوڵ بڕاوم
گوڵخانە لێ داخراوم، گوڵخانە داخراوم

گوڵخانە: شوێنێک، خانەیەک کە تایبەت بێت بە پەروەردەکردن و بەخێوکردنی گوڵ. بە زۆریی گوڵخانە، سوودی لێ وەردەگیرێت بۆ ڕواندنی تۆمی گوڵەکان و ئامادەکردنی شەتڵی گوڵەکان. واتە (گوڵخانە) و (گوڵزار- گوڵباخ) جیاوازن. گوڵخانە، بریتییە لە خانوو و ژوور، بەڵام گوڵزار، زەوییەکی کراوەی گوڵە.

هەر لەو دێڕە هۆنراوەیەشدا ڕوون کراوەتەوە، کە گوڵخانە، بریتییە لە ژووری گوڵ، چونکە ئەگەر دەرگەی گوڵخانە دابخرێت، تەنانەت بولبولیش ناتوانێت بچێتە ژوورەوە، بەڵام ئەگەر باخی گوڵ دەرگەکەشی دابخەیت، ڕووی سەرەوەی هەر کراوەیە و باڵندەکان دەتوانن بچنە ناوی.

پامووەرەکانی زێڕی خالیسە، پاوانەکانی زێڕی خالیسە
یاری خۆم خۆش دەوێ، جوان و تەمیسە

(پاموور - پامووەرە) و (پاوانە) هەر یەک شتن، تەنێ جیاوازییەکەیان ئەوەیە پاموور، پتر لە مورو دەهۆنراوە و ئافرەت دەیان خستە پایان، بەڵام پاوانە هەمەچەشنە بوو، لە زێڕ و زیو و هەروەها مووروویش بوو.

زێڕی خالیس: زێڕی خاڵس، زێڕی خاوس، زێڕی پەتی، زێڕی پەخت، زێڕی پوخت (زۆر جار دەنگی -خ- دەچێتە سەر وشە کوردییەکان یان واژووانە؛ دەنگەکە لادەبرێت، وەک (شەت: سارد، تەزیو) (شەتاو: ئاوی سارد). (شەت) دەبێتە (شەخت، شەختە: کە واتای سارد، تەزیو) دەدات. (تەت: تات) دەبێتە (تەخت) (تاتەبەرد = تەختەبەرد، بەردی تەخت)...نموونەی لەم جۆرە زۆرن و هیوامە کەسێک ئەو وشانە گرد بکاتەوە.

تەمیس: (تمیز - عەرەبیی) بە شێوەی دووانیی (پاکوتەمیز)یش بەکار دەهێنرێت. ئەم وشە دووانییانە لە دوو

بەش پێک دێن، هەردوو بەشەکە یەک واتا دەدەن، بەڵام یەکیان کوردییە و ئەوی دیان بیانییە. وەک (پێوقەدەم، بانگوسەڵا،...)

کوێستانان خاڵخاڵ، هێشتا ماوە کلیلە

فاتم گیان، جێگای تۆپەمان (زەمبیل)ە

خاڵخاڵ: پەڵە پەڵەی بچووک، نوقتە نوقتە، پنت پنت.

کلیلە: کڵیلە، کڵێڵە، کەویی، کەویی، کەوێ، کەویە، کەڤکە بەفر، کەپکە بەفر، کەویە بەفر، کەڤیی، شەپە، شاپ، شاپە، ڕنوو، ڕەنوو، ڕنیی، ڕەنیی، ڕندوو، ڕەندوو، ڕندۆک،... بەفرێک کە بە گەردنە و لووتەی یان زەنەی کێوەکان ماوەتەوە و هێشتا نەچووەتەوە.

کۆی واتای دەربڕینەکە: پەڵە پەڵە هێشتا بەفر بە شاخە کوێستانییەکانەوە ماوە

ئەم دەربڕینە بە شێوەی دیکەش هەیە: ((کوێستانان خاڵخاڵ، بەفری ناچێتۆ / یارم تۆریاوە ئاشتی نابێتۆ)) ((کوێستانان خاڵخاڵ سەری بەتەمە/ نازانم یارم مەیلی بۆ کەمە)) ((وەکوو کوێستانی بێستوون، ئەوا سەرم خاڵخاڵە/ لە چەرخی داوی گەردوون، دڵم دەکا سکاڵا...))

چاوت ئەستێرەی شەوێ، کوڵمت دەندووکی کەوێ

لە من و لە گوڵەکەی مێردت، کامانت زۆر خۆش دەوێ؟

ئەستێرەی شەو: ئەو ئەستێرانەی لە دوای ئێوارەوە هەڵدێن و دەردەکەون.

چاوت ئەستێرەی ڕۆژێ، ئەبرۆت لە خەودا بمێنێ

دەڵێم دەستم دە ستۆ کە، غەوسی لە منت نەستێنێ

بە پارێز شەوێ بۆم وەرە، با گوڵەت وەرهەم هەڵێنێ

ئەستێرەی ڕۆژ: ئەو ئەستێرەیەی دەمە و بەیان هەڵدێت، هەڵهاتنی ئەو ئەستێرانە ئیدی بە ڕۆژ دادەنرا.

(ئەبرۆت لە خەودا بمێنێ) دوو واتای هەیە:

١- برۆت هەر ڕاکشاو بێت

٢- برۆت بە خەم بمێنێ (خەو، خەم: کەچ: کەمانەیی، کەوانەیی)

بە پارێز: بە سرتە و ئاگایی

دەستم دەستۆ کە: دەستی من لە ستۆ (ئەستۆ) بکە: دەستم بخەرە گەردەنت.

غەوسی: غەوس (غەوسی گەیلانی: شێخ عەبدولقادری گەیلانیی)

وەرهەم: وەرەم، ماسان، هەڵماسان، هەڵئاوسان، پەنمان

دەردت لە ماڵم جوانێ، قیتێ گوارە جۆلانێ
گرتم دوو ماچم لێ سەند لە ڕاستەی خیابانێ

قیت: کەسێکی توندوتۆڵ و ڕێک و بەژن شووش (بەژن شووشەیی: بەژنێکی ساف و ڕێک و ڕەوان)

گوارە جۆلانێ: گوارەکانی شۆڕن و جۆلانێ دەکەن!
هەر ئەم دێڕەی زیرەک؛ بەخۆی دەبێتە ڕوونکارێک:

((بە شلومل هاتنە نێوانێ، گوارەی زێڕ دێنمە جۆلانێ))

ڕاستەی خیابان: ناوەڕاستی جادە یان ڕێکایی جادە
بۆ پتر ڕوونکردنەوە، (ڕاستەی ئاوزەنگ: ڕێکایی ئاوزەنگ)

((ئەریّ ڕاستەی خیابان، گیانە گوڵ و گوڵزارە
مەڕۆ لەنێو گوڵاندا دایم یارم دیارە))

وەرە وەرە بەر پەنجەرە، گێلگێلەداریّ
بە سەرگەردی باڵاکەت بم، بۆم وەرە خواریّ

گێلگێلەدار: بە گێلگێلە، ئافرەتێک گێلگێلە بە سەرویّن (سەرپێچ) و شەدەیەوە بێت.

سەرگەرد: باڵا گەرد، لە دەوری سەر گەڕان، جاران حەیوانێکیان لە دەوری کەسێک دەگێڕا و دوایە دەیانکوشتەوە و پێیان وا بوو ئەو ئاژاڵە، قەزا و بەڵای ئەو کەسە دەگرێت و لێی دوور دەخاتەوە.

هەلام هەلام هەلامە، شیرینێ دەچێتە هەلامە
لەو دەسرەی دەستی کفنم تەمامە

هەلامە: گیایەکی بۆنخۆشە باڵاپیاوێک بەرز دەبێتەوە
شیرنێ دەچێتە هەلامە: یاری شیرین، یان خاتوو شیرین دەچێتە هەلامەکردنلەو دەسرەی دەستت کفنم تەمامە: واتە ئەو دەسرەی دەستت بەسە بۆ کفنەکەم

بەهارە، بەهارە، ئاوەنیا شینە
یارێکم هەیە، خوێنی شیرینە

ئاوەنیا: زەوییەک بە ئاوەوە داچێنرابێت بە دانەواڵە، پێش بارانی پەڵە.
دەغلودانێکیش کە دوای بارانی پەڵە داچێنرابێت، پێی دەوترێت (تەڕەکاڵ) وشەی (ئاوەنیا) واتای (ئاو لێ نریاو)، ئاوداشتە دەدات.

عاشقان پاک دڵیان ئاسکە، مەعشووقەیان وەک ئاسکە

دەپەڕێ باسکە و باسکە، بۆیە یارەکەی دەهاسکە

(زیرەک ئەم دێڕەی بە شێواویی دەربڕیوە)

پاک: سەرپاک: گشت

باسک: تەپە، گرد، خڕە

هاسکە: دەنگی ئاسک، هەروەها بە دەنگی هەناسەبڕکێ و هەناسەدانەوەی دەمی هیلاکیی دەوترێت واتای دێڕەکە:

دولبەران، وەک ئاسک لەم گرد بۆ ئەو گرد هەڵبەز و دابەز دەکەن و دێن و دەچن، بۆیە لە هیلاکییدا هاسکەیان دێت.

دەربڕینەکە وەک ئەوەیە بڵێیت: ((بولبول، لەم چڵ بۆ ئەو چڵ دەفرێت))

لەگەڵ تۆمە ئەی فاتمە

مەمکت شەمامەی گمگمە

من قاوەچیم پێم لازمە

(مەمکت شەمامەی گمگمە) ڕاستەکەی (مەمکت شەمامە و گمگمە)

واتە مەمکت وەک شەمامە و گمگمە: گومگومە (فنجان، کوپی قاوە، یان قوبەی سەر دەفر) خڕە. لە کوردەوارییدا مەمک بە دەفری خڕ چوێنراوە، هەروەک زیرەک بە خۆی لە چەند شوێنی دی مەمکی چواندووە بە فنجان، وەک:

باڵابەرز و شیرین زمان،

قەدباریک و مەمک فنجان

ئەم هۆنراوە فۆلکلۆریی بە شێوەی دیکەش هەیە، وەک:

دەوای دەردم ست فاتمە

مەمکت مەسینەی بە گومگومە

خۆم قاوەچیم پێم لازمە

لێرەدا (گومگومە) بریتییە لەو قوبانەی بەسەر ئافتاوە، یان دەلەی قاوە کوڵاندنەوە هەبووە.

جووتێ گوارەی بۆ دەکڕم، لە عالەمدا مەنشوور بێ

کەڵەباب مرواریی بێ، پڕپڕەی زێڕی سوور بێ

کەژاڵ گیان لە گوێی بکا، بەڵکوو دنیا خاپوور بێ

مەنشوور: مەشهوور، نامێ

کەڵەباب - کەڵەبابە: خشڵی ئافرەتان بوو، لەسەر شێوەی (کەڵەباب: کەڵەشێر) چێ دەکرا، زۆر جار ناوەکەیان بە مرواریی و بەردی گرانبایی دەڕازاندەوە.

پڕپڕە: پڵپڵە: خشڵێکی ئافرەتانە. هەروەها بەو وردە بەردە گرانبایی و ڕەنگاو ڕەنگەی ناو خشڵەکانی دیکەش دەوترێت، بۆ وێنە پڵپڵەی گوارە، یان ناو کەڵەبابە.

واتە زیرەک مەبەستی لە دەربڕینەکە لێرەدا ئەوەیە: کەڵەبابەیەکی بۆ دەکڕێت کە خودی کەڵەبابەکە لە مرواریی درووست کرابێت و پڵپڵەکانی ناویشی لە زێڕی سووربن.

بە ڕای من ئەگەر زیرەک دەربڕینەکەی هەڵبگێڕابایەوە دروستتر و جوانتر دەبوو.

چوونکە زیرەک، بە هۆی نەخوێندەوارییەکەیەوە هەڵەی زۆری کردووە. ((وتارێکی دادێم لەسەر هەڵەکانی زیرەک دەبێت))

بۆ نموونە؛ زیرەک لە جێیەکی دی دەڵێت:

کەڵەباب مرواری بێ، پرپرەی زێوی سوور بێت

ئەم دەربڕینەی ئێرەی هەڵەیە، چوونکە زیو (زێو، زێب، سیم) ڕەنگی سووری نییە.

کەوایە ئایا ئاڵتوون ڕەنگی سوورە؟

بەڵێ، ئاڵتوون هەم زەردە و هەمیش سوور. تەنانەت وشەی (زەڕ: زێڕ) واتای (زەر: زەرد) و وشەی (تەڵ، تەلا) واتای (سوور) دەدات. تەنانەت (تارا) کە بووک بەسەریاندا دەدەن و خۆیاشە ڕەنگی سوورە، لەگەڵ ئەم وشەی (تەلا)دا هەمان شتە.

واتە دڵنیا بن لەوەی کە وشەی (تەلا) هینی کوردانە

هەروەها دەمەوێت پێتان بڵێم وشەی (ئاڵتوون) و (تەلا) هەر یەک شتن و گۆڕاوی یەکدین.

وشەی وشەی (ئاڵتوون) لە زمانی کوردییدا بەم شێوانەش هەیە: (ئاتەڵ، ئاتی، ئاڵتی، ئاڵتین)
واتە وشەی (تەڵ:زێڕ) دوو پیتی (ئا)ی چووەتە سەر و بووە بە (ئاتەڵ)

تەڵ = ئاتەڵ
سەمین = ئاسەمین، یاسەمین
سان – سانا = ئاسان
ستوون = ئەستوون
ستۆ = ئەستۆ

مە = ئێمە

وان = ئەوان

واتە وشەی (ئاڵتوون) هەڵگەڕاوە و گۆڕاوی وشەی (ئاتەڵ)ە.

ئەنگوستت دەرزی، زوڵفت خەیاتە

ڕوحم کێشکچی دەوری بـاڵاتە

ئەنگوست: ئەنگوشت، قامک، پەنجە

خەیاتە: داوی ئاریشمیی، ڕیسی ئاوریشمیی

کێشکچی: ئێشکچی، پارێزەر، پاسەوان، پارێزڤان، پاسیار (پاسدار).

(ئەنگوستت دەرزی) مەبەست لەوەیە کە (پەنجەکانت باریکن) لە کوردەوارییدا بۆ (ئافرەت) پەنجەی باریکیـان پێ جوان بووە.

ڕوحم کێشکچی دەوری باڵاتە: لە کوردەوارییدا لە هەندێک باردا پێیـان وایە ڕۆحی کەسێک دەتوانێت پارێزگـاریی لە کەسێکی دی بکات و قەزا و بەڵای لێ بگێڕێتەوە، یاخود قەزا و بەڵاکەی هەڵبگرێت بۆ خۆی.

هێند نەرمی هەر دەڵێی هوڵووی، چەند سووکی دەڵێی مشتووی

بەقیمەت وەکوو برنووی، هەرچی من دێم تۆ نوستووی

هوڵوو: قۆخ، هلو، هەڵوو

ئاگادار بن ئەگەر وشەکە بە (ل) دەرببڕن؛ واتـای (هەرمێ، ئەمرۆ، هەرموو، هەمرۆ) دەدات. فارسەکان بە هەرمێ

دەڵـێن (گلابـی)! خـۆی (گلابـی) جـۆرێکی هەرمێـیە. وەک دەڵـێن هێنـدە جـوان و ناسکە دەڵـێـی هەرمـێ گـوڵاوییە.
هەروەک زیرەک لە جێیەکدا دەڵێت:

((شەدەلار، بۆچی لە منتۆراوی - جووتە مەمکەکەت هەرمێ گوڵاویی))

مشتوو: چەند وشەیەکی (مشتوو)مان هەیە. لێرەدا مەبەست لە مشتوو؛ دەسکی خەنـجەر و شمشێر و ئەو شـتانەیە، کە پێشی دەوترێت: (قەڤد، قەبدە، قەفدە، قەفت، قەفتە، قەبزە). دیـارە ئەو دەسکە بەزۆریـی داریـنە بـووە و کێشی کەم بووە.

بڕنوو: بڕنۆ، بڕنەو. نێوی تفەنگێکی درێـژ و ڕێکە. نێوەکەی لە نێـوی شـاری (بڕنـۆ)ی وڵاتـی چیکەوە هـاتووە... تفەنگ کەرەستەیەکی گرانباییە، بەتـایبەت لە ڕۆژگاری ڕابوردوودا شتێک بووە کە لە سەوداکردنی هەمـوو کەسێکدا نەبووە.

هەر لەم بەنرخییەیەتی کە لە هۆنراوەی فۆلکۆرییدا ئافرەتیان بە تفەنگ و دەمانچە چواندووە.

بۆ وێنە لە هۆنراوەیەکی دیکەدا هەیە:

زێڕی هەژدە عەیار و دەمانچەی کەلەکێیە.

لێرەدا ئافرەت چوێنراوە بە (دەمانچەی ناوقەد، دەمانچەی کەلەکە).
وەک لە جێیەکی دیکەشدا دەڵێت:

کارخانەی قەند و بڕنووی سەواری
بە تاڵان کەوتییە دەست کوردەواریی

بڕنووی سەوار: ڕاستەکەی بڕنووی سوار (بڕنەوی شانی سوار)ە.

بەرموور، قەرەڵوو، چاوبەڵەک، دوودەریی

دەنگ دێ لە بەرموورەکەی، کوشتمی کوڵمە سوورەکەی
هەرچەندم کرد، بۆم کرا، خۆم بخەمە لای پوورەکەی

قاسپاندم چون کەو، گێڵم خوارد چون مار
ئەڵقەم دا لە دەور سەوڵ پای چنار

گێڵ: ئەڵقە، بازنە، پێچ، پێچکە، پەپکە

سەوڵ: سەور، سەروو. خەڵک ئێستا بە هەڵە بە داری (سەروو)ش دەڵێن سنەوبەر، ڕاستییەکەی ئەو دارە بەرزە ڕێکەی کە خەڵک پێی دەڵێن سنەوبەر، سەرووە نەک سنەوبەر. داری سنەوبەر زۆر بەرز نابێتەوە و پان دەبێتەوە، بەڵام داری سەروو زۆر بەرز دەبێتەوە و ڕێک ڕاست هەڵدەستێت

پا: تەک، کن، لا، پاڵ

ئەم دێڕە لای چەند دەنگبێژی دی دەستکاریی کراوە و شێوێنراوە:

ناڵاندم وەک کەو پێچم خوارد وەک مار
ئەڵقەم دا لە (دەو!) باڵا و قەد چنار

ئەوە (دەور)ە نەک (دەو).
وشەی (گێڵ، گۆڵ، گوڵ، گۆل) واتای ئەڵقە دەدەن.

بە نموونە وشەی (گولمێخ: مێخ و ئەڵقە، سنگێکە کە ئەڵقەیەکی ئاسنیی تێکراوە بۆ تێبەستنی گوریس).
وشەی (گێل) واتای کەسێکە بە دەوری خۆیدا سوور و گێژ بدات. هەر وشەی گێژ: سوور دیسان بە واتای گێلیش هەیە.

ئەو چاوانەی گێژیان دەدەیت: ئەو چاوانەی دەیسوورێنیت.

سەرنجتان دەخەمە سەر دوو وشەی گوڵینە (گوڵنگە، گوڵونگە) و گێل (گێلگێلە). ئەم دووانە هەر یەک شتن و بریتیین لە گۆ و خڕایی سەر کڵاوی پیاوان و ئافرەتان، یان سەربەندی وڵاخ. گێلی ئافرەت کە چەند دانەیەک یان بابڵێین ئەگەر ڕیز بوو، پێی دەوترێت (گێلگێلە). وشەی گێل هەر بۆیە لە وشەکەدا دووبارە بووتەوە مەبەست لە زۆرییەکەیەتی.

دەمێکە دەمەوێت لەسەر ئەم وشەی (گوڵ)ە بنووسم، لە دادێدا وتارێکی سەربەخۆی لەسەر پێشکەش دەکەم

ئەو باڵابەرزەی ئەو تەل بەسەرە
ئەمنی کوشتووە، خۆی بێخەبەرە

تەل بەسەر: (تەل: تەڵا: زەڕ، ئاڵتین، ئاڵتون) واتە ئاڵتون بەسەر، سەر بە تەڵا.

سەیری ئەم دێڕەی خوارتر بکەن:

*

دەڵێم دەستەملانت بم، سەر بە تەڵای مل بە کوێن
دەڵێم وەرە با جووت بین، یاری جوانم لە بتوێن

سەر بە تەڵا: تەڵا بەسەر، تەل بەسەر

مل بە کوێن: کوێن لە مل، کوێن (کەوێن). پارچە قوماشێکی ڕەنگ شین (کەویی) بووە، ئافرەتان وەک بەریەخە دەیان پۆشی وەک نیشانەیەک بۆ شین و ماتەمباریی. وشەی (شین) هەر لەم شینپۆشییەوە هاتووە. وشەی (کەوێن)یش واتای ڕەنگ کەویی دەدات.

کەلەکەی چەپم کون بوو، لێوئاڵ بە مست لێی داوە

سەڵای گەورەم لێ ڕابوو، ئەو کچە بۆچی تۆراوە

سەڵا: سڵا، سڵان، پەسڵان، قیامەت

ڕا بوو: هەستا، بەرپا بوو، هەڵستا

دەمەکەت هەنگوین لە کوزووی شیندا

ناردوومە خوازبێنی لێم چووە بە قیندا

کوزوو: گۆزک

کوپەی دەم تەسک و باریک کە تایبەتن بە هەڵگرتنی ڕۆن و هەنگوین... وەک: (کەدین، کەدیم، کەدون، کەدوم، کەدینک، کەدوینک، کودیلە،....) وایە بەرام ئەمیان لە کدوو: کولەکە چێ دەکرا.

وشەی (کوزوو) داڕێژراوە [(کوز: درز) + وو: پاشگری نێوساز] واتە ئەو دەفرەی کە دەمی تەسکە.

ژنی گولەی مێردانی، لە شەوڕاوێ دەزانی

وێنەیماینی خۆش تەعلیم، فێری تەقڵە و لەنگدانی

گولە: پیاوی نابووت و ڕیسوا و هیچ تیابەسەرنەبوو (ژنەی گولەی مێردانی: ژنی مێردێکی گولەکە و نابووتیت)

شەوڕاو: یەکتربینینی نهێنیی دوو دۆست یان دڵدار لە شەودا بە پارێز و ڕاو (نهێنیی و دزیی و ژێربەژێریی، واتای گزیی و فێڵیش دەدات)

ماینی خۆش تەعلیم: ماینێک کە باش ڕامهێنرابێت

تەقڵە: پێشبڕکێی ئەسپان (جلیت)

لەنگدان: لنگدان، تاودان.

وەک لە جێیەکی دی دەڵێت:

لەسەر پردێ گرتیان سەنگەر

دەستێ نیزامی خۆڵبەسەر

(لنگ/لەنگ)یان دامێ دەستەو خەنجەر

واتە دەستەیەک چەکداری میریی، لەسەر پردێک بۆسە و پارێزیان لێ گرتبووم و بە خەنجەرە و تاویان دامێ و شالاویان بۆ هێنام.

بەرهەڵبێنەی خام هەراوە، حریرە و بای نەداوە

بەرهەڵبێنەی خام هەراوە، هەردەڕۆیی و دەکراوە

قەرارم کرد بە دوو ماچ، ڕاوەستا بۆم گرێ داوە

بەرهەڵبێنە: بەروانە، بەروان، بەروانکە، بەرچارۆکە، بەرڤانکە، سینەپۆش، بەربەند، پێشبەند، بەرپیل، بەراپیل،....

هەراوە: یان خام هەراوە: جۆرە قوماشێکی خام بووە

قوماشێکی پانە، بە بەردا هەڵی دەبەستن بۆ ئەوەی پیس نەبن.

بای نەداوە: لوولی نەداوە

شەودەعوەتیان گرت بە ڕێزە لالەبەدەستان

چەن جوان و شۆخ و شیرینە کیژۆڵەی کوردستان

شەودەعوەت: شەوداوەت، شەوگەڕ، بەزمی شەوان، کۆڕی بەستە و گۆرانیی و ئاهەنگیی شەوان

لالەبەدەستان: ئەوانەی لالەیان هەیە، مەبەست لەو کچانەیە کە مەمکیان ڕەسیوە

گۆزەی هەڵگرت بۆ سەر چۆمی
خۆ پێم گوت تـۆ یـاری خۆمی
دەبـم بـە جـوو بـە مەئـۆمی

مەئـۆم: حەسـەن زیـرەک لەبەر نەخوێنـدەوارییەکەی نەیزانیـوە بە درووسـتیی وشـەکە چییـە. زیـرەک مەبەسـتی لە (مالووم، مالم)ە کە مامۆستای دینیی جووە.

مەبەســتی گــۆرانییەکە ئەوەیە: لە پێنــاوی یارەکەمــدا ئامــادەم بــبمە جــوو، تەنــانەت بــبمە مــالوومیش وەک لە جێیەکی دی دەبێژێت:

گەر گوله پرسی کێیه، ڕامژێنه بلێ منداڵه
عرووسم، جووم، ئەرمەنییم، دینم بۆ تۆ بەتاڵە

عرووس: ڕووس

لەسەر تۆ لە دەستم چوو، (ساباڵخ) و (شنۆ) و (نەغەدە)
چەنـدی لـێ جـوانـە لـێوئـاڵ، گێلگێلە لـەگـەڵ شـەدە

لێوئاڵ: لێوسوور، ئاڵ: سووری تۆخ، سووری تێر.
گێلگێلە: گۆی چنراوی سەرپێچ و سەربەست (دەستاڕ)ی ئافرەتان.
شەدە: پێچ، سەرپێچی ئافرەتان.

سوێندم خوارد بە بیلایە، سنگی کارگی کەمایە
بە ڕۆژ قەولـم دەداتێ، بە شەو لـە ژوانـم نایە

کارگی کەما: کارگێک لە بن کەما دەرهاتبێت. (کەما)ش خۆی گیایەکە پێشی دەوترێت (کەمێ، کەمیر) کەما:

گیایەکی باڵابەرزە، ئاڵفێکی باشە لە زستاندا بۆ ئاژەڵ. (قارچکی بن کەما) لە خۆشترین و بەچێژترین جۆری کارگەکانە

تێبینیی: (کوارگ)، بە ڕووەک دانانرێت، بەڵکوو سەر بە پێڕی کەڕووەکانە. زۆرجار ڕاگەیەنەرەکان لەم شتانەدا دەکەونە هەڵەوە. (قارچ) بە ڕووەک و (جاڵجاڵۆکە) بە مێروو و (نەهەنگ) بە ماسی ئەژمار دەکەن.

سەرێ بێنە دەر لە باخچەی ساوا
ڕۆحەکەم بیللا بۆ یار نەماوە

باخچەی ساوا: باخچەیەک کە تازەکیی ڕەنێو هێنرابێت و دار و درەختەکەی هێشتا ساوا و تازەڕەسیو بن. وشەی (باخچە) خۆی واتای (باخی بچووک) دەدات، لەویش بچوکتر؛ پێی دەوترێت (باخچۆڵە). ئەوانەی پێش خانووەکانی شار (باخچۆڵە)ن.

هاتووم لەلای (بۆکان)ێ، کورتێ خاڵ دانەدانێ
تۆ پێت لەسەر چاوم دانێ، بۆچ گولە قەدرت نازانێ

کورتێ: بەژن کورت
خاڵ دانە دانێ: خاڵ دانە دانە، خاڵی سەر گەردن و ڕوو کە بەشێوەی تاک و دانەیی هەبن. واتە خاڵەکان نزیک و جووت نەبن لەیەکەوە.
وەک لە داستانە دڵدارییەکاندا هاتووە: لەبەر ئەو خاڵانەت دەمرم کە هەم تاک و هەم جووتن.

لە جێیەکی دیکە لەبەر کێشی هۆنراوەکە نەکراوە بڵێت (خاڵ دانەدانێ):

ئەو هەرامەی کن بۆکانێ
یار کورتێیە و دانەدانێ
کوشتەی ویم خودا دەیزانێ

هەرامە: فڵان، کابرا

کورتێ: بەژن کورت

وی: ئەو

هاتووم لەلای (نەڵێن)ێ، غەوسی لە منت نەسێنێ

ئاوری لە من بەرداوە، سوورەقورینگی گەرمێنێ

سوورە قورینگ: سوورەقڵنگ: باڵندەیەکی لاقدرێژ و بەرزە، لاق و بەدەنی سوورە. هەمان باڵندەیە کە پێی دەوترێت (فلامینگۆ)

بازی بەراگەی بانێ

حدوودی (شارویران)ێ

مردم ئەو مەکرەی دانێ

بەراگە: بەراکە، بەراک: سەکۆیەکە لە هەیوان یان لە بانیی چێ دەکرێت قەبەسی باڵندە یان شتی دڵگری لەسەر دادەنرێت.

ئەگەر نەمدەیتێ حەوت ماچ بە جارێ

حەو کۆستت کەوێ هەر یەک لە شارێ

کۆست کەوتن: کەوتنی کۆست

کۆ: کۆست، کۆستێر، پەروین

لە کوردەوارییدا پێیان وا بووە ژیان و بەختی کەسەکان بەستراوە بە ئەستێرەکانەوە. دارژان (کەوتن)ی ئەستێرەی کەسێک مایەی بەدبەختیی و سەرتیاچوونی ئەو کەسەیە.

وشەی کۆ، کۆست هەم واتای ئەستێرە دەدات، هەمیش واتای گەلەئەستێرە. هەمان وشەشە کە بووە بە کەوکەو (کەوکەبی عەرەبیی).

(بانە) و (مەریوان) ئەم دیو ئەو دیوە

ڕەحمەت لەو دایکەی تۆی بۆ من دیوە

نیوە دێڕی دووەم: واتە ئەو دایکەی کە تۆی بە دنیا هێناوە و بەدی هێناویت، وەک لە جێی دیکە دەوترێت: قوربانی ئەو دایکەی بم مەمکی سەر زاری ناوە.

قیمەت گران، وەزن سووکە، وەک ئەشرەفیی بچووکە

خزمینە مەمکەن لۆمە، سافە ئەڵێی مەکووکە

ئەشرەفیی: دراوێکی بچووکی لە ئاڵتوون چێکراوی ئێران بوو

مەکووک: مەکۆک: دارێکی بچووکی سافە لە ئامێری ڕستن و چنینندا هەیە، مەکووک لە شێوە و قەبارەی هەلووک دایە.

کزەیەک لە من، یەکێک لە شەماڵ

بیبرین بە باڵای یاری بێ خەیاڵ

بێ خەیاڵ: بێ هەست، گوێنەدەر

بێ خەیاڵ و بێ ئەندێش هەر یەک شتن، هەروەک لە جێیەکی دیکە هاتووە:

یاڕەب کەس وەک من شەو دەروێش نەبێ

تەوەڵای وەتەن، قەوم و خوێش نەبێ

وەک گورگی برسیی بێ ئەندێش نەبێ

لە سیلەی قەبران هاوارە
حاکم با بمدات لە سێدارە
سیلەی قەبر: گوێ قەبر، سوێی قەبر

دۆستی گەورەم تـوورانـە، چاوی ڕاستم خەجێیە
بەردەرکی ماڵی تووران پۆستی (گۆێچکە دەرێیە)

پۆست: پێگە، پایەگا، بنکەی سەربازیی
گوێچکە دەرێ: گوندێکی خۆرهەڵاتی کوردستانە.

واتە بەردەم ماڵی تووران خان، بنکەی پاسەوانییە.

قـەد بـاریکـەی ئـەی بـاڵابـەرز
جووت مەمکت، شەمامەی سەرتەرز
خـواوەنـد بـۆ منـی کـردووە فـەرز

شەمامەی سەرتەرز: شەمایەیەک کە تەرزی پێوە مابێت، تەرز لاسکێکی باریکە بە مێو و بڕکی بێستانەوە: (شووتی، کاڵەک، ترۆزی، خەیار)ەوە هەیە، ئەم تەرزە لە شووتیدا، ئاسانکاریی دەکات بۆ زانینی پێگەیشتنی شووتییەکە. هەر کات تەرزی شووتییەکە وشک بوو، نیشانەی ئەوەیە کە شووتییەکە پێگەیوە.

دەتـرسم بمرم داخ لە دڵم بێ
خاکەکەی بەغدا ئاهـ و گڵم بێ

ئاهـ و گڵ: نیشتمان، وڵات، ماڵبەند، خاکوخۆڵ

ئاهـ: ئاخ: خاک، گڵ

مـودەتـێک ئـاوارە بـووم و سـەرگەردانێکیش دەربــەدەر
قەت نەمدی ڕووی ئاسودەگیی هەر توشی گێرە و قەرقەشم

گێرە: کوتان و وردکردنی دانەوێڵە بە هۆی ئاژاڵەوە.
قەرقەش: کلۆشی گێرە نەکراو.

(گێرە) یەکێکە لە فرمانە سەختەکانی لادێ بۆیە وەک نموونەی سەختیی بە واتای گوزارەیی هێنراوەتەوە. (کێشە)ش بریتییە لە کێشانی کا لە خەرمان و جارەوە بۆ کادێن، ئەویش هەر فرمانێکی پڕناخۆشە. بۆیە کارێکی پڕزەحمەت دەچوێنرێت بە گێرە و کێشە.

وشەی (قەرقەش) بە شێوەی (گرگاشە)ش هەیە و واتای (بەڵا و چەرمەسەریی و دەردیسەریی) دەدات.

نایەڵێ ڕەقیب پەی بەرێ بە ڕەنگی زەردم، تا دەمرم مەمنوونی فرمێسکی گەشم
گۆشەی تەنیایی من هەر ئەژنۆکەمە، بۆیە وا مەحکەم گرتوومەتە نێو باوەشم

سەنگی محەکم بۆچییە ڕەقیب لێم گەڕێ، کوردی بێ غەل و غەشم

ئەم هۆنراوەیە هەمووی ڕازە، پەیامی هۆنراوەکە ئەمەیە: من هەمیشە فرمێسکی خوێنین بە ڕوومدا دێتە خوارەوە، بە هۆی ئەو فرمێسکە خوێنینانەوە ڕوومەتم سوور و گەش دەبێت و ڕەنگزەردیی و خەمبارییەکەم لای ناحەزان دەرناکەوێت! هێندە تەنیا و بێدەرم کە تەنانەت کونجێک شک نابەم کە هانای بۆ بەرم، تەنیا ئەژنۆکانی خۆم شک دەبەم، بۆیە وا بەتووندیی باوەشم پێیاندا کردووە!

سەنگ = بەرد

سەنگی محەک: بەردی مەحەک، بەردی زێڕ ئەزموون، بەردێکی ڕەشە، هێندەی لەپە دەستێک، زێڕیان پێ ئەزموو دەکرد تا زێڕی قەڵب و زێڕی پوختی پێ لە یەک جودا بکەنەوە.

وەرن جەرگم هەڵبدڕن، بە دەبان و کوشتەریی

چەند جێژوانم لەگەڵ کرد، بەر پەنجەرە و دوودەریی

دەبان: دابان: دەوان: ناسراوترین و باشترین جۆری خەنجەر بووە لە نێو واری کوردانیدا

کوشتەریی: کوشتەرە، جۆرە چەقیەک بووە نەشتەرکاران بەکاریان هێناوە، ناوی ڕاستینەی بریتییە لە: (نوشتەریی-نوشتەر-نەشتەریی-نەشتەر-نیشتەر-نشتەر) ئەم وشەیەش لێی زیاد بووە، خۆی لە بنەمادا وشەکە (نیش-نش-نوش)ە کە واتای شتی تیژ و بڕەرە. لە کۆندا کەسێک کاری برینکاریی بکردایە پێیان دەوت (نیشدار-نوشدار-نەژدار) ئێستا وشەکە بە (نۆشدار) دەردەبڕن.

دوودەریی: دوودەرکیی، دووقاپیی. دەرک و دەروازەی دووتاکیی. وشەکە بۆ پەنجەرەش بەکار دەهێنرێت.

شەو و ڕۆژ بیست و چوارە، وەی بە دەقیقە و بە سەعات

ئەمن چاوەڕێی یارم، من نەمزانی بۆچی نەهات

ڕەبی مشکڵۆزمەم بێ، ئەی ئەو لەسەر پردەکەی سیرات

مشکڵۆزمە: ئەم وشەیە لە (مشکول الذمە)ی عەرەبییەوە هاتووە، واتای کەسی بێ پەیمان و قەرزاری سۆزە و بەڵێنە، کەسێک کە قەرزی بەڵێن و پەیمانی لەسەر بێت.

مشکڵۆزمەم بێت: قەرزاربارم بێت، دەینم بە گەردنی.

شەدەی سەرت بە میحرابە

لێیرا دیارە ماڵی کەعبە

میحرابە: قوبە و گومبەزی سەر شەدە و تاسکلاوی و خشڵ و پۆشاکی دیکەی ئافرەتانە

لێیرا: لێوەی، لێیەوە

واتای هۆنراوەکە: گومەزی سەر شەدەکەت هێندە بەرزە، (کەعبە)ی لێوە دیارە!

کەوی یانا کەوبارِی، خاسەکەوی یان بارِی

با لەسەر تۆ بم کوژن وەک کابرای ناوبازارِی

کەوبارِ: بارِ: کەوی تازە پێگەیشتوو

خاسەکەو: کەوێکی جوان و باش و بەخۆ

وشەی (خاسە) لەگەڵ وشەی دیکەشدا هاتووە وەک

خاسەرِەنگ: رِەنگێک کە بەسانایی نەچێتەوە و کاڵ نەبێتەوە

خاسەجەیران: ئاسکێکی جوان و بەخۆ

نیوەدێرِی دووەم: مەبەست لە کوشتنێکی پەنهانیی بێت و نەزانرێت بۆچی و کێ و لەسەر چی کوشتوویەتی

وەک لە جێیەکی دیکەدا دەڵێت:

جوانی دەڵێی تەرِلانی، کۆتری دەشتی عەممانی

ئاورت لە من بەرداوە، تۆ خاسەکەوی جەیرانی

تەرِلان: باڵندەیەکی راوکەرە لە پۆلی باز و شەهێنە.

دەشت: سارا، چۆڵ، بیابان

دەشتیی - دەشتەکیی - دەشتلیی - دەشتگیی - دەشتزیی: کەسانێکن کە دەشت نشینن.

خەمخوار و خوێنشیرینم، خوێناو دێ لە برینم

یا رِەبی بەخێر بێتەوە یاری رِەزاشیرینم

هێشتێ لەسەر لانک بووم، کوشتەی چاوی نەسرینم

خوێنشیرین: رِەزاشیرین، زەرِەشیرین، رِۆحسووک، ئێسک سووک

هێشتێ لەسەر لانک بووم: هێشتا ساوا و منداڵ بووم و لەسەر بێشکە بووم، کە عاشقی نەسرین بووم!

هۆ کاکی جووتیار، ئەی وەی جووتت شەنگوڵ بێ

تۆوەکەت ڕازیانە، کاکم خەرمانت گوڵ بێ

شەنگوڵ: شەنگۆڵ: شەنگە، شنگڵ، شمگڵ، شمڵ، لفانە، جووتە،....

واتە بەروبوومەکەت بە دووقات بۆ بەبەر بێت، بەری کشتەکەت دوو دوو بیهێنێت.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ڕۆژی کورد - ڕێکەوتی: ٧ی دێسەمبەری ٢٠١٧

٣٨ ساڵ بەر لە ئێستا ئەستێرەیەکی گەشی ئاسمانی گورانی کوردی لە ئاسۆیی هونەری گۆرانیی دا ئاوا بوو

ڕاپۆرتی - عەبدولغەفار عەبدوڵڵا

هونەرمەندی بەناوبانگی کورد (حەسەن زیرەک) (٣٨) ساڵ بەر لە ئێستا، لە ڕێکەوتی ٢٦ - ٦ - ١٩٧٢ لە بۆکانی ڕوژهەڵاتی کوردستان، بە نەخۆشیەکی کوشندە کۆچی دوایی کرد و ماڵئاوایی یەکجارەکی لەدونیا و کۆری گۆرانی کوردی کرد.

(حەسەن زیرەک)ی هونەرمەند ناوی تەواوی (حەسەن عەبدوڵڵا)یە لە ساڵی (١٩٢١) لە شاری بۆکانی رۆژهەڵات، لە نێو خێزانێکی هەژارو کەم دەرامەتدا لەدایکبووە، لە نێو ئازار و مەینەتییەکانی ئەو کاتی ژیان و رۆژگاردا، توانیویەتی داهێنانێکی نوێ بخاتە ناو هونەری گورانی کوردی، سەرەرای هەبوونی کومەلێک گرفت لە بەردەمی کارکردنی هونەری ئەو هونەرمەندە، هەروەها نەبوونی ئامێری موزیکی چاک و ستۆدیۆیەکی پێشکەوتووی تومارکردنی دەنگ، کەچی ئەو هونەرمەندە بلیمەتە توانی ئەرشیفێکی دەوڵەمەند لەدوای خۆی خەرمان بکات، بیکات بە قوتابخانەیەکی گۆرانی بو نەوەکانی داهاتوو، کە لەدوای ئەودا کۆمەڵێک دەنگ بێژ و خاوەن بەهرەی گۆرانی گوتن، لەسەر دەستی گۆرانییەکانی (زیرەک) هاتنە نێو کۆری گۆرانی گوتن.

شارەزایان و پسپۆرانی بواری هونەری گۆرانی کوردی چەندین لەگەڵ هەبوونی رای جیا جیا لەسەر هونەری ئەو هونەرمەندە، بەڵام لە بارەی هونەرمەند بوونی (زیرەک) و هەبوونی توانایەکی باش لەکاتی گۆرانی گوتندا، لەگەڵ ئەوانەشدا لەسەر رایەک کۆکن کە (حەسەن زیرەک) خوێندەواری نەبووە و شتێکی خۆرسک و بەهرەیەکی خودایی بووە دەنگ خۆشییەکەی.

لە ساڵیادی (٣٨) ساڵەی کۆچی دوایی ئەو هونەرمەندە، لە میانەی راپۆرتێکدا بۆچوونی چەند هونەرمەندێک و شاعیر و کەسانی شارەزا لە بواری گۆرانی موزیک وەرگرت، ئەوانیش لەلای خۆیانەوە بەم شێوەی خوارەوە هاتنە ئاخاوتن و رای خویان دەربڕی..

سەرەتا هونەرمەندی بە ئەزموون و شارەزای گورانی موزیکی کوردی مامۆستا (باکووری) گوتی: (حەسەن زیرەک)م لە ساڵی (١٩٥٣) لە ئێزگەی کوردی لە بەغدا ناسی، ئەو کات من لەوێ کارمەند بووم، ئەو کەسێکی شارەزاو ولیێ هاتوو بوو بو گۆرانی گوتن، و چۆنیەتی هەڵبژاردنی بابەت و شێوازەکانی گۆرانی، هەروەها (حەسەن زیرەک) شارەزاییەکی زۆری هەبوو لەسەر مەقامات و دانانی ئاواز وجۆرەکانی گۆرانی گوتن، لە رادیۆی کوردی لە بەغدا هەفتانە ماوەی (٣٠) خولەک گۆرانی بە شێوەی راستەوخو دەگوت بو گوێگران، لەگەڵ گروپی موزیک زور بە سەرکەوتویی، بەبێ ئەوەی پرۆڤەیەکی زۆر بکات و جاری وا هەبوو هیچ پرۆڤەشی نەبوو کەچی گۆرانییەکانی زۆر بە جوانی دەگوت و دەتوانم بلێم ئەو نیو کاتژمێرە بەشێکی زۆری گوێگر هەستی حۆی بۆ ئەو رادیۆیە رادەگرت، لە ئێزگەی کوردی بەغدا ئەو ماوەیە ئەرشیفێکی زورجار چاکی کۆکردەوە ئەو چەند ساڵەی کە لە بەغدا بوو..

(حەسەن زیرەک) هەژاری و نەداریی و بێ کەسی نەیهێشت زور لە ئاواتەکانی بە چاوی خۆی ببینێ و بیهێنێتە دی، من لە نزیکەوە زور لەگەڵی دا ژیاوم (زیرەک) کەسێکی سادە و نیشتمان پەروەر بوو. هەردەم حەزی بەخۆشی خەڵک دەکرد، هەردەم بەسادەیی دەژیا و بەسادەیش دەیڕوانیە ژیان، من لەو یادەدا کومەڵێک یادگاری ئەو هونەرمەندە بەرزەم دێتەوە یاد، کە زور جار فرمێسک لەچاوانم بوی دێتە خوارەوە، دڵنیام ئەگەر چەند ساڵێکی تر (حەسەن زیرەک) بژیابوایە دەیان گۆرانی جوانتری دەخستە نێو ئەرشیفی گۆرانی کوردی.

شاعیر سەرکەوت رەسوڵ لەبارەی (حەسەن زیرەک) و جۆری هەڵبژاردنی تێکستە شیعرەکانی دەڵێت (حەسەن زیرەک) وەک هونەرمەندێکی رەسەن هەڵقولاوی ناو کومەڵگای کوردی بوو، بەو هەموو سادەو ساکاری خۆیەوە هونەرەکەی جوان کردبوو، ئەگەرچی بەسادەیش زۆربەی کارەکانی هێناوەتە بوون، بەڵام یەکەم کەس بووە زمانی خەڵکی خستۆتە ناو شیعری گورانی کوردی، کە ئەوەیان گۆرانکاریەکی زۆر تازە بووە ئەو هونەرمەندە کردوویەتی، هەروەها تایبەت مەندیانەی دیکەی (حەسەن زیرک) ئەوە بووە، زیاتر مامەڵەی لەگەڵ ئاوازدا کردووە لە ناو ووشە شیعریەکاندا تواندویەتەوە، بەناسکی خۆی ئەزموونێکی خۆشی خستۆتە ناو گورانییەکانی و تازەگەری جوانی هێناوەتە ناو گۆرانی فۆرمی کارکردنی، هەرچەندە من ناتوانم بڵێم (حەسەن زیرەک) شاعیر بووە، بەڵام خوێندنەوەیەکی چاکی هەبووە بۆ شیعر و توانیویەتی تێکەڵیەکی چاک لە نێوان ئاواز و ئەو شیعرانەدا بکات و کاری زۆر جوانی لێ بهێنێتە بوون.

(سەرکەوت رەسوڵ)ی شاعیر هەروەها گوتیشی: "هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان ساڵانە بتوانێ لە یادی ئەو هونەرمەندە بەرزەدا، فیستیڤاڵێکی هونەری ساز بکات لە کوردستان، بو ئەوەی نەوەکانی ئەمڕۆش بتوانن لە هونەرو ئەزموونی ئەو پیاوە نەمرە شارەزابن و هەروەها کەسانی بە ئەزموون و شارەزا لە هونەر و مۆسیقا بابەتی شیکاری لەسەر توانا و بەرهەمی گۆرانییەکانی (زیرەک)دا بوروژێنن".

هونەرمەندی بە ئەزموونی موزیکژەن مامۆستا (وریا ئەحمەد) لەمیانەی ئەو یادەدابەم شێوەیە هاتە ئاخاوتن و گوتی بەرای من (حەسەن زیرەک) یەکێکە لە کولگە پتەوەکانی دونیای هونەری گورانی کوردی ئەو لە رێزی هونەرمەند گەورەکانی کورد وەک (سەید ئەسغەری کوردستانی، سێوە، مەحەمەد عارف جەزیری، مریەم خان) دەژمێردرێت، (زیرەک) کەسێکی نەخوێنەدەوار بووە، بەڵام توانایەکی تەواوی هەبووە لە دەربڕین و رێکخستنی

تێکستەکان بـو گۆرانییەکـانی، ئەو لەو سەردەمەی هـاتە نێـو کـۆری هـونەری گـۆرانی، تـوانی گـوێگرێکی چـاک بـۆ گۆرانی کـوردی کۆبکـاتەوەو سەرنجیان رابکێشێت بـۆ گۆرانییەکـانی خـۆی، هەروەهـا تـوانی بە هـۆی ئەوەی لە نـاو خەڵک زور دەژیا و زور دەگرا لە شـارو شـارۆچکە و دێهاتەکـانی کوردسـتان، تـوانی بـووی ئـازار و مەینەتییەکـانی خەڵک بکاتە هەوێنێک و بە هونەرەکەی دەری ببڕێت لە ناو گۆرانییەکانی دا ، (حەسەن زیرەک) تـوانی کومەڵێک ئاوازی جوان بەرهەم بهێنێت، بەداخەوە لەبەر ئەوەی ئەو کات مەودای کارکردنی گۆرانی گوتن بەم شێوەی ئێستا نەبووە، زۆربەی ئەو ئاوازانەی ئەو گوتیەتی لەلایەن (فارس و عەرەبەکـان و تورکەکـان) بـردراوە، کە ئێسـتاکەش من بە بەڵگە لە نێو گورانییەکانیان دەتوانم دەریبهێنم و شی بکەمەوە

هونەرمەند (وریا ئەحمەد) هەروەها گوتی: تائێستا (١٠٠) گۆرانی هونەرمەند (حەسەن زیـرەک)م نووسیوەتەوە بە ووشەو نۆتەی کوردی و لاتینـی عەرەبـی نووسیومەتەوە هیـوادارم روژێک لە رۆژان بەچـاپی بگەیـنم بـو ئەوەی لە داهاتوودا لە پەیمانگایەکی هونەری کوردی وانەی لەسەر بخوێندرێت.

لەکۆتایی دا ئەوەی جێگای پرسیار و هەڵوێستە لەسەر کردنە دوای تێپەر بوونی (٣٨) ساڵ بەسەر تێپەر بـوونی کۆچی ئەو هونەرمەندە، کەچی هێشتا بەرهەمی ئەو هونەرمەنـدە لە نێـو هـزر و دڵـی جەمـاوەری هـونەریی دا هەر مـاوە و زینـدووە، بە شـایەتی زۆریـنەی خـاوەن نووسـینگەی فرۆشـتی سیدی و تۆمارگاکـانی شـارەکانی هەولێـر و سلێمانی ئێستاکەش رێژەی بەرهەمەکانی (حەسـەن زیـرەک) لەبەرهەمـی زۆربەی هونەرمەنـدانی گـۆرانیبێژی ئێسـتا زیـاتر دەفرۆشـێت و داواکـاری هەیە لەلایەن جەمـاوەری هونەردۆسـتەوە، ئەوەش نیشـانەی ئەوەیە هـونەرەکەی (زیرەک) ناسنامەی نەمری و کەلتور و رەسنایەتی وڵاتەکەی پێیە بۆیە دوای (٣٨) ساڵ تێپەربوون بەسەر کۆچی دوایی دا هێشتا هەر لە نێو گۆرەپانی هونەری گۆرانی دا بوونی هەیەو گوێگری گۆرانییە خۆشەکانی هەرماوە!!.

سەرچاوە: ماڵپەڕی چرا تیڤی

کاریگەری دەنگ لەسەر هەست... دەنگی هونەرمەند حەسەن زیرەک وەک نموونە!!

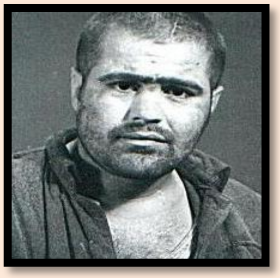

جەمالی دەلاک

نەتەوەی کورد لەبواری هونەری میوزیک و گۆرانی کوردی گەلێک دەوڵەمەندە و خاوەنی گەلێک هونەرمەندی بەتواناو گەورەیە، هەریەکەیان بە هونەرەکەیان لەهەربوارێکی هونەردا بێت خزمەتێکی گەورەیان بەم نەتەوەیە کردووە و ئەرشیفی هونەری نەتەوەی کوردیان دەوڵەمەندکردووە، گەورەیی و بەتوانایی ئەو هونەرمەندانە زیاتر لەو خاڵەدا بەرجەستە دەبێت کە زەمەن و کاتە کە ئەوانی تێدا ژیاوون،

ئەو سەردەمەی ئەو هونەرمەندانە خزمەتیان بەهونەری ئەم نەتەوەیە کردووە، بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی زۆر دژواربووە و هەروەها نەبوونی یان کەمی بواری تەکنیکی و زانستی تۆمارکردن، بەڵام لەگەڵ ئەو هەموو گرفتانەدا ئەو هونەرمەندانە چ وەک گۆرانیبێژ یان میوزیکژەن، خۆبەخشانە توانیویانە ئەو هەموو بەرهەمە جوان بەنرخانە تۆماربکەن تەنانەت باجیشیان داوە و زەحمەتێکی زۆریان چەشتووە تا ئەو بەرهەمەیان لەئێزگەکاندا تۆمارکردووە، ئەمڕۆ بوونەتە ئەرشیف و هەتائێستاش کەبەرگوێمان دەکەون پڕیەتی لە کۆمەڵێک جوانی و لێوانلێو لەبەها جوانەکانی هونەر چ لەڕووی دەنگ و ئاوازو تەنانەت هەڵبژاردنی تێکستی گۆرانییەکان، چونکە دەنگەکە و ژەنینی ئاوازەکە مۆرکی ڕەسەنایەتی تیادا بەدی دەکرێت هەرگیز نامرن و ڕۆژ بەڕۆژ خۆیان نوێ دەکەنەوە، دەکرێت شانازیان پێوە بکەین و بیان کەینە ناسنامەی هونەری نەتەوەکەمان، ئەو هونەرمەندانە (گۆرانیبێژ و میوزیکژەن) گەلێک زۆرن لەتەواوی کوردستاندا بەگشتی و لە هەموو دیالێکتەکانی زمانی کوردیدا، خەرمان بەرەکەت و ڕێزو حورمەت و خۆشەویستی بۆ ئەو هونەرمەندانە کەلەژیاندا ماون و دەستی ماندووبونیان دەگووشین، ئەو هونەرمەندانەی کەلەژیاندا نەماون ڕووحیان شاد بێت و گڵکۆکانیان پڕبێت لە نوور،

ڕۆژی (٢٦ - ٦) (٣٨) ساڵ تێپەڕ دەبێت بەسەر کۆچی دوایی هونەرمەندێک، بلیمەتێک مامۆستا لە گۆرانی کوردی هونەرمەندی کۆچکردوو (حەسەن زیرەک) ە ، (ڕووحی شادبێت)

حەسەن زیرەک ئەو دەنگەی کە مێژوویەکی گەورەو بەنرخی هەیە لەئەرشیفی هونەری میوزیک و گۆرانی کوردی، خاوەنی ئەو دەنگەی بۆ هەردوو ڕەگەزو هەموو تەمەنەکان و چین و توێژەکانی کۆمەڵگای کوردی، حەسەن زیرەک ئەو هونەرمەندە مەزنەی هەر دەرفەتێکی بۆ ڕەخسابێت درێغی نەکردووە لە خوێندنی گۆرانی و ئیزگەی کوردی نەماوە ئەو هونەرمەندە خۆی نەگاندبێتێ و گۆرانی تۆمارنەکردبێت ،شارو شارۆچکەو گوندی کوردستان نەماوە ئاهەنگ و بەزم و خۆشی شادی بۆ کۆڕو کۆمەڵەکەی نەبەخشی بێت،

لە گۆرانیەکانیدا جگە لە دەنگ و ئاوازەکەی سیناریۆیەکی ئامادەکردووە و دەیداتە گوێگر وەک لە گۆرانی (شاییی دەگەڕێ، کیژان دەچنە مێرگولان، گەوهەرێ و کاکی جوتیار ، ...تاد) هەموو گۆرانیەکانی لەناخ و قوڵایی ژیانی کۆمەڵگای کوردییەوە هەڵقوڵاون، بەرهەم و کارە هونەرییەکانی حەسەن زیرەک دوای ئەو چەندین ساڵە ئێستاش پڕ فرۆشترین گۆرانیەکانی حەسەن زیرەک لە پێشەنگدایە، لەبەر ئەوەی دەنگ و ئاواز و تێکستی گۆرانیەکانی کە زیاتر فۆلکلۆرن هێندە بەهەست و سۆزەو چڕیونی کاریگەریان لەسەر ناخی تاکی کورد داناوە، نەک هەربۆ کەسانی ئاسایی بەڵکوو دەنگی حەسەن زیرەک کاریگەری لەسەر ئەو مرڤانەش داناوە کە پێیان دەوترێت شێت، بۆ گەواهی دان بەم وتەیەم بەڵگەم هەیە و کە خۆم شایەتحاڵی ئەوەم، لەم یادەوەرییەدا، بیرەوەرییەک دەخەمە بەردییەی خوێنەر بۆ زیاتر ئاشنابوون بە بلیمەتیی و هونەرمەندی حەسەن زیرەک،

خوێنەر دەگەڕێنمەوە بۆ ساڵانی هەشتاکانی سەدەی پێشوو، دیارە هیچ شارو شارۆچکەیەکی کوردستان نیە کە خاوەنی شێتێک یان چەند شێتێک نەبێت کەهەریەکەیان مێژوویەکیان هەیەو خاوەنی خەسڵەتی جوانن، بەڵام بەهۆی تێکچوونی باری دەروونیەوە لە کۆمەڵگادا دابڕاون، بێشک شاری سلێمانی یش بەدەرنیە لەنەبوونی ئەو مرۆڤە جوانانە کەهەریەکەیان بەشێوەکی تایبەتی خۆیان لاپەڕەکانی مێژووی سلێمانیان دەوڵەمەندکردووە، لەو ساڵانەدا بەندە کاری سەرتاشینم دەکرد لەسەرتاشخانەی (ئاوات) لە سەنتەری شاری سلێمانی لەگوزەری سینەما سیروان و سینەما ڕەشید، ئەو گورزەرە هەموو چین و توێژەکانی شاری سلێمانی ڕوویان تێدەکرد، ڕۆژانە شێتەکانی شاریش وەک (ێدیقە شێت، حەمە شێت، بەکرە شێت، حەسەن، فایەق، سامانە شێت و ڤالە شێت... و چەندینی تر)

دەهــاتنە ئەو گــوزەرە ئاشـکرایە کەهەریەکەیــان بەشـێوازێکی جیــاواز لەیەکتــری هەڵــس و کەوتیــان دەکــرد و ناسنامەیەکی جیاوازیان لەلای خەڵک هەبوو، ئەوەی مەبەستمە و پێوەندی بەدەنگی حەسەن زیرەکەوە هەیە ڕووحی شادبێت (قالە شێتە) ئەم کەسایەتیە نەک خۆی بەڵکو خانەوادەکەشی ناسراو بوون، قالە شێت یەکێکی بـاڵابەرز و قەڵەو بـوو، بەڵام بەداخەوە هەنـدێک کەسـانی نەزان و حەزکـردن بەئـازاردانی مـرۆڤ لەپێنـاو دامرکـانەوەی حەزێکـی کـاتی و کەم بـایەخ ئـازاری قـالە شێتیان ئەدا، ئەم مـرۆڤە لەبەر ئەوەی بـاری دەروونـی تەواو نەبـوو ئەویش کـاردانەوەی هەبـوو لەبەرابەرداو زۆرجـاران کارەسـاتی دەخوڵقانـد و لە خەڵکی دەدا، ڕۆژێک لە ڕۆژەکـانی ساڵی ١٩٨٣ کاتێک لەشوێنی کارەکەم کارم دەکرد، قـالە شێت هـاتە ژوورەوە بەبـێ ئەوی هیچ بڵـێ دانیشت و لە ئاوێنەکەوە لێم دەڕوانی دەستی گـرت بەدەمیەوە بەبـێ ئەوەی پێـی بڵێـی یەکێک لەگۆرانییەکـانی حەسـەن زیرەکـی گوت، دوای ئەوەی گۆرانیەکەی تەواوکرد وتی سەرم بۆچاک دەکەیت، وتـم قـالە گیـان بەسـەر چـاو بـا ئەم کـاکەیە تەواو بکەم، وتی باشە و دەستی کردەوە بەگۆرانی خوێندن، بەڵام هەندێک لەو کەسانەی کە حەزیـان بەئـازاردانە هاتنە ناو دوکانەکەو هەندێک کاری ناشیرینیان بەرامبەر بەو مرۆڤە کرد، چونکە پێشتر چەنـد جارێک بینیبـووم سەرەتـای تێکچوونی باری دەروونی هەردوو دەستی ئەلەرزی، منیش بەو برادەرانەم ووت کاکە وازی لێبێنن بەڵام بێ سوود بوو، قالە شێت هەردوو دەستی کەوتە لەرزین و هەستایە سەرپێ، بەڕاستی منیش زۆرترسام، بەڵام ئەوەندەم ئەزانـی کەئەم مرۆڤە زۆر حەز بەدەنگی حەسـەن زیـرەک دەکـات، لەو کـاتەدا کاسێتی گەوهەرێـی حەسـەن زیـرەکم خستە سەر ڕیکۆردەرەکە، قالە شێت لەلوتکەی هەڵچوون تێکچوونی دەروونیدا بـوو، کاتێـک دەنگی حەسـەن زیـرەک کەوتە بەر گوێی، چۆن ئاگرێک لەلوتکەی کڵپە سەندندایە و ئاوێکی بەزۆرو بەخوڕی پێـدا دەکەیت ئەو ئـاگرە کپ دەبێـتەوە، بەو شێوەیە دەنگـی حەسـەن زیـرەک بـوو بەتـاڤگەیەک و هەڵچـوون و نائـارامی دەروونـی قـالە شێتی دامرکانەوە و لە جێی خۆیدا دانیشتەوە، هیچ جوڵەیەکی نەکـرد، تـا دیـوی یەکەمـی کاسێت تەواو بـوو، کەدەنگـی حەسەن نەما وتی سەرم بۆچاک بکە و هەڵی گێڕەوە با دیوەکەی تریش بڵێ،

بەهەرحاڵ سەر و ڕیشم بۆ تاشی و تەواو بووم لەکارەکەم ئەو هێشتا دانیشتوو لەنزیک ڕیکرۆدەرەکەوە تا دیوەکەی تـریش کۆتـایی هـات، ئینجـا هەڵسـا ڕۆیشت، ئەمە ئەو یـادەورییەکە دەنگی ئەو بلیمەتە نەمرە چەنـد کـاریگەری لەسـەر هەسـت و سـۆزو نـاخی مـرۆڤ هەیە، هەروەهـا لەم ساڵیادەشـدا ڕێـزوو حـورمەت بـۆ هەمـوو ئەو ژەنیـارانەی لەتەواوی بەرهەکانی ئەو هونەرمەندە نەمرەدا کاریان کردووە و هاوکاریان کردووە ڕوحی حەسەن زیرەک و قالە شێت و هەموو هونەرمەندانی کۆچکردووی نەتەوەکەمان شادبێت،

سەرچاوە: ماڵپەڕی چرا تیڤی

ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کوشت؟

جەواد حەیدەری

کوردپرێس؛ کتێبی "ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کوشت" نووسراوەی "مەولەود ئیبراهیم حەسەن" و بڵاوکراوەی بەدرخان - هەولێرە، کە تێیدا ئاماژە بە هەندێک بەڵگەی بڵاونەکراوە لەبارەی نەهێنی مەرگی "حەسەن زیرەک" لە سەردەمی رژیمی پاشایەتی پاڵەوی دەکرێت و ئەو ئەگەرە دەخرێتە روو کە؛ ساواک لە مەرگی حەسەن زیرەک دەستی باڵای بووە.

جەواد حەیدەری لە دووتۆی ئەم راپۆرتە، پێناسەیەک لەم بەرهەمە ئاراستە دەکات کە دەتوانێت گۆشەنیگاکان بۆ لای ئاراستەیەکی جیاواز بگەرێنێت.

پیاوێکی رسق سوار

هونەرمەند حەسەن زیرەک ئەو هونەرمەندە بوو کە بەدوو وڵاتی ئێران و عیراق نەیانتوانی بەخێوی بکەن و هەتا مرد ئۆخەی لەژیان نەکردو هەمیشە خۆی پیادەو رسقی سوار بوو.

حەسەن زیرەک هەتا مردیش بەوجۆرەی دەبوایە قەدەری لێبگیرێت و ڕێزی لێبنرێت، ڕێزو قەدەری لێنەنراو بەوتەی "مەولەود ئیبراهیم حەسەن"؛ ئێستاش دوای زیاتر لەچل ساڵ لەمەرگی هەندێک کەس بەبێ رەوشت و هەندێکیتر بەجاسووس و هەندێکیش بەچاوەش و لۆتی ناوی دەهێنن.

ئایا بەڕاستی حەسەن زیرەک کەسێکی بێڕەوشت بوو؟ ئایا زیرەک جاسووس بوو؟ ئایا حەسەن زیرەک چاوەش و لۆتی و شایەر بوو؟

ئایا بەڕاستی حەسەن زیرەک خۆی مرد یان ساواک کوشتی؟ باشە ساواک لەکوشتنی حەسەن زیرەک چی دەست دەکەوێت؟ ئایا ساواک لەهونەرەکەی زیرەک دەترسا یان زیرەک گوێڕاڵی ئەوان نەبووە و بۆیە ژەهرخواردیان کردووە، و دەیان ئایای تر.

"مەولود ئیبراهیم حەسەن" لەکتێبی ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کۆشت؟ وەڵامی زۆربەی هەرە زۆری ئەو پرسیارانە دەداتەوە کە لەبارەی حەسەن زیرەکەوە دەکرێت.

ڕێز نەگرتن لە هونەرمەند

نووسەر لەپێشەکی کتێبکەی باس لەبابەتێک دەکات کە ریشەی لەمێژووی کورددا هەیە؛ ئەویش ڕێزنەگرتن لەزاناو بلیمەت و هونەرمەندە.

هەر ئەو شتەی کە چەند سەد ساڵ لەمەوبەر ئەحمەدی خانی باسی لێوە دەکات؛ ڕێزگرتن لەقەڵەمەکەی و هیوا خواستنی رۆژگارێک کە ڕێز لەقەڵەمەکەی بگیردرێت. بەگشتی گوێنەدان و گوێ نەگرتن لەنووسەرو هونەرمەندو زاناکان لەناو کورددا شتێکی باو بووە و ئێستاشی لەگەڵدا بێت هەر بەردەوامە وەک چۆن نالی شاعیر زۆری وت کەس لێی تێنگەییشت، بۆیە بێدەنگی هەڵبژارد و پاشان سەری خۆی هەڵگرت هەتا لەتاراوگە و غەریبیدا سەری نایەوە.

مامۆستا حەسەن زیرەک یەکێکە لەو کەسە ناودار و بەناوبانگانەی کورد کە نەخوێندەوار بوو، بێکەس و بێدەر

بوو، بەڵام بووە هۆی دەوڵەمەندبوونی هونەری گۆرانی کوردی و بەوتەی "عەبدول حەمە باقی": کوردی بەختەوەر کرد بە کورد بوونی خۆی.

بەڵام زیرەک بە پێچەوانە و بە هۆی کوردبوونی بەدبەخت بوو. حەسەن زیرەک بەڕاستی غەدری لێکراو شوێن نەبوو لێی بحەسێتەوە، تا بە شیعری "نەجمەددین مەلا" بناڵێنێت؛ *جێم نییە تێدا بسرەوم خاکم بەسەر بێلانە خۆم.*

بێ شوێنی و نەهامەتی بەرادەیەک لە ژیانی حەسەن زیرەکدا بەرچاوە کە تەنانەت لە سەردەمی ئەوپەری ناودەرکردن "شوکروڵڵای بابان" ڕێگای ناو ئێستگەی پێنادات و دەڵێت: "ئێمە ١٥٠٠ گۆرانی حەسەن زیرەکمان هەیە، ئیتر حەسەن زیرەکمان ناوێ"، و تەنانەت بەڕێوەبەری رادیۆی تاران بەکارمەندانی پرسگە دەڵێت ئەگەر حەسەن زیرەک هات مەیکەنە ژوورە.

منداڵی حەسەن زیرەک

سەردەمی منداڵی لێوانلێوە لە خۆشی نەهامەتی؛ لەناسکترین قۆناغی ژیانیدا باوکی دەمرێت و دایکی شوو دەکاتەوە و ئەویش ئاوارەی کووچە و کۆڵان دەبێت و لەناچارییدا لەتەمەنی هەشت نۆ ساڵی دا دەستدەکات بەکارکردن، لەکرێکاری و چاوساغی و قاوەچێتی و شاگرد کەبابچی و چایچی و توتنچی و... هتد بۆ ئەوەی لەبرسان نەمرێت و پاروە نانێک پەیدا بکات لەبۆکان و موکریان و گوندەکانی دەوروبەری شارەکانی مەهاباد و سەقز و سنە و کرماشان و تەورێز و تاران ئاوارە دەبێت، دواتر بەئۆتۆمبێل گەنجێک دەکوژێت (هەرچەند دەڵێت خەتای ئەوی تێدا نەبووە) و سەری خۆی هەڵدەگرێت و ئاوارەی عێراق دەبێت و لەڕێگای پێنجوێنەوە بۆ سلێمانی و کەرکوک و هەولێر و موسڵ تا دەگاتە بەغدا و لەهۆتێل شیمالی ئەو شارە دەگیرسێتەوە و ماوەی پێنج شەش ساڵ لەڕادیۆی بەغدا لەگەڵ هونەرمەندانی دەنگخۆشی کورد، مامۆستا عەلی مەردان، تایەر تۆفیق، رەسوڵ گەردی، حەسەن جەزراوی، شەماڵ سائیب، باکووری، نەسرین و شێراوان، ئاشنایەتی پەیدا دەکات و ناوبانگ دەردەکات و لەلای جەماوەر خۆشەویست دەبێت.

میدیای زەندی دەناسێت

لەساڵی ١٩٥٨ دا لەترسی ئەوەی نەبا لەلایەن شۆڕشگێڕانی تازە بەدەسەڵات گەیشتووی عیراق دەستگیربکرێت دەگەڕێتەوە بۆ ئێران و ئەمجارە لەڕادیۆکانی تاران و کرماشان و تەورێز و مەهاباد و سنە دەستدەکات بەگۆرانی وتن و لەگەڵ باشترین و بەتواناترین مۆسیقارەکانی ئێران لەکورد و فارس لەوانە: (حەسەن کامکار، موجتەبا میرزادە، محەممەد عەبدولسەمەدی، ئەکبەر ئیزەدی، بەهمەن یۆلکی، پەرویز یاحەقی، حەسەن کەسایی، جەلیل شەهناز و جەهانگیر مەلەک) و چەند کەسی تر ئاشنایەتی پەیدا دەکات. هەر لەو سەروبەندەدا میدیای زەندی دەناسێت و دوای ماوەیەک دەیخوازێت و ژیانی هاوسەری پێکدێنێت، سێ چوار ساڵێک لەکرماشان دەمێنێتەوە و هەست بەخۆشی و بەختیاری دەکات و وەک خۆی لەگۆرانییەکدا دەڵێت:

بولبول ئەو ساڵ من زۆر بەختیارم
ساحێبی مەهتاب گوڵی بەهارم

ساواک و فشار خستنەسەر حەسەن زیرەک

پاش گەڕانەوەی حەسەن زیرەک بۆ ئێران و ئیشکردن لەڕادیۆ بەتایبەتی لەشارەکانی تاران و کرماشان و تەورێز و مەهاباد و سنە، دەکەوێتە ژێر چاودێری دەزگای زانیاری و ئاسایشی ئێران (ساواک) و بەوردی هەموو هەڵسوکەوت و هاتووچۆی دەخرێتە ژێر چاودێری،بەشێوەیەک کە لەیەکێک لەڕاپۆرتەکانی دەزگای ساواک کە لەکتێبی (بزوتنەوەی چەپ لەئێران بەپێی بەڵگەکانی ساواک) بەمشێوەیە لەسەر حەسەن زیرەک نووسراوە.

بەڵگەنامەی ژمارە ٧٦٣ - ٣١١- د- م رۆژی ٣٠ ی بەفرانباری ١٩٦١ ساواک (رێکخراوی زانیاری و ئاسایش ئێران). حسێن زیرەک برای حەسەن زیرەک دەڵێت: چەند جار بەحەسەن مان وت: کاکە ئەتۆ تەنها خۆت و براژنە رابێعەی، ئارەزوو و ساکاریش لای دایکیانن، ئێمە دەتوانین زۆر چاک بەخێوتان بکەین، وەرە لێرە کاسبی بکەو ئێمەش یارمەتیت دەدەین و چاویشمان لێتدەبێت، کەسیش ناتوانێت شەڕت پێبفرۆشێت.

حەسەن زیرەکیش لەوەڵامی حسێنی برای دا پێدەکەنێ و دەڵێت: منیش ئەوەی تۆ دەیلێی دەیزانم و زۆریشم بەلاوە چاکە، بەڵام ئێوە شتێک دەزانن و منیش زۆر شت، من بەڵاتان لێ دووردەخەمەوە.

حسێنی برای دەڵێت: بەڵای چی کاکە، ئەو بەڵای بۆ تۆ دێتە خوارەوە با ئێمەش شەریکی غەم هەڵگرتنت بین و غەمێکت بۆ بخۆین.

حەسەن زیرەک تەماشایەکی ئەملاو ئەو لای خۆی دەکات و بەدەنگی نزمەوە دەڵێت: ساواک ئەزیەتم دەدات و پێمدەڵێن: دەبێت بچیتە ئەو دیو (عیراق)، ئیش و کارمان بۆ بکەی، چەندی دەڵێم باوکم ئەمن هی ئەوجۆرە کارانە نیم و سەوادیشم نییە، ئێوە چۆن ئیستیفادە لەمن دەکەن؟ دەڵێن ئەتۆ بەماڵەوە بڕۆ بۆ عیراق، ئێمە پارەیەکی زۆرت دەدەینێ و خۆشمان خەڵکت بۆ دەنێرین و تۆش هەرچی زانیاریت هەیە پێمان بڵێ و ئەوانیش بۆ ئێمەی دەهێننەوە! هەڵبەت خۆشت دەزانی ئەمجۆرە شتانە بەمن ناکرێت و ئەگەر پێشم بکرێت نایکەم، با ساڵی دوو سێ جار تێم هەڵبدەن و بەهەژاریش دەژیم، بەڵام ئەو کانییەی ئاوم لێخواردووەتەوە هیچ کاتێک بەردی تێناگرم و خیانەت بەخاکەکەی عیراقیش ناکەم و لەناو خەڵکیش سەربەرز دەژیم، لەدواییدا بەپێکەنینەوە وتی: بەتەنها بەربەرەکانی دەوڵەتیش دەکەم.

گەڕایەوە بۆ هەژاری

بەڵێ، زیرەک خیانەتی نەکردو بەهەژاری ژیا، بەڵام ساواک بەژەهر کوشتی، حەسەن زیرەکیش بەربەرەکانی دەوڵەتی کردو گیانی خۆی لەسەردانا.

"کەریم خۆشناو" یەکێک لەهاوڕێکانی حەسەن زیرەک دەڵێت: چەندین جار حەسەن زیرەک و رابیعەی خێزانی بۆیان گێڕاوەتەوە کە چۆن شەوان پیاوانی حکومەت چوونەتە سەریان و تێروپڕیان لەحەسەن زیرەک هەڵداوە و تەنانەت شەوێکیان حەسەن زیرەک دەستدەکاتەوە و شەڕێکی باشیان لەگەڵ دەکات.

نووسەر هەر لەو کتێبەدا لەزاری کەریم خۆشناو دەگێڕێتەوە کە حەسەن زیرەک بەمیرزا کەریمی وتووە، ناوێرم دەردی خۆم بەکەس بڵێم، بەڵام هەڵبەتە شت لەتۆ ناشارمەوە، ئەگەر سەبر بگریت و پەلەم لێنەکەی تا وەختی

خۆی دێت.

کەریم خۆشناو هەروەها باس لەوە دەکات کە حەسەن زیرەک بارودۆخی خۆی بەئاسایی نەزانیوەو راشیگەیاندووە: وەزعی من مەعمولی نییەو ناوێرم دەردی خۆم لای کەس باسبکەم، نایەڵن لەهیچ شوێنێک جێگام بێتەوە، هەر وەختێک ئارەزوویان بێت بەهانەیەکم بۆ دەدۆزنەوەو تێرو پڕم تێهەڵدەدەن و دەڕۆن.

ساواک چۆن دەیکوژێت؟

حەسەن زیرەک باس لەوە دەکات کە ساواک تەنگی پێ هەڵچنیوە کە کاری سیخوری و جاسووسیان بۆ بکات و ئەو داواییەی ساواکیش لەلایەن حەسەن زیرەکەوە رەتدەکرێتەوە، هەر ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ساواک پلانی سڕینەوەی حەسەن زیرەک بکێشێت، سەرەتا بەتاوانی ئەوە دەستگیر دەکرێت کە گوایە جاسووسی بۆ عیراق دەکات. ئەمە لەکاتێکدایە لەعیراقیش هەر بەو تاوانە ماوەیەک لەزیندانی کەرکوک و بەغدا دەستبەسەر دەبێت.

پاشان حەسەن زیرەک ماڵی لەهەر کوێیەک بوایە چەقۆ کێشەکانی ساواک بەبیانووی سەیر و سەمەرەوە هەڵیاندەکوتایە سەر حەسەن زیرەک و هەویرشێلیان دەکرد، کەریم خۆشناو و رابیعەی خێزانی حەسەن زیرەک چەند حاڵەتێک لەوبارەیەوە باسدەکەن.

رابیعە خانمی خێزانی حەسەن زیرەک باس لەوە دەکات کە حەسەن زیرەک چۆن باس لەوە دەکات کە ساواک ژەهریان داوەتێ، حەسەن زیرەک بەرابیعە دەڵێت: *لەشایی بووم ژنێک قاپێکی ئاشی هێنا و وتی: ئەمە بۆ ئاغای زیرەکە، لەگەڵ ئیستیکانێک قەنداغ، زیرەک دەڵێت قەنداغەکەم خواردەووەو دوو کەوچکیشم لەئاشەکە خوارد کە چوومە ناو شاییەکە و دەستم بەگۆرانی وتن کرد سەرم لە گێژەوە هات.*

حەسەن زیرەک دواتر دەگەیەندرێتە نەخۆشخانە و بەوتەی رابیعە خانم، حەسەن زیرەک پاش ئەوە نەیتوانی هەستێت و هەر ئەوەش وایکرد لەتەمەنی ٥١ ساڵیدا هەر بەو دەردە بمرێت.

رابیعە خان لەبارەی نەخۆشی زیرەکەوە دەڵێت: *زیرەک هیچ نەخۆشییەکی نەبوو، هەتا ئەو رۆژەی کە چووە ئەو*

شاییە، ئێوارەکەی ئاگادار کرامەوە کە زیرەک لەنەخۆشخانەیە، کە چووم بۆ نەخۆشخانە حەسەن زیرەک ئاگای لەخۆی نەبوو، ژنێک لەنەخۆشخانەکە کە منی بینی زۆر دڵی پێم سووتا، پێی وتم لەڕێی خوا بۆت باس دەکەم حەسەن زیرەک هونەرمەندێکی گەورەو بێکەسە، با خوێنی حەسەن زیرەک ون و بزر نەبێت، زیرەک نەخۆش نییە، ساواک ژەهری داوەتێ، پزیشکەکانیش باسی ناکەن، نەخۆشییەکەی دەشارنەوە.

بەو شێوەیە حەسەن زیرەک بەتاوانی ئەوەی کە هاوکاری ساواکی نەکردو ئامادە نەبوو ببێت بەپیاوی ساواک، لەلایەن بەکرێگیراوانی ساواکەوە ژەهریان دەرخوارد داو کوشتیان.

ناوەرۆکی کتێبەکە

ئەمانە باسوخواسەکانی ناو کتێبی "ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کوشت" دوا بەرهەمی "مەولود ئیبراهیم" بوو. نووسەر لەکۆتایی کتێبەکەی، دیمانەیەکی لەگەڵ رابیعە خانمی خێزانی حەسەن زیرەک کردووە و تێیدا ئاماژە بە بیرەوەرەییەکانی خۆی لەگەڵ زیرەک و زۆر نەهێنی دیکەی حەسەن دەکرێت.

* ژێدەر؛ کوردستانی نوێ

ماڵپەڕی کورد پرێس

ئەوین، بێ ئۆقرەیی و نامۆیی؛ حەسەن زیرەک

ئیسماعیل ئیسماعیل زادە

سەرە قەڵەم:

ژن، ئەوین، زێد، نامۆیی و بێ ئۆقرەیی دەتوانن ئەو گەوهەرانە بن بۆ خوڵقانی هونەرمەندێک و لە سەر دەستی ئەویش بۆ خوڵقاندنەوەی ژیانێکی نەمر پڕ بە باڵای گەلێک.

ئەمڕۆ ٢٩ - ١١ - ٢٠١٢ ، کەسێک چاوەکانی بە ژین دەپشکوێ کە پێیەساواکانی و دەستە کرچ و کاڵەکانی بوون بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی گۆرانیی کوردیی. لەدایکبوونی حەسەن زیرەک (٢٩ - ١١ - ١٩٢١) کاتێکە کە چەند کەسایەتییەکی هاوسەردەم و نزیک بە تەمەنی خۆی وەکو هەژار، هێمن، ماملێ، محەمەد نوری، قالەمەڕە و... لەدایک دەبن. سەردەمێکە کە گرانی باڵی بەسەر ژیانی کشتوکاڵی و ئاژەڵداری و باخداری سەرلەبەری کۆمەڵگای کوردیی داکێشاوە. ئەو کاتەیە کە ئەوان نەمردن هەتا ببنە ناسنامەیەک بۆ نەتەوەکەیان.

بە ئاوڕدانەوە لە سەرلەبەری گۆرانییەکانی هونەرمەند، تووشی حاڵەتێکی نائاسایی و لە هەمانکاتدا سەرکەش لە هەڵسوکەوت و خەسلەتێکی دەگمەن دەبین. لەبەر ئەوە نائاسایی، چونکە سەردەمای حەسەن زیرەک کاتێکە کە داب و نەریت و ئاستی وشیاریی کۆمەڵگا پێناسەیەکی کۆمەڵگای بچووکی هەیە و بە پێی ئەو کات لە چوارچێوەی دەسەڵاتی خێڵ و عەشیرە و دەرەبەگیدا قەتیس ماوەتەوە. دەکرێ بڵێین هونەرمەند تاکە کەسێکە کە دەکەوێتە

لوتکەی ناسینی سەرەکیترین هەوینی ژیانی ئینسانی واتە ئەوین و بە گێڕانەوەی رەگەزی پیاو، داماڵینی لە سەرلەبەری توێژ و توێکڵەکانی ژیانە لە رۆحی بەشەکەی دیکەی خۆی، واتە تاکە توخمی هەرمانی ژیان کە هەر لەسەرەتاوە بۆ هەتا هەتا نەگۆڕ دەمێنێتەوە.

ژن سەرەکیترین گەوهەری گۆرانی و بەستەکانی حەسەن زیرەکە. ئەم توخمە و رەنگدانەوەی چەند توخمی دیکەی وەکو زێدی لەدایکبوون، نامۆیی و تەنیایی لە هەست و نەستی هونەرمەنددا کارێکی وایان کردووە کە بێ ئۆقرەیی بۆتە خەسلەت و ئاکار، بۆتە نەگیرسانەوە و کۆچەرۆیی لە کەسایەتییەکدا کە بۆتە - "لوتکەی گۆرانیی کوردیی لە سەدەی بیستەمدا*"-.

بە وردبوونەوە لە هەناوی گۆرانییەکانی هونەرمەندا دەتوانین زۆر لایەنی بەتایبەتی کۆمەڵایەتی و پێکهاتەی ژیانی ئەو سەردەم دەربکێشین: ژیانی ئاژەڵداری، ژیانی لادێیی، جوتیاری، تاڕادەیەک ژیانی شار، خێڵەکی بوونی کۆمەڵگا و لە هەموویان بەرچاوتر ژیانی ژن لە نێو کۆمەڵگای پیاوسالاریدا. رەنگدانەوەی ئەم توخمە واتە ژیانی ژن لە ژێر فەرمانی پیاودا و بەزۆری بەشوودان و دڵشکاوی و نامرادبوون، ملکەچ و بێدەنگکردنی ژن لە ئاست پیاو بە هەموو خەسلەتەکانییەوە، دابڕاندن لە ئەویندار... بە رادەیەک بەرچاوە کە ئاستی کۆیلەبوونی ژن بە دەست داب و نەریت و ئایین دەردەخا. بەڵام هەڵوێستی هونەرمەند و خوێندنەوەی ئەو بۆ ئەم بەشە گەلێک جیاوازە و ئەویش نەک هەر لە رووی گۆرانییەکانییەوە بەڵکو لە ئاکار و کردەوە نامۆکانی بە پێی ئەو دۆخە دەتوانین ببینین.

حەسەن زیرەک بلیمەتی سەردەمی خۆی، تەنیا نەبۆتە هۆکار بۆ زەفکردنەوەی رووتی ئەوین و ژن، بەڵکو زۆر لەوە بەرفرەتر هەنگاوی ناوە. هونەرمەندی نامۆ بە ژیانی ئاسایی کورد چەندە رەنگدانەوەی زێد و شوێنی لەدایکبوون و راکردن لە چنگ گرژیی کۆمەڵگای پێوە دیار بێ، چەند بەرامبەر ناسین و پێگەدان بە ئەوین و ژن لە ژیانی مرۆڤدا خۆی نواندووە. لە بەشێک لە گۆرانییەکانی ناوبراودا تەنانەت وەکو رۆشنکەرەوەیەک هەڵسوکەتی کردووە و ژنی هان داوە بۆ پچڕاندنی کۆت و زنجیری کۆمەڵگا، بۆ شکاندنی تابووی کۆیلە و کۆیلەداریی ژن بۆ پیاو. بەشێک لە گۆانییەکانی هونەرمەند حەسەن زیرەک ئەو ئەرکە دەباتە نێو دڵی ژنان و بە گشتی کۆمەڵگای خێڵەکی و پیاوسالاریی ئەوکات.

لە بەرامبەر بەشوودانی زۆرەملی لە لایەن ئەندامانی نێری بنەماڵەوە، دیاریکردنی چارەنووس و بە زۆر خستنەبەر دەستی جەستەی ژن بۆ نێرێکی کە باوک و برا و کەسە نیرەکانی نزیکن بەو، ئەو دەسەڵاتەی کە هەموو پێوەرەکانی ژیانی ژن دیاری دەکا، لە سەر زاری حەسەن زیرەکەوە ژن دێتە گۆ و ئازادیی هەڵبژاردنی ئەوین دێتەگۆڕێ (بڕوانە لینکی یەکێک لە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک کە لە خوارەوە دانراوە)...

پەڕاوێز: * وتەی مۆسیقار و لێکۆڵەری هونەری میوزیک ع.ج سەگرمە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ناوەندی ناوەندی هەواڵ شرۆڤەی رۆژ - ڕێکەوتی: ٢٩ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

زیرەک دەگەڕێتەوە سلێمانی!

ساڵۆنی کوردستانی نوێ

ساڵح بێچار

ڕۆژی چوارشەممە (٢٩ - ١١ - ٢٠١٧) لە مەراسیمی (٩٦) ـەمین ساڵڕۆژی لەدایکبوونی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) دا، لە ساڵۆنی کوردستانی نوێ پێشنیازمان پێشکەش کرد کە لە شاری سلێمانی دا شوێنێک بکرێت بەناوی ئەو هونەرمەندە گەورەیەوە. جێگەی ئاماژە و پێزانینە هەر لەجێدا و دەمودەست کاک (خەلیل عەبدوڵڵا) بەڕێوەبەری گشتی دیوان لە وەزارەتی ڕۆشنبیریی پێشنیازەکەی پەسەندکرد و ڕۆژی (٣ - ١٢ - ٢٠١٧) ش بەفەرمی نووسراوی بۆ ئەو مەبەستە ئاراستەی (سەرۆکایەتی شارەوانی سلێمانی) کرد بۆ جێبەجێکردنی ئەو پێشنیازە بە دروستکرنی باخچەیەک بەناوی (باخچەی حەسەن زیرەک).

هەڵبەت وێڕای سوپاس و قەدرزانینمان بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری و بەڕێز بەڕێوەبەری گشتی دیوان لە وەزارەت بۆ بەدەنگەوەهاتنی پێشنیازەکەمان، هاوکات وەک لەوێش گووتمان هیوادارو داواکارین لە شارەوانیی سلێمانی شوێنێکی بەرچاو و شایستە بە گەورەیی زیرەک، بۆ ئەو مەبەستە دەستنیشان و تەرخان بکرێت.

دەقی پێشنازەکەی ئێمە:

بەپێی زۆر بەڵگە، یەکێک لەو شارانەی زیرەک تێیدا ئاسوودە و ڕێزلێگیراو بووە و زۆر بەرهەمی ناوازەی تێدا تۆمارکردووە، شاری سلێمانی بووە.. خانمی (میدیای زەندی) هاوسەری زیرەک لەوبارەیەوە لە دیدارێکدا دەڵێت: «دڵخۆشیی دوو جێگا بوو، یەکیان سولەیمانی، یەکیان بۆکان محەلەی تەوەلودی خۆی. وەلێ لە سولەیمانیشی زۆر بێ نەهایەت خۆش دەهات. هەمیشە دەیگووت خەڵکی وێ زۆر میهرەبانن و قەدر و ڕێزی هونەر دەزانن. بەڵام ئەوەندەی کە لە سولەیمانی بیرەوەریی هەبوو لە جێگای دیکە بیرەوەریی نەبوو».

هەر لەبارەی زیرەک و سلێمانییەوە، مامۆستا (ناسری ڕەزازی) یش لە دیمانەیەکی کەناڵی کوردسات - دا دەڵێت: «حەزدەکەم یەک شت لێرەدا بڵێم، خەڵک بە ماستاوی نەزانێ، سلێمانی جیاوازە لەگەڵ شارەکانی دیکەی کوردستان، حەسەن زیرەک دانیشتنی لە سلێمانی یەکجار زۆرە، دوای ئەوە لە شنۆ و مەهاباد، لەم سێ شارە، بەڵام یەکەمین شاری سلێمانییە، بۆچی چونکو... لەو کاتەدا سلێمانی زیاتر لە (١٠٠) تەسجیل کە لای ئێمە زەبتی سەوتی پێئەڵێن، تیکە (٤٦) و تیکە (٤٧) و ئەمانەی لێبووە. لەکاتێکدا ئەوکاتە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڕواناکەم (١٠) تەسجیلیشی لێ هەبووبێت. ئەمە ئەوە ئەگەیەنێت کە یەکەم هەستی نەتەوەیی، دووەم تێگەیشتوویی ئەو خەڵکە بەرامبەر بە هونەر، چونکە بەڕاستی سلێمانی ئەتوانم وەکو شارێکی تاقانە ناوی بەرم، بۆیەش هەر هەقی خۆیەتی، مافی خۆیەتی پێی بڵێی شاری ڕۆشنبیری. بەڕاستی سلێمانی بۆیە ئەڵێم تاقانەیە، تۆ چاوی لێبکە حەسەن زیرەک کاتی خۆی زۆربەی دانیشتنەکانی، زۆربەی کاسێتە خۆشەکان کە هی دانیشتنە هی سلێمانییە. ئێستە لە شنۆ و مەهابادیش هەیەتی، دانیشتنی هەیە، بەڵام هیچیان تۆمارکردنەکەی باش نییە. بەڵام ئەوانەی لە سلێمانی تۆمار کراون ڕێڤێربی هەیە، ئیکۆی هەیە، بەڵام ئەوانی تر نییەتی».

کەچی جێگەی ڕامان و نیگەرانییەکی قووڵە کە تا ئێستاش لەو شارەدا کە نازناوی (پایتەختی ڕۆشنبیری) ی هەڵگرتووە، نە زانکۆیەک، پەیمانگەیەک، قوتابخانەیەک، گۆڕەپانێک، شەقامێک، باخچەیەک بەناوی ئەو هونەرمەندە گەورەیەوە نەکراوە.

دەقی نووسراوەکەی وەزارەتی ڕۆشنبیری:

حکومەتی هەرێمی کوردستان - عێراق

سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران

بەڕێوەبەرایەتی گشتی دیوان

بەڕێوەبەرایەتی کارگێڕی و خۆیەتی

ژمارە: (١ - ١٧ - ٤٧٧٨) ڕۆژ: (٣ - ١٢ - ٢٠١٧)

بۆ/ سەرۆکایەتی شارەوانی سلێمانی

ب/ بەناوکردنی باخچە

لەپای ئەو هەموو خزمەتکردنە و دەوڵەمەندکردنی هونەری موزیک و گۆرانی کوردی، ئەوە دەهێنێ کە یەکێک لە باخچەکانی شاری سلێمانی بکرێت بەناوی بلیمەت و هونەرمەندی نەمر (حەسەن زیرەک)، وەک ڕێزگرتن لە هونەر و هونەرمەندانی نەتەوەکەمان، پێشنیار دەکەین بۆ سەرۆکایەتییە بەڕێزەکەتان کە یەکێک لە باخچەکانی شاری سلێمانی بەناوی هونەرمەند حەسەن زیرەکەوە بکرێت، هاوکاری و پشتیوانیتان لەو پێشنیازە بەرز دەنرخێنین. لەگەڵ ڕێزدا...

ڕێوڕەسمی یادی لە دایکبوونی زیرەک-ی نەمر

سەرنووسەر: بۆنەی ئەمڕۆمان بۆنەیەکی هونەرییە، وەک ساڵۆنی کوردستانی نوێ میوانداریی ئەم بۆنەیەی کردووە کە بریتییە لە یادی لەدایکبوونی هونەرمەندی گەورە حەسەن زیرەک و دابەشکردنی ئەو پاشکۆییەی کە کاک ساڵح بێچار ئەرکێکی زۆری کێشاوە لە ئامادەکردنیدا.

هەمووتان بەخێربێن‌و باشترین ڕێزلێنانیش بۆ ئەم بۆنەیە ساتێک وەستانە بۆ گیانی پاکی شەهیدان و گیانی هونەرمەندانی شەهیدو کۆچکردوو.

دەزانم شتێکی نامۆیە ڕۆژنامەیەکی سیاسیی گرنگی بەلایەنێکی وا بدات، بەڵام نامۆش نییە، چونکە حەسەن زیرەک سامانێکی نیشتمانیی‌و نەتەوەیی گەلی کوردەو حەسەن زیرەک باشترین شت کە تەعبیری لێبکرێت، گۆرانییەکانی خۆیەتی.

بۆیە ئەگەر بەشێک لە دەستەبژێری نەتەوەی کوردو رۆژنامەیەکی سیاسیی رۆژانە، یادی حەسەن زیرەک بکاتەوە، ئەرکێکی زۆر بچوکەو زۆر درەنگیشە کە ئەمەمان کردووە، دەزانم ئەوانەی لێرەن رەنگە هەموویان یادگارییان لەگەڵیدا هەیەو گۆرانییەکی ئەو کەڵە هونەرمەندەیان لەبەربێت و ئەوەش دەرفەتێکە کە قسە لەسەر ئەو یادگارییانە بکەینو رۆحی حەسەن زیرەک شاد بکەین لەپای ئەو کارە هونەرییانەی کە لەکاتی نەبوونیو بێ ئمکانێتیدا کردوویانە تا رۆحیان شادبکەین.

کاک سالح بێچار ئەم پاشکۆییەی ئامادەکردووەو لەوبارەیەوە باسێکتان بۆ دەکاتو میوانانیش دەتوانن بەشداریی بکەن.

سالح بێچار:

ئازیزان، مامۆستایان، هونەرمەندان، شاعیران، هەموولایەکتان بەخێربێن، لەو هەلومەرجو قەیرانەدا نیشانەی دڵسۆزیتانە کە ئامادەبوون لە یادی کەڵە هونەرمەندێکی وەک مامۆستا حەسەن زیرەک و بێ موجامەلە دەمەوێ سوپاسی مەکتەبی راگەیاندنی یەکێتی و کوردستانی نوێ و بەتایبەتیتریش هاوڕێی ئازیم کاک ستران بکەم.

هەموو حەزمان لە حەسەن زیرەک بووە، هەندێک بووە بە دەروێشی، کە من خۆم بە دەروێشی ئەو رێگەیە (تەریقەت)ە دەزانم، بە بەردەوامی گوێگری بووم، لە ژیانی خۆمدا یەکەم کتێب کە کڕیم چاپی سێیەمی کتێبی حەسەن زیرەکی د.هیوا عومەر ئەحمەد بوو ساڵی ١٩٧٨ کە مامۆستا ئەنوەر نۆتەکانی بۆ نووسیبۆوە، لە کتێبخانەی نالی لای شێخ ئەنوەر کڕیم بە ٢٥٠ فلس، رەنگە ئەوە دەورو نەخشێکی هەبووبێت لەسەر هۆگریی من بۆ زیرەک، تەنانەت ئەو شیعرانەی کە بۆ مام جەلال ئاماژەی پێدەدات لەو کتێبەم وەرگرتووە. مەبەستم لەوەیە لەو کاتەوە وەک کوردێک بەردەوام وەک کانییەک سوودم لە زیرەک بینیووە.

هەستدەکەم حەسەن زیرەک نەبێت، بۆشاییەک لە ژیانی مندا هەیە، وەک چۆن لە لایەنی شیعرو داهێناندا مامۆستا شێرکۆ سەرچاوەی منە. بەداخەوە مامۆستا حەسەن وەک خۆی نەناسراوە، من لێرەدا بە سێ سەرنج ئاماژە بە ژیانی حەسەن زیرەک دەدەم.

یەکەم: ئاشکرایە بەدرێژایی (٤٥) ساڵی رابردووی پاش کۆچی دوایی زیرەکی نەمر، ساڵانە تەنها لە رۆژی مردنەکەیدا واتا ٢٦ / ٦ یادی ئەو گەورە هونەرمەندە کراوەتەوەو بەرنامەو دیدارو کۆنسێرت بەو بۆنەیەوە ساز کراوە. بەڵام ئەمساڵو بۆ یەکەمجار ئێمە ویستمان لەو نەریتە لابدەینو وەک هێمایەک بۆ ژیاندۆستی هونەری زیرەک، لە ساڵرۆژی لەدایکبوونیدا واتا ٢٩ / ١١ پاشکۆیەکی کوردستانی نوێ بۆ بیرەوەریی ئەو گەورە هونەرمەندە ئامادە بکەینو هاوکات ئەم مەراسیمە تایبەتەش بەهەمان بۆنەوە لە ساڵۆنی کوردستانی نوێ رێکبخەین.

دووەم: بەپێی زۆر بەڵگە، یەکێک لەو شارانەی زیرەک تێیدا ئاسوودەو رێزلێگیراو بووەو زۆر بەرهەمی ناوازەی تێدا تۆمارکردووە، شاری سلێمانی بووە. خانمی (میدیای زەندی) لەوبارەیەوە دەڵێت: « دڵخۆشیی دوو جێگا بوو، یەکیان سولەیمانی، یەکیان بۆکان محەلەی تەوەلودی خۆی، وەلێ لە سولەیمانییێشی زۆر بێ نەهایەت خۆش دەهات. هەمیشە دەیگوت خەڵکی وێ زۆر میهرەبانو قەدرو رێزی هونەر دەزانن. بەڵام ئەوەندەی کە لە سولەیمانی بیرەوەریی هەبوو لە جێگای دیکە بیرەوەریی نەبوو».

هەر لەوبارەیەوە مامۆستا (ناسری رەزازی) یش دەڵێت: «حەز دەکەم یەک شت لێرەدا بڵێم، خەڵک بە ماستاوی نەزانێ، سلێمانی جیاوازە لەگەڵ شارەکانی دیکەی کوردستان، حەسەن زیرەک دانیشتنی لە سلێمانی یەکجار زۆرە، دوای ئەوە لە شنۆو مەهاباد، لەم سێ شارە، بەڵام یەکەمین شاری سلێمانییە، بۆچی چونکە لەو کاتەدا سلێمانی زیاتر لە ١٠٠ تەسجیل کە لای ئێمە زەبتی سەوتی پێدەڵێن، تیکە (٤٦) و تیکە(٤٧) و ئەمانەی لێبووە، لەکاتێکدا ئەو کاتە لە رۆژهەلاتی کوردستان بروا ناکەم ١٠ تەسجیلیشی لێ هەبوبێت. ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە یەکەم هەستی نەتەوەیی، دووەم تێگەیشتوویی ئەو خەڵکە بەرامبەر بە هونەر، چونکە بەراستی سلێمانی دەتوانم وەکو شارێکی تاقانە ناوی بەرم، بۆیەش هەر هەقی خۆیەتی، مافی خۆیەتی پێی بڵێی شاری رۆشنبیریی... بەراستی سلێمانی بۆیە ئەڵێم تاقانەیە، تۆ چاوی لێبکە، حەسەن زیرەک کاتی خۆی زۆربەی دانیشتنەکانی، زۆربەی، زۆری کاسێتە خۆشەکانە کە هی دانیشتنە هی سلێمانییە. ئێستە لە شنۆو مەهابادیش هەیەتی، دانیشتنی هەیە بەڵام هیچیان تۆمارکردنەکەی باش نییە. بەڵام ئەوانەی لە سلێمانی تۆمار کراون رقێربی هەیە، ئیکۆی هەیە، بەڵام ئەوانی تر نییەتی».

کەچی جێگەی رامانو نیگەرانییەکی قووڵە کە لەو شارەدا کە ئێستا نازناوی (پایتەختی رۆشنبیریی)ی هەڵگرتووە، ئێستا کە کاک خەلیل عەبدوڵلا بەڕێوەبەری گشتی دیوان لە وەزارەتی رۆشنبیری لێرەیە، پرسیارێک و پێشنیازێکی ئاراستەدەکەین، کە بۆچی تائێستا زانکۆیەک، پەیمانگەیەک، قوتابخانەیەک، گۆڕەپانێک، شەقامێک، باخچەیەک بەناوی ئەو هونەرمەندە گەورەیەوە نەکراوە؟

سێیەم: زیرەک بەو حوکمەی لەرێگەی هونەرە بەرزەکەیەوەو لەو رۆژگارە تاریکستانەی واقعی کۆمەڵایەتی کوردستان دا بە پێچەوانەی شەپۆلەوە مامەڵەی کردووە، هەر زوو نەیارانو ناحەزانی کەوتوونەتە بەهانەو بیانوو لێی، دەیانو سەدان تۆمەت و بوختانی ناڕاستو نادروستیان بۆ هەڵبەستووە، کە زۆربەی ئەو تۆمەتانەش پەیوەندییان بە باری کەسێتی تایبەتی ئەو پیاوەوە هەبووە لە چۆنێتی پەیوەندیی ئەو بە ژنەوە. دیارە دواجار ئەو تۆمەتو تێڕوانینە نێگەتیڤانە بێ کاریگەریی نەبووە لەسەر کۆمەڵگە بە گشتیو ژنان بەتایبەتی. لەرابردوودا هەر یەکێک لە ئێمە لێرەولەوێ بەر گوێمان کەوتووە کە زۆربەی ژنانی یەک دوو نەوەی پێشووتر گۆرانییەکانی زیرەکیان نەچۆتە بەردڵ، بەو حوکمەی بەئاشکرا باسی ماچو لەئامێزگرتنو تێکئالانو.... هتد کردووە، تەنانەت ئاماژەی بە هەندێک شوێنی جەستەی ژن کردووە، کە لەو رۆژگارەدا نەک هەر خەتی سوور، بگرە کوفرو لە دین دەرچوونیش بووە.

بەڵام من لە چەند رۆژی رابردوودا، وەک راپرسییەکی تایبەت ڕای زیاتر لە (٢٥) خانمی هاوڕێم لە ئاستە جیاوازەکاندا وەرگرتووە، کە مامۆستا، فەرمانبەر، رۆژنامەنووس، نووسەر، شاعیرو گۆرانبیژیان تێدایە. جێی دڵخۆشییە بەگشتی بۆچوونو دەربڕینەکانیان جێگەی لەسەر وەستانو گرنگی پێدانە، کە نەک هەر (زیرەک) رەت ناکەنەوە، بەڵکو وەکو مەداحێکی گەورەی سروشت و ژیان وێنایان کردووە. کە بە بۆچوونی من ئەم وەرچەرخانە لە تێڕوانینی ژنانی کورددا سەرەتای ناسینێکی راستەقینەی زیرەکو هونەری بەرزی زیرەکە لەداهاتوودا. بەڕاستی ئەگەر ژن بەگشتی زیرەک پەسەند بکات، ئەوا نەوەکانی دواتر ئەو کەسێتیە دەناسن.

ئازیزان:

من بەشەرمەوە باسی حەسەن دەکەم، چونکە من باسی هونەرمەند دەکەم لە حزوری ئێوەدا، لە داهاتوشدا من

فەرهەنگی زیرەکم بە دەستەوەیە کەم گۆرانی ئەو پیاوەیە کە بەچەند زاراوەیەک وتویەتی، خاڵێکی گرنگ لەرووی مۆسیقاوە مامۆستا ئەنوەرو مامۆستا دلێر حسێن باشتر تێیدەگەن، زۆرجار وشەیەکی بەکارهێناوە بۆشایەکی پێ پڕکردۆتەوە، بۆ نموونە وشەی کێل گەردن کە دەبێت لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت، من لەساڵی ٢٠٠٠ لەبەرنامەیەکدا باسی حەسەنو ریکلامم کردووە، هەمومان راگەیاندنکارین، حەسەنی گەورە لە ساڵانی پەنجاکاندا دەیان ریکلامی کردووە، ئێستاش دەتوانرێت سوودی لێ ببینرێت بەتایبەتی لە ئەوروپا بۆ نموونە حەسەن 45 ساڵە فەوتی کردووە، نیو سەدە لەمەوپێش ریکلامی بۆ سەیارەی شۆفرلێت کردووە، بۆ جیپ کە دەڵی بەماشینی جیپ دێم بۆ پێشوازی، یان جێم سی بە بڕوای من ئەگەر ئێستاش ئیشی لەسەر بکرێت، کەیسی بۆ دروستبکرێت کە بوترێت کاکە پەنجا ساڵ پێش ئێستا گۆرانی بێژێکی کورد ریکلامی بۆ سەیارەکانی ئێوە کردووە، من دڵنیام ئەگەر هیچ نەکەن پەیکەرێکی بۆ دەکەن، گۆڕەکەی چاک دەکەن، کۆتاییەکەی هەر بۆ ژنە، هەمووی باسی نالیو مەستورە خانمی بیستووە مەبەستی سەرەکی شکاندنی مەستورە خانم بووە، بەهۆی ئەو سیراعە سیاسیدەوە لە بەینی میرنشینی بابانو ئەردەڵاندا هەبووە، لەو دواییانەدا بەداخەوە بۆ کۆچی سیاسەتمەداری کورد کاک نەوشیروان لە کتێبی میرایەتی ئەردەڵاندا دەڵێت نالی ئەگەر کاتی خۆی ئەو قەسیدەیەی بۆ شکاندنی مەستوورە خانم نووسیبێت، بەڵام لەمرۆدا هەمان قەسیدە وەک وەسفێک وایە، چونکە لە دونیای دەرەوە جوانترین وەسف کە بۆ ژن بوترێت، ئەوەیە کە بڵێی تۆ ژنێکی سێکسیت، کە ئەوە جوانترین وەسفە بۆ ژنان.

بۆیە بە بڕوای من رۆژێک دێت ژنی کورد پەیکەری زێڕین بۆ حەسەن دروست دەکەن، چونکە عەشقی حەسەن بۆ ژن عەشقێکی رۆحی بووە.

حەمید بانەیی:

سوپاس بۆ کاک سالح و ئامادەبووان، بێگومان ئێمە کەسمان تێدانییە هیچ نەبێت گۆرانییەکی حەسەنمان لەبەر نەبێتو لەبەر خۆمانەوە گۆرانییەکی نەڵێینەوە، وەختی خۆی لە دیدارێکدا برادەرێک وتی: من سەرجەم گۆرانییەکانی حەسەنم نوسیووەتەوە، حەسەن گۆرانی وای هەیە بە سێ شێوە وتویەتیو هەر جارەی بەشێوەیەک وتویەتی، حەسەن زیرەک ٣٠ هەزار وشەی کوردیی بەکارهێناوە، گەورەترین فەرهەنگ کە هەمبانە بۆرینەیە 35 هەزار وشەی تیا بەکارهاتووە، حەسەن زیرەک لە گۆرانیدا زۆر وشەی هەیە کە لێی تێنەگەین، حەسەن چونکە گەڕیدە بووە، وشەی زۆر لە دیالێکتەکانی تێدا بەکارهێناوە، حەسەن زیرەک فەرهەنگێکە. حەسەن زیرەک گوێی لە

گۆرانی هەموو زمانەکانی تر گرتووە، گۆرانییەکانی هێناوە بە تەواوەتی بەرگی ئەو میللەتەی لێکردۆتەوە وەک تۆزە تۆزە گۆرانی ئوم کەلسومە، مەقامی سەبا، بەتەواوەتی بووە بە کوردی، بەراستی حەسەن مەدرەسەیەک بووە.

سالح بێچار:

هەر بۆ پشتیوانیی قسەکانی کاک حەمید، من لەم رۆژانە مەقامێکی حەسەنم دۆزییەوە بە هەورامی وتویەتی، ناردم بۆ هەندێک لە هاورێی هەورامییەکانم، وتیان یەکەمجارە گوێمان لێی دەبێت، دڵنیام دەیان نموونەی تری لەو جۆرە هەیە.

ئەنوەر قەرەداغی:

برایان زۆر لایەن هەیە ئەگەر باسی بکەین لە ژیانی حەسەن زیرەکدا جێگەی تێرامانە، توێژینەوەی زۆری لەسەر دەکرێت، بەداخەوە زۆرشت هەیە بڵاودەکرێتەوە، ئاماژە بە سەرچاوەکەی نادرێت، حەسەن زیرەک پیاوێکی گەڕۆک بووە، شارەو شار گەڕاوە، لەو ناوچانە کەلتوری ناوچەکانی بەزیرەکی کۆ کردۆتەوە، وەک ناوچەی ئازەربییەکان هێناویەتی کورداندویەتی، سروودی ئەی کوردینە ئەی مەردینە، ئاوازێکی تورکییە، ئەم هاتووە بە کوردی وتویەتی، ئێمە دەبێ ئەو شتانە راست بکەینەوەو ئیحترامەن بۆ حەسەن زیرەک، زیرەک وریاییەکەی لەوەدا بووە ئەو ئاوازەی وەریگرتووە، بەو نەوعە وتویەتی کە خۆی وتویەتی، ئەوە زیرەکییە، بۆ نمونە خۆم ئاوازم بۆ عەزفکردووە، یەکسەر کەلیماتی بۆ داناوە، ئەوە دەلەلات لە زیرەکی دەکاتو کەس دەستگیرۆیی نەکردووە، چەند جار بەمنی وتووە مامۆستا پەنجەی تۆم زۆر پێخۆشەو دەڵێی میرزادەی، گۆرانی بەسەر مندا وتووە، بەداخەوە فەوتاوە، ئەوکات شریت دەستاو دەستی دەکرد، نوری کا مەلا ئەو چەندین شریتی منی بردووەو گۆڕیویەتی.

شتێکی تر.. حەسەن لە رۆژهەڵات جوانتر لە ستۆدیۆ کاری بۆ دەکرا، بەڵام لێرە دانیشتنی ماڵان بوو، ئەو دانیشتنانە زۆرجار سەری لێ دەشیواند، لەگەڵ ئەوەشدا جەوهەرێکی رێکو پێکی تێدایە، حەسەن ئەگەر چی گۆرانی نەتەوەکانی تری وتبێتەوە، کورداندویەتی. ئێمە ئەگەر لەسەر ئەو خاڵە ورد ببینەوە ئەوسا دەزانین قیمەتی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک چییە، یەکەم جاریش کە حەسەن زیرەک هاتە سلێمانی، چووم بۆ لای و پرسیارم لێکرد، بیستبووم کە بە راستەوخۆی گۆرانی وتووە لە رادیۆوە وەک کۆنسێرت، دەمانوت سەلیقەیەکی زۆر

جوانی هەبوو.

ستران عەبدوڵلا:

ئەوەی حەسەن باسی مام جەلالی کردووە ئێمە لەکوردستانی نویّ ناتوانین ئاوها باسی مام جەلال بکەین:

موسافرێکمان کە مام جەلال بوو
یەکجار گەنجێکی بەبێ غەلال بوو
خۆ پیریش نەبوو پێیان دەوت مام
کوڕێکی شیرین وەکو شەکری خام

ساڵح بێچار:

ئەو کتێبە ساڵی ١٩٦٦ چاپکراوە، بەڵام هەر کات لە رادیۆی بەغدا باسی زیرەک کراوە، ڕێک ئەو بەشەی باسی مام جەلال کراوە، لابراوە، لەوەش گرنگتر باسی ژنهێنانی حەسەن زیرەکە لەبەغدا، مام جەلال دەڵێ: من حەسەن زیرەکم ڕێکخستووەو کردوومە بە هەڤاڵ لەو سەردەمەی پارتیدا.

دکتۆر مارف عومەر گوڵ:

حەسەن زیرەک قسە زۆر هەڵدەگرێ:
نهێنییەکەو وا لەدڵما بیڵێم زمان دەسوتێ
نهێنییەکە وا لەدڵما بیبێژم ئێسقان دەسوتێ
پەنهانی کەم نەیبێژم مەغزو ئێسقان دەسوتێ
ئەستێرەکەم لە بورجێدا وەدەرخەن نجومگەر
لەتاوی ئاهو ناڵەم حەوت ئاسمان ئەسوتێ

ئەم شیعرە حەسەن زیرەک لە چەند گۆرانییەکدا دەیلێ لە یەکێک لە گۆرانییەکاندا کە بەکوردی دەیلێت بە فارسیش دەیلێت. ئەم شیعرە هی کوڕێکە ناوی محەمەد قادرە لە کەرکوک ژیاوەو لەوێش مردووە، نازناوی نەسرەوت بووە، ئەوکاتە یادی بەخێر ئیحسان فوئاد لە گۆڤاری رۆشنبیریی بڵاویکردەوەو وتی ئەم شیعرە هی کێیە؟ ئەم شیعرە پەیوەندیی بە بەشیر موشیریشەوە هەیەو ناوی ئەویش لەو شیعرە هەیە، محەمەد کەریم وەڵامی دایەوە وتی من بەهاوکاری برادەرێکی هەورامی وتومە. دووەم: حەسەن زیرەک شیعری شاعیرە کوردەکانی وتووەو هیچ هەڵەیەکی تیا نییە، سێیەم: حەسەن زیرەک گۆرانی گۆرانیبێژەکانی کوردی وتۆتەوە، رەسوڵ گەردی لەکتێبی شیلانەو شلێرە بڵاویکردۆتەوە، خۆی دەڵێ شەمامەو شلێرە ئەوە حەسەن وتویەتی، گۆرانی شەماڵ سائیبی وتۆتەوە لە ئازەربایجان، گۆرانی مامڵێی وتۆتەوە بەتایبەتی پەیوەندی بە لایەنی سیاسییەوە بووە، حەسەن لە سروشت ناوی چیاو گوندو روبارو شارو شارۆچکەی بردووە، ناوی ئافرەتی هێناوە، ناوی هەواو ئاوی هێناوەو دەبێت کار لەسەر فەرهەنگی حەسەن زیرەک بکرێت، لەو وتارەدا جەنابی مام جەلال باسی فندق شیمال کبیر دەکات، لەوێوە حەسەن زیرەکی بردووە بۆ ئێزگەی بەغدا، من ژیان وایلێکردم ماوەیەک لەو فندق شیماله بوم، ئەو تابلۆیەی لێی نووسرابوو فندق «شمال کبیر» لەوێ هەڵگیرابوو، بەداخەوە نەمتوانی دوو سێ رەسمی ئەو تابلۆیە بگرم بۆ مێژوو هەلمگرتایە. حەسەن زیرەک زۆر رستەی شیعری هەیە، هەمووی هی خۆیەتی وەک:

بۆم بڵێ نەرمە نەرمە، ئەمساڵ بەغدا زۆر گەرمە،
بڕنۆی سەواری بەتاڵن، کەوتیتە دەست کوردەواری،

ناوهێنانی کەسایەتیو شەخسییەتی کوردی زۆر هێناوە، حەسەن زۆر لەوە زیاتر دەهێنیو هەقە کارێکی گەورەی بۆ بکرێ و رەخنەشمان لە حەسەن زیرەک هەیە، بۆ نمونە هەندێک شت بەکاردەهێنی، ئەوە حەیاتی وابووە، بۆ کوردەواری خۆمان ناگونجێ، لە دەیان گۆانی وتویەتی وەرە وەرە باجوت بین. لە رووی سیاسییەوە لە سرودەوە بردویێتی بۆ گۆرانی، بۆ نموونە دەڵێ:

وا شاهەنشا فەرمووی لەگەڵ جوتیارو کرێکار
گۆرانییەکی تر بیست و یەکی ئازارە شاهەنشامان رابەرە، لەوانەیە لە هەندێک شوێندا ئەو فەرهەنگە سیاسییە فەرزکرابێ بەسەریدا.

عەلی کەریمی:

من پێمخۆشە شتێک بڵێم، دوو سێ نەتەوەیەکین لەناوچەکەدا بەهیچ شتێک ناگەین، بڵێین ئەوە هی منە، ئازەرییە یان تورکە، ئەو شەڕەی مۆسیقا زانەکان دەیکەن، بەهیچ جێگایەکمان ناگەیەنێ، ئەوە نیشانەی گەورەیی مۆسیقایە کە سنووری نییە، ٩٠٪ پیاوی ناوچەی ئێمە، تورکی زانیووە، سنووری ئێمە فارس نەبووە، دیاردەی ناوچەی ئێمە جیا لە کرماشان، ناکرێت رەخنەی پیاوێکی گەورە لە گەورەیی شاعیر یان گۆرانی بێژ یان سیاسی کەمبکاتەوە. ئێمە دوو گۆرانی بێژی بەرچاومان هەبوو، تەنانەت شەڕی بۆکانیو سابڵاخیشمان لەسەر دەکردن، یەکیان کاک محەمەد ماملێ بوو، ئەوی تریشیان کاک حەسەن زیرەک بوو، بەڵام جیاوازییەکەک هەبوو، راستە لە کوردەواری شایەر لەقەبێکی خراپی وەرگرتبوو، کاک محەمەد مامل نەدەچووە شاییو هەندێک شوێنو لەمەجلیسدا گۆرانی دەوت، بەڵام حەسەن زیرەک دەچووە دەعوەت، زیرەک بێ وێنە بوو، شتێک بگێڕمەوە کوڕێکی جیرانمان ژنی هێنا، دایکی ئەو کوڕە زۆر جوان بوو، حەسەن عاشقی ژن بوو، ئەوکات گۆرانی بێژێکی چاک هەبوو، عەرەب بوو، لە ئەهوازەوە هاتبوو، ناوی نیعمەتوڵلا بوو، ئەم پیاوە وەک حەسەن گۆرانی دەوت، حەسەن زیرەک لەو زەماوەندەدا زەماوەندی کوڕەکە، دایکی زاوا پاوانەی لە قاچ بوو، خۆی گۆڕیبوو زۆر جوان بوو، حەسەنی شێت کرد، دایکی شەش منداڵبوو، ئامینە خان، یەکسەر گۆرانییەکی بۆ تەرجومە کردووە:

ئامینە خان گوارەکانت مەلەنگێنە،
سوک برۆ پاژنەکانت مەلەنگێنە

ئامینە خانە شێت بوو دوای شەش مانگ ئامینە خان دەرکرا بەهۆی حەسەن زیرەکەوە، چونکە هەموو رۆژ دەهات بۆ گەڕەکو ئامینە خان ئاخیرەکەی شێت بوو، عەشقی حەسەن بەشێوەی کالا بووە.

خەلیل عەبدوڵڵا:

دەست خۆشیتان لێدەکەم بۆ ئەم رێورەسمەو سوپاس بۆ کاک ستران کە یادی کەسایەتیو ناودارەکان لەوەختی خۆیدا ناکرێتەوە، سوپاس بۆ هەموو لایەک. حەسەن زیرەک شایستەی ئەوەیە شەقام یان باخچەی بەناوەوە بکرێت، ئێمە

هەفتەی داهاتوو نووسراوێک دەکەین بۆ ئەنجومەنی شارەوانی سلێمانی تا شوێنێکی بەرچاوی بەناوەوە بکرێت، ئەو کتێبەی کاک سالحیش کە ئامادەیە، چاپی دەکەینو دەستخۆشیی لێدەکەین.

دلێر حسێن - موزیکژەن:

من لایەنی ئەکادیمی ئیشەکانی حەسەن زیرەک باس دەکەم، لایەنی ئەکادیمی بوون لە هونەردا عەشوایی یان بەخوێندن دروست دەبێ. لەمۆسیقادا چەند خاڵیک هەیە، شتێک هەیە، ئێمە پێی دەڵێن بیرۆکە، ئێمە نیوەدێر دادەنێین، ئیتر لەوێوە کارەکان تەواو دەکەین، ئەگەر دیقەت بدەن حەسەن زیرەکە عەشوایی فێربووە، کە چی ئەو ئاوازانەی کە هی خۆیەتی تەماشا بکەین پێوەی دیارە کە چۆن دەیلێ، ئەمە ئەوە دەگەیەنێت ئەگەر بە زانستی بیخوێندایە ئاواز دانەرێکی زۆر گەورە دەبوو.

ئەوە لایەنێکیان، خاڵێکی تری حەسەن زیرەک، حەسەن تەمەنی کەمبوو هەستی بەوە کرد کە دەبێت گۆرانی بەشێوازێکی جوان بوترێت، حەسەن توانیی شان بەشانی ئەو هونەرمەندە گەورانەی فارس گۆرانی بڵێت، دوای ئەوە گۆرانییەکانی کرماشانو دواتر لە سلێمانی لەگەڵ مامۆستا ئەنوەر کاری کردووە، کۆمەڵێک گۆرانی جوانی وتووەو سوپاستان دەکەم.

عەبدولی حەمە باقی:

من زۆر سوپاستان دەکەم، سوپاس بۆ کوردستانی نوێ، قسەکردن لەسەر مامۆستا حەسەن زیرەک زۆر لەوە زیاتر هەڵدەگرێ، من کاک محەمەدی برام هەمیشە گلەیم لێدەکات و دەڵێ کە باسی حەسەن دەکەیت، هەقی خۆی نادەیتێ، من کە لێرەبووم شتم لەسەر حەسەن زیرەک دەنووسی، هەموو جارێک کە بابەتم دەبرد بۆ کاک ستران، دەیوت هەر حەسەن نەبێت قەیناکە، من دوای راپەڕین بۆ یەکەمجار ساڵی ١٩٩٢ بە هاوکاریی مامۆستا ئەنوەر قەرەداغی بەرنامەیەکم کرد لە گەلی کوردستان، سەرنجێکم لەسەر قسەکەی دکتۆر مارف هەیە کە دەڵێ بە تالان کەوتیتە دەست کوردەواری، حەسەن زیرەک مەبەستی بڕنەوی سەوارییە کە سۆڤێت بەخشیبووی بە کۆمار، ویستویەتی بەو ئافرەتە بڵی ئەوەندە جوانی، نرخت نازانرێ، من وای بۆ دەچم زۆر جوان چواندویەتی، من قسەیەکم هەیە دەڵێم کورد بەختی هەیە حەسەن زیرەک کوردبوو، بەڵام حەسەن زیرەک بەختی نەبوو چونکە

کوردبوو، جارێک چومە لای محێدین وێنەگری قەدیمی هەولێر پێان دەوت ئەبو سەباح، بەلام عاشقی حەسەن بوو، وتی: رۆژێک چوم بۆ بانە لەسەر کانییەک دانیشتبووم، خەڵک بەوێدا دەهات: وتی تراکتۆرێک وەستا سێ چوار کەس دابەزین، خانمێکی تیا بوو زۆر جوان بوو، تۆزاوی بوو خۆی دەتەکاند، حەسەن زیرەک سەری هەڵبری خانمەکەی بینیو دەهات بۆ کانییەکە، وتی دەستی خستە بناگوێیو وتی:

ئەی لەلەنجەو لاری لە مەمکۆڵەی هەناری

لاڵ بم نیشتووە لە رەنگی تۆزی رێگەی شاری

وتی ئەوەی وت، زۆر غەریب بوو، شەو چوینەوە ماڵەوە، تەسجیلەکەم دەرهێناو وتم حەسەن گۆرانییەکەی نیوەڕو بڵێ، وتی بابە ئەوە بۆم هات.

مستەفا ساڵح کەریم:

من نامەوی شتەکان دووبارە بکەمەوە، حەسەن خاوەن بەهرەیەکی گەورە بوو، لەسەر ئەو تالانە لە کوردەواریدا زۆر شت هەیە، دەڵێ بەتالان فرۆشراوە، مەبەست تالانی نییە، ئەو شیعرە هی حەسەن زیرەک نەبووە، هی کاکە حەمەیە کوری حاجی کەریمە خەڵکی سلێمانییەو نایب زابت بوو، لەکەرکوک دەژیا نازناوی شیعرەکەی نەسرەوت بوو.

خاڵێکی تر من سەرەتای نووسینم وەک شیوعیو مارکسی هەندێک شتم پێ ناخۆشبوو، مەقالێکم نووسی ساڵی ١٩٥٨ لە ژین گۆشەم هەبوو، نووسیم ئەم هونەرمەندە دەنگی خۆشە، هەقە شاعیرەکان دەستی بگرنو هۆنراوەی جوانی بدەنی، حەمە ساڵح دیلانم بینی، وتی قسەکانت راستە، بەلام ئەو پیاوە بەستە بێژی وا لەکوردستان نییە.

ئەکرەم میهرداد:

هەموو لایەک بەخێر بێن، من پێم وایە ئەم یادە زۆر باشە بەس دەبوایە زۆر شتی تێدابووایە، یەکەم حەسەن زیرەک لە هەموو گۆرانی بێژەکانی تر هەمەرەنگ ترە، لەهەموو ناوچەکانی کوردستان گۆرانیی وتووە، دەبوایە

باسبکرایەو نموونەش بوترایە. دووەم ئەو تایبەتمەندییەی کە هەیەتی بە هەموو کورد نیەتی، سێیەم حەسەن گۆرانییەکانی میللی کردووەو زۆر جوان بووە.

دکتۆر بەهرۆز جاف:

سوپاس، یەکەم لەم بڵاوکراوەیە ژیاننامەی حەسەنی تێدا نییە، دووەم: خۆزگە مامۆستا مەزهەری خالقی لێرە بوایە، پرسیارەکە ناوو نازناوی زیرەکە لە چییەوە هاتووە، دەڵێن لەشاتر حەسەنەوە هاتووە.

ساڵح بێچار:

قەراربوو پاشکۆکە زیاتر بێت، رەنگە ئەوانەم بەگرنگتر زانیبێت، بەراستی مامۆستا مەزهەر جێگەی خاڵی بوو، نازناوەکەشی حەسەن ناوی فامیلی زلە بووە، میدیای زەندی دەڵێ پێم وتووە بیگۆڕە، حەسەن لەباشووری کوردستان ئەو نازناوەی پێدراوە، دەڵێن لە رادیۆی بەغدا ئەو نازناوەی دراوەتێ.

سەربەست عەبدوڵڵا:

من دەستخۆشیتان لێدەکەم، من یەک خاڵ دەڵێم باسی ئافرەتتان کرد، مامۆستا زۆر بەجوانی باسی ئافرەت دەکات، رەنگە سلبیاتی هەبێتو بەنەوعێکی تر وەرگیرابێت، بەڵام زۆر جوان وەسفی ئافرەت دەکات. سوپاستان دەکەم.

ساڵح بێچار:

من دواجار سوپاستان دەکەم بەناوی کوردستانی نوێشەوە سوپاس، هەر زانیاریەکتان دەست کەوت لەسەر حەسەن زیرەک، بیگەیێنە دەستی من زۆر سوپاستان دەکەم.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ١٧ی دێسەمبەری ٢٠١٧

زیرەک ئاسنامەی گۆرانیی میللەتێک!

سالح بێچار

نزیکەی سەدەیەک لەمەوبەر و ڕۆژی سێشەممە (٢٩-١١-١٩٢١)، هونەرمەندی گەورەی کورد مامۆستا (حەسەن زیرەک) لە شاری (بۆکان) ی ڕۆژهەلاتی کوردستان لەدایکبوو. هەر لە هەمان ڕۆژدا ئەستێرەگەشەیەکی پڕ تیشک و جیلوە لە ئاسمانی هونەری گۆرانیی و موزیکی کوردییش دا هەڵهات. ڕێبەر و ڕێکخەرێکی شارەزا بۆ سەر ڕێچکەخستنی ئاواز و گۆرانی ڕەسەنی کوردەواریی پەیدا بوو. چریکەیەک خەڵکی کوردستانی ئاگادار و بێدارکردەوە لە بوونی گەنجینەیەک لە بەستە و مقامی تایبەت بە هونەر و کەلتووری کوردی.

ئاشکرایە بە درێژایی (٤٥) ساڵی ڕابردووی پاش کۆچی دوایی زیرەکی نەمر، ساڵانە تەنها لە ڕۆژی مردنەکەیدا واتا (٢٦-٦) یادی ئەو گەورە هونەرمەندە کراوەتەوە و بەرنامە و دیدار و کۆنسێرت بەوبۆنەیەوە سازکراوە. بەڵام ئەمساڵ و بۆ یەکەم جار ئێمە ویستمان لەو نەریتە لابدەین و وەک هێمایەک بۆ ژیاندۆستی هونەری زیرەک، لە ساڵڕۆژی لەدایکبوونیدا واتا (٢٩-١١) ئەم پاشکۆیە بۆ بیرەوەریی ئەو گەورە هونەرمەندە ئامادەبکەین و هاوکات مەراسیمێکی تایبەتیش بە هەمان بۆنەوە لە ساڵۆنی کوردستانی نوێ ڕێکبخەین.

جێگەی داخ و کەسەرە (زیرەک) لە ڕۆژگارێکدا ژیا کە ڕۆژگاری ئەو نەبوو، هەر زوو ڕووبەڕووی کۆمەڵگەیەکی

داخراوی داگیرکراوی زۆرینە نەخوێندەوار، سەردەمێکی تاریک لە سایەی هەژموونی بیروباوەڕی ئایینی و خێڵەکی، مەرگدۆست و جوانیی کوژ، موزیک و گۆرانی بە حەرام زان بوەتەوە کە نەک هەر هاندەر و پشتیوانی نەبوون و کۆمەکیان بە توانا و بەهرەی ئەو داهێنەرە نەکردووە، بەڵکو بەپێچەوانەوە، تەنانەت زیرەکیان وەک یاخی و لادەر لە داب و نەریتی سونەتگەرای ئەو ڕۆژگارە چاو لێکردووە.

بەڵام زیرەک عیشقی موزیک و گۆرانی، خاک و زێد، ژن و ژیان لە خوێنیدا گەڕاوە و لەکوێ نەغمەیەکی موزیکی ژنەوتبێ، لە کام لا ئاسوودەییەکی دەروونیی هەستپێکردبێ، لە هەر جێ کچۆڵەیەکی کێل گەردنی بەر چاو کەوتبێ، لە هەرکوێ شۆڕە ژنێکی بەردڵ کەوتبێ بە دەنگێکی پڕ لە گوزارشتی ئیرۆتیکی لە ڕۆحەوە چریکاندوویەتی و خەمی دڵی خۆی و تەمی ڕۆحی ئەوانی دی ڕەواندووەتەوە.

لە ڕۆژگارێکدا کە (ڕادیۆ) تاکە هۆکاری پەیوەندی و تەنها کەناڵی بەیەکگەیشتنی هونەرمەندان و هەوادارانیان بووە؛ زیرەک وێڕای دەربەدەریی و دەردەسەریی، سەرباری بەهانە و بیانووی داگیرکەرانی هەردوو دو؛ زیرەکانە توانیویەتی ئەو کەناڵە لە هەردوو وڵاتی عێراق و ئێران بکاتە پردی پەیوەندی نێوان خۆی و عاشقانی دەنگی و سەدان بەستە و مقامی لە ڕادیۆکانی «بەغدا، تاران، کرماشان، قەسری شیرین، سنە، مەهاباد و ورمێ خوێندووە کە بەشێکیان بۆ هەتاهەتایە بوونەتە سامانێکی لەبن نەهاتووی گۆرانی و مۆزیکی ڕەسەنی کوردیی.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ١٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٧

حەسەن زیرەک عودژەن بوو.. ئەیزانی عود بژەنێت لەبەر ئەوە عودەکەشی لەگەڵ خۆیا گیرا بوو !

محەمەد حەمەباقی

حەسەن زیرەک بەو هەڵکەوتەی کە خەڵکی بۆکانە، بۆکان ناوچەرگەی جوگرافیای فەیزوڵلا بەگییەکانە. ئاغاکانی فەیزوڵلا بەگی وا ڕاهاتوون، یا بەو بۆنەیەوە کە خۆیان شەوق و زەوق و تاسەی هونەر و خۆشەویستییان بۆ هونەر هەیە، هەمیشە دیوەخانەکانیان تەرخان کردووە بۆ هونەرمەندانی ناوچەکانی دوور و نزیک، کە ئەڵێم دوور و نزیک واتا لە هەر شوێنێک هونەرمەندێک دەنگخۆشێک.. بیستوویانە ناوبانگی هەیە ناردوویانە بەشوێنیا، لە دیوەخانەکانیانا گۆرانی وتووە. گۆرانییەکان بۆنەیان بۆ داناوە، با بڵێین هەموو ڕۆژێکی .. شەوێکی چوارشەممە لەسەر پێنجشەممە، یا پێنجشەممە لەسەر هەینی، ئەو هونەرمەندانە بۆئەوەی دەنگی خۆیان تاقیبکەنەوە هاتوون کەشوهەوای ڕۆحی خۆیان بەجۆرێک ئامادەکردووە کە لەبارترین، شیاوترین، باشترین گۆرانی بڵێن، بۆئەوەی لەو بۆنەیەیا پێشبڕکێی دەنگی خۆیان دەربخەن، بزانن لە چ ئاستێکایە. لەبەرئەوە باشترین گۆرانیبێژەکانی ئەو ڕۆژگارە لە جوگرافیا زۆر دوور و نزیکەکانی کوردستانەوە لە دیوەخانەکانی ئەوانا دەنگی خۆی تاقی کردۆتەوە.

حەسەن زیرەک لەو دیوەخانانە پەروەردە بووە، حەسەن زیرەک لەو دیوەخانانە زۆرترین گۆرانی کوردی لە ڕۆحیا تۆمارکردووە، ئەگەرچی ئەوکاتە حەسەن زیرەک وەک گۆرانیبێژێکی درەوشاوە لەوێ دەرنەکەوتووە. لەبەر ئەوە ئەو تۆمارکردنە بۆ حەسەن زیرەک بوو بە گەنجینەیەکی گەورە لە ڕۆحی خۆیا، کە هات ئەو گۆرانییانە دوبارە

بڵێتەوە، بەجۆرێک وتنییەوە کە مۆرک و جێپەنجە و شوێن زاخاو و ئارایشتی خۆی پێوە دیار بێت. بە نموونە ئەڵێم، مەلا کەریمی گۆرانیبێژی ڕەحمەتی پێش حەسەن زیرەک «دەچمە سەر ناڵەشکێنە»ی وتووە، ڕەنگە ئەم گۆرانییانە، ئەم هەواڵانە هەموو کەس نەیزانێ، «ئەو کچە لەو ماڵە خۆیدا نیشانم»ی وتووە، بەڵام کە حەسەن زیرەک هات وتنییەوە، ئەوەندە حەسەن زیرەکیی خۆی پیارژان کە دەنگە پێشووەکەی خۆی لەلای گوێگر گوم بوو، حەسەن زیرەک زۆرتر ناسرا. کەواتە حەسەن زیرەک لە یەک کاتا، هەموو ئەم گۆرانیبێژانەی پێش خۆی بوو کە وتمان گەنجینەی فۆلکلۆری کوردی لەو دیوەخانانە تاقی کراونەتەوە، حەسەن زیرەک هەموو ئەوانە بوو، هیچیشیان نەبوو، واتا خۆی بوو. جگە لەوەی حەسەن زیرەک بەم ڕۆحەوە کە بەدوای گۆرانی باش و ڕەسەنا بگەڕێت لە ڕۆحیا جۆرە هەڵوەدایی و جۆرە بێ ئارامییەک دروست ببوو کە حەزییەکرد ئەو جوگرافیایانەی تیایانا ئەژین بەردەوام بیانگۆڕێ، ئەم گۆڕینە بۆ حەسەن زیرەک دیسان جوگرافیای دەنگ و جوگرافیای هونەری حەسەن زیرەکی گەورەتر کرد. بە نموونە ئەڵێم عەتاوڵڵای سەید مەنسوور، کە جوگرافیای دەنگی -بابڵێین- هەر ناوچەی تیلەکۆیە، عەلی مەردان کە ناوچەی جوگرافیای دەنگی گەرمیانە، تایەر تۆفیق کە هی کۆیە و ئەو دەوروبەرە و نزیک ئاقاری هەولێرە، ڕەسوڵ گەردی کە هەر ئاقاری دەشتی هەولێرە، مامڵێ با بڵێین جوگرافیای موکریانە، حەسەن زیرەک بەمانەوە دانەمرکا، لەبەرئەوە هەستئەکەیت لە دەنگی حەسەن زیرەکا ئاهەنگێکی هەورامانی هەیە، ئاهەنگێکی لوڕیی هەیە، بۆ؟ چونکە بۆخۆی سەردانی ئەو شوێنانەی کردووە، یا کە گوێی لەوانە گرتوەتەوە تاقی کردوونەتەوە، دیسان وتوونییەتەوە، بابڵێین «لایە لایەت بۆ دەکەم» ئەوە گۆرانییەکی لوڕییە بەڵام بەجۆرێک وتوویەتییەوە کە تۆ گۆرانیبێژەکەی پێش وتنەکەی حەسەن زیرەک کەم لە یاد ئەکەی. یان بابڵێین گۆرانییەکی هەورامی «با، من بچمە قاسم خان» دوایی حەسەن زیرەک کردی بە «ڕەزییە، ڕەزییە»، تۆ لەو کاتەیا کە حەسەن زیرەک «ڕەزییە» ئەڵێت هەستناکەیت بەر لە ئەو هەورامانییەک ئەو گۆرانییەی وتووە، دیسان حەسەن زیرەک ئەم گەڕانانەی بۆ خۆی کارێکی کرد کە بەردەوام گەنجینەی دەنگی حەسەن زیرەک، گەنجینەی کەڵەکەبووی گۆرانی کوردی لە ڕۆحیا گەورە بکات. حەسەن زیرەک سەری ئەکرد بە هەموو ئەو شوێنانەی کە خەڵکی ئاسایی، خەڵکی میللی لێ کۆئەبێتەوە و گۆرانی ئەڵێن، چایخانەکان، توونی حەمام، ئوتێلەکان، گەراج، لە هەموو ئەوانەدا بۆتە شاگرد، بۆتە کرێکار، لەبەرئەوە... مەسەلەن لە هەموو بۆنەکانی ئایینی کوردستانا حەزی ئەکرد بەشداربێت، گۆرانی مەسەلەن «هاتەوە، با بێتەوە، خانزادە خانم» ئەوە «مەولا یەسەلیی» یە حەسەن زیرەک، هەوێنی لەوانە وەرئەگرت. ئەمانە زۆر گرنگن بۆئەوەی گۆرانیبێژ جوگرافیای دەنگی خۆی بەرینتر بکات. لەبەرئەوە تۆ هەستئەکەی حەسەن زیرەک ئەگەر پرسیار لە یەکتری بکەین بۆ جوگرافیای دەنگی حەسەن زیرەک لە هەموو

شوێنێک ئەبیستریٚ؟ چونکە مۆرک و هەوێنی ئەو جێگایانە ئەوەنە قوولٚ ئەخاتە ڕۆحی خۆیەوە وەختێک ڕەنگ ئەداتەوە ناوچە دوورەکانی ئەو شوێنانە زۆر بەگەرمەوە پێشوازیی لێ ئەکەن. ئەمانە بنەماکانی ڕەسەنایەتی دەنگی حەسەن زیرەکن، کە داخەکەم لەو چەند ساڵەیا لەباتی باسکردنی ئەم بابەتانە و لێکۆڵینەوە لەم بوارەنە هاتوون بە باسی تری لاوەکی و شەخسیی باسی حەسەن زیرەک کراوە.

حەسەن زیرەک لە ژیانی خۆیا ئەوەندەی کە بابڵێین، هەر ئەم هەڵوەداییە، هەر ئەم بێ ئارامییە، هەڵپیپێچابێ و هەڵیگرتبێ لەو شوێنانەی وەک جوگرافیا تیا ژیاوە، دوو جار بەدرێژیی هاتۆتە کوردستانی خواروو، جاری یەکەم سەرەتای پەنجاکان بوو، ئەو کاتە شاگرد بووە لای شۆفێرێک لە «بۆکان».. بەڵام لە بۆکان ماشێنەکەیان لە کەسێکی داوە و کوشتوویەتی و حەسەن زیرەک لە هینی ئەوە هەڵهاتووە، هەڵبەت ئەمە بیانوو بووە بۆ ڕۆحی حەسەن زیرەک، ئەگینا خۆی حەزی لە سەرهەڵگرتن کردووە، جاری دوومیش کۆتایی ساڵی ١٩٦٦ کۆمەڵێک گۆرانی و بیرەوەریی خۆی بەشیعر، بەکێشی پەنجە نووسینەوە و چاپی کردن، دکتۆر محەمەد سدیق موفتی زادە، نووسەری گەورەی کوردی هەورامانی کوردستانی خۆرهەڵات، پێشەکییەکی زۆر زیرەکانە و زرنگانەی بۆ نووسی، ئەوکاتە چاپەمەنی کوردی بۆ کوردستانی خۆرهەڵات زۆر سەخت بووم بەتایبەتی کە ئەوە مۆڵەتی لە «ساواک»ەوە بۆ وەرنەگرتبوو. لە دەوڵەتەوە. لەبەرئەوە کتێبەکەی زوو یاساغ کرا و بەشوێن حەسەن زیرەکیشا گەڕان، حەسەن زیرەک لەتاو ئەوە هەڵهات، کە هەڵهات لەرێگای «ماوەت» و ئەوانەوە هاتە کوردستان و سەردانێکی بابڵێین سەرکردایەتی ئەوسای شۆڕشی کوردستانی کرد و لەوێوە... ١٨ گۆرانی تازەی پێبوو کە بیبات لە بەغدا تۆماری بکات. هەڵکەوت وا بوو لەو ماوە مێژووەی ئەو هات، گفتوگۆیەکی تازە لە نێوان سەرکردایەتی شۆڕش و دەوڵەتی عێراقا کە عەبدولڕەحمان بەزاز ئەوکاتە سەرۆک وەزیران بوو، دەستیپێکرد، بەوبۆنەیەوە حەسەن زیرەک هەندیٚ نامەی لە سەرکردایەتی شۆڕشەوە وەرگرت کە بیبات بۆ کاربەدەستان ڕێگای بدەن دەنگی خۆی تۆمار بکات، بەڵام دیسان بیانووی ئەوەیان پێئەگرت کە ئەو خەڵکی ئەم وڵاتە نییە و سەریەشەی زۆریشیان بۆ دروست ئەکرد، لەو ماوەیەدا دیسان بیانووی ناخۆشتریشیان پێگرت کە ئەوە چیرۆکێکی دوورودرێژترە، گرتیان و بەتاوانی ئەوەی کە ساواکە، کە لە کاتێکا وەک وتمان ئەو لەدەست ساواک ڕایکردبوو. کە ئەوە زۆر ناخۆشە، من بابڵێین بۆ.. بەم بۆنەیەوە، بۆ بینەران قسە ئەکەم، کە هەموو ئەو بەڵگانەی کە لەودوایەیا لەسەر حەسەن زیرەک کە «ساواک» دەریکردوون، ساواک قەستی سەری حەسەن زیرەکیان بووە، زۆریشیان ڕق لێی بووە. ئەو بەڵگانەی کە ساواک لە چەند کتێبێکا بەتایبەتی «چپ در ایران» کتێبێکە چەند زنجیرەیەکی هەیە.. ئەو حەسەن زیرەک چەند

بەڵگەیەک هەیە کە ساواک بەدوایا ئەگەڕێ، بەڵام ناخۆشییەکەی ئەوە بوو کە هەمان.. یانی گرتنەکەی لە کوردستانی خواروو هەر بەو تاوانەوە گیرا، بێگومان وتمان تاوان و بیانوو بوو. ئەو گرتنەی کە گیرا قۆناغی یەکەمی لە سلێمانی.. من لەوکاتەدا تەمووزی ١٩٦٧ منیش گیرام، ماوەیەکی زۆر لە زیندانی سلێمانی پێکەوە بووین. دوایی تر لە زیندانی کەرکوک، دوایی تر لە زیندانی باقوبە.

بیرەوەریی زۆر سەیرمان لەگەڵ حەسەن زیرەک لەو قۆناغەدا هەبوو کە داخەکەم، ئەقڵی ئێستام ئەوسا نەمبوو، بەم ڕۆحە بتوانم بیدوێنم، هین بکەم.. بەڵام دیسان ئەوانە ئەزانم کە حەسەن زیرەک لەگەڵ گرتنەکەیا، کە هەموو کەس نایزانێ بۆچی حەسەن زیرەک بەردەوام ئاهەنگی تازەی و گۆرانی تازە و ئاوازی تازەی هەبوو. حەسەن زیرەک عود ژەن بوو، ئەیزانی عود بژەنێت، لەبەر ئەوە عودەکەشی لەگەڵ خۆیا گیرا بوو، وەک کەرەستەکانی ئەو مرۆڤە کە ئەگیرێ و لەگەڵیا پێی بوو. ئەوە بەڵگەیەکی زیندوو بوو کە حەسەن زیرەک بەردەوام کاتێک کە ئەیویست گۆرانییەک بڵێ حەزیئەکرد لەباری هونەرییەوە زۆر ساز و لەباربێت، ئەمە هۆیەکی تری سەرکەوتنی دەنگی حەسەن زیرەکە.

ئەگەڕێمەوە بۆ ئەو قۆناغەی کە حەسەن زیرەک سەرەتای لاوێتی خۆی لە دیوەخانی بەگزادە و ئاغاکانی فەیزوڵڵابەگی دا دەنگی پەروەردە کرا بوو، حەسەن زیرەک ئەوەندە گەنجینەی زۆری لەو قۆناغە لەگەڵ خۆیا هەڵگرتبوو کە گۆرانی دوای گۆرانی لێی ئەڕژا. بەڵام ئەو حەزیئەکرد بەشێوەیەکی هونەریی نۆرەیان بێت و کاریان لەسەر بکاتب و ئینجا هەڵیان ڕێژێ. خۆی ئەیوت، ئەیوت ئەگەر توانا و دەسەڵاتی مادییم ببوایە ئەوکاتانەی کە کەشوهەوای ڕۆحم ساز و گەشاوە و پرشنگدار ئەبنەوە، خۆم دەعوەت بۆ خەڵک ئەکەم و سفرە ئەڕازێنمەوە خۆم گۆرانی ئەڵێم، ئەو گۆرانییانەی کە ئارایشتم کردوونەتەوە و کارم لەسەر کردوونەتەوە. بەپێچەوانەشەوە ئەگەر ئارەزووی گۆرانی نەبووایە چەند زۆریان لێبکردایە نەیئەوت، من چەند دیمەنێکی زۆر دڵگیر و ناخۆشم لەبەرچاوە کە هەندێ کەس زۆر دڵڕەقانە لەسەر ئەوەی گۆرانی بۆ نەئەوتن چەند جارێک لێیاننداا.. لێدانی وا کە بە بەتانی ئەیانبرد بۆ خەستەخانە. ئەمە زۆر ناخۆش بوو. ئەوە نیشانەی ئەوە بوو حەسەن زیرەک کە گۆرانی بۆ خۆی ئەوت، ئەو کاتانەی کە ئارەزووی لێبووایە خۆی ئەیوت دەعوەت بۆ خەڵک ئەکەم و خۆم ئەو گۆرانیانە ئەڵێم کە ئەزانم لە دەگما چەند توانیومە کاری هونەرییان لەسەر بکەم. لەبەرئەوە گەنجینەکە بە - بابڵێین - ئەزموونی هەموو ئەو کەسانەی کاریان لەسەرکردووە، من چەند جارێک لەگەڵ موجتەبای میرزادەش لەمبارەیەوە دواوم،

بەڕەحمەت بێت ئەیفەرموو: «وەختێک پڕۆڤەمان لەسەر گۆرانییەکی حەسەن زیرەک ئەکرد کە ئەهات بۆ کرماشان بیلێت، لەپڕێکا ئەیوت موجتەبا ڕاوەستە، ئەموت بۆ؟ ئەیوت گۆرانییەکی تر ئەوەتا هاتۆتە بەربینم، خەریکە لەبیرم ئەچێتەوە، ئا.. با پڕۆڤە لەگەڵ ئەمەیا بکەین! ئەموت ئاخەر ئەوە پڕۆڤەی ئەوی ترمان کردووە، نۆتمان کردووە، تەمرینمان کردووە.. ئەیوت نا، ئاخەر ئەوەی تەمرینمان کردووە و هینمان کردووە، ئەوە لەیاد ناچێت، بەڵام ئەوەی ناو گەرووی من خەریکە لەیاد ئەچێ، لەبەرئەوە فریام کەوە ئا، با ئا ئەمەش لەیاد نەچێت». واتا ئەو گەنجینە گۆرانییەی لە ڕۆحی ئەوا، لە گەرووی ئەوا، لە هەناوی ئەوا کەڵەکە کرا بوون، بەردەوام بەبێ.. یانی لە نەستی حەسەن زیرەکا زۆر جار ئەڕژا و هەڵئەقولا.

سەرچاوە: دیدارێکی کەناڵی کوردسات لەگەڵ مامۆستا (محەمەد حەمەباقی)، تایبەت بە هونەرمەند حەسەن زیرەک بەرنامەی (گەروویەکی ناوازە) دا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ١٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٧

زیرەک لە زمانی ژنانی کوردەوە

ئا: ساڵح بێچار

زیرەک بەو حوکمەی لە ڕێگەی هونەرە بەرزەکەیەوە و لەو ڕۆژگارە تاریکستانەی واقعی کۆمەڵایەتی کوردستاندا بە پێچەوانەی شەپۆلەوە مەلەی کردووە، هەر زوو نەیاران و ناحەزانی کەوتوونەتە بەهانە و بیانوو لێی، دەیان و سەدان تۆمەت و بوختانی ناڕاست و نادروستیان بۆ هەڵبەستووە، کە زۆربەی ئەو تۆمەتانەش پەیوەندییان بە باری کەسێتی تایبەتی ئەو پیاوەوە هەبووە لە چۆنێتی مامەڵەکردن و پەیوەندیی ئەو بە ژنەوە.

دیارە دواجار ئەو تۆمەت و تێڕوانینە نێگەتیڤانە بێ کاریگەریی نەبووە لەسەر تێڕوانینی کۆمەڵگە بەگشتی و ژنان بەتایبەتی بەرامبەر بە زیرەک. هەڵبەت لە ڕابردوودا هەر یەکێک لە ئێمە لێرە و لەوێ بەرگوێمان کەوتووە کە زۆربەی ژنانی یەک دوو نەوەی پێشووتر گۆرانییەکانی زیرەکیان نەچۆتە بەردڵ، بە هۆکاری ئەوەی کە گوایە لە گۆرانییەکانیدا بەئاشکرا باسی ماچ و لە ئامێزگرتن و تێکئالان و... هتد کردووە و تەنانەت ئاماژەی بە هەندێک شوێنی جەستەی ژن کردووە، کە لەو ڕۆژگارەدا نەک هەر خەتی سوور، بگرە کوفر و لە دین دەرچوونیش بووە.

بەڵام بەمەبەستی زانینی دیدگە و باری سەرنجی ژنانی کورد دەربارەی زیرەکی نەمر لە ئێستادا، وەک ڕاپرسییەکی تایبەت، ڕای (٢٦) خانمی هاوڕێم لە ئاستە جیاوازەکاندا سەبارەت بە زیرەک و هونەری زیرەک وەرگرت، کە

مامۆستای زانکۆ، فەرمانبەر، ڕۆژنامەنووس، نووسەر، شاعیر و گۆرانیبێژیان تێدایە. جێی دڵخۆشییە بەگشتی بۆچوون و دەربڕینەکانیان جێگەی لەسەرووەستان و گرنگی پێدانە، کە نەک هەر (زیرەک) ڕەت ناکەنەوە بەڵکو وەکو مەداحێکی گەورەی ژن و سروشت و ژیان وێنای دەکەن. کە بەبۆچوونی من ئەم وەرچەرخانە لە تێڕوانینی ژنانی کورددا سەرەتای ناسینێکی ڕاستەقینەی زیرەک و هونەری بەرزی زیرەکە لە داهاتوودا.

* زینەب حوسێنی - بانەیی: حەسەن زیرەک هونەرمەندێکی نەتەوەیی بوو کە توانی هونەری گۆرانی لە پارچەکەکانی کوردستانی گەورە نوێ بکاتەوە وگرێبدات.

دیارە سەردەمی هونەری ئەو هونەرمەندە سەخت و دژوار بوو، ڕێزی هونەر و هونەرمەند وەک پێویست نەبوو، بەڵام حەسەن زیرەک بەرگەی ئەو دژوارییەی گرت و لە ماوەی تەمەنی هونەریدا خزمەتێکی باشی بە هونەری کوردی کرد و بووە قوتابخانەیەیێکی مەزنی هونەریی.

* شەهێن ئەبوبەکر - زانکۆی سلێمانی: حەسەن زیرەک یەکێکە لە هونەرمەندە هەرە سەرکەوتووەکان، هەمیشە و هەمیشە نوێ دەبێتەوە لە نوێبوونەوەی داهاتوومان، هەرگیز گۆرانییەکانی لەبیر ناکرێن، هەتا کۆن بێت بەنرختردەبن.

* شنە سدیق - ڕادیۆی دوا ڕۆژ: ڕاستی من زۆر هەواداری نیم، بەڵام هەر لە منداڵیمەوە گوێم پڕە لە دەنگ و ئاوازەکانی. چونکە باوکم زۆر گوێی لێدەگرت، بۆیە دەتوانم بڵێم حەسەن زیرەک ئەو دەنگەی لە نەهامەتییەکانی ژیان هەڵقوڵا و بووە بزوێنەری هەژارانی کورد.

* ترێ هەمەوەندی - ئەڵمانیا: ئەو زاتە یەکێک بووە لەو گۆرانیبێژانەی کە زۆرترین وشەکانی بە باڵای ئافرەتدا هەڵداوە، کەم تا زۆر جوانی و خۆشەویستی ئاڕاستەی ژنان کردووە.

* نەسیم قادر پوور - دەنگی گەلی کوردستان: دەنگی حەسەن زیرەک وەک پەڵەی باران وایە زیندووبوونەوەی پێوەیە.

* **ئەڤیان بۆکانی - سلێمانی**: زیرەک؛ مرۆڤێک بوو کە دروست نابێتەوە، هەم وەک عیشق هەم وەک مرۆڤێکی دەربەدەر.

* **گۆنا جەبار - دەرچووی زانکۆ**: حەسەن زیرەک هونەرمەندێکی ڕەسەنی کوردە و تێکست و هۆنراوەکانی بە جۆرێکن کە نەوەی کۆن و نوێ گوێی لێدەگرن. هەمەڕەنگیی گۆرانییەکانی بو دڵداری و جوانی سروشت و نیشتمان و هتد... پاڵنەرێکی دیکەیە کە تا ئێستاش ناو و گۆرانییەکانی بە زیندوویی ماونەتەوە.

* **تارا حسێن - فەرمانبەر**: مامۆستا زیرەک هونەرمەندێکی بوێر بووە، توانیویەتی بەهۆی دەنگە خۆشەکەیەوە پێگەیەکی دیاری هەبێت لە ناو کۆمەڵگەدا و خۆی بە خەڵکی سەردەمی خۆی و تازەش بناسێنێت. کەسێکی لێهاتوو بووە توانیویەتی ئەو هەموو بەندە جوانە لەبەر بکات.

* **سازیان تالیب - مامۆستا**: حەسەن زیرەک یەکێکە لەو دەنگە ڕەسەنە کوردییانەی کە وەک گەنجینەیەکی بەنرخی کورد سەیردەکرێت، ئەو گۆرانیبێژەی کە توانی بە دەنگ و ئاوازی، بە هۆنراوە و شیعرەکانی سنوورەکان ببڕێت. ئەگەر چی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، بەڵام لە کوردستانی باشوور دەگیرسێتەوە.

حەسەن زیرەک جگە لەوەی بە کارە هونەرییەکانی هەمووانی سەرسام کرد لە ڕابردوو و لە ئێستادا، هەروەها توانی بەهۆی بوونی ئەو بیروباوەڕەی لەبارەی ئازادی بۆ کچەکانی هەیبوو دوبارە ببێتەوە ڕەمزێک بۆ نەمریی و ئازدی و ڕەسەنایەتی. هەروەها ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەم دەنگە هەتا ئێستا زیندووە، نەمرە ناتوانرێت لە نێو شەقام و لە نێو بۆنە و یادەکان ئەو دەنگە تێپەڕێنین...

* **شیلان محەمەد شاعیر - سلێمانی**: وەکو دەنگ و وەک هونەری گۆرانی گووتن، حەسەن زیرەک گەوهەری بەنرخە. کە گوێ لە حەسەن زیرەک دەگریت، کیژێکی نەشمیلانەی دڵ پڕ عیشقی لادێت دێتە بەرچاو کە هەموو ئێکسسوارات و بۆن و مکیاژێکی تەنها کلە بۆ چاوەکانی و مێخەکبەندێکە لەسەر سینە پۆشەکەی، بەنیازی دیتنی یار گۆزەی هەڵگرتووە و لە دوور ئاودێنێت. چریکەی دەنگی حەسەن زیرەک ئازارەکانی ژئانت بیر دەباتەوە و لەژیانی قەرەباڵغ و پڕ ژاوەژاو دوورت دەخاتەوە بۆ ژینی پاک و سادەی لادێ. دەیان گۆرانی ئێستا دەکەمە قوربانی

کۆپلەیەکی گۆرانی زیرەک!

* **سۆلین عەبدوڵڵا شاعیر - سلێمانی**: من وەک خۆم زۆرخولیـای دەنـگ و ئـاوازەکەیم کە دەنگێکە ئەبەد دەنگی وا نابێتەوە و دەنگێکە هەرگیز نامرێت.. کەگوێم لە گۆرانییەکانی دەبێت دەچمە دونیایەکی دیکەوە.

* **کیژان ئیبراهیم - هونەرمەند**: حەسەن زیـرەک دەنگێـک کە قـاڵبێکی تـایبەتی لە گـۆرانی کوردیـدا بە ڕەنگی دەنگی دروستکرد و تائێستاش چەنـدین گـۆرانیبێژ لاسایی دەکەنەوە. دەنگـی زیـرەک دەمبـات بەرەو بەهـار، جێـی شانازی گەلی کوردە.

* **سارای پاییز - شاعیر**: حەسەن زیرەک، سەرچاوەی هونەری کوردییە، وەک کـانییەک وایە کە تـا ئێستاش نەوە دوای نەوە، کە دەیانەوێت هەنگـاو بنێن بـۆ نـاو هونەری گـۆرانی کـوردی، هەنگـاوی یەکەم بەرەو ئەو سەرچاوەیە دەنێن. وەک بەرچاویشە کە گۆرانییەکانی دەیان و بگرە سەدان جار وتـراونەتەوە. کاتێـک عەدنـان کریم بەوپەڕی جوانییەوە .دەڵێت: «ئەو بەتەنها بۆگوڵی سەر مێزی بـادەی تـۆی ئەوێ، هەر کە جـارێ بـۆنی کـردی جـا گـوڵێکی تازەی دەوێ « دوبارە ڕۆحێکی نوێ دەکاتەوە بەبەری هونەرە جوان و بەبەهـاکەی زیرەکـدا... زیـرەک ڕۆژ بەڕۆژ زیندوو دەبێتەوە، کەوایە، هونەر نەمری بەخشیوە بە حەسەن زیرەک.

* **شـوکریە حەمە**: ئەو کەڵە هونەرمەنـدە بەڕاسـتی مامۆسـتا و قوتابخـانەیەکە بـۆ هـونەری گـۆرانی و مۆسیقای کوردی.

* **نەڤین کاکـل - شـێوەکار**: لە حەسـەن زیـرکەوە گـورانی ڕۆمانسـی کـوردی دەسـتپێیکرد، وەکـو لە میسـر گـۆرانی ڕۆمانسی دروستبوو کە گۆرانیبێژان ئوم کەلسوم و فەرید ئەترەش و عەبدولحەلیم حافز و ئەوانی تر.

* **تـریفە عەزیـز - چـالاکوانی مەدەنـی - ئەڵمانیـا**: لە ڕاسـتیدا ئەوەی جێـی سـەرنجی مـنە لەو هونەرمەنـدەدا خۆشەویستی و هەستی ڕاستگۆیانەی پیاوێکی کورد لەو زەمەنەدا کە دڵخۆشە بەبوونی کچەکانی (سـاکار و ئـارەزوو) کە هاتوونەتە دونیاوە و نەک هەر خۆشەویستیەکی شاراوەی نێوان چوار دیواری مـاڵەکەی بۆیـان، بگـرە لە گـۆرانی

تایبەت بۆ (مەهتاب) و ناو هێنانیان بەڕوونی دەتوانم بڵێم کارێکی ناوازەیە بەو کلتورو کۆمەڵگەیە و پەچە شکێنییەکە حەسەن زیرەک پێیهەستاوە چونکە ئەم ساتەشی لەگەڵدا بێ هەموو خوازیاری کوڕن نەک کچ.

لایەنێکی تری ڕوانینی من بۆ زیرەک ئەوەیە کە زورینەی تێکستی گۆرانیەکان وەک دەزانین پیاهەڵدانە بەسەرتاپای جەستەی (مێ) دا و ژن ئەو پەیکەرەیە کە ئەو بەدڵی خۆی بو گۆرانیەکانی دایدەتاشێ.

* **جوان ئیسماعیل - مامۆستا**: کەمن ئەو هونەرمەندانەی کە هەمیشە وەک ڕابردوویەکی جوان دە نگە زوڵاڵەکەیان لە هزر و میشکماندا دەمێننەوە. هەرچییەک بۆ حەسەن زیرەک بکرێت هێشتا کەمە ئەستەمە هونەرمەندێکی وا لە مێژووی کورددا دوبارە ببێتەوە.

* **ئاوایی غازی - مامۆستای زانکۆ**: ئەو کەڵە هونەرمەندە دەنگی ناو ناخی کورد بووە بۆ سەردەمی خۆی.

* **شادان فوئاد - هۆڵەندا**: هونەرمەند حەسەن زیرەک یەکێکە لە هونەرمەندە ناودارەکانی کورد خاوەنی ستایلی تایبەت بە خۆیەتی، ئەو ستایلەش بۆتە قوتابخانە و شوێنکەوتووانی وانەی لێ وەردەگرن.

هەرچەندە وەکو چێژ من کەمتر گوێ لەو هونەرمەندە دەگرم.

* **چیا یاسین - ماستەر لە ڕاگەیاندن**: حسن زیرەک هونەرمەندێکی ناسراوی کوردە کە پێموابێت زۆرترین گۆرانی هەیە و گۆرانیەکانیشی زۆربەیان بەسەر جەستەی ژندایە و گوزارشت لە هەستی زۆرینەی پیاوی ئەم کۆمەڵگەیە دەکات کە ژن وەک لەزەتێک دەبینێت. من خۆم بەمنداڵی و هەرزەکاری زۆر شەرمم لە گۆرانیەکانی دەکرد.

* **دڵکەش سالح - هوڵەندا**: من هەر ئەوەندە دەڵێم لە هونەر و گۆرانیی کوردیدا جارێکی تر ئەو دەنگە دوبارە نابێتەوە. بەداخەوە تا لە ژیاندا بوو بە پێی پێویست ئەوەی دەبوو بۆی بکرایە بۆی نەکرا، بەمردنیشی خەسارەتێکی گەورە لە هونەری کوردی کەوت.. ڕۆحی شاد بێ.

* **ژینە مەحمود - سلێمانی**: هەرچەندە من زۆر گوێگری حەسەن زیرەک نیم، بەس ئەوەندەی گوێم لێی بووە لە گۆرانییەکانی دا جوانیی ژنی دەرخستووە و ئافرەتی خۆشویستووە.

* **د. تریفە عومەر - مامۆستای زانکۆ**: حەسەن زیرەک؛ دەنگێکە بۆ هەمیشە نەک دەمینیتەوە، بەڵکو دەپشکنرێت.. دەنگێک کلیلئاسای مەلەکوتە بەو مانایەی بەردەوام دەروازە نەبیستراوەکان دەکاتەوە و تروسکاییەکی نوێ بە هونەر دەناسێنێت.

* **ئاڤان جەمال - هونەرمەند**: ڕاستیەکەی من زۆر چێژ لە دەنگی مامۆستا حەسەن زیرەک وەرناگرم، بەڵام نەورۆز بەبێ گۆرانییەکەی حەسەن زیرەک چێژی نییە.

* **تانیا ئاوارە - ڕۆژنامەنووس**: لە ناو ئەدەب و هونەردا ئەوەی بە هەردوو دیوەکە باسی لە ژن کردبێت پیاو بووە. تائێستاش ژن نەیتوانیوە لە شیعر و گۆرانیدا باس لە پیاو بکات، بەڵکو دەقەکان پیاوێک بۆ ژنی دەنووسێت و ئەوان بەسەر خۆیاندا دەیڵێنەوە. دەستبردن بۆ ئەو هێڵە سوورانە کە لە بەرهەمی زیرەکدا هەیە لای من بۆ نەبوونی ئەو ئازادییە ئەگەڕێتەوە کە ژن لە ئەدەبدا نەیبوە، زیرەک سنووری پەچە و عەبای تێکشکاندووە. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت هێرش بێت بۆ نەوتراوەکانی ژن، بەڵکو بەپێچەوانەوە من وەک لایەنێکی هیوا خواستن بە جوانیەکانی ژن دەیبینم.

* **نیان عوسمان - شێوەکار**: لە ناو هەموو میللەتێکدا هونەرمەند زۆرە لە هەموو جۆرە هونەرێکدا، گرنگ کام هونەرمەند دەتوانێت هەست و سۆزی زۆرینەی خەڵکی بوروژێنێت و هەندێک لە جوانیە شاراوەکانی ناو ژیان بخاتە ناخی مرۆڤەکانەوە، جا لێرەدا دەمەوێت هونەرمەندی بەناوبانگی کورد (حەسەن زیرەک) بەنموونەی هونەرمەندی نەمری ناو میللەتی کورد بهێنمەوە، کە یەکێکە لەو کەسانەی کە ناخۆشی و نەهامەتیەکانی ناو ژیانی کردویەتی بەو هونەرمەندەی کە توانیویەتی ببێتە جێگەی دڵخۆشکردنی هەزارەها لە خەڵکی و سەرنجیان ڕابکێشێت لە ڕێگەی گۆرانیەکانیەوە کە ستایلێکی تەواو جیاوازی هەیە لە مێژووی هونەری مۆسیقا و گۆرانی کوردیدا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ١٧ی دێسەمبەری ٢٠١٧

وتووێژێکی بڵاونەکراوە لەگەڵ میدیا زەندی هاوسەری مامۆستا حەسەن زیرەک

ئامادەکردنی: دکتور ئەمیر عەبدوڵڵاهی

میدیا زەندی کچی عەزیز زەندی بە ڕەچەڵەک خەڵکی شاری مەراغە بوو. هۆگرایەتی باوکی میدیا بە کولتووری کورد بوو بە هۆی ئەوەی کە میدیای کچی ببێتە یەکێک لە بێژەرانی ڕادیۆی کوردی تاران. حەسەن زیرەک پاش گەڕانەوەی لە باشووری کوردستان بە هۆی نزیک بوون لە باوکی میدیا لە ڕادیۆ کوردی تاران دادەمەزرێت و لەگەڵ ئەو ژیانی هاوسەری پێک دەهێنێت. میدیا هەمیشە باسی دوو زیرەک دەکات؛ زیرەکێک وەک هاوسەری، کە لەم بوارەدا گلەیی زۆری لێ بووە، بەڵام وەک زیرەکی هونەرمەند هەمیشە بە ڕێزەوە باسی هونەرەکەی دەکات و خۆشی لەو ڕێگایەدا زۆر هەوڵی بۆ زیرەک داوە. پاش مەرگی زیرەک میدیا لە بواری داکیۆمێنت و کتێبی "چریکەی کوردستان"، فیلم و بڵاو کردنەوەی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک لە ڕادیۆ کوردی تاران هەوڵی یەکجار زۆری داوە.

ئەم وتووێژە شانزدە ساڵ لەمەوبەر لە ڕادیۆ کوردی تاران لەگەڵ میدیا زەندی کراوە و هەر بە دووی ئەوەشدا بە هۆی ساز کردنی کۆڕی ڕێز گرتن لە حەسەن زیرەک کە مانگی خەزەڵوەری ١٣٨٠ هەتاوی لە زانکۆ تاران بەڕێوە چوو، میدیا زەندی بە دڵێکی گەرم و دڵخۆشانەوە ئێمەی خوێندکاری وەرگرت و گوێ بیستی پرسیارەکانمان بوو؛ هەرچەند ئێستا میدیا زەندی نەماوە و بە داخ و غوربەتێکی زۆر لە ساڵی ١٣٨٧ هەتاوی لە تاران کۆچی دوایی کرد.

ئەوەش دەقی وتووێژەکە:

پرسیار: ژیانی مامۆستا حەسەن زیرەک لە چ باروودۆخێک دابووە؟

وەڵام: **بە داخەوە حەسەن لە ژیانی ئاسایی و هونەرمەندییەتی خۆی تووشی زۆر کەند و کۆسپ و ناڕاحەتیی هاتووە. کاتێک هاتە ڕادیۆ کوردی تاران و توانی چەند بەرهەمێک تۆمار بکات ژیانی کەمێک باشتر بوو، بەڵام کاتێک لە ڕادیۆ بێ مێهری پێکرا، ئیدی حەسەن تۆرا و ئەوێی بەجێهێشت و ڕووی لە کوردستانی باشوور کرد و پاش دوو ساڵ بەرەو کوێستان گەڕاوە و لە قاوەخانەی کاکی لە بۆکان گیرسایەوە.**

پرسیار: میدیاخان ئێوە و مامۆستا حەسەن زیرەک چلۆن پێکەوە ئاشنا بوون؟

وەڵام: **من ١٣ ساڵان بووم و لە قوتابخانە دەرسم دەخوێند، ڕۆژێک کە هاتمەوە ماڵێ، دیتم پیاوێک لە ژووریَ لەگەڵ بابم دانیشتووە، ئیدی سڵاوم کرد و هاتمە دەرێ، بۆ سبەینەکەی کە هاتمەوە ماڵێ دیتم حەسەن لەگەڵ دوو خانمان کە هەر دووکیان وا دیار بوو خێزانی بوون لە وێ دانیشتبوون و منیش سڵاوم کرد و لەگەڵ وان دانیشتم، هەر لەو دەمەدا حەسەن گۆرانی "وەرە قوربانی" گووت، کە گۆرانییەکەی گووت من لەوێ ڕۆیشتم. [بە پێکەنینەوە دەڵێ...] حەسەن جا دواتر کە بۆی گێڕامەوە گووتی: "من ئەگەر گۆرانیم دەکووت هەر چی کچ و ژن بوو گوێیان بۆ گۆرانی من هەڵدەخست، بەڵام تۆ وا دیار بوو گۆرانییەکەت پێ خۆش نەبوو، بۆیە لەوێ ڕۆیشتی، جا بۆیە ئەو دەم کە ڕۆیشتی گوتم شەربێ بتهێنم" لە ئاکامدا ساڵی ١٣٣٧ ژیانی هاوبەشیم لە گەڵ پێکهێنا.**

پرسیار: کەمێک لە سەر کەسایەتی بابتان عەزیز زەندی بۆمان بدوێن؟

وەڵام: **بابم یەکێک لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی "ژێ کاف" بوو ئەو بینایەی ئیدارەی شارەداری لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد ماڵی ئێمە بوو و ئەو هەوەڵ کەس بوو کە ئەو دەم لە ساڵی ١٩٢٦ بۆ یەکەم جار لە مێژوودا کتێبی ئینجیلی بۆ سەر زمانی کوردی وەرگێڕاوە. دواتر بابم بە پێیان لە مەهاباد ڕا بە دەستی بەتاڵ چوو بۆ ئاڵمانێ دوکتوڕای وەرگرت و پاش ١٠ ساڵان بۆ وڵات گەڕاویەوە، بەڵام لە لایان ڕژیمی شا حوکمی تەبعیدی بۆ**

دەردەچێ و لە تاران نیشتەجێ دەبێ. حەسەن و بابم دۆستایەتێکی لە مێژینە و قوڵیان هەبوو.

پرسیار: *هونەری گۆرانی مامۆستا حەسەن زیرەک لە نێو گەلی کورددا چلۆن هەڵدەسەنگێنن؟*

وەڵام: لەخۆڕا ناڵێن: "کورد زیندوو کوژی مردووپەرەستە"، حەسەن ئەگەر مرد، خەڵک قەدریان زانی. حەسەن سەرەڕای ئەوەی کە خوێندەواری نەبوو، کاتێک کە لە پشت میکرۆفۆن ڕادەوەستا، شێعر و ئاهەنگ و گۆرانی بۆخۆی دەهۆنییەوە، هەر دەتگووت خودا بە چەشنێکی ئاسایی ئەو شتەی لە ناخی وجودی ئەو هاویشتووە. ئەگەر دەگووترێ بە زمانی سەعدی فارسەکان قسە دەکەن، منیش بە تێڕادیوی دەڵێم کوردی بە زمان حەسەن قسان دەکات.

پرسیار: *ئەو هونەرمەندانەی هاوکاری بەشی موسیقایی مامۆستا حەسەن زیرەکیان دەکرد، چ کەسانێک بوون؟*

وەڵام: لە تاران ئۆرکێسترای تایبەتی تاران بوو دواتر ئۆرکێسترای ناسری زەرئابادی بوو، حسێن یاحەقی و موشیر هومایونی شەهردار بوون. لە کرماشانیش بۆخۆی تیپێکی موسیقایی پێکهێنابوو و موجتەبا میرزادە و ڕێزدار عەبدولسەمەدی لەوێ لەگەڵی بوون، بەڵام وێلۆنی میرزادەی کەسێکی زۆر تایبەت بوو و بە حەق میرزادە پەرویز یاحەقی کوردان بوو.

پرسیار: ئایا مامۆستا حەسەن زیرەک پێش ئەوەی ڕوو لە کوردستانی باشوور بکات، لێرە بەرهەمی تۆمار کردبوون؟

وەڵام: بەڵێ، ئەو کات کە لە ڕادیۆ بوو، نزیکەی هەزار نەوارمان لێگرت، شوکروڵڵای بابان کە بەرپرسی ڕادیۆ بوو گووتبووی: "بە ڕادەی پێویست نەوارمان لە حەسەن هەیە، ئیتر نیازمان پێی نییە"، هەر بۆیەش حەسەن لە ئیدارەی ڕۆیی.

هەر ئەو دەم مامۆستا عەلی مەردان، حەسەن جەزراویی و عارفی برای هاتن بۆ ماڵی ئێمە و بڕیار وابوو لە گەڵ وان ڕوو لە گەرمێن بکەین و لە ڕادیۆ کوردی عێراق کاریّ بکەین، دەوڵەت کە زانی ئەوان میوانی ئێمەن، هات دڵخۆشی حەسەنی داوە و عوزر خواهی کرد. بەڵام ئێمە چۆن وڵاتی خۆمان پێخۆش بوو، بۆ ویّ نەچووین.

پرسیار: تا ئەو جێییەی ئاگادارن ڕا و بۆچوونی مامۆستا لە سەر باشووری کوردستان و هەڵسوکەوتی ئەوان لەگەڵ بەڕێزیان چۆن بووە؟

وەڵام: حەسەن زۆر باسی شاری سلێمانی دەکرد و خەڵکی سلێمانی بە میوانگر و لایەنگری هونەری ناو دەبرد. لە ڕاستیدا ئەگەر چوومە سلێمانی بۆخۆم ئەوەم بۆ دەرکەوت، چون لە پێش هۆدەی فەرهەنگ و هونەری ئەویّ پەیکەرەیان لیّ دروست کردبوو و هەر وەها بەڕێزێکی دەرهێنەر ژیاننامەی حەسەنی بە فیلم دەرهێناوە کە ئەوەش بۆخۆی جێگای پێزانینە.

پرسیار: مامۆستا باری دارشتنی ئاهەنگی گۆرانییەکانی چلۆن بووە؟

وەڵام: حەسەن زۆربەی شێعر و ئاهەنگی گۆرانییەکانی بۆخۆی دایدەنا، بۆ نموونە گۆرانی"غونچە گوڵەکەم ئارەزوو"،

ئەو کات کە ئارەزووی لە سەر لاقی ڕادەژاند، ئەو گۆرانییەی بۆ دەگووت و یا دەدیت شتێکی دێتە بەرچاو یا هەواڵێکی دەبیست یا ئیلهامێکی وەردەگرت، هەر بە چەشنێکی سروشتی ئەو شتە لە نێو زەینی دەکەوت و گۆرانی بۆ دادەڕشت.

پرسیار: *یەکەم گۆرانی مامۆستا حەسەن زیرەک چ بووە و بۆخۆیان چ گۆرانییەکی خۆیانیان پێخۆش بووە؟*

وەڵام: هەوەڵ گۆرانی "ئامینە و ئامینم تۆی دنیا و دینم" بووە، ئەما گۆرانییەکەی دی "ئامینێ سیرەی دێ لە پۆتینێ" ئەوە هەمان ئاهەنگە کە دڵەکەش دەڵێت: (سحر که از کوه بلند جام طلایی می زند) خوێندوویەتی و حەسەن گۆرانی "خاڵە ڕێبواری" لە هەموو گۆرانییەکانی پێ خۆشتر بوو.

پرسیار: *مامۆستا حەسەن زیرەک یەکەم گۆرانی کە لە ڕادیۆ تاران گووتی چ بوو و بە گشتی چەند گۆرانی هەیە؟*

وەڵام: سەرەتای پووشپەڕی ١٣٣٧ کە بۆ یەکەم جار بەرنامەی کوردی بۆ ماوەی یەک کاتژمێر لە ڕادیۆ ئێران دامەزرا، حەسەن لەوێ گۆرانی "قاسپە قاسپی کەو دێ، کەو دەخوێنێ لە ئێزگەی ڕادیۆ تاران" گووت. حەسەن نزیکەی هەزار گۆرانی بێ دووپاتە هەیە و هیچ گۆرانییەکیش نەماوە کە لەوی بڵاو نەبووبێتەوە.

پرسیار: *هۆی مەرگی ناوادەی مامۆستا حەسەن زیرەک چ بوو؟*

وەڵام: حەسەن نەخۆشی شێرپەنجەی جەرگی (سرطان کبد) هەبوو و هەر بەو هۆیەشەوە لە ٤ی پووشپەڕ لە تەمەنی ٥١ ساڵیدا لە نەخۆشخانەی بۆکان کۆچی دوایی کرد. ئەو کات ئارەزوو ٩ و ساکاریش ٧ ساڵانە بوون.

پرسیار: *خۆشترین بیرەوەرییەک کە لە مامۆستا حەسەن زیرەک هەتانە چییە؟*

وەڵام: لە سەردەمی ڕژێمی پەهلەوی بەرنامەیەک لە مەنزەرییە ساز کرا کە ٧٢ پێ پلیکانی هەبوو، لە سەر هەر

پێ پلیکانی هەر گەل و نەتەوەیەک بە جل و بەرگی تایبەتی خۆی لەوێ ڕاوەستا بوو، کاتێک حەسەن هات دەست بە گۆرانی بکات، من لە پشت میکرۆفۆن داوام لە حەسەن کرد کە دەست پێبکات، کە دەستی پێکرد، بۆ ڕەشت بە ڕەشتی، بۆ تورک بە تورکی، بۆ عەرەب بە عەرەبی، بۆ فارس بە فارسی گۆرانی دەخوێند و تەواوەتی مەنزەرییە وە شۆق و زۆق کەوتبوون و ئەوە خۆشترین بیرەوەری منە کە قەتم لە بیر ناچێ.

پرسیار: ئایا بۆخۆتان گۆرانیتان لەگەڵ گووتووە؟

وەڵام: بەڵێ، تاقمێک لە گۆرانییەکان وەک "باران بارانە" و "نیزام نیزام" کە لە ڕادیۆ تۆمار کراون و دەنگی خانمێک دێت، من لەگەڵم گووتووە.

هەر وەها لە ڕادیۆ کە (شبهای زایندرود) کە ئیرەج لە چیرۆکی شەوی تاران دەیخوێندەوە. منیش ئەوم بۆ سەر زمانی کوردی وەرگێڕاوە و لە جیاتی (زایندرود)، "سیروان"مان دانا، لە جیاتی ئیرەج حەسەن دەیخوێندەوە منیش بەشێکی ترم دەخوێند و هەر شەش بەشەمان پێکەوە تۆمار و بڵاوکردەوە.

پرسیار: بۆخۆتان چ گۆرانییەکی مامۆستا حەسەن زیرەکتان پێخۆشە؟

وەڵام: من لە نێو گۆرانییەکانی، گۆرانی "جوانی لای بانەم" زۆر پێخۆش بوو، چون لەوێدا دەڵێ: "هەر جوانێ بە دەست پیرێ زەلیلە" منیش [بە پێکەنینەوە دەڵێ...] وەڵڵاهی بە دەستێوە زەلیل بووم.

پرسیار: ئایا کچەکان ئەو دەنگ خۆشییەی بابیان هەیە و گۆرانیان گووتووە؟

وەڵام: بەڵێ، ئارەزوو بە تەواوی مەعنا لە دەنگی بابی بەهرەدارە و حەتا لە کرماشان لەگەڵ کاک ناسر ڕەزازی گۆرانییان گووتووە، بەڵام من لە سوێنگەی ئەو هەڵسووکەوتە ناشیاوەی کە خەڵک و دەوڵەت لەگەڵ حەسەنیان کرد، پێم خۆش نەبوو ئەو درێژەی پێبدا و زۆرتر پێم خۆش بوو دەرسەکەی بخوێنێت.

پرسیار: ڕادیۆ کوردی لە ئاست هونەرەکەی مامۆستا حەسەن زیرەک چۆن هەڵسووکەوتی لەگەڵ کرد؟

وەڵام: تەنیا لە گۆرانییەکانی حەسەن بەهرەیان وەرگرت، دەنا بە وجودی خودی وی ئەو جۆرە بایەخ دانەندرا بە قەولی مامۆستا هێمنی: "بزانە تۆ ئەوەی ئەهلی هونەر بێ، دەبێ یا دەسبەسەر یا دەربەدەربێ - هونەرمەند و ژیانی خۆش مەحاڵە، هونەرمەند ڕەنجەڕۆیە، ژینی تاڵە".

پرسیار: لە سەر شوێنی لەدایک بوونی مامۆستا حەسەن زیرەک هەر دەمە قسەیەک هەیە، مامۆستا لە کوێ بەدنیا هاتووە؟

وەڵام: حەسەن لە گەڕەکی پشت حەوزێی بۆکان لە دایک بووە، حەتا ئەو مامایەی کە حەسەنی بە دنیا هێناوە ئەویشم دیتووە و قسەم لەگەڵ کردووە، ئەوەی کە دەڵێن لە هەرمێلە لەدایک بووە، نەخێر وانیێ، لە هەرمێلە لە تەمەنی ٧ ساڵی لە لای خانانی وێ کاری کردووە و لەوێ بەدنیا نەهاتووە.

پرسیار: لە ڕادیۆ کوردی تاران چ کەسانێک لەگەڵ مامۆستا حەسەن زیرەک هاوکارییان کردووە؟

وەڵام: ڕێزداران شوکروڵڵای بابان، کاک ئەحمەد موفتیزادە، خسرەو شێخ کانلوو بوون کە بەڕاستی بەڕێز بابان زۆر بە حەسەنەوە ماندوو بوو، بەڵام دواتر بە چەشنێکیتر هەڵسوکەوتی لەگەڵ کرد.

پرسیار: پەیوەندی نێوان مامۆستا حەسەن زیرەک و مامۆستا محەممەدی ماملێ چۆن بووە؟

وەڵام: پەیوەندی زۆر باش و خۆشیان بە یەکەوە هەبوو. هەر قسەیەکی نەحەز و ناڕەوا کە لە سەر پەیوەندیی ئەو دوو هونەرمەندە دەگووترێ، هەمووی پووچ و بێمانایە و با ئەوەش بڵێم کاتێک کە مامۆستا ماملێ کۆچی دوایی کرد، من هەوەڵ کەس بووم کە لە ڕادیۆ کۆچەکەیم ڕاگەیاند و بەڕاستی هەواڵێکی دڵتەزێن بوو.

پرسیار: قسەی کۆتاییتان بۆ گەنجان چییە؟

وەڵام: من داوام لە سەرجەم گەنجانی کورد هەیە، لە هەمبەر فەرهەنگ و فۆلکلۆری خۆیاندا، هەست بە بەرپرسیارەتی بکەن و ئەوەی کە بە تۆزقاڵێک گەلی کورد دەگرێتەوە، دەبێ حەولی پاراستنی بۆ بدرێ.

سەرچاوە: ماڵپەڕی هاژە - ڕێکەوتی: ٣١ی دێسەمبەری ٢٠١٧

ژیاننامەی حەسەن زیرەک: لە کرێکاری لە بۆکان تا هونەرمەندی لە بەغدا

هومایۆن کەمانگەر

یەکێک لە هونەرمەندە ناودارەکانی کورد، حەسەن زیرەکە کە لە پاش چەندین دەیە تێپەڕبوون بە سەر کۆچی دواییدا هەر لە بیرەوەرییەکاندا ماوەتەوە و ئەوانەی کە نەیاندیتووە و سالانێک پاش مردنی هاتوونەتە دونیا، بە بیستنی دەنگی بوونەتە هۆگر و جەماوەری ئەم هونەرمەندە. لەم نووسینەدا چۆنیەتی دەنگ و شێوازی گۆرانیبێژی حەسەن زیرەک کە هەڵگری تایبەتمەندی هەرە زۆر بووە، تاوتوێ ناکرێت و زیاتر باس لە بەشێک لە ژیانی دەکرێت کە هونەرەکەی لە ڕادیۆ کوردیدا خستووەتەڕوو.

زیرەک پێش سەردەمی بەناوبانگی:

ئەوەی کە من وەک خۆم لە حەسەن زیرەکم بیستووە لەو سالانەی کە لە کرماشان هاوکاریی لە گەڵ ڕادیۆ کوردی هەبوو، سەبارەت بەو سەردەمەی کە هێشتا وەک گۆرانیبێژێک چالاکیی نەبووە، ئەوەیە کە هەر لە منداڵییەوە باوکی لە دەست داوە و دایکی کە توانای بەخێوکردنی منداڵەکانی نەبووە بە ناچاری پەنا بۆ سەر لە نوێ هاوسەرگیری دەبات، منداڵەکان و بە تایبەت حەسەن زیرەک نەچوونەتە قوتابخانە و بە ئامانجی دەسخستنی بژێوی ژیان ئیشی کرێکارییان هەڵبژاردووە.

حەسەن لە سەرەتای گەنجێتی ئیش و کاری زۆری تاقیکردووەتەوە و لە ئاکامدا ڕۆژێک لە کاتێکدا کە لە گەڵ شۆفێرێکدا ئیشی کردووە و ئەو لە ئۆتۆمبێلەکەیدا نەبووە، شۆفێری دەکات و لە نەهامەتیدا ئۆتۆمبێلەکەی بۆ ڕاناگیرێت و دەبێتە هۆی گیان لە دەستدانی کەسێک. بەم هۆیەشە حەسەنی گەنج، ئۆتۆمبێل و شوێنی ڕووداوەکە بە جێ دێڵێت و ماوەیەک خۆی حەشار دەدات بەڵام لە ئاکامدا خۆی بە دەستەوە دەدات و پاش ئازادبوونی لە گرتووخانە، وڵات بە جێ دێڵێت و ڕێگای وڵاتی عێراق دەگرێتەبەر. پاش گەیشتنی بە کوردستان لە کەمتر لە یەک ساڵدا ئەویش بە جێ دێڵێت و لە شاری بەغدا ئیشی کرێکاری هەڵدەبژێرێت.

حەسەن هاوکات لە گەڵ کرێکاری لە چاخانەیەکیش ئیش دەکات و هەندێک کات گۆرانیش دەڵێت و بەمەش خاوەن کارەکەی بە دەنگی خۆش و لێهاتوویی ناوبراو هیوادار دەبێت. حەسەن زیرەک لە ئاکامدا لە هوتێلی باکوری بەغدا وەک کرێکار دەست بە کار دەبێت، لەو هوتێلەدا کە بە گشتی لە لایەن کوردانی عێراقەوە بە کار دەهێندرا، لە گەڵ حەسەن زیرەک ئاشنا دەبن و ئەمەش دەبێتە دەسپێکی هاوکاری زیرەک لە گەڵ ڕادیۆ کوردی بەغدا.

گەیشتنی ئەم گەنجە دەنگ خۆشەی کوردی ئێرانی بۆ ڕادیۆ کوردی بەغدا هاوکات بووە لە گەڵ ساڵانی سەرەتایی دەیەی ١٩٥٠ کە بە وتەی خۆی لە گەڵ گەورە هونەرمەندانی گۆڕەپانی مۆسیقای کوردی وەک مامۆستا عەلی مەردان، حەسەن و محەممەد عارف جزیری، شەماڵ سائیب، تاهیر تۆفیق، باکوری و قادر دیلان ئاشنا بووە.

ناوبراو لە هەمان ساڵانی سەرەتایی چالاکی لە ڕادیۆ بەغدا سرنجی بیسەران ڕادەکێشێت و بە پێی ئەوەی کە شارەزایی تەواوی لە سەر ملۆدی و گۆرانییەکانی ناوچەی موکریان هەبووە و بەردەوام پێشکەشی کردووە، لەوەدا سەرکەوت کە هۆگرانی دەنگەکەی ڕاکێشی خۆی بکات و بگاتە ناوبانگ.

گەڕانەوەی زیرەک بۆ ئێران:

حەسەن زیرەک بەردەوام جەختی دەکردەوە کە هیچ کات دیمەنی کوشتنی ئەو گەنجەی لە ڕووداوەکەی هاتووچۆدا لە بیر نەکردووە و هەست بە گوناحباری، ویژدانی ئازار دەدا، بەم هۆیەشەوە بڕیار دەدات سەردانێکی کورتی بۆ زێدی خۆی هەبێت و زانیارییەک بە دەست بێنێت.

نەورۆزی ساڵی ١٣٣٧ی کۆچی هەتاوی بەرامبەر بە مانگی مارسی ساڵی ١٩٥٨ی زائینی ئەو دەرفەتە هاتە پێشەوە و زیرەک موڵەتی لە بەرپرسانی ڕادیۆ کوردی بەغدا وەرگرت و بڕیاری گەڕانەوەی بۆ ئێران دا.

پێشوازی لە زیرەکی گەنج لە شارەکەیدا:

ناوبراو کە کاتی بەجێهێشتنی زێد و ماوای خۆی گەنجێکی نەناسراو بووە، لە پاش گەیشتنی بۆ بۆکان لە لایەن هاووڵاتیانەوە بە گەرمی پێشوازیی لێدەکرێت و لەوەی کە ناوبانگێکی هەیە و بووەتە هونەرمەندێکی لێهاتوو، ڕووبەڕووی شایی و پێشوازی گەرمی ئەو خەڵکە دەبێتەوە.

هەواڵی گەڕانەوەی حەسەن زیرەک بۆ بۆکان لە پاش چەند ڕۆژێک دەگاتە شار و ناوچەکانی دیکەی کوردستان. لەو کاتەدا کە بەڕێز عەبدوولای موفتی زادە لە هۆگرانی دەنگی حەسەن زیرەک لە شاری سنەوە دەچێتە بۆکان، پێشنیاری ئەوە دەدات کە سەردانی شاری سنە بکات و لە ڕادیۆی ئەو قەزایە بەرنامەکانی پێشکەش بکات.

زیرەک لە مانگی گوڵانی هەمان ساڵ دەچێتە شاری سنە و لەوێش بە ڕادیۆی ئەو شارە کە لە ژێر چاودێری لەشکەری ٦ی کوردستان بەڕێوەدەبرا، دەناسێندرێت.

بەڵگەی هاتووچۆی کاتی بەرواری ٢٢ی گوڵانی ساڵی ١٣٣٧ی کۆچی هەتاوی کە لە لایەن بەرپرسی دژە زانیاری ئەو لەشکەرەوە بە ناوی حەسەن زیرەک دەرکرابوو، پیشاندەری ئەوەیە کە ناوبراو لە گەڵ ئەو ڕادیۆیە و بەڕێوەبردنی بەرنامەکانی هاوکاریی هەبووە.

وەک ئەوەی کە باس کرا ئەو نامەیە کە ئاماژەی پێدرا، کاتی بووە و هاتنی دێڕی " تا پێدانی کارتی فەرمی " لەو نامەیە، گوزارشت لەوە دەکات کە کاربەدەستانی ڕادیۆ لەشکەری کوردستان لە هەوڵی ئەوەدا بوون زیرەک وەک گۆرانیبێژێک بە فەرمی دابمەرزێنن.

جێی وەبیرهێنانەوەیە کە کاک حەسەن لە وتووێژەکانی لە گەڵ من چەندین جار لە پشتڕاست کردنەوەی ئەمە

ڕایدەگەیاند کە بەرپرسانی ئەو ڕادیۆیە هەوڵی ئەوەیان دەدا کە لە گەڕانەوە بۆ بەغدا پاشگەزی بکەنەوە و بە فەرمی وەریبگرن. سەرەڕای بەڵێنەکانی بەرپرسانی ئەو ڕادیۆیە، زیرەک پاش ماوەیەک دەگەڕێتەوە بۆکان و لەوێدا کاتەکانی بە چاوپێکەوتن و دیتنی دۆست و لایەنگرانی تایبەت دەکات و ناوە ناوەش بانگهێشتی ڕێ و ڕەسمەکانی زەماوەند دەکرا و لەوێدا بەرنامەکانی پێشکەش دەکات. بەڵام لە ئاکامدا بڕیاری گەڕانەوە بۆ بەغدا و بەردەوامی چالاکییەکانی لە ڕادیۆ بەغدا دەدات.

کودەتای بەغدا و مانەوەی لە ئێران:

لە بەرواری ١٤ی ژووئییەی ١٩٥٨ (١٣٣٧ی کۆچی هەتاوی) ڕژێمی پاشایەتی عێراق لە کودەتایەک بە سەرکردایەتی عەبدولکەریم قاسم ڕووخا و حکومەتی کۆماری لەو وڵاتەدا ڕاگەیێندرا. دەستبەجێ ئەم هەواڵە لە جیهاندا بڵاو بوویەوە و لە ئێران و بە تایبەت لە کوردستان کە زۆربەی خەڵک دڵخۆشییان لە ڕژێمی پاشایەتی نەبوو، پێشوازیی لێکرا.

زیرەک کە لە گەڕانەوەی بۆ بۆکان هەستی دۆستانەی لایەنگرانی بینیبوو و ئەمەش کاریگەریی لە سەر دانابوو پاش ماوەیەک بڕیاری گەڕانەوە بۆ عێراق دەدات و لە خۆئامادەکردنی ئەم سەردانەدا بوو کە هەواڵی کودەتاکە دەبێتە هۆی نیگەرانی ناوبراو، لە بەر ئەوەی کە کاتێک کە لە ڕادیۆ بەغدا بوو بە بۆنەی ڕێ و ڕەسمی تاجی شاهی لە سەرنانی مەلیک فەیسەڵ پاشای عێراق ئەم گۆرانییەی پێشکەش کردبوو:

دەڵێیدەن لێیدەن لە تەپڵی شادمانی
تاجی نایە سەر فەیسەڵی سانی

پڕوپاگەندە و بابەت و وتارەکان لە ڕادیۆ بەغداوە دژ بە بەرپرسانی ڕژێمی پێشوو و خۆپێشاندانی بەرفراوان و ڕاگەیاندن و کردەوە بەردەوامەکانی چین و توێژەکانی عێراق بە تایبەت کوردان لە پاڵپشتی کودەتاکەی عەبدولکەریم قاسم و ڕووخاندنی دەسەڵاتی چەوسێنەری پاشایەتی، زیرەک والێدەکات تا ڕوونبوونەوەی دۆخی سیاسی ئەو وڵاتە لە ئێران بمێنێتەوە.

حەسەن زیرەک لە ڕادیۆ کوردی تاران

کاریگەری ڕادیۆ بەغدا لە سەر سیاسەتە کوردییەکان لە ئێران:

شۆڕشی عێراق وەک شۆڕشی کورد و عەرەب ناو دەبرا و حکومەتیش وەک حکومەتی کورد و عەرەب پێناسە کرا. ڕادیۆ کوردی بەغدا پاش ئەمە بانگەشەیەکی زۆری دژ بە ڕژێمی پاشایەتی ئێران دەستپێکرد و لەوەی کە کوردەکانی ئێران خاوەن هیچ مافێکی سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی نەبوون ئیدانەی ڕژێمی ئەو کاتەی دەکرد. کاردانەوەی ئەم هەڵمەتەش لەو کاتەدا دامەزراندنی ڕادیۆ کوردی لە تاران و کرماشان و هەروەها بڵاوبوونەوەی حەوتەنامەی کوردستان لە تاران و ژمارەیەک هەنگاوی دیکە لە بێ کاریگەرکردنی هەوڵەکانی ڕادیۆ کوردی بەغدا بوو.

لە تاران برایانی موفتی زادە، سدیق و عەبدولڕەحمان لە کاربەدەستانی ئەم ڕادیۆیە بوون کە برازاکەی خۆیی بە ناوی ئەحمەد موفتی زادە بە مەبەستی هاوکاری بانگهێشت کرد و ئەویش حەسەن زیرەکی لە گەڵ خۆی هێنا و بەرەو تاران بەڕێ کەوتن.

ئامادەبوونی حەسەن زیرەک لە تاران و لە ڕادیۆ کوردی ئەو شارە بوو بە هۆی خۆشحاڵی کاربەدەستانی ڕادیۆکە و بەمەش ناوبراو بە فەرمی لە ڕادیۆ تاران وەرگیرا و دەستی بە کارەکانی کرد.

بەڵێننامەی بەرواری ١٢ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٧ی کۆچی هەتاوی محەممەد کەیهان لە بەرپرسانی نەناسراوی

دامەزرێنەری ڕادیۆ کوردی تاران سەبارەت بە پێدانی مووچەی مانگانەی ۱۲ هەزار ڕیاڵ بە حەسەن زیرەک پیشاندەری وەرگیران و دەسپێکی هاوکاری ئەم هونەرمەندە لە بەرنامەیەکی نوێ بوو کە لە ئاکامدا ئەحمەد موفتی زادەش وێڕای پەسەندکردنی ئەو بەڵێننامەیە، واژۆکەی کەیهانی پشتڕاست کردووەتەوە.

شیاوی وەبیرهێنانەوەیە کە بەرنامەی کوردی تاران لە دەسپێکی نیوەی دووەمی ساڵی ۱۳۳۷ی کۆچی هەتاوی دەستی بە کارەکانی کردووە، بەڵام گرنگی بەشداربوونی حەسەن زیرەک لەو ڕادیۆیە لە ئاستێکدا بووە کە هەر لە مانگی گەلاوێژەوە بە پێی ئەو بەڵێننامەیە مووچەی ۱۲ هەزار ڕیاڵیی پێدراوە و بەدەر لەمەش بە پێی نامەی ژمارە ۵۹۱۳/۲۹۶۱ بەرواری ۲۰ی خەرمانانی ساڵی ۱۳۳۷ی کۆچی هەتاوی بڕی ٤٨٠٠ ڕیاڵی بۆ دابین کراوە، ئەویش لە بەرامبەر ٦ بەرنامەی کە لە لایەن ئەنجومەنی مۆسیقاوە بووە.

بەم پێیەش مانگانە بە گشتی بڕی ١٦ هەزار و ٨٠٠ ڕیاڵ مووچە بە حەسەن زیرەک دراوە و ئەگەر بەم خاڵەش گرنگی بدەین کە لەو سەردەمەدا بە پێی بڕیارێکی بەڕێوەبەرایەتی گشتی بڵاوکردنەوە و ڕادیۆ، ئەنجومەنی مۆسیقا بە هونەرمەندە گەورە و بەناوبانگەکان کە لە لایەن زۆرینەی ئەندامانی ئەنجومەنەکەوە پەسەند دەکران تەنیا ١٠ هەزار ڕیاڵ مووچە دەدرا، ئەو مووچەیە کە بە حەسەن زیرەک دەدرا گرنگی کار و بەرهەمەکانی ئەم هونەرمەندە کوردەی پیشان دەدا و لە لایەکی دیکەوە کەمتەرخەمی ئەنجومەنی مۆسیقا و ڕەنگە کەسانێکی دیکەی ئاشکرا کردووە کە بایەخی کارەکەیان بۆ هەر بەرنامەیەک ٨٠٠ ڕیاڵ دانابوو. پێدەچێت ئەگەر حەسەن زیرەک بە زمانێکی دیکە گۆرانی دەگووت ئەنجومەن مووچەیەک زیاتری بۆ ئەو تەرخان دەکرد؟!

حەسەن زیرەک لە ڕادیۆی کوردی کرماشان

لە گەلاوێژی ١٣٤١ی هەتاوی بەرنامەکانی ڕادیۆ دەنگی کوردی تاران داخران. حەسەن زیرەک لەگەڵ هاوسەرەکەی و هاوکارەکانیتری بۆ کرماشان گواسترانەوە و لە کرماشان درێژەیان بە چالاکییە هونەریەکانیان دا.

نامەی ژمارە ٤٠٢٤ لە بەرواری ٢ی ڕەزبەری ١٣٤١ی هەتاوی بەو مەبەستە نووسراوە. ڕادیۆ کرماشان لە ڕەزبەری ١٣٣٧ی هەتاوی دەستی بە بەرنامەی کوردی کردووە و لەو کاتیەوە ڕۆژانە بۆ ماوەی دوو کاتژمێر بەرنامەی کوردی بڵاو دەکردەوە و لە ڕێگەی شەپۆلی کورتی یەک کیلۆواتی بەرنامەکانی دەتوانرا گوێی لێ بگیرێت.

گەلاوێژی ١٣٤١ی هەتاوی گروپی تاران بۆ کرماشان گواسترانەوە و شەپۆلی ڕادیۆکە کرا بە سەد کیلۆوات و ناوی بەرنامەکان ڕادیۆ کوردی کرماشان گۆڕدرا بە "دەنگی ئێران، بەشی کوردی"

لەڕاستیدا بەرنامە ناوچەییەکان داخران. ڕادیۆکە لە ڕێگەی شەپۆلی درێژ، لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێرانیش گوێی لێدەگیرا، نە تەنها لە وڵاتانی دەوروبەر، بەڵکو بەشێکی زۆری وڵاتانی ئەورووپی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەخۆ دەگرت.

هاتنی حەسەن زیرەک بۆ کرماشان و تێکەڵبوونی لەگەڵ هاوکارانی ڕادیۆ چالاکی و ورەی زیاتری بە گروپی ئۆکسترا دا کە پێشتر شتی وا نەبوو و لە ڕووی بەرهەمی مۆسیقی و گۆرانی کوردیدا هەنگاوی گەورە هەڵێنا.

سەرپەرستی گروپی ئۆکسترا محەمەد عەبدولسەمەدی بوو کە خۆی کلارێنتی دەژەنی و ژەنیارەکانی بریتی بوون لە مەحمود میر ئاتی ویلۆن - موجتەبا میر زادە ویلۆن - ئەکبەر ئیزەدی سەنتور - ئۆستوار دەروێشی تار - بەهمەن پولەکی زەڕب؛ هەروەها لە ساڵانی دواتردا مەحمود بلوری عود و سەرپەرشتی مۆسیقا زەید یەحیایی کە کلارێنتی دەژەنی بە گروپەکەوە زیاد بوون.

حەسەن زیرەک دوای ئەوەی کە بۆ کرماشان گواسترابۆوە، موچەکەیشیان بۆ زیاد کردبوو و دەیزانی بە پێی فەرمانی ژمارە ٩٩١٥ی بەرواری ١٢ی بەفرانباری ١٣٤١ دەبێت ڕۆژانە لە کاتژمێر ١٦:٣٠خولەکی ئێوارە بۆ ١٩:٣٠خولەک لە ئیزگەی ڕادیۆ ئامادە بێت و لە پرۆڤەکانی ڕادیۆدا بەشداری بکات.

جێی بیرهێنانەوەیە کە زۆرێک لە ڕۆژەکان، زیرەک بەیانیانیش دەهات بۆ دەوام و لەبارەی گۆرانی و میلۆدی کوردی لەگەڵ موجتەبا میرزادە کە گەنجێکی ١٦ساڵ بوو، قسەی دەکرد. زانیاریە فراوانەکانی حەسەن زیرەک میرزادەی سەرخۆش کردبوو و بە دایم لای یەک دادەنیشتن و دەگەڕان و هاورێیەتی تایبەتیان لەنێواندا دروست ببوو.

میرزادە دەیان جار باسی ئەوەی کردبوو کە بوونی حەسەن زیرەک لە کرماشان زۆر بەسوودە، لەبەر ئەوەی بە دنیای مۆسیقای کوردی ئاشنا کردووە و زۆر گۆرانی و میلۆدی لە ڕێگەی حەسەن زیرەکەوە ناسیوە و ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی کە ستایلێکی جیاوازی هەبێت کە دەتوانین بە شێوازێکی تایبەتی مۆسیقا و ئاوازی لەقەڵەمی بدەین.
حەسەن زیرەک ٣ساڵ لە کرماشان نیشتەجێ بوو و موچەی و پاداشی باشی هەبوو. زۆربەی ڕۆژەکان هۆگرانی دەنگی زیرەک لە شوێنە جیاوازەکانی کوردستان دەهاتن بۆ سەردانی و لە ماڵی خۆی پێشوازی و میوانداری لێ دەکردن. دۆستەکانی لە هەفتەدا چەند ڕۆژ بۆ لای دەهاتن و بەردەوامی تا نیوەشەو خزمەتی دەکردن و بە دیاریانەوە دادەنیشت.

گۆرانیبێژ و هونەرمەندی کورد لەناو ئێران و هەروەها هونەرمەندی کوردی عێراق بە مەبەستی سەردانی حەسەن زیرەک دەهاتن بۆ کرماشان و لە ماوەی مانەوەیاندا لە ماڵی خۆی پێشوازی لێ دەکردن.

ئەو کات خانم میدیا زەندی هاوسەری زیرەک بەگەرمیەوە بەخێرهاتنی میوانانی دەکرد و بیرەوەری خۆشی زۆری لە ماوەی مانەوەی میوانەکان بەجێ هێشتووە.

زیرەک بەو سێ ساڵە زیاتر لە سەدوبیست گۆرانی وتووە کە دەچنە ڕیزی گۆرانیە هەرە باش و جوانەکانی. زیرەک شێوازی تایبەتی خۆی بۆ وتن هەبوو، سەرەتا بە پێشەکی (ئوورتور) دەستی پێدەکرد، دواتر دەستی بە گۆرانیەکە دەکرد و یەک پارچەی مۆسیقا لە کۆتاییدا دەهات؛ بە گشتی هەموو ئەوە یەک چارەگی کات دەویست.
لە گەلاوێژی ١٣٤٢ی هەتاوی بە پێی فەرمانی بەڕێوەبەرایەتی گشتی بڵاوکراوەکان و ڕادیۆ، دامەزراندن و خزمەتی خانمان بە مەرجی ڕەزامەندی هاوسەر یان سەرپەرستیان دەرچوو. لەو چوارچێوەیدا لە نامەی ژمارە ١٤٧٩ بەرواری ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٤٢ی هەتاوی دوا لە حەسەن زیرەک کرا کە سەبارەت بە کارکردنی هاوسەرەکەی میدیا زەندی ڕای خۆی بەیان کات و ناوبراو ڕەزامەندی خۆی دەربڕی تا هاوسەرەکەیشی میدیا لە ڕادیۆ کار بکات.

ئەم بابەتە لە نووسینی هۆمایۆن کەمانگەرە کە لە چالاکوانانی ماندوونەناسی بواری کلتوری کوردی و لە بەڕێوەبەرانی پێشووی ڕادیۆی کرماشانە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی فەراتاب

وەرگێڕان: جام کوردی - ئیدریس سلێمانی - سەلاح حوسێن پور

سەرچاوە: ماڵپەڕی جام کوردی - ڕێکەوتی: ١٦ی جانێوێری ٢٠١٧

پشکێک لە ڕاڤەی وشە پێویستەکانی گۆرانییەکانی زیرەک

هاوڕێ جەلال

قیمەت گران، وەزن سووکە، وەک ئەشرەفیی بچووکە
خزمینە مەمکەن لۆمە، سافە ئەڵێی مەکووکە

ئەشرەفیی: دراوێکی بچووکی لە ئاڵتوون چێکراوی ئێران بوو

مەکووک: مەکۆک: دارێکی بچووکی سافە لە ئامێری ڕستن و چنیندا هەیە، مەکووک لە شێوە و قەبارەی هەلووک دایە.

کزەیەک لە من، یەکێک لە شەماڵ
بیبڕین بە باڵای یاری بێ خەیاڵ

بێ خەیاڵ: بێ هەست، گوێنەدەر
بێ خەیاڵ و بێ ئەندێش هەر یەک شتن، هەروەک لە جێیەکی دیکە هاتووە:

یاڕەب کەس وەک من شەو دەروێش نەبێ
تەوەلای وەتەن، قەوم و خوێش نەبێ
وەک گورگی برسیی بێ ئەندێش نەبێ

لە سیلەی قەبران هاوارە
حاکم با بمدات لە سێدارە
سیلەی قەبر: گوێ قەبر، سوێی قەبر

دۆستی گەورەم تووڕانە، چاوی ڕاستم خەجێیە
بەردەرکی ماڵی تووران پۆستی گوێچکە دەرێیە
پۆست: پێگە، پایەگا، بنکەی سەربازیی
گوێچکە دەرێ: گوندێکی خۆرهەڵاتی کوردستانە.
واتە بەردەم ماڵی تووران خان، بنکەی پاسەوانییە.

قەد باریکەی ئەی باڵابەرز
جووت مەمکت، شەمامەی سەرتەرز
خواوەند بۆ منی کردووە فەرز

شەمامەی سەرتەرز: شەمامەیەک کە تەرزی پێوە مابێت، تەرز: لاسکێکی باریکە بە مێو و بڕکی بێستان (شووتی،

کاڵەک، ترۆزی، خەیار)ەوە هەیە، ئەم تەرزە لە شووتیدا، ئاسانکاریی دەکات بۆ زانینی پێگەیشتنی شووتییەکە. هەر کات تەرزی شووتییەکە وشک بوو و ڕەش بووەوە، نیشانەی ئەوەیە کە شووتییەکە پێگەیوە.

دەترسم بمرم داخ لە دڵم بێ

خاکەکەی بەغدا ئاه و گڵم بێ

ئاه و گڵ: نیشتمان، وڵات، ماڵبەند

مودەتێک ئاوارە بووم و سەردەمێکیش دەربەدەر

قەت نەمدی ڕووی ئاسودەگیی هەر توشی گێرە و قەرقەشم

گێرە: کوتان و وردکردنی دانەوێڵە بە هۆی ئاژاڵەوە.

قەرقەش: کڵۆشی گێرە نەکراو.

(گێرە) یەکێکە لە فرمانە سەختەکانی لادێ بۆیە وەک نموونەی سەختیی بە واتای گوزارەیی هێنراوەتەوە. (کێشە)ش بریتییە لە کێشانی (کا) لە خەرمان و جارەوە بۆ کادێن، ئەویش هەر فرمانێکی پڕناخۆشە. بۆیە کارێکی پڕزەحمەت دەچوێنرێت بە گێرە و کێشە.

وشەی (قەرقەش) بە شێوەی (گرگاشە)ش هەیە و واتای (بەڵا و چەرمەسەریی و دەردیسەریی) دەدات.

نایەڵێ ڕەقیب پەی بەرێ بە ڕەنگی زەردم،

تا دەمرم مەمنوونی فرمێسکی گەشم

گۆشەی تەنیایی من هەر ئەژنۆکەمە،
بۆیە وا مەحکەم گرتوومەتە نێو باوەشم
سەنگی محەکم بۆچییە ڕەقیب لێم گەڕێ،
کوردی بێ غەل و غەشم

ئەم هۆنراوەیە هەمووی ڕازە، پەیامی هۆنراوەکە ئەمەیە: من هەمیشە فرمێسکی خوێنین بە ڕوومدا دێتە خوارەوە، بە هۆی ئەو فرمێسکە خوێنینانەوە ڕوومەتم سوور و گەش دەبێت و ڕەنگزەردیی و خەمبارییەکەم لای ناحەزان دەرناکەوێت! هێندە تەنیا و بێدەرم کە تەنانەت کونجێک شک نابەم کە هانای بۆ بەرم، تەنیا ئەژنۆکانی خۆم شک دەبەم، بۆیە وا بەتووندیی باوەشم پێیاندا کردووە!

سەنگ = بەرد

سەنگی محەک: بەردی مەحەک، بەردی زێڕ ئەزموون، بەردێکی ڕەشە، هێندەی لەپە دەستێک، زێڕیان پێ ئەزموو دەکرد تا زێڕی قەڵب و زێڕی پوختی پێ لە یەک جودا بکەنەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی جام کوردی - ڕێکەوتی: ٢ی دێسەمبەری ٢٠١٧

حەسەن زیرەک

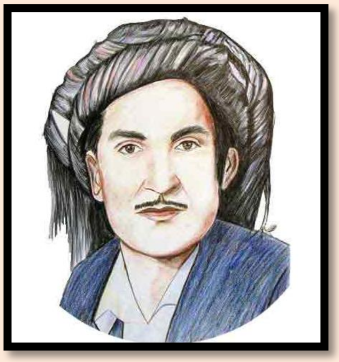

حەسەن زیرەک گۆرانیبێژی نـاوداری کـورد، هونەرمەنـد و مۆسیقازانی سروشـتی (لەدایکبووی ١٩٢١ - کۆچی دوایـی ١٩٧٢) لە شاری بۆکان هاتۆتە دنیاوە. زیرەک یەکێکە لە بەنـاوبـانگترین هونەرمەنـدانی کـورد. بەرچـاوترین کـاری ئەو کۆکردنەوەی گەنجینیەیەک لە هونەری ئاواز و گۆرانی کوردییە کە بە دەنگی ئەو وتـراوەتەوە. زیـرەک بە هـۆی گۆرانییەکـانی لە نـاو کوردەکـانی ئێـران و عێـراق ناسـراوە. لە سـاڵی ١٩٧٢ لە شـاری بۆکـان لە پارێزگـای ئازەربایجانی ڕۆژاوای ئێران کۆچی دوایی کردووە و بە خاک سپێردراوە.

سەرەتای ژیانی مامۆستا حەسەن زیرەک

حەسەن زیرەکی لە مەڵبەندی موکریان لە دایک بووە. لەرۆژی ٢٩ی تشرینی دووەمی سـاڵی ١٩٢١ی زایینـی (سـاڵی ١٣٠٠ی هەتـاوی). شوێنی لە دایکبوونی زۆر ڕوون نییە، بە گوێرەی قسەی خەڵکی شـاری بۆکـان زیـرەک لە گەڕیکی قەڵای سرداری ئەم شارە لە دایک بووە و زۆر کەسیش لەوانەی کە لە نزیکەوە دەینـاناسن، گوندی "هەرمێلە" کە لە نێوان شاری سەقز و بۆکان هەڵکەوتووە بە شوێنی لە دایکبوونی دەزانن.

باوکی ناوی عەبدوڵلایە و دایکی ئامینی ناو بووە. باوکی لە لای خانانی ئاغای گوندی هەرمێلە کـاری کـردووە، لە بەر لێهاتوویی بە زیرەک ناوی دەرکردووە. ناوبراو جگە لە حەسەن دوو کوڕی دیکەی بە نـاوەکـانی حوسێن و مینە هەبووە. لە تەمەنی ژێر دە ساڵیدا لەگەڵ چەند کەس لە دەنگخۆشانی بۆکان لە شاییەکانی ناو شار و گوندەکانی بۆکان گۆرانی وتـووەتـوە. لە حەوت و هەشت سـاڵیدا بەردەستی مسگەری و قـاوەچییەتی دەکـاو هەروەهـا خزمەتـی

ماڵە دەوڵەمەندەکانی بۆکانی کردووە. زیرەک منداڵ دەبێ کە باوکی دەمرێ (تەمەنی ١١ ساڵان دەبێ کە باوکی کۆچی دوایی دەکات). بە دوای مردنی باوکیدا بنەماڵەکەیان لە دێ بار دەکا و دەچنە شاری سەقز. پاشان دایکی زیرەک شوو دەکاتەوە و ئەمە دەبێتە هۆی دژواری زیاتر لە ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی بۆ زیرەک و خوشک و براکانی. لە تەمەنی ١٢ ساڵی دا دەگەڕێتەوە هەرمێلە و لە لای خانان ئاغای ئەو دێیە بە کارکەر دادەمەزرێتەوە و بۆ درێژەی ژیانی دەست دەکا بە قاوەچییەتی و چاوساخی و بەردەستی ئاغاوات.

ساڵانی هەرمێلە و سەقز:

هەر لەو تەمەنەدا دەنگە خۆشەکەی سەرنجی خەڵکی ئەو دێیە بۆ لای خۆی رادەکێشێ و هەموو هەوڵی ئەویان دەبێ زیرەک لە دەنگە خۆشەکەی بێ بەشیان نەکا. کە خانان دەبینێ زیرەک دەنگی ئاوا خۆشە، ئەمجار زیاتر بایەخ بە ئەو دەدا و ڕێگا دەدا زیرەک بێتە دیوەخان و بە گۆرانییەکانی کۆڕی میوانانی خان برازێنێتەوە. لەو لاشەوە زیرەک مێرمنداڵ و دەنگ خۆش بۆ شەو داوەت و ڕەشبەڵەکی کوڕان و کچانی دێ، خۆ دەکوتێ و بەزمی شەوانەیان خۆش دەکا.

دوای ساڵێک هەرمێلە و لای ئاغەوات بە جێ دێڵێ و ڕوو دەکاتە شار، بە شاگرد کەبابچی و وردە کاری دیکە ژیان دەباتە سەرێ. ساڵی ١٣٢٠ دێتەوە هەرمێلە و وەک تفەنگچی لە ماڵی ئاغەوات دادەمەرزێ، پاشان بەینی لە گەڵ ئاغا و تێکدەچێ و واز لە تفەنگچییەتی و ئازار و ئەزیەتی خەڵک لە پێناو ئاغادا دێنێ، دەچێتە سەقز و دەبێتە شاگرد شۆفێری "مینە خانی ئەردەڵان" و لە نێوان سەقز و بانەدا دەست بە کار دەکا.

ئاوارەیی و بەغدا:

ڕۆژێک لە ڕۆژان کوڕە جەحێڵەیەکی گوندی قوڕەدەرێ بە ناوی مەحموود نارنج، دەکەوێتە بەر ماشێنەکەی و دەکوژرێ. لەترسان سەری خۆی هەڵدەگرێ و ئاوارە دەبێت تا لە کوردستانی عێراق دەگرسێتەوە. دواتر زیرەک دەگاتە شاری بەغدا و لەوێ بە هۆی چەند کەسێک لە میوانخانەی "شومال ئەلکەبیر" دادەمەزرێ. لەوێش دەست دەکات بە گورانی وتن و لە ماوەیەکی کەم دا بەم هۆیەوە ناو دادەخات. چەند کەس لە ناودارانی مۆسیقای کوردی وەک عەلی مەردان لە ساڵی ١٩٥٣ی زاییینی زیرەک لەوێ دەبینن و ئە دەبەنە بەشی کوردی "رادیۆ بەغدا" بۆ یەکەم

جار دەنگی لە رادیۆی کوردی بەغداد دەبیستریٚ و بەم جۆرە مەیدانێکی باش بۆ خۆ نواندنی گۆرانیبێژی زیرەک پەیدا دەبێ.

حەسەن زیرەک لە ماوەی مانەوەی لە بەغدا دەیان گۆرانی تۆمار دەکا، ئەم گۆرانییانە ناو و ئاوازەی زیرەک بە کوردستاندا بڵاو دەکەنەوە. زیرەکی گۆرانیبێژ لە ماوەی نزیک بە دەساڵ مانەوە لە عێراقدا دەبێتە دۆست و ئاشنای زۆر هونەرمەند و گۆرانیبێژی بەناوبانگی کورد، لە ئەزموون و ڕێنوێنییەکانیان کەڵک وەردەگریٚ و سرنجیان بۆ لای مایە بەهرە هونەرییە کەم وێنەکەی خۆی ڕادەکێشێ.

گەڕانەوە بۆ ئێران:

لە ١٤ی گەلاوێژی ١٩٥٨ گەڕاوەتەوە بۆ ئێران، لەویٚ چووە بۆ ڕادیۆی تاران، کرماشان و تەورێز و لەوێوە گۆرانی خوێندوە. هەر لەو ساڵەدا لە ڕادیۆی تاران لەگەڵ میدیا زەندی ئاشنا دەبێت و پێکەوە ژیانی هاوبەش پێک دێنن کە ئاکامی ئەو ژیانە دوو منداڵ بە ناوەکانی "مەهتاب" و "ئارەزوو" دەبێ. ساڵی ١٣٤٧ی هەتاوی حەسەن زیرەک ماڵەکەی دەباتە شاری بانە و لەویٚ لە "کانی مەلا ئەحمەد" چایخانەیەک دادەمەزرێنیٚ، دیارە شان بە شانی ئەو کارەش لە گۆرانی کوتن و کاری هونەری ناوەستیٚ و لە بەزم و شادی خەڵکدا بەشداری دەکا و بە بۆنەی جۆراوجۆرەوە گۆرانی تۆمار دەکا. پاشان دەچێتە شاری مەهاباد و لە دواکاتەکانی ژیانیشیدا دەچێتە شاری شنۆ. لە شاری شنۆ بە کار و کاسبی ژیان تێپەڕ دەکا. لە ساڵانی ١٩٦٠ – ١٩٦١ لە شاری سلێمانی لە تیپی "شانۆی هونەرەجوانەکان" لەگەڵ "سێوەخان" و "رەشۆڵ عەبدوڵڵا" لە شانۆکای «بووکی ژێر دەواری ڕەش» و «خەسوو یان ئەژدیها» و «تەڕپیر» بەشداری کردووە. لە نێوان ساڵانی ١٩٦٧ – ١٩٦٨ لە شاری سەقز هۆتێلی سێ ئەستێرەی هەبووە کە بۆخۆی لەویٚ گۆرانی گوتووە.

گۆرانییەکان:

یەکێک لە تایبەتمەندیەکانی گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک، پشت بەستنی ئەو بە گۆرانی فۆلکلۆرییە. ئەو چاوی بە زۆر ناوچە و مەڵبەندی کوردستان کەوتووە، لێیان ماوەتەوە، لە خەڵکەکەی میوان بووە و هەڵسان و دانیشتنی لەگەڵیان بووە و لەگەڵ شێوەی ژیانیان و جلوبەرگ و هەڵس و کەتیان ئاشنا بووە. ئەو گۆرانییانەی لە خەڵکەوە بیستوویە، فیر بووە. هەرچەند زیرەک زۆر گۆرانیشی هەیە کە هەم هەڵبەستەکەی و هەم ئاهەنگەکەی هی خۆیەتی. زیرەک لە شێعری کوردیش کەڵک وەرگرتووە. لە ئەو شاعرانە: نالی، وەفایی، سەید کامیل ئیمامی، کوردی، هەردی، پیرەمێرد و هێمن. زیرەک بۆ وێنە شیعری "شەو"ی سەید کامیل ئیمامی کردووە بە گۆرانی. حەسەن زیرەک گۆرانی فارسی و ئازەریی هەیە، لەو جۆرە گۆرانییانەدا زیرەک هەڵبەستی کوردی تێکەڵاو کردوون. "گویلدر" یەکێکە لەو گۆرانییانە کە بە زمانی ئازەری گوتوویەتی.

بەشێک لەگۆرانییەکانی:

دیسان شەو هات

وەک قومری

لۆرکێ

کەتانە

هەی نار

کابوکێ

لەیلا

کرماشان شاری شیرین

ئەمان دۆکتۆر

بۆ چ منت ناوێت

هۆ لەیلی

ماڵی بابم نەسرین

کەویار

ئەسمەر

حەسەن زیرەک لەگەڵ زۆر گۆرانیبێژی کورد گۆرانی گوتووە، بۆ نموونە "محەممەد ماملێ"، "مەلا حسێنی عەبدوڵلازادە"، "عوسمان بۆکانی" و "ئەحمەد شەماڵ". گۆرانی "ماڵی بابم بێ وەفا" یەکێک لەو گۆرانییانەیە کە حەسەن زیرەک، محەممەدی ماملێ و مەلا حسێنی عەبدولازادە، ساڵی ١٣٣٨ی هەتاوی پێکەوە بە یارمەتی تیپی موسیقای کرماشان تۆماریان کردووە. "بەرهەڵبێنە" و "هەوارە، گوڵم هەوارە" دوو گۆرانی دیکەن کە زیرەک و محەممەدی ماملێ پێکەویان کوتوون.

ژیانی هونەری

لە ماوەی ژیانی هونەری، زیرەک دەربەدەری زۆری چێشت. ماوەیەک لە شارەکانی ئێران و ماوەیەک لە عێراق. لە ڕۆژانی دەسپێکی ژیانی لە باشووری کوردستان لە شاری سلێمانی کاری دەکرد. ڕۆژێک بەدەم کارەوە لە ژێر لێودا گۆرانی دەخوێنێت، ئەو گۆرانیە و دەنگی زیرەک هەستی ڕێبوارێک دەبزوێنێ و ئەو ڕێبوارە دەبێتە هۆی گۆڕانکاری لە ژیانی زیرەکدا و ڕێگەی بۆ دەکاتەوە بڕواتە ڕادیۆی بەغداد. بۆ ماوەیەک لە ڕادیۆ بەغداد کار دەکات و کاتێ لە ساڵی ١٩٥٦ بەشی کوردی ڕادیۆ تاران دەست بەکار دەکات حەسەن زیرەک بۆ تاران بار دەکات و لەوێ درێژە بە کار دەدات. زۆربەی بەرهەماکانی حەسەن زیرەک لە ڕادیۆ تاران لەگەڵ گەورەکانی مووسیقای ئێرانی وەک: حسەین یاحەقی، حەسەن کەسایی، جەلیل شەهناز، جەهانگیر مەلەک و ئەحمەد عیبادی بووە.

حەسەن زیرەک ئەگەرچی لەبەر بارودۆخی ئەستەمی ژیان لە خوێندن بێبەش ماوبوو، بەڵام توانای بێوێنەی لە هۆنینی شێعری کوردی و دانانی مۆسیقای کوردی هەبوو. ئەو توانایە لەگەڵ دەنگی بێوێنەی بووە هۆی ئەوەی کە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک لە سەرانسەری کوردستان ببێتە خۆشەویستی جەماوەری خەڵک. ئێستاکەش لە شار و گوندەکانی کوردستان و لە ماڵی کوردەکان گوێ لە گۆرانییەکانی دەگیرێت. حەسەن کاتێ لە تاران بوو، لەگەڵ وێژەری بەشی کوردی ڕادیۆ تاران، خاتوون "میدیا زەندی" یەکیان ناسی و دوای ماوەیەک ژیانی هاوسەریان پێکهێنا. بەرهەمی ئەو ژیانە دوو کچ بە ناوەکانی «ئارەزوو» و «مەهتاب» بوو، کە زیرەک چەن گۆرانییەکی بە کچەکانیدا وتووتەوە.

حەسەن زیرەک نە لە ئێران و نە لە عێراق ڕووی خۆشیی نەدی. هەڵسووکەوتی حکوومەتی ئێران کێشەی زۆری بۆ درووستکرد. بۆ نموونە دوای ماوەیەک ئیتر ڕێگەیان نەدا بە ڕادیۆ تاران. ئەوە دڵی ناسکی زیرەکی ڕەنجاند و بڕیاریدا چیتر نەگەڕێتەوە تاران. باری کرد بۆ عێراق بەڵام لە بەغداد دەستبەسەر کرا و لە بەندیخانە ئەشکەنجە درا. خۆی دەگێڕێتەوە کە لە بنمیچ هەڵواسراوە و لێیدراوە. بۆیە دوای ڕزگاری ڕەوانەی ئێران دەبێتەوە بەڵام بۆ چارەڕەشی، لە ئێرانیش ساواک دەیگرێ و ئەشکەنجەی زۆری دەکەن، زیرەک لە شوێنێک چۆنییەتی ئەشکەنجەکان دەگێڕێتەوە و ئەو گێڕانەوە وەک یادگاری ماوەتەوە لێی. حەسەن زیرەک لە نێوان ساڵانی ١٩٦٢ تا ١٩٦٤ لە ڕادیۆ کرماشان کاری کردووە. لەو ماوەدا لەگەڵ گەورەکانی مۆسیقای ئەو سەردەمە وەک موجتەبا میرزادە، محەمەد عەبدولسەمدی، ئەکبەر ئیزەدی و بەهمەن پوولەکی کاری کردووە و ئەو هاوکارییە بووە هۆی خولقاندنی بەرهەمی وا کە وەک شاکارەکانی مۆسیقای ئەو سەردەمە یادگار ماون.

کۆچی دوایی:

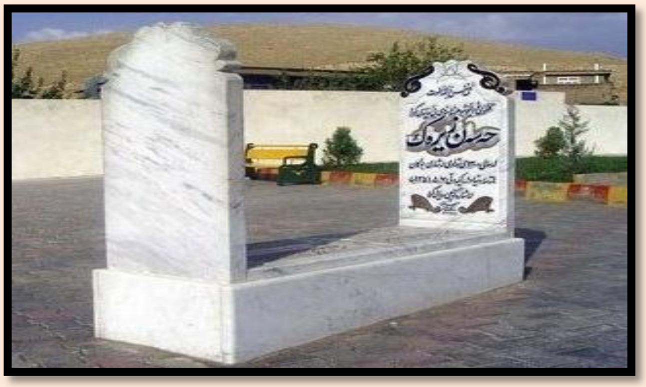

ساڵی ١٣٥١ی هەتاوی نەخۆشییەک کە لە مێژ بوو حەسەن زیرەکی ئازار دەدا، لێی تووند کرد، چەند جار لە نەخۆشخانەکانی ورمێ و بۆکان خەواندیان، بەڵام نەخۆشییەکەی کە شێرپەنجە بوو، دەست بەرداری نەبوو، لێرەشدا حەسەن زیرەک واز لە گۆرانی گوتن نەهێنا:

لە پڕدا پیریم لێ وەدەرکەوت — بەختیش وەکوو خۆم هات و لێی خەوت
قتیلەی عومرم هاتووەتە گزی — هەر بینا ئەویش لە سووتان کەوت
ئەسپی تەبیعەت هەروا خۆش ڕۆیە — بەبێ ئاوزەنگی لە ڕەوت نەکەوت

سەرئەنجام ڕۆژی ٥ی پووشپەڕی ساڵی ١٩٧١ی زایینی نەخۆشی هێرشی بۆ دێنێ و شێرپەنجەی جەرگ لە عەردی دەدا و دوای ماوەیەکی زۆر لە جێگادا کەوتن لە ١٩٧٢ی زایینی دا لە نەخۆشخانەی شاری بۆکان ماڵئاوایی لە زێد و نێشتمانەکەی دەکا و چرای تەمەنی لە سووتان دەکەوێت و پەپوولەی گیانی قەفەسەی سینگی پڕ لە ماتەمی بەجێ هێشت. لە سەر ویستی خۆی لە داوێنی کێوی ناڵەشکێنە، کە دەڕوانێتە بۆکان ئەسپاردەی دایکی نیشتمان دەکرێت.

مەرگی حەسەن زیرەک وەک بۆمبێک لە نێو کوردستاندا تەقییەوەو شەپۆلەکانی خەم و ماتەمی لە دەستچوونی لە سنوورەکانی کوردستان تێپەڕی. لە سەر وەسیەتی خۆی لە داوێنی کێوی "ناڵەشکێنە"ی بۆکان بە خاک سپێردرا.

گۆڕەکەی بوو بە زیارەتگای لایەنگران و ئەویندارانی.

ئەم شیعرانەش بوونتە ڕازێنەرەوەی کێلەکەی:

بڕوانە کتێبەکەی، زیارەتیکە کێلەکەی
کوردی زیندوو کردەوە زیرەک بە هونەرەکەی
زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر
ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر
ڕۆژگارت ساتێ بە بێ خەم نەبوو
بەڵام لە هونەر هیچت کەم نەبوو

ژیان و بەرهەمەکانی لە کتێبدا:

چریکەی کوردستان
ژیان و هونەری

گەوهەرێ

حەسەن زیرەک و هێندێ لە بەرسەرهاتەکانی

٢٦ی جوونی ٢٠١٧

زیرەک، ئەو کەسەی بەهەشتی هێنایە ئەم جیهانەوە

ڕاپۆرت: ئەمجەد غولامی

زیرەک لە ٤٥ هەمین ساڵوەگەری کۆچی دوایی هێشتاش هەر ئەو هونەرمەندە مەزنەیە کە گۆرانییەکانی بێ زیاد و کەم لە سەر زمان و هزر و یادەوەریی ئەڤینداران و هۆگرانی گۆرانی کوردیدا شەپۆل دەدات.

حەسەن زیرەک لە ساڵی ١٩٢١ لە شاری بۆکان، لە نێو خێزانێکی هەژار و کەم دەرامەتدا لە دایک بووە و لە نێو ئازار و مەینەتییەکانی ئەوکاتی ژیان و ڕۆژگاردا، توانیویەتی خەرمانی گۆرانیی کوردی دەوڵەمەندتر بکات و بە جسارەتەوە لەو بوارەدا گەلێک داهێنانی بلیمەتانەی هەبێت.

دەسپێکی ژیانی هونەری زیرەک دەگەڕێتەوە بۆ دەیەکانی یەکەمی ژیانی و ئاوارەبوونی بە هۆی نەهامەتی و هەژاری و ڕوو لە عێراق کردن و دامەزرانی لە ئوتێلێکی بەغدا بە ناوی میوانخانەی شیمال کەبیر وەک بەردەست و شاگرد و ناسیاو پێکهێنان لە گەڵ چەند کەسایەتی و هونەرمەندێکی کورد و لەوان جەلال تاڵەبانی و مامۆستا عەلی مەردان و چوونە ڕادیۆی کوردی بەغدا لە ساڵی ١٩٥٣ لە ڕێگای ئەم هونەرمەندەوە.

ئاوا دەنگی حەسەن زیرەک لە کۆڕی هاوڕێیان و شەوانی دیوەخانەکانەوە دەگوازرێتەوە بۆ ئێزگەیەک و دەچێتە هەمو ماڵەکانەوە، ئەوەش بووە هۆی ئەوەی زیرەک ناوبانگ دەربکات و چریکەی مەقام و گۆرانییەکانی هەموو

کوردانی ئەو سەردەمە عاشقی دەنگی بکات.

مامۆستا باکووری وەک هونەرمەندێکی خاوەن ئەزموون لە لێدوانێک بۆ کەناڵی چرا لەبارەی ئەو ساڵانە دەڵێت:
حەسەن زیرەکم لە ساڵی ١٩٥٣ لە ئێزەگەی کوردی لە بەغدا ناسی، ئەوکات من لەوێ کارمەند بووم و ئەو وەک کەسێکی شارەزا و لێهاتوو بابەتی گۆرانی هەڵدەبژارد، ئاوازی دادەنا، مەقامات و گۆرانی دەچری و ئێمە ئێرەییمان پێدەبرت.

دەشڵێت: لە ڕادیۆ کوردییەکەی بەغدا هەفتانە ماوەی ٣٠ خولەک ڕاستەوخۆ گۆرانیی بو گوێگران دەوت و لەگەڵ گرووپی میوزیکدا زۆر بە سەرکەوتویی کاری دەکرد، بەبێ ئەوەی پرۆڤەیەکی زۆر بکات، جاری وا هەبوو هیچ پرۆڤەیشی نەبوو، کەچی گۆرانییەکانی زۆر بە جوانی دەگوتنەوە و دەتوانم بڵێم ئەو نیوسەعاتە بەشێکی زۆری گوێگران هەستی خۆیان بۆ ئەو ڕادیۆیە ڕادەگرت.

باکووری لە درێژەدا وێرای ئاماژەدان بە دەوڵەمەندبوونی ئارشیوی ئێزگەی بەغدا لە ڕێگای بەرهەمی مۆسیقایی زیرەک، زیادیشیدەکات: بەوجۆرەی من لە نزیکەوە ئەم هونەرمەندەم دەناسی کەسێکی سادە و نیشتمانپەروەر بوو، هەردەم بە سادەیی دەژیا و بەسادەییش دەیڕوانیە ژیان، ئەو چەند ساڵەش کە لە بەغدا بوو، هەژاری و نەداری و بێکەسی نەیهێشت زور لە ئاواتەکانی بە چاوی خۆی ببینێ و بیهێنێتە دی.

حەسەن زیرەک بە هۆی گۆرانی وتن بۆ هاتنە سەر تەختی مەلیک فەیسەڵی دووەم، لە کاتی سەرکەوتنی شۆڕشی ١٤ی ژوەنی ساڵی ١٩٥٨ بە ڕێبەرایەتی عەبدولکەریم قاسم، بە ناچار دەگەڕێتەوە بۆ ئێران، و پاش گەڕانەوەیشی دەچێتە ڕادیۆی تاران و لەوێ درێژە بە ئیشی هونەری خۆی دەدات.

ئەم گەڕانەوەیە هاوکات بوو لە گەڵ دەسپێکی هاوکارییەکانی زیرەک لە گەڵ گەورە مامۆستایان و ژەنیارانی ئێرانی و لەوان حسێن یاحەقی، حەسەن کەسایی، جەلیل شاناز، جەهانگیر مەلەک و جەواد مەعروفی و هەروەها ئاشنایی و زەماوەند لە گەڵ میدیا زەندی بێژەری بەشی کوردیی ئەو رادیۆیە.

میدیا لە پێشەکی کتێبی چریکەی کوردستان لەبارەی ئەو ساڵانە دەڵێت: زیرەک نزیک بە هەزار بەستە و گۆرانی لە تاران و کرماشان ئاراستە کرد و بەهۆی ئەو گۆرانیانە بوو کە رۆژانە نزیک بە دووهەزار نامە ڕەوانەی رادیۆ دەکرا و جار بوو کە لە ناو نامەکاندا پارەشیان دەنارد بۆ ئەوەی گۆرانی داواکراویان بڵاوبێتەوە.

بەرنامەکانی کوردی رادیۆ تاران و کرماشان بە هۆی دەنگی بە سۆزی زیرەک کەوتبووە بەردڵانی هەموو کەسێک و ئەوکات هەموو رۆژێ دووجار بەرنامەی ئێمە و بیسەر بڵاو دەبووەوە، حەسەن زیرەک بە دەنگی ڕەسەن و سۆزداری خۆی ببووە هۆی ناسراوەبوون و بەرزبوونەوەی کوالیتی و پێگەی بەرنامە کوردییەکانی ڕادیۆ تاران و کرماشان و سەررێژبوونی نامەی لەژمارە نەهاتووی لایەنگرانی.

بەڵام ئەم دەرفەتە زێڕینە تا سەر بۆ حەسەن نامێنێ و وەک میدیا زەندی دەڵێت دوای ماوەیەک ڕێی چوونە ڕادیۆ لە حەسەن زیرەک دادەخرێت و خزمەتەکانی لە بیر دەبەنەوە. ئەم ڕووداوە کە هاوکاتە لە گەڵ بوونی شێخ عابد سیراجەدینی بە سەرۆکی بەشی کوردی ڕادیۆ تاران، دەنگۆی دژایەتیی دەزگا ئەمنییەکانی ئەوکات لە گەڵ کەسایەتیی زیرەکی بەدواوە بوو.

ئەم ڕووداوە جارێکی دیکە حەسەنی بەرەو بەغدا ڕاپێچ دا و لەوێ، لە ساڵی ١٩٦١ لە تیپی شانۆی هونەرە جوانەکان لە گەڵ سێوەخان و رەشۆل عەبدوڵڵا، لە شانۆنامەکانی بووکی ژێر دەواری رەش و خەسوو یان ئەژدیها بەشداری دەکات، بەڵام ئەمجاریان زۆر تاقەتی دووره وڵاتی ناهێنێ و لە ساڵی ١٩٦٧ دەگەڕێتەوە بۆ ئێران.

وریا ئەحمەد وەک مۆسیقارێکی شارەزا سەبارەت بەو ساڵانە و پەیوەندی نێوان ژیانی سەخڵەت و بەرهەمە هونەرییەکانی حەسەن زیرەک دەڵێت: ئەو وەک یەکێک لە کۆڵەکە پتەوەکانی دونیای هونەری گورانیی کوردی، لە رێگای ژیان لە ناو دەقی کۆمەڵگا و سەرگەردانییەکانی دەستی بە سەر کانگایەک لە ئازار و مەینەتییەکان گرتبووکە دەتوانین وەک یەکەم هەوێنی گۆرانی وتنی زیرەک ناوبردی بکەین.

دەشڵێت: ئەو بە پشت ئەستوور بوون بەم هەوێنە توانی کومەڵێک ئاوازی جوان بەرهەم بهێنێت، بەڵام بەداخەوە بە هۆی نەبوونی مافی داهێنەر و ناکارامەبوونی ئامێرەکانی تۆمارکردن لەو سەردەمە، زۆربەی ئەو ئاوازانە لە لایەن

کەسانی فارس و عەرەب و تورکەوە بردراون.

زیرەک لە پاش ئەم ئاوارەیی و دەربەدەریە توشی چەندین نەخۆشی کوشندە دێت، هەرچەندە سەدان گۆرانی بە ئاوازی جۆراوجۆری کوردی وتووە، بەڵام بە پێی گێرانەوەی هاوسەردەمەکانی لە ژیانیدا وەک پێویست ڕێزی لێ نەگیراوە و هەتا نەخۆشی شیرپەنجە ئەم ئەرکەی لە دوا ساتەکانی ژیانیدا، بە ئەستۆ گرت.

هەموو ئەمانە کاتێک کران کە زیرەک تەنیا ٥١ بەهار لە تەمەنی تێپەر دەبوو، بەڵام حەسەن بە گشت ئاوارەیی و گرفتەکانی لە بەردەم کارکردنی هونەرییدا و بە نەبوونی ئامێری مۆسیقایی کارامە و ستۆدیۆیەکی پێشکەوتووی دەنگهەڵگرتن، وەک بلیمەتێک توانی ئەرشیڤێکی دەوڵەمەند لە دوای خۆی خەرمان بکات و بیکات بە قوتابخانەیەکی گۆرانی بۆ نەوەکانی داهاتوو، تا لە پاش ئەو کۆمەڵێک دەنگبێژ و خاوەن بەهرە بە پشتبەستن بەم ئەرشیڤە بێنە نێو کۆڕی گۆرانیوتنەوە.

ئەرشیڤێک کە وەک مەجید درەخشانی مۆسیقاری ناسراوەی ئێرانی لە دیمانە لە گەڵ هەواڵدەریی کوردپرێس ئاماژەی پێدەدا، ناسنامەیەکی سەرەکییە بۆ ناسینی مۆسیقای ڕەسەنی کوردی و جیاکردنەوەی لە مۆسیقای گەلانی دیکە و دەڵێ: مۆسیقای هەوارمی مۆسیقایەکی ڕەسەن و تایبەت بە کوردە و ناکرێت لە ڕیزی مۆسیقای سونەتیدا دابنرێت. ئەم وتەیە زیاتر لە هەموو کەسێک گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکیش دەگرێتەوە بە تایبەت ئەوەی کە دەنگی ئەو گۆرانیبێژە بە ڕادەیەکی زۆر نزیکە لە مۆسیقای کۆنی کوردی.

لە لایەکی دیکەوە شارام نازری بیرمان دەخاتەوە کە ئەو کەسەی باسی دەکەین کەسێکی نەخوێندەوار بووە کە لە گەڵ هەنگاونانە ناو ئۆرکێسترای رادیۆ دەچووە ژووری تۆمارکردن و بە شێوەی بیداهە شێعری دەوت و ئاهەنگی بۆ دادەنا و دەیخوێند و هەمووی ئەم کارانە کەسێکی نەخوێندەوار دەیکرد کە مۆسیقا و شێعری لە ڕێگەی دیناو و حافیزەیەکی سینە دەفتەرییەوە پێگەیشتبوو.

هەر بۆیە وریا ئەحمەد سەبارەت بەو ورە ئاسمانییەی زیرەک دەڵێت: ڕاستە زیرەک کەسێکی نەخوێندەوار بووە، بەڵام توانایییەکی تەواوی لە دەربڕین و ڕێکخستنی هۆنراوەکانی بو گۆرانی بووە، ئەو لەو سەردەمەی هەنگاوی

ناوەتە بواری گۆرانی کوردی، توانیویەتی گوێگرێکی زۆر لە تەواو ناوچە کوردنشینەکان بۆ گۆرانیی کوردی کۆ بکاتەوە و سەرنجیان ڕابکێشێت بۆ گۆرانییەکانی خۆی.

ئەم هونەرمەندە بیری خاڵی گوهەرینی داهێنەرانەی زیرەکمان دەخاتەوە و زیادی دەکات: ناسینی موجتەبا میزادە هونەرمەندی ئاهەنگدانەر و مۆسیقاری ناوداری کورد، خاڵی وەچەرخانی ژیانی هونەری حەسەن زیرەک بووە و ئەو بەرهەمانەی بە هاوکاری دووقۆلی ئەمان بە جێماون دەتوانین ناوی جوانترین گۆرانی کوردییان لێبنێین.

ئەم ئاشناییە نە تەنیا خاڵی وەرچەرخانی ژیانی زیرەک بووە، بەڵکوو وەک عەدەنان کەریم لە لێدوانێک بۆ پاشکۆی ژمارە ١٨٨٤ی ڕۆژنامەی شەرق لە یادی میرزادەدا دەڵێت، جۆرێک ئێرەیی پێبردنی گۆرانیبێژان بە پەیوەندیی داهێنەرانەی ئەو دووەی بەدواوە بووە.

عەدنان ڕوونی دەکاتەوە: کاتێک کە میرزادە بڕیار دەدات بەرهەمە پێشووەکانی حەسەن زیرەک کە لە ڕادیۆ بەغدا تۆمار کرابوون، لە فەزای ستۆدیۆیی ئێران دارێژێتەوە تەنیا لە ئامێرگەلێکی وەک سەنتوور، قەرەنەی، تۆمبەک و دوو ڤیۆلۆن بەهرە وەردەگرێت و ڤیۆلۆنی دووهەم وەک پاڵپشتی ڤیۆلۆنی یەکەم کە خود میرزادە لێیدەدا، ڕۆڵی دەگێرا. کاتێک گوێی دەدەینە ئەو بەرهەمانە هەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی تێدەگەین کە ڤیۆلۆنی میرزادە وەک هۆگرێکی ئەویندار نۆتەکانی میلۆدی بە سەر تەواو ئامێرەکانی دیکەدا دەبەشێتەوە و بەمشێوە تێکرایان دەهێنێتەوە خزمەتی گشتییەتی بەرهەمەکە.

دەشڵێت: لێرەدایە کە مەزنایەتیی هونەری حەسەن زیرەک زیاتر شەمەند دەکرێتەوە و... هەستی جوانیناسیی میرزادە قووڵایی و ڕەونەقێکی تایبەتی دەبەخشێت بە گۆرانییەکانی زیرەک... ئەم هەستە جوانیناسییە لە ئاستێکدایە کە زۆربەی ئاهەنگدانەرانی گەنجی کورد ئارەزوو دەکەن هەمان سۆلۆیەک بژەنن کە میرزادە ژەندوویەتی.

گۆرانیگەلی وەک؛ لەنێو سابڵاغدا، گەوهەرێ، دینێ مەڕۆ دینێ، ئەسمەرێ، ئامۆزا، هەی بەلار، کرماشان و دەیان گۆرانیی دیکەیش بەرهەمی دابەشکاری و ژەنیاری مۆسیقایی ئەو ڤیۆلۆنژەنەن کە بەردەوام مەزنایەتی خۆی

گرێدەداوتەوە بە مەزنایەتی هونەرمەندێک کە ئەمرۆ ٤٥ ساڵ بە سەر کۆچیدا تێپەردەبێت و بە هەموو گەورەیی خۆیەوە سەبارەت بە زیرەک وتویەتی: من لە ڕێگەی حەسەنەوە ئاشنای گۆرانیی مۆسیقا و ئاوازی کوردی بووم و لە ڕێگەی دەنگی ئەوەوە زۆر بابەتی مۆسیقایی و گۆرانی کوردانەم ناسی.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردپرێس - ٢٧ی جوونی ٢٠١٧

سالان دەچوومە باغی شەقڵاوە

جوانی سرروشتی شارەکەمان شەقڵاوە، هەرلە سەردەمانی زووەوە جێی سەرنجی گەشتیاران بووە، بۆیە هەرکەسێ سەردانی شەقڵاوە بکات، ئارەزوو دەکاتەوە ساڵانە هەرنەبێ بۆ جارێکیش حەزدەکات چاوی بەدیمەنەکانی سەفین وسۆرک وئاووهەوا فێنک وئاوەسازگارەکەی بکەوێتەوە. جوانی شەقڵاوە و شوێنە جوگرافیەکەی گاریگەری کردوەتە سەر هەستی ڕۆشنبیران و شاعیران و هونەرمەندان، کەبۆتە هەوێنی شعری نەتەوەیی و خۆشەویستی و شاعێران و ئاوازو گۆرانی زۆرێک لەهونەرمەندان. یەکێک لەو هونەمەندە پایە بەرزی نەتەوەکەمان)

حەسەن زیرەک.

(ساڵانە لە وەرزەکانی) بەهارو هاوین و پایز (دەیان جار سەردانی شەقڵاوەی کردوە لای برادەرانی) حەمەی قەساب و حەسەن موختار و تەها بندیان و حاجی و ڕەزووقی و باپیرەی مەسیحی (کردوە ئاهەنگی بۆگێڕاون، زۆر لە شایەتحاڵ و ئامادەبوانی گەنجانی ئەو سەردەم پرسیارم لیکردوون ئەو ڕۆژگارانەیان بۆ باسکردوم لەوانە) مام عمری سلێمان سورچی و مام تاهیر و کاک محمەد حسین حەسەن گاوان و کاک نەجات و جمال حەمەی قەساب (دانیشتوون و گوێیان لە دەنگە خۆشەکەی) حەسەن زیرەک (گرتووە ، لە چایخانەی) عولای زبێرئاغا (لە گەرەکی سیمۆن وە لە چایخانەی) ڕەزووقی وباپیرە(ی مەسیحی لە بێترمە وە مالی) حەمەی قەساب (چەندین ئاهەنگ ودانیشتنەکانی لە ناو باخچە کانی شەقڵاوە ئاهەنگی بۆ برادەرانی گێڕاوە ، لەبەر هاوڕێیەتی گەرمی نێوان)

حەسەن زیرەک و تەها بندیان و حەسەن موختار و حەمەی قەساب (کەزانیویانە گەیشتۆتە سەر سنوور) حاجی ئۆمەران و گەلالە و چۆمان (پیشوازیان کردوە لەگەلیان هاتۆتە شەقلاوە و ئاهەنگی تایبەتی بۆگێراون ،مام تاهیر دەڵێت ساڵی (١٩٥٨) من بەکرەیەکم لە ئاهەنگی) حەسەن زیرەک(بەدەستی خۆم لە ماڵی) حەمەی قەساب (بە ئامێرێکی) تەسجیلی مارکەی ئەلیزابێت (زیاتر لە کاتژمێریکە تۆمارم کرد هەتا دەنگەکە پاک دەرنەچوو بەلام بەهۆی برادەریم لە گەڵ) عبدالطیف خاوەنی تۆماگەی اخلاص(و)جیهان بەخش کۆیی(بەکرەکەیان بۆ پاکردمەوە بەهۆی ئامێرە دەنگیەکانی خۆیان،ئاهەنگەکە زۆرخۆش بوو هەمووکات لەچایخانە) حاجی برام (لێمان دەدا بەلام برادەرێک لێی وەرگرتم ئیستاش چەند بیردەکەمەوە بەبیرنایەتەوە کێبوو لێی وەرگرتم ونەیدامەوە، وەهەروەها دەلێت جارێکیان لەناوەڕاست) شەستەکان (بوو یەکێک لە چایخانەی (ز...) دانیشتبوو دەیگوت من (حەسەن زیرەکم)شتێکی زۆرسەیر بوو لەناکاو (حەسەن زیرەک)بەدیارکەوت و کابرا یەکسەر هەلات، حەسەن زیرەک ئەو... ووتی من حەسەن زیرەکم؟ ئەوە لەزۆر شوێن گۆرانی ووتوە ووتوویەتی من ئەوم ڕیزیان لێ گرتووە، بەڕیزمامۆستا) جلیل فەقێ حوسێن (لە ساڵی شەستەکان لە ئوتێلی سەفین ی(خاڵم (قادر موختار)لەبازاری شەقلاوە بەرامبەر چایخانەی (محمود مەلا سەعید) هونەرمەندان) حەسەن زیرەک، تاهیر تۆفیق ، ڕسول گەردی (دانیشتبوون پێکەوە گۆرانی زۆر خۆشیان دەگوت. جێی باسە هونەرمەند)حەسەن زیرەک (ئەوکاتانەی لە شاری بەغدای پایتەختی عێراق ژیانی بەسەربردوەلەوێشخەڵکی شەقلاوە هاوکاریان کردوە ،بەڕێز مام) ئەنوەر بەگ (ووتی من لەساڵی(١٩٥٣) بەڕیوەبەری ئیدارەی) کۆلیجی دەرمانسازی(بووم هەموو کارەکان بەدەست من بوو،هەرچەندە هاوڕییەتیم لەگەڵ (حەسەن زیرەک)نەبووە بەلام ناوبانگ وگۆرانیەکانم زۆرگوێ لێ ببوو . برادەرێکیم ووتی ئەوە (حەسەن زیرەک) وا لێرەیە شەوان لە ئیزاعە گۆرانی دەڵێت و بەلام بەڕۆژ بێکارە ، منیش ووتم مادام وایە برۆ بانگی بکە بابێت فرۆشگای کۆلیژی) حانووت(دەدەمێ بەڕۆژ بۆخۆی لێرە کاربکات ،ئەوەبووهونەرمەندان)حەسەن زیرەک و محەمەد ڕەزا(هاتن ماوەی دووساڵ بەبێ بەرامبەر)بەخۆڕایی(حانووتی کۆلیژم پیدان . پاشان خۆی ڕۆیشت بەغدی بەجێی هێشت و هات خودا حافیزی و سوپاسی کردم . جوانی وسروشتی شارەکەمان وهاوڕێەتی گەرمی خەڵکی شەقلاوەو حەسەن زیرەک وای لەو هونەرمەندە بلیمەتە کردوە کە وەفایەک بنوێنێ بەرامبەر بە شەقلاوە، بە گۆرانی) ساڵان دەچوومە باغی شەقلاوە(یەک لە گۆرانیە خۆشەکانیەتی . داخەکەم ئەوەیە هەرکاتێت دەڵێت ئەم گۆرانیەی لەگەڵ شەقلاوەی کوردستانی باشوورە، پێش هەموو کەسێک خەڵکی شەقلاوە دەڵێت: خۆدەگەر شەقراوێ ئێرەی نییە، دەگەر شەقراوێ ئێرانییتی (بێ ئەوەی هیچ بەڵگەی هەبێت باشەقلاوەیەکیش لە ڕۆهەلاتی کوردستان هەبێ ،ئەوانەی شەقلاوەی ئێرانیان دیوە دەڵێن گوندێکی جوانی بچوکە،

با)حەسەن زێرەک (لەژیانی دا جارێک و دووجار سەردانی کردبێت ، من دڵنیام مەبەستی) حەسەن زیرەک (شەقلاوە جوانەکەی خۆمانە چونکە دەڵێ) سالان دەچوومە باغی شەقڵاوە (واتە لەژیانیدا زۆر سەردانی شەقڵاوەی کردوە ....

بەهرەو تواناى) حەسەن زیرەک (لەهونەری گۆرانی وموسیقا. دواى ٤٠) ساڵ (هەرلەلووتکەى هونەر گۆرانی کوردی دایەو نەوە دواى نەوە پێشوازی لە دەنگ زولاڵەکەى)حەسەن زیرەک (دەکا. زیرەک دەنگی پیرولاوانە، دەنگی ڕابردوو و ئێستا و داهاتووە... سڵاو لەگیانی پاکی هونەرمەند)حەسەن زیرەک (هەرگەشاوە) شەقڵاوەی بوکی کوردستان)

سەرچاوە: ماڵپەڕی شەقڵاوی پۆست - ڕێکەوتی: ٣١ی جانێوێری ٢٠١٢

ئۆرکێسترێک، بە بەشداری حەسەن زیرەک و مامە قالە

ح. س. سۆران

بە ناوی کوردستانی گەورە.

هەر لەم شەوانەدا، کە تازە هەواڵی کۆچی دوایی مامەقالەم بیست بوو، بیرم لەم مەرگەساتە دڵتەزێنە دەکردەوە و بە کەسەر و داخەوە جارجار، دەموت ناکا منیش مۆتەی دژە زیندویی گرتومی، تازە وەبیر مامەقالە کەوتووم؟. بەڵام کاتێ وەبیرم دەهاتەوە، کە زیاتر لە دەساڵ پێش، تابلۆ موزیکالی مامەقالەم نووسیوە و...، دادگەری ئاوەز(ویجدان)، لە کانی دڵەوە لە بواری سووچ دەیپەڕاندمەوە و لەم سۆرغەوە، لە راستی دا خۆم بە مسقال بە تاوانبار نەدەزانی. لە سەر بناغەی چەند بەڵگەیەک کە پێویستی بە باس کردن نیە، سەبارت بە مامۆستا حەسەن زیرکی خۆشەویست، دەستبەتاڵ و ئاتاجیش، کە هاو چەرخی خۆم بووەوە و زۆر جاران لە خزمەتی دا بووم، هەر ئەو بێ تاوانیەم لە خۆم دا هەست دەکرد. هەر بۆیە لە رووم هەڵ هات، بە چەشنی رۆمانتیکێکی بەرەو ریالیسم، ئەم دیمەنانە لە بەر چاوم بخولقێنم، کە دەقاودق بۆتانی دەگێڕمەوە، بەڵکە سووکە پاڵپێوەنەرێک بێ، بەرەو لووتکەی یەکگرتن، بەرکەوەت و سەرکەوت:

لەو کاتە رۆمانتیکە دا، دیم کە کاتی جەژنی نەورۆزە، مامۆستا حەسەن زیرەک و مامۆستا قالە مەڕە، هەر کام لە بەندەنی کێوی ناڵەشکینە، پالێان داوە بە کێلی گڵکۆکەیانەوە و بە دانیشتنەوە خەریکن، سروودی "ئەمڕۆ رۆژی جەژنی نەوروزە، ساڵی تازەیە هاتەوە "دەڵێن (بە دەنگی بێوێنەی مامۆستا حەسەن زیرەک و بە هاوڕێ سۆزی شمشاڵی ئاسمانی مامۆستا قالە مەڕە).

خزمینە! بەرد دەبوو بە ئاو و تەنانەت کوردە ناباشەکانیش وا دەگریان، سەریان بە هەنیسکەوە هەڵ دەکەندرا (جا نازانم بۆ) !!!. لەو دیمەنە رۆمانتیکە بە شکۆیەدا، روانیم رۆحی سەدان میلیۆن کوردی کوردستانی گەورە، چ مردو چ زیندو، لە دەوروپشتی چیای ناڵەشکێنە و دەڤەری بۆکان، وەک

کارناڤاڵێکی مەزنی نەتەویی کۆ ببونەوە و بە تاڵووکە گوێیان گرتبو. لەو کاتە دا، رۆحی مرۆڤگەلی زۆر مەزنی کورد، بۆ بانگهێشت هاتبوونە ئەو کوڕەوە، کە من لە خوارەوە، بۆ لە بەرچاو گرتنی مێژوی ژیان و بەرزی رادەی پللەو پایەیان، ناویانتان بۆ دەنووسم:

شا دیاکۆی قەڕاڵی کورد، پیر شالیاری هەورامی، سوڵتان ساهاک، میری گەورەی ئێزەدیان، باباتاهیری عوریان، بوداق سوڵتان، عەبدوڵلاخانی موکری، خان ئەحمەد خانی ئەردەڵان، مەستوورە خانمی ئەردەڵان، عەزیز خان سەردار، سولەیمان پاشای بابان، خانی لەپزیرین، شێخ عوبەیدوللای شەمزینان، نالی شارەزووری، مەولەوی تاوەگوێزی، شێخ سەعیدی پیری پیران، سەید رەزای درسیم، پادشای گەورەی رەواندوز، ماموەستا ئەحمەدی خانی، زۆر لە میرە بەدرخانیەکان، خانای قوبادی، سەرۆک سمکۆ، حاجی قادری کۆیی، غولامرەزاخانی ئەرکەوازی، عادلە خانمی جاف، ئەحمەد موختاری شاعیر، دکتور فوئاد، خالۆ پیرەمێرد، سەید عەلی ئەسغەر، شا مەحموودی بەرزنجی، ئەبولحەسنی سەیف، یونس دڵدار، قانع، مفتی پێنجوێنی، ساڵح دیلان، سەرۆک ئیحسان نووری، تاهیر تۆفیق، جگەر خوێن، سەرۆک پێشەوا قازی محەممەد، سەرۆک مەلا مستەفا بارزانی، هێمن، سێوە، حاجی چوندی لە پارچەی پێنجەمی کوردستانەوە، ئەختەر، دوکتور قاسملوو، عەبدوڵلا پەشێو، مامەرێشە، سەرۆک ئاپۆ، هەژار، لەیلا زانا و زۆر زۆر کەسانی دیکە، کە بە داخەوە لێرەدا جێی نووسینی ئەو گستە ناوە نیە، کە پاکیان مایەی شانازی کوردن و بە کڕنۆشەوە داوای چاوپۆشیان لێ دەکەم، بە تایبەت گشت نەمران و هۆزی سەرفرازی پێشمەرگە، کە لە بژاردن نەدەهاتن. بە کورتی رۆحی تەواوی ئەندامانی گەلی کورد، هاتبوونە سەیری ئەو کارناڤاڵە.

کورد کوژانی نگریسی وەک سەددامیش، لە دوور دوورە بە شەرمەساری دەروانین و مۆڕ دەبوونەوە.

ئەم دو هونەمەندە کەموێنەیەی کورد، دو نەفەری، ئۆرکێستریکی نەتەوەیی وایان بەرێوە برد، کە داروبەرد هاتبوونە خرۆش. لە پاشان، لەسەر داوای قەڕاڵ دیاکۆ، مامە قالە، ئەم بڕیار نامە کورتەی خوێندەوە، کە تەواوی حەشیمەت، بە کوڵی گریانەوە، بە چەپڵەرێزان، پەسندیان کرد و ئۆرکێستر دوایی هات:

"گەلۆ! یەک بگرن، یەک بکەون، دڵنیابن سەردە کەون، ویستن توانینە. خۆشەویستان، ئەم بیرۆکەیە خەو و خەیاڵ نیە، ئامرازی راستەقینەی تاقیکراوەوەی سەرکەوتنی هەموو گەلانی جیهانە!"

سەرچاوە: ماڵپەڕی کلاورۆژنە - ڕێکەوتی: ٢٨ی مای ٢٠٠٩

٤٥ساڵ بەسەر کۆچی دوایی هونەرمەندی هەزار ئاوازە تێپەڕی

عەلی شیرینی

ڕۆژی ٥ی پووشپەڕی ١٣٩٦ی هەتاوی ٤٥مین ساڵ بەسەر کۆچی دوایی مامۆستا " حەسەن زیرەک " هونەرمەندی گەورە و ناوداری کوردستان ناسراو بە هونەرمەندی هەزار ئاوازە تێپەڕی. "حەسەن زیرەک" کوڕی" عەبدوڵڵا" لە مەڵبەندی موکریان لە رۆژی ٢٩ - ١١ - ١٩٢١ زایینی (٨ - ٩ - ١٣٠٠ ی هەتاوی) لەدایک بووە. شوێنی لە دایکبوونی زۆر ڕوون نییە، بە گوێرەی قسەی خەڵکی شاری بوکان مامۆستا "زیرەک" لە گەڕەکی قەڵای سەرداری ئەم شارە لە دایک بووە و زۆر کەسیش لەو کەسانەی کە لە نزیکەوە دەیناسن، گوندی "هەرمێلە" کە لە نێوان شاری سەقز و بۆکان هەڵکەوتووە بە شوێنی لە دایکبوونی دەزانن. مامۆستا "حەسەن زیرەک" لە ژیانی رۆژانەی خۆیدا گەلێک ڕەنج و کوێرەوەری و نەهامەتی دیتووە و دەربەدەری و ئاوارەیی کێشاوە کە لێرەدا سەرەنجتان بۆ خوێندنەوەی کورتەیەک لە ژیانی مامۆستا "حەسەن زیرەک" و بنەماڵەکەی ڕادەکێشین.

کورتەیەک لە ژیان و بەرسەرهاتی هونەرمەندی هەزار ئاوازە

بۆ ئەوەیکە باس لە ژیانی رۆژانەی مامۆستا "حەسەن زیرەک" و بنەماڵەکەی بکەین ڕەنگە بە چەندین کتێب کۆتایی بە کوێرەوەری و نەهامەتییەکانیان نەیەت بۆیە کورتەیەک لە ژیانی بنەماڵەیان باس دەکەین. "عەبدۆڵڵا" باوکی مامۆستا زیرەک وەکوو رەعیەتێک لە لای ئاغای گوندی "هەرمێلە" دەستی بە کار کردووە تا رۆژانە بتوانێ پاروە نانێک بۆ بنەماڵەکەی بەدەست بێنێت. کاک "عەبدۆڵڵا" لە لای ئاغای گوندەکە لە بەر لێهاتووی و ئازایەتی بە عەبدوڵڵا زیرەک ناوبانگی دەرکردووە. ناوبراو جگە لە "حەسەن" دوو کوڕی دیکەی بە ناوەکانی "حوسێن" و "مینە"ی هەبووە. "حەسەن "ی کوڕی" عەبدوڵڵا" لەتەمەنی ٧ - ٨ ساڵیدا بەردەستی مسگەری و قاوەچییەتی دەکا و هەروەها خزمەتی ماڵە دەوڵەمەندەکانی بۆکانی کردووە تاکوو بتوانێت پاڵپشتێک بێت بۆ باوکی و ئەرکی سەرشانی باوکی کەمێک سووکتر بکات. ناوبراو لە تەمەنی ٩ - ١٠ ساڵیدا لەگەڵ چەند کەس لە گۆرانی بێژە دەنگخۆشەکانی شاری بۆکان لە شاییەکانی نێو شار و گوندەکانی دەوروبەری شاری " بۆکان "گۆرانییان وتووەتەوە. مامۆستا" زیرەک " لە تەمەنی ١١ ساڵان دەبێت کە باوکی کۆچی دوایی دەکات و بە دوای مردنی باوکیدا بنەماڵەکەیان لە گوندی "هەرمێڵە" بەرەو شاری سەقز کۆچ دەکەن و "ئامین"ی دایکی لە شاری سەقز مێرد دەکاتەوە و ئەمە دەبێتە هۆی دژواری زۆرتر لە ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی "زیرەک" و خوشک و براکانی. ناوبراو لە تەمەنی ١٢ ساڵیدا دەگەڕێتەوە گوندی "هەرمێلە" و لە لای ئاغای ئەو گوندەوە بە کارەکەر دادەمەزرێتەوە و دەست دەکات بە قاوەچییەتی و بەردەستی ئاغا و ئاغاواتەکان.

تێپەڕاندنی ژیانی مامۆستا "حەسەن زیرەک" لە گوندی "هەرمێلە"

مامۆستا "حەسەن زیرەک" لە تەمەنی ١٢ بۆ ١٣ ساڵی دەنگە خۆشەکەی سەرنجی خەڵکی ئەو گوندە (گوندی هەرمێڵە) بۆ لای خۆی رادەکێشێت و هەموو هەوڵی ئەوەیان دەبێت کە "زیرەک" لە دەنگە خۆشەکەی بێ بەشیان نەکات و زۆر جاران کۆ دەبوونەوە کە زیرەک گۆرانییان بۆ بڵێتەوە. ئاغا ناوبانگی دەنگە خۆشەکەی زیرەک دەبیستێتەوە و ئەمجار زیاتر بایەخی پێ دەدات و ڕێگە دەدات کە بێتە دیوەخان و بە گۆرانییەکانی کۆڕی میوانانی خان بڕازێنێتەوە. "زیرەک" مێرمنداڵێکی دەنگ خۆش دەبێت کە شەوانە بە دەنگە خۆشەکەی گۆرانی و شەوداوەت و ڕەشبەڵەکی کوڕ و کچە هاوتەمەکانی خۆی گەرم دەکات و بەزمی شەوانەیان بۆ خۆش دەکات.

کۆچ و کۆچکردنی مامۆستا "زیرەک" لە نێوان گوندی "هەرمێڵە" و شاری "سەقز"

دوای ساڵێک مانەوە لە گوندی "هەرمێڵە" واتە لە تەمەنی ١٤ساڵیدا گوند و لای ئاغا بە جێ دێڵێت و ڕوو دەکاتە شاری سەقز و دەچێتە کەبابخانەیەک و لەوێ وەکوو شاگردی کەبابچی دەست دەکات بەکار کردن و نزیک بە شەش ساڵ لەم کەبابخانەیەدا خەریکی کارکردن دەبێت تاکوو ساڵی ١٩٤١ی زایینی (١٣٢٠ی هەتاوی) بڕیار دەدات بگەڕێتەوە بۆ گوندی "هەرمێڵە" و لەوێ وەک چەکدار لە ماڵی ئاغای گوندەکە دادەمەزرێت، پاشان بەینی لە گەڵ ئاغا تێکدەچێت و واز لە چەکدارییەتی و ئازار و ئەزیەتی خەڵک لە پێناو ئاغادا دێنێت و دیسان ڕێگای شاری سەقز دەگرێتەوە بەر و دەچێتەوە بۆ سەقز و دەبێتە شاگرد شۆفێری "مینە خانی ئەردەڵان" و لە نێوان سەقز و بانەدا دەست بە کار دەکات.

چۆنیەتی ئاوارەیی لە شاری بەغدا

پاش ئەوەیکە دەبێتە شاگرد شۆفێری "مینە خانی ئەردەڵان" ڕۆژێک کە مامۆستا "زیرەک" شۆفێر دەبێت لە نێوان جادەی بانە، سەقزدا کوڕێکی لاو خەڵکی گوندی "قوڕەدەرێ" بە نێوی "مەحموود نارنج" دەکەوێتە بەر ترۆمبیلەکەی و دەکوژرێت و ئەویش لە ترسان سەری خۆی هەڵدەگرێ و ئاوارە دەبێت تا لە باشووری کوردستان سەر دەردێنێت و دواتر دەگاتە شاری بەغدا و لەوێ بە هۆی چەند کەسێک لە میوانخانەی "شومال ئەلکەبی" دادەمەزرێت و لەوێش دەست دەکات بە گۆرانی وتن و لە ماوەیەکی کەمدا بەم هۆیەوە نێوبانگ دادەخات. چەند کەس لە ناودارانی مۆسیقای کوردی وەکوو مامۆستا "عەلی مەردان" لە ساڵی ١٩٥٣ی زایینی (١٣٣٢ی هەتەوی) لەوێ زیرەک دەبینن و دەیبەنە بەشی کوردی رادیۆ " بەغدا " و بۆ یەکەم جار دەنگی لە رادیۆی کوردی "بەغدا" بڵاو دەبێتەوە و بەم جۆرە مەیدانێکی باش بۆ خۆ نواندنی گۆرانیبێژی زیرەک پەیدا دەبێ. مامۆستا " حەسەن زیرەک " لە ماوەی مانەوەی لە "بەغدا" دەیان گۆرانی تۆمار دەکات کە ئەم گۆرانییانە ناو و ئاوازەی زیرەک بە کوردستاندا بڵاو دەکەنەوە.

زیرەکی گۆرانیبێژ لە ماوەی نزیک بە دە ساڵ مانەوە لە عێراقدا دەبێتە دۆست و ئاشنای زۆر هونەرمەند و گۆرانیبێژی بەناوبانگی کورد کە لە ئەزموون و ڕێنوێنییەکانیان کەڵک وەردەگرێت و سرنجیان بۆ لای بەهرە

هونەرییە کەم وێنەکەی خۆی ڕادەکێشێ.

لە بەغداوە گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران

لە ٦ - ٨ - ١٩٥٩ی زایینی (١٤ - ٥ - ١٣٣٨ی هەتاوی) گەڕاوەتەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران و لە ڕادیۆی تاران، کرماشان و تەورێز گۆرانی خوێندووە و بڵاو بووەتەوە. زۆربەی بەرهەمەکانی حەسەن زیرەک لە ڕادیۆ تاران لەگەڵ گەورەکانی مۆسیقای ئێرانی وەک حسەین یاحەقی، حەسەن کەسایی، جەلیل شەهناز، جەهانگیر مەلەک و ئەحمەد عیبادی بووە. هەر لەو ساڵەدا لە ڕادیۆی تاران لەگەڵ خاتوو "میدیا زەندی" ئاشنا دەبێتەوە و پێکەوە ژیانی هاوبەش پێک دێنن کە ئاکامی ئەو ژیانە دوو منداڵ بە ناوەکانی "مەهتاب" و "ئارەزوو" دەبێت.

هاتووچوو لە نێوان باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان

مامۆستا "زیرەک" بۆ جارێکی دیکە دیسان لە ساڵی ١٩٦٠ی زایینی (١٣٣٩ی هەتاوی) تا ساڵی ١٩٦١ی زایینی (١٩٤٠ی هەتاوی) دەگەڕێتەوە بۆ شاری سلێمانی و لە تیپی "شانۆی هونەرە جوانەکان"لەگەڵ" سێوەخان "و" ڕەسووڵ عەبدۆڵڵا" لە شانۆکانی «بووکی ژێر دەواری ڕەش» و «خەسوو یان ئەژدیها» و «تەڕپیر» بەشداری کردووە.

حەسەن زیرەک لە نێوان ساڵانی ١٩٦٢ تا ١٩٦٤ لە ڕادیۆ کرماشان کاری کردووە. لەو ماوەدا لەگەڵ گەورەکانی مۆسیقای ئەو سەردەمە وەک موجتەبا میرزادە، محەمەد عەبدولسەمەدی، ئەکبەر ئیزەدی و بەهمەن پوڵەکی کاری کردووە و ئەو هاوکارییە بووە هۆی خولقاندنی بەرهەمی وا کە وەک شاکارەکانی مۆسیقای ئەو سەردەمە بە یادگار ماون. دواجار لە ساڵی ١٩٦٨ی زایینی (١٣٤٧ی هەتاوی) ماڵەکەی دەباتەوە ڕۆژهەڵات و دەچێتە شاری "بانە" و لەوێ لە شوێنێک بەناو "کانی مەلا ئەحمەد" چایخانەیەک دادەمەزرێنێت و شان بە شانی ئەو کارەش لە وتنەوەی گۆرانی و کاری هونەری ڕاناوەستێت و لە بەزم و شادی خەڵکدا بەشداری دەکات و بە بۆنەی جۆراوجۆرەوە گۆرانی تۆمار دەکات و پاشان دەچێتە شاری "مەهاباد" و لە دواکاتەکانی ژیانیشیدا دەچێتە شاری "شنۆ" لەوێ بە کار و کاسبی ژیان تێپەڕ دەکات. مامۆستا "حەسەن زیرەک" ئەگەرچی لەبەر بارودۆخی ئەستەمی ژیان لە خوێندن بێبەش بووە بەڵام توانای بێوێنەی لە هۆنینەوەی شێعری کوردی و دانانی مۆسیقای کوردی هەبووە کە ئەو تواناییە لەگەڵ

دەنگی بێوێنەکەی بوونەتە هۆی ئەوەیکە گۆرانییەکانی "زیرەک" لە سەرانسەری کوردستان ببێتە خۆشەویستی جەماوەر و ئێستاش لە شار و گوندەکانی کوردستان و لە ماڵی کوردەکان گوێ لە گۆرانییەکانی دەگیرێت.

یەکێک لەو تایبەتمەندییانەی کە لە گۆرانییەکانی مامۆستا "حەسەن زیرەک" دەبینرێت پشت بەستنی ئەو بە گۆرانییە فۆلکلۆرەکانە. ئەو چاوی بە زۆر ناوچە و مەڵبەندی کوردستان کەوتووە و لێیان ماوەتەوە، لای خەڵکەکەی میوان بووە و هەڵسان و دانیشتنی لەگەڵیان هەبووە و لەگەڵ شێوەی ژیانیان و جلوبەرگ لەبەرکردنیان و هەڵس و کەتیان ئاشنا بووە. ئەو گۆرانییانەی لە خەڵکەوە بیستوویە فێر بووە هەرچەند "زیرەک" زۆر گۆرانیشی هەیە کە هەم هەڵبەستەکەی و هەم ئاهەنگەکەی هی خۆیەتی. ناوبراو لە شێعری کوردیش کەڵکی وەرگرتووە و شێعری شاعێرانی وەکوو نالی، وەفایی، سەید کامیل ئیمامی، کوردی، هەردی، پیرەمێرد و هێمن بۆ گۆرانییەکانی بەکار هێناوە، بۆ وێنە شێعرێکی "سەید کامیل ئیمامی" بە ناوی "شەو"ی کردووە بە گۆرانی. مامۆستا "حەسەن زیرەک" بە زمانەکانی فارسی و ئازەریش گۆرانی وتووە و هەڵبەستی کوردی تێکەڵاو کردوون وەکوو "گویلدر" کە یەکێکە لەو گۆرانییانە کە بە زمانی ئازەری وتوویەتی.

بەشێک لە گۆرانییەکانی مامۆستا "زیرەک"

بە وتەی هەندێک لە فۆلکلۆرناسان و مێژووناسانی ئەدەبی کوردی و مۆسیقازانە گەورەکانی کورد مامۆستا "زیرەک" زۆرتر لە هەزار تا سنوری هەزار و چوارسەد گۆرانی وتووەتەوە کە بەرچاوترینیان ئەم گۆرانییانەی خوارەوەن:

١- دیسان شەو هات

٢- وەکوو قومری

٣- لۆرکێ

٤- کەتانە

٥- هەی نار هەی نار

٦- کابوکێ

٧- لەیلا

٨- ئەمان دوکتۆر

٩- بۆچ منت ناویَ

١٠- کەویار و بەناوبانگترین گۆرانی ناوبراو "کرماشان شاری شیرینم "ە.

گەلێک گۆرانی بەرچاوی هەیە کە هەمووکات لە سەر زاری خەڵکی کوردستان لە لاو وپیر و کچ و کوڕ و ژن و پیاو بوونەتە زەمزەمەیان و دەوترێتەوە و زۆر لە گۆرانی بێژانی ئەم سەردەمەش لە گۆرانییەکانی دووپات دەکەنەوە.

مامۆستا "زیرەک" لەگەڵ زۆر گۆرانیبێژی کورد گۆرانی گوتووە بۆ نموونە:

* محەممەد ماملێ.
* مەلا حسێنی عەبدوڵڵازادە.
* عوسمان بۆکانی.
* ئەحمەد شەماڵ.

کە پێکەوە گۆرانییان وتووەتەوە. نموونەی بەرچاوی ئەو گۆرانییانەی "ماڵی بابم بێ وەفا" کە "حەسەن زیرەک" و "محەممەدی ماملێ" و "مەلا حسێنی عەبدوڵازادە" ساڵی ١٣٣٨ی هەتاوی پێکەوە بە یارمەتی تیپی موسیقای کرماشان تۆماریان کردووە و هەروەها گۆرانییەکانی "بەرهەڵبێنە" و "هەوارە، گوڵم هەوارە" دوو گۆرانی دیکەن کە مامۆستا "حەسەن زیرەک" و "محەممەدی ماملێ" پێکەوە وتوویانە.

تا ئێستا چەند کتێب لە بارەی ژیان و بەرهەمەکانی هونەرمەندی نەمر حەسەن زیرەک چاپ و بڵاو کراونەتەوە کە بریتین لە:

* چریکەی کوردستان،
* ژیان و هونەری،
* گەوهەرێ،

* حەسەن زیرەک و هێندێ لە بەرسەرهاتەکانی.

کۆچی دوایی مامۆستا "حەسەن زیرەک"

مامۆستا "زیـرەک" بەهـۆی نەخۆشی شێرپەنجە کە لە مێژبـوو بە دەستییەوە دەینالاند لە سـاڵی ١٩٧٠ی زایینـی (١٣٥٠ی هەتاوی) نەخۆشییەکەی گوشار دەخاتە سەری و ئـازاری دەدات و لێی تووند دەکاتەوە. چەندین جـار لە نەخۆشخانەی شارەکانی "ورمێ" و "بۆکان" دەیخەوێنن بەڵام نەخۆشییەکەی دەست بەرداری نابێت، جێگای سەرنجە کە لێرەشدا مامۆستا "حەسەن زیرەک" واز لە گۆرانی وتن ناهێنێت و لە کارە هۆنەرییەکەی بەردەوام دەبێت. بەداخەوە لە رێکەوتی ٢٦ - ٦ - ١٩٧١ی زایینـی (٥ی پووشپەڕی ١٣٥١هەتـاوی) نەخۆشـییەکەی هێرشی بـۆ دێنێـت و دوای ماوەیەکی زۆر لە جێگـادا کەوتـن لە نەخۆشخانەی شـاری "بۆکـان" دوا ماڵئـاوایی لە زێـد و نیشتمانەکەی دەکـات و چرای تەمەنی لە سووتـان دەکەوێت و پەپوولەی گیانی قەفەسی سینگی پڕ لە ماتەمی بەجێ دێڵێت. لە سەر ویست و وەسیەتی خۆی لە داوێنی کێوی ناڵەشکێنە کە دەڕوانێتە سەر شاری "بۆکان" بە بەشداری خەڵکی شاری "بۆکان" و بەشداری خەڵکانی دیکە لە شارەکانی کوردستان بەتـایبەت هونەرمەندە ناسراو و ناودارەکانی کورد و هونەردۆستان بەخـاکی پـاکی نیشـتمان دەسپێردرێت. بە مەرگـی مامۆسـتا "حەسـەن زیـرەک" شـەپۆلەکانی خەم و مـاتەمینی لە دەستچووی ئەو گەورە پیـاوە و هونەرمەنـدە ناسـراوەی گەلەکەمـان لە سنوورەکانی کوردسـتان تێپەڕی و کـوردان و هۆنەر دۆستانی دەرەوەی کوردستانیشی گرتەوە.

ئەم شیعرانەی خوارەوەش بوونەتە ڕازێنەرەوەی کێلی گڵکۆکەی.

زیرەک زۆرت کرد خزمەتی هونەر   ژینت لە پێناو هونەر بردە سەر
رۆژگارت ساتێ بە بێ خەم نەبوو   بەڵام لە هونەر هیچت کەم نەبوو

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ٦ی جوولای ٢٠١٧

حەسەن زیرەک، حەسەن زیرەک نەبوو!

د.مەسعوود بینەندە

ڕەنگە کەمتر کەسێک لە کۆمەڵگای کوردەواریدا هاوچەشنی حەسەن زیرەک وەکوو سەرتۆپی ئیرادەی ژیان و سەرچەشنی ئاواتی چێژ و خۆشی دەرکەوتبێ و تەوژمیئەم حەزە هەم لە شێوەی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ژیان و هەم لە گۆرانی و ئاهەنگەکانیدا بە ڕوونی و ڕاشکاوی خۆی نواندبێ. لە ڕوانگەی دەروونشیکارییەوە نەبوونی سێبەری بەردەوامیباوک بەسەر ژیانی حەسەنی منداڵەوە، ڕەوتی نەزمیئودیپیی ڕاهاتنی تێک دەشێوێنێ و هۆگری جیهانی دایک و نەزمیژنانەی دەکات؛ جیهانێک کە بە پێچەوانەی ڕێسامەندی و چەقبەستوویی قانوونی باوک دژ بە ناوەندتەوەری و نەزمیباوکانەیە و خۆی لە بێناوەندی و بێ بنەماییدا (antifoundationalist) دەبینێتەوە.

کەوایە، حەسەن زیرەک بە پێچەوانەی نەزمیباوکسەروەرانەی کۆمەڵگای کوردی، پەیوەست بە مێژووی ونبوو و ناهوشیاری ئەم کۆمەڵگایە دەبێتەوە کە ئاسەوارەکانیشی لە ئەدەبی زارەکی و بەیت و بەندەکاندا دەبینرێتەوە؛ ئەو میتراییسمە ژنانەیە کە بەرهەمیکۆمەڵگای وەرزێڕیی سەرەتایی لە مێژووی مێزۆپۆتامیا بووە کە دواتر لە لایەن فەرهەنگی شوانکارەیی عیبری و ئارییەکانەوە تێک دەچێت و فەرهەنگی یەکتاخوازانەی ئاسمانگەڕی و ئەوپەڕخوازی جێگری دەبێت.

حەسەن لە تەمەنی منداڵیدا دایکی ڕاستەقینەشی لێ دوور دەکەوێتەوە، هەر بەو بۆنەیەوە هەستی دایکخوازانەی بەرزەجێ دەبێتەوە و لە فانتازیای هونەری و مەبەستی ئەویندارانەیدا بە خەستی ڕەنگ دەداتەوە. ناوی ئەو کچ و ژنانەی کە بەردەوام لە گۆرانییەکانی زیرەکدا دووپاتە دەبنەوە زۆرتر لەوەی بەرهەمی سۆبژێکتیویتەی پیاوسەروەرانە بۆ ژێردەست خستنی ئۆبژەی ژنانە بێت، بەرهەمی فانتازیایەکی ناشێوازمەندی ژنانەیە:

“ڕەش ئەسمەر، ئایشێ، مریەمێ، سەبری، کەژاڵ، ئامینێ، ئامە، ڕابە، ڕەزیە، نوسرەت، تووبا، فاتم، ئافتاو، نەزاکەت، لەیلێ، مەهتاب، حەلیم، شەهێن، شەهلا، خەجێ، مەستوورە، سۆیبە، تووران، پیرۆز، عیسمەت و...”.

ئەم فرەژنییە لە بەستە و گۆرانییەکانی زیرەکدا کە وا دیارە لە ژیانی ڕاستەقینەی خۆشیدا دەرکەوتەی هەبووە، سەربەندێکە بۆ یەک ناوی پیرۆز کە ناوشیاری زیرەکی پێوە گرێ دراوە و بەردەوام ئابووریی مەیل و ئاڕاستەی لیبیدۆی هونەرمەندی دیاری کردووە: «ئامین دایکی حەسەن زیرەک»

زیرەک لە وەسفی ئەم ژنانەدا کە بۆ ئەو هێمای جوانی و خۆشەویستی و بە گشتی حەزی ژیان و تامەزرۆی ژیندۆستی بوون، ئەو وێنە و وەسفە سرووشتییانە بەکار دەهێنێ کە لە ئەدەبی زارەکی و فەرهەنگی هەموانەکیی کۆمەڵگای کوردستاندا باوە و بە گوێی خەڵکی ئاشنا و لە بەر دڵانە:

“چاوەمەست، کەومل، کەویار، بەڕەزای شاخان، کەنێرەی چۆم، گوڵی سێڵاو، بەفری کوێستان، ئەستێرەی ڕۆژ،

ئەستێرەی سیوەیل، مەڕدۆشی جاران، بێری، خونچەی سەر چڵ، شەمامەی بە بۆن، هەناری ئاودار، ئەستێرەی بیست و دوو، هەناری نێو هەنجیران، کارگی نێو ڕێواسان، دوڕی نێو ئەڵماس، دۆلاری نێو لیران، باخی هەنار، باخی بێ، باخی سێو، لەولاو، توولە مێو، ڕەشە ڕەیحانە، بەفری قەندیل، دار مێخک، سێوی سەرلک، گوڵی نێو پەرژین، گەردن گوڵدان، لیمۆی کاڵ، زەردە بێ، هەناری لە نێو ڕەز، قۆخی نێو هەنجیران، گوڵی شەشپەڕ، نارنج و لیمۆ، کارمامز، سوورە گوڵ، مەزەدار، مایینی کوێت، مایینی کەحلان، مایینی بەڵەک، هەلاڵەی زەرد، شەتڵی شلێرە، کۆترە باریکەی، لێو ئاڵ، چڵە بیزا، شەمامەی ساوا، چاو باز، ئەبرۆ سەقەڕ، گەردن زەرد، کەوباڕ، شمقاڕ، تەڕلان، خاسە کەو، دندووکی کەو، مانگی تابان، شمشاڵ، هەڵووچەی کاڵ، بەفری ئاڵمەڵوو، خونچەی سێو، داری شمشاد، پەنیری کوردی، کارخانەی قەند، کشمیش، شەمامەی سەرتەرز، گوڵی لیمۆ و...".

زیرەک هەروەها هەستی بە دۆخی نالەباری ژنان و کچانی کورد کردوە کە گیرۆدەی دەستی پیاوسالاری بوونە و لە بەستێنی کۆمەڵگای داخراوی خێڵەکیدا لە هەموو بوارێکەوە تووشی هەڵاواردن و نابەرابەری کراون. هەر بۆیە لە گۆرانییەکانیدا تا مەجالی هەبووبێت ئاوڕی لە مەینەتەکانی ئەم توێژە خامۆشەی کۆمەڵگای کوردی داوەتەوە و بە باڵای توانست و تێکۆشانەکانیاندا هەڵیداوە:

کیژێکی کوردی سەربەست خوڵقاوی
بە داوی گەردوون گیرۆدە ماوی
کیژە کورد بۆچی زەرد هەڵگەڕاوی
لە بۆ ڕۆژی خۆت ئاوا داماوی
جوان تێدەکۆشی بۆ نیشتمانی
کیژە کوردەکەی تفەنگ لە شانی
منداڵ هەڵدەگری لە دوژمنانی
کیژە کوردەکەی لە شاخ و چیا
قەولت دەدەمێ ببە دڵنیا
وا سەردەکەوی لەم تەنگاویا

هەر بەو پێیە کە هزر و ئاوەزی حەسەن پێ بەستە و ئەستۆبەندی ناوەند و چەقێکی دیاریکراو نەبووە، هونەرەکەشی بازنەی ناوچەگەرانەی تێپەڕاندووە و لەباتی مۆرکی ناوچەیی، شوناسێکی کوردستانی و ئیتۆسێکی ژڤەرکوردستانی پێوە دیارە؛ هەر بۆیە لە گۆرانیەکانیدا وشەی کوردی و فارسی و لوڕی و هەوای عەرەبی و ئەرمەنی و بە پێی زەرورەتی مێلۆدیا و ڕیتم، دێن و دەچن و گوێگر و بەردەنگی عەجەمیش بۆخۆیان دەستەبەر دەکەن. زیرەک کە دەکرێت وەکوو مارکۆپۆلۆی گۆرانیبێژانی کورد ناودێری بکەین، بە هۆی پەرەنەسەندوویی کوردستان و نەبوونی ئیزگەی دەنگ و دەسەلاتی پشتیوان، زیاتر لە غوربەتدا (تاران، بەغدا، موسڵ، تەورێز) هونەری خۆی پێ گەیاندووە و وەشانی کردووە. غوربەت بۆ هونەرمەندی کورد بە گشتی سەرەڕای ئازاری دووری و دەردی ناسۆری جودایی، هەوێنی بزواندنی هەست و سۆزی هونەرمەندانە بووە و ئەم دۆخەش لای زیرەک بێگومان لە بەرز کردنەوەی ئاستی داهێنان و تۆکمە کردنی نوێگەری لە ئاهەنگ و مێلۆدییەکانیدا دەوری سەرەکی نواندووە.

«جێم نییە تیا بسرەوم خاکم بە سەر بێ لانە خۆم

بێ کەس و بێ یار وهاوەدەم، بێ مەی و مەیخانە خۆم»

زیرەک هەروەها بەیتێکی فارسی دەخوێنێ کە تێیدا باسی دۆخێکی پارادۆکسیکاڵ دەکا کە لەوێدا بەرامبەرکێی

دووانەی "غوربەت - وەتەن" هیچ سەنتزێکی بۆ نادۆزرێتەوە، بێجگە لە چارەنووسێکی تراژیک... .

«نه در غربت دلم شاد است، نه رويی در وطن دارم

الهی بخت من برگردد از آن طالع كه من دارم»

وەسفی ئەم دۆخە بە هەندێ جیاوازییەوە لای ڕۆشنبیران و هونەرمەندانی ئاڵمانی دەبینین کە پاش تەواو بوونی شەڕی دووهەمی‌جیهانی و ئیمکانی گەڕانەوەیان بۆ وڵات بەبێ هیچ هیوادارییەک چاو لە داهاتوو دەکەن:

«لە کەناری جادەکە دانیشتووم

شۆفێر خەریکی گۆڕینی تایەی ماشێنەکەیە

خۆشیم لەو شوێنە نایە وا لێی‌هاتووم و

ئەو شوێنەشم پێ خۆش نیە وا دەچم

ئەدی بۆچی وا بە حەسرەتەوە چاو لە گۆڕینی تایەکە دەکەم؟» (برێشت)

غوربەت بۆ حەسەن کارکردی ئۆبژەی گچکەی ئا (object petit a)ی لاکانی هەیە؛ ئۆبژە یان بەردەستێک کە لە جێگای ئەوەی مەیلی ئێمە بەرەو لای خۆی ڕابکێشێ، خۆی هۆکاری بەدی‌هاتنی مەیلە؛ هەر بۆیە لاکان بە هۆکار-ئۆبژەی مەیل ناوی لێ دەبات. ئەم ئۆبژەیە نە بایەخی مەسرەفی هەیە و نەش دەستپێڕاگەیشتووە، بەڵام زێدەبایییەک کە کەیفخۆشیی ئێمە دەبزوێنێ و بەردەوام لە شوێنێکی دیکەدایە. گەڕۆک بوونی زیرەک و نەسرەوتنی لە هیچ شار و گوندێکی نیشتمان و دەرەوەی نیشتماندا، کە دۆخی بێ لانەیی و ژەڤەرناوچەیی بۆ بەرهەم هێناوە، ئاماژە بەو مێکانیزمە لە بڕان نەهاتووەی مەیلەوباوی زێدە چێژی هاوبەستەی غوربەتە: غوربەتێک کە خاوەنی فۆرمێکی بۆش و بێ ناوەرۆکە، بەڵام‌هاندەری خولیایەکی بێ ئامانجە بۆ گەیشتن بە زێدەچێژی ژویسانس و شاگەشکەی مەرگ.

کاتێک شوێنەکانی هەڵوەدا بوون و گەشتەکانی زیرەک کە لە بەند و بەستەکانیدا دەبینینەوە، ئەو ڕاستییەمان بۆ مسۆگەر دەبێت کە زیرەک توانیویە جوگرافیایەکی تایبەت شوێن‌سڕینەوە بکات و فەزایەکی ناشوێن لە غوربەتێکی

خوازراودا بەرهەم دێنێت؛ هەر بەو بۆنەوە شوناسی زیرەک و زاراوە و فەرهەنگی بەستە و ئاوازەکانی نە موکریانییە و نە ئەردەڵانی، بەڵکوو ناشوێن (nonplace) و غوربەتێکی هونەرمەندانەیە.

ئاماژەدان بە ناوی شوێنەوار و شار و گوندەکانی کوردستان، ئاماژەیەکە بە ناشوێنی نیشتمان و ژەڤەر نیشتمان:

"بانە، مەریوان، سەردەشت، سابڵاغ، شنۆ، نەغەدە، ورمێ، سەقز، بۆکان، کرماشان، موکریان، هەوشار، تاران، تەورێز، هەمەدان، کاشان، مەراغە، میاندواو، ئەردەبیل، بەغدا، سلێمانی، هەولێر، کەرکووک، مووسڵ، شارباژێر، شەقڵاوە، پێنجوێن، بیارە، دووکان، کۆیە، ڕانیە، بازیان، مەحاڵی مەنگوڕ، سابوونکەران، سڵێمان کەندی، جەغەتوو، دۆڵی قوڕووچا، تانجەرۆ، مەزرای سەهۆڵان، بەفری کەلیخان، کوێستانی لەند و بێستوون، کەلی کەماتوو، زەمبیل، قەڵا و دارسەیران، کێوی ئاربەبا، بەردەزەرد، ناڵەشکێنە، دێ موکری، بورهان، ساروقامیش، میرەدێ، سەرکارێز، ڕندۆڵ، قازیان، نەمسە و تایلەند...".

کەوایە ئەم شوێنانە بۆ حەسەن زیرەک نە زێدی دایکی و نە ماڵی باوانن، بەڵکوو جێ نزرگەی غەریب کەوتنەوەن؛ واتە ئەو شوێنەن کە زیرەک تێیدا دەتوانێ ناشوێنی نامۆیی خۆی بدۆزێتەوە و هونەری نامۆنوێنی خۆی بەرهەم بێنێ. پاش ئەوەی لە سەرەتای چلەکاندا بۆ هەمیشە لە ناوەندی بڵاوکراوەی فەرمیدوور دەخرێتەوە، دەگەڕێتەوە بۆ کانی مەلا ئەحمەدی بانە و لەوێندەرێ چایخانەیەک دەکاتەوە؛ پاش ماوەیەکیتر کۆچ و ماڵ بەرەو شنۆ دەگوازێتەوە و مەبەستی وایە ئاخریی پیری و ئاویلکەی تەمەنی لەو شارەدا بە سەرئەنجام بگات. بەڵام وەکچۆن بەردەوام خۆی باسی گیرۆدە بوونی دەستی چەرخی چەپگەرد و نامورادیی فەلەکی کردووە، ئەمجارەشیان چارەنووس بەرەو شوێنێکی دیکە ڕایدەنێت. کە پزیشکانی نەخۆشخانەی ورمێ لە چارەسەر کردنیی نەخۆشییەکەی ناهومێد دەبن، نزیک بوونی وادەی مەرگی بە خزمەکانی ڕادەگەیەنن. ئەوانیش بڕیار دەدەن بۆ سەرپەرشتیی کۆتایی بیبەنە نەخۆشخانەی شاری بۆکان؛ لە ڕاستیدا تەنیا ڕێکەوتێکی ڕووت بوو کە سەفەری غەریبانەی حەسەن لە شاری بۆکان کۆتایی پێ بێت و دواتر بە بۆکانی بناسێندرێت و ئەمجارەیان نەک زیرەکی بە دەمار زیندوو، بەڵکوو گڵکۆی بە هونەر هەمیشە زیندووی لە هەورازی ناڵەشکێنەدا بحەوێتەوە.

«دەچمە سەر ناڵەشکێنە، بەرامبەر بە بۆکانێ

یاری من زۆر نەجیبە، باریکە و نەشمیلانێ»

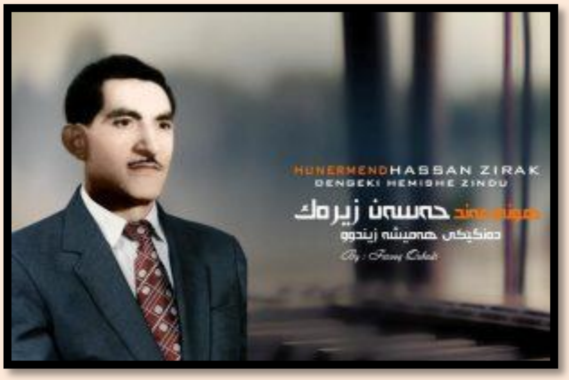

حەسەن زیرەک هەروەها کە پێ بەستەی شوێن نەبووە و تەنیا هۆگری فەزایەکی شوێن پاقژکراو و ناوچە سڕاوە بووە کە بتوانێ غوربەتی ئاشنای (unheimliche) تێدا ببینێتەوە، لە باری ئینتیمای حیزبی و سیاسیشەوە هەروەها نادەروەست و بێسەمپات دەرکەوتووە. بێگومان هونەرمەندێکی سنووربەزێن وەکوو زیرەک کە ڕوخسارێکی پاپیۆلاری هەبووە و لە نێو تەواوی چین و توێژەکانی کۆمەڵگا هۆگر و لایەنگری تایبەتی خۆی پێک هێناوە و چەندین جاریش لە لایەن ڕژێمیپاشایەتیی ئێران و ڕژێمیبەعسەوە کەلەبچە و ئەشکەنجە و زیندان کراوە، ناتوانێ مرۆڤێکی ناسیاسی یا دژەسیاسەت بووبێ، هەر بۆیە حەسەن داژداری نیشتمان و پەرۆشی دۆزی ڕەوای کورد بووە و هیچ کات خۆی لەم بابەتەوە بێ هەڵوێست نەزانیوە. بەڵام هەر بە پێی ناشوێنخوازی، نە توانیویە مۆرکی ئایدۆلۆژیا و حیزبێکی تایبەت وەربگرێ و نەش هونەرەکەی تێکەڵاوی بانگەشەخوازی و دروشمهاوێژی بکات. زیرەک لەو کاتانەیدا کە بێ پشتیوان دەمایەوە، بەرەو مەڵبەندی بارزانی هەڵدەهات و لەوێندەرێ کێشی شۆڕشگێڕیی گۆرانییەکانی قورسایی زۆرتری بە خۆوە دەبینی:

«جێژنی کورد زەمانی سەلاحی ئەو سەلاحی گیانفیدای کوردان

هاتە دونیا سەلاح، سەلاح کامە سەلاح؟ ئەو سەلاحەددینی ئەییوبی

کوردم ئەمن، کوردم ئەمن، کوردم ئەمن، تا ئەو ڕۆژەی دەمنێژن

کێلی ژوور سەرم دەنێژن، هەر دەڵێم کوردم ئەمن، کوردم ئەمن»

بەڵام ئەوە ڕاستییەکی حاشاهەلنەگرە کە هیچ کات خۆی لە نێو هیچ ڕێبازێکی سیاسیدا نەبینیوەتەوە و ڕەنگە ئەمەش بۆ پەرە ئەستاندن و گشتگیر کردنی دەنگ و ئاوازی زیرەک لە نێو هەموو ناوچە و زاراوە جیاوازەکانی کوردستاندا دەوری ئەوتۆی گێڕابێت:

نە چینیم دەوێ، نەکاشی
نە حیزبیم و نەجاشی
نە توودەم نە وێڵداشی
سەلام و عەلەیک حەمە گیان
بە خۆی و بە وێڵداشی

لە بابەتی بیروڕای ئایینیی زیرەکەوە شتێکی ئەوتۆمان بە دەستەوە نییە، جگە لەوەی کە لە قەیران و تەنگژەی قۆناخی گەورەساڵیدا کە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانیهاتنە گۆڕێی پرسی مێتافیزیکی و ئانتالۆژیکی و هەروەها بیرکردنەوە لە کێشەی مەرگە، زیرەک تۆبەیەکی سیمبۆلیک دەکا و بەم بۆنەشەوە گۆرانییەکی سۆزدار دەخوێنێ:

"باران بارانە، هەور و بارانە
یار خوداحافیز، دەست لێک بەردانە"

هەروەها لە گۆرانییەکانیدا وشە و دەستەواژەی تایبەت بە دیاردە و کەسایەتییە ئایینییەکان بە زۆری دەبینرێ، بەڵام وەک ئاماژەمان پێ دا هەمووی ئەم هێما و سیمبۆلە پیرۆزانە کارکردی مۆسیقایی هەیە و بە پێی جیهانبینیی دونیاگەرانەی کوردی، نە لە پێناوی دابڕان لە دونیا، بەڵکوو بە مەبەستی بەرین کردنەوەی بازنەی ژیان و ژیندۆستی هاتووەتە گۆڕێ:

"قەسەم بە ڕەحمان و ڕەحیم، پەنا بە سەیدی سەروەر، قەسەم بە سوورەتی عەممە، بەو خودایەی بێ مەکانە، یا سوڵتان هاوار، یا هەیوانساری، بەو قورئانەی سەرپەڕ شین، غەوس لە منت نەسێنێ، سوورەی وەلفەجر، کاک ئەحمەد لە سلێمانی، وەک جوو بۆت دەگرم شەمە، یا عەبابەیلێ، عورووسم جووم ئەرمەنیم دینم بۆ تۆ بەتاڵە و...".

لە کۆتاییدا ئەمە جوان پەرستی و هەستی سنووربەزێنی جوانییە کە بەسەر سنووربەندیی پیرۆزی و داخراوەبوونیدا سەر دەکەوێ:

"بەر بەم لاوە کە، بینم جەبینت
لەسەر کام دینی، بێمە سەر دینت"

ژیانی پڕ چەرمەسەریی حەسەن زیرەک وەکوو مرۆڤێکی تراژیک، هێمایەکی ڕاست نوێنی مێژووی گەلی کوردە، غوربەتی زیرەک دواتر لە غەریبییەکانی شاعیرانی کورد وەکوو شێرکۆ بێکەس، سوارە ئیلخانیزادە و هێمندا بەردەوام دەبێتەوە و تەنیایی و بێکەسییەکانیشی لە تەنیاییەکانی ئایلان کوردی و عەزیز شنگالیدا دووپات دەبێتەوە. حەسەن زیرەک، حەسەن زیرەک نەبوو؛ بەڵکوو بەسەرهاتی مەرگەساتی غوربەت و تەنیایی هەموومان بوو. لە هونەری نەتەویی کەسانێکی وەکوو زیرەکدایە کە گلە و گازەندەی نەریتی و چارەنووسبینانە بەرەو رەخنە و رووبەڕووبوونەوەی کۆنکریت و ئیرادەگەرانە وەردەچەرخێت:

فەلەک بڕووخێ دەور و دیوانت
فەلەک بچەمێ حەوت ئاسمانت
فەلەک لەگەڵما وا کەچرەفتاری
سەبارەت بە کورد تۆش ئیستعماری

سەرچاوە: ماڵپەری ئاماژە - ڕێکەوتی: ٩ی جوولای ٢٠١٦

ئایا حەسەن زیرەک هونەرمەند بوو؟

ئەحمەد ئەمانی

له هەمان سەرەتاوە کە یادداشتەکەی دوکتور بیننەدە دەیخوێنینەوە دەکەوینە بیری لێکۆڵینەوە نایابەکانی بنیامین لە هونەر، واتا شتی زۆر ناوازەت لە حەسەن زیرەکدا دۆزیوەتەوە، بەڵام ئەم لێکۆڵینەوە ڕەخنەی جدیی لەسەر ساخ دەبێتەوە:

ڕەخنەی ئەدەبی - هونەری بنیامین و ڕەوتی فەلسەفی ڕۆژئاوا بە گشتی، بە هگلیشەوە کە دواجار حوکمی مردنی نیگارکێشی دا، لەسەر هونەرێکی ڕەسەنە، واتا هونەرێک کە بەڕاستی بە بێ ئەملاولا هونەرە، ئێستە ئەم پرسیارە دێتە ئارا، ئایا کۆی گشتی هونەری کوردی بەدەر لە نووسین و مۆسیقا توانیانە بەو ڕەسەنایەتییە بگەن؟ لە ڕاستیدا بێجگە لە هونەری مۆسیقا و نووسین نەبێت هونەرەکانی دیکەی کورد هێشتا بەو مانا دروست و پتەوە هونەر نین و ئەمەش بابەتێکی جیاواز لەم بابەتەیە کە ئێستە بە بۆنی حەسەن زیرەکەوە دەورژێت.

بەڵام خودی ئەمەش یەک شتمان بۆ ڕوون دەکاتەوە؛ ئێمە لە دوو بورای مۆسیقا و نووسین زۆر بە ئاسانی و بە بەراوردکاری دەتوانین ڕاست لە ناڕاست جیا بکەینەوە و لەم نێوانەدا چی دیکە کەسایەتی حەسەن زیرەکەکان ناتوانێت ئێمە دەروێش ئاسایی و جارێکی دیکە بۆ بن دەستی بێ زانستی بوونی خۆیان ڕابکێشنەوە و شتە بێ

بایەخەکان بەناو هونەر بە ئێمە بفرۆشنەوە. (ئەمە خاڵێکی یەکجار گرنگە لە پرۆسەی بوون بە تاکێکی بالآبەرزی چاو نەترس.)

با وردتر بینەوە؛ لە مۆسیقای کوردیدا چەند کەسێک لوتکەن، سەی ئەسکەر کوردستانی، حەمەی ماملێ، قادر دیلان، عەلی مەردان، لەم دوایەدا عەباس کەمەندی و کامکارەکان و مەزهەر خالقی و دواجار عەدنان کەریم، ئەم زنجیرەش کە پێیدا هاتینە خوارەوە بە باشی ڕەوتی ڕەسەن (زانستی) بوونی هونەری مۆسیقا بە ئێمە نیشان دەدات و لەو بەر پردیشەوە لە برایانی زێزێوە بیگرە تاکوو حەسەن زیرەک و سمایل سەردەشتی و عەزیز وەیسی و ئەم جوزەلە و ئۆرگژەنانەی ئەم سەردەمە هەموویان هەمان ڕەوتی سۆز بزوێنەری مێشک خلەتێنن کە بێجگە لە سۆزاندن هیچی دیکەیان لە بن باخڵدا نییە و ئەم دوو ڕەوتەش لە هەموو کۆمەلگاکانی جیهان و هونەرەکاندا بوونیان هەیە و تەنیا تایبەت بە کورد نییە. واتا کاتێک ئێمە حەسەن زیرەک لەگەڵ ئەم چەند کەسە بەراورد بکەین تازە تێدەگەین لە ڕووی ڕەسەنایەتی هونەریەوە حەسەن زیرەک هیچ بە تۆزی پایان ناگاتەوە کە تەنانەت ناتوانێت خۆی لە درێژەی ڕەوتی ئەوان و مۆسیقای شوناس - هونەری کوردییدا جێ بکاتەوە.

واتا میلان کۆندرا وەتەنی حەسەن زیرەک زیاتر لەوەی هونەری ڕەسەن بێت هونەری بازاڕی و کیجە. بەم مانایە کە دوکتور بیننەندە و هەر هەمووشمان بەجۆرێک لە ڕووی سۆزەوە هەستمان بۆ لای حەسەن زیرەک پەل کێش دەبێت. ڕوونتر؛ حەسەن زیرەک زیاتر لەوەی هونەرمەند بێت سۆزڕاکێشێکی عەیار ٢٤ە، بەلآم با کلآو سەرخۆشمان نەکەین چەند کەس لە ئێمە دەتوانێت ڕۆژێک تەنیا بۆ ١٠ دەقەش بووە گوێ لە حەسەن زیرەک بگرێت؟ دەقێق تر بلێین؛ ئەمەی کە حەسەن زیرەک هێشتا کەڵە هونەرمەندەکەی کوردەواریە، بەو هۆیەوە نییە کە گوایە حەسەن زیرەک هونەرمەند بێت، بەڵکوو بە هۆی ئاستی پلەی ڕۆحی کۆمەڵگای کوردییە کە (بە گشتی) سۆزدارە تاکوو هونەری. (مەبەست لە سۆز، هەست یان هەستایەتی جوانی ناسی هونەری نییە، بەڵکو مەبەست ئەو حیماسەتە فاشیلە بێ بنەمایە کە بەردەوام ئێمە تووشی جۆرە هەڵقولآنێکی ڕۆحی کاتی دەکات کە هیچ بنەمایەکی نییە، ئیلا هەڵەی فامی نەبێت، هەر خۆی ئەمەش کە ئێمە ساڵی یەکجار ئەویش لە نەورۆز یان قاوەخانەیەک بۆ دوو دەقە حەسەن زیرەک ببیستین، شاگەشەی پێدەکەین - لەوە زیاتر حەسەن زیرەک بۆمان قابیلی گوێ دان نییە- پەیوەندی بۆ ئەم سۆزە فاشیلە دەگەڕێتەوە کە هێشتا لە کورد - دا ئامادەیە)

خودی ئەم ئەفسانە باوە کە گوایە بڕێک هونەرمەند چی دیکە دووبارە نابنەوە! خۆی دوو ڕەهەندی هەیە؛ هەم

ڕاستە، هەم دان نانە بەسەر نازانستی بوونی ئەو کەسەدا. واتا شتێکی درووستە، بەڵام بە مانای ڕەسەن بوونیان نییە، حەسەن زیرک دقاودق نوێنەری هەمان پلەی ڕۆحیانەتی گشتی کومەڵگا کوردییە سۆزاوییەکەیە کە هێشتا نە ئەفامێت هونەر (بە گشتی یانی چی)، نە بەو ئاستەش گەیشتووە کە گوێ بۆ هونەری ڕاستەقینە شل بکات، کەواتە لەم کۆمەڵگایەدا کە زۆرینە هێشتا زۆرینەیەکی تێوەگلاو لە سۆزی ئان و ساتی گەورە بوونە، مامڵێ دبێتە فەرامۆش کراوەکە و حەسەن زیرەک دەبێتە قارەمانەکە کە چی دیکە دووبارە بوونەوەی نییە.

یان ورد تێفکرن، چیها ئەم ئەفسانەیە باوە؛ کە حەسەن زیرەک کەسێکی تەنیا و بێ پشت و پەنا بووە، بەڵام ئەوە لە ڕاستیدا مامڵێیە کە بێ پشتیوان ترین کەسی سەردەمی حەسەن زیرەک بووە، نەک ئەم ئەفسانە کە حەسەن زیرەک بێ کەس بوو، لە حاڵێکدا کۆی گشتی کۆمەڵگای کوردی لەگەڵ حەسەن زیرەک بوو.

هیچ هونەرمەندێک، ئەوەندەی کۆمەڵگای کوردی خزمەتی حەسەن زیرەکی کردووە لە لایەن کوردەوە خزمەتی نەکراوە، هەر بەم بۆنەشەوە بوو کە حەسەن زیرەک ئەم مەجالەی لە ژیانیدا بۆ ڕەخسا کە بە دەیان شار و شارۆچکە بگەڕێت و لەسەر ئەم خوانە جەماوەریە ژنی جۆراجۆری لێ بێنێت و بەوپەڕی سەرسووڕمانیشەوە ملکیەتی قارەمانە تەنیاکەشی بۆ خۆی داگیر کردووە و هەمدیسان بۆ ئەبەد سۆزی جەماوری کوردی ئەم سەردەمە لە دوای خۆی دەکێشێتەوە. واتا هیچ لەسەر خوانی جەماوەر بە کەیفی خۆی ژیانی کردووە، ئاوا بەوپەڕی سەورسووڕمانەوە هەموو سۆزی ئەفسانەی (تانیا بوونی هونەرمەند)یشی بۆ خۆی داگیر کردووە.

ڕاست لە تەنیشت وەها حماقەتێکی گەورەی ڕۆحیانەتی کوردە کە بلیمەتێکی وەک حەمەی مامڵێ لەو سەردەمەدا بەشی دەبێتە چەند کاسێتێکی لادێی و تەواو، واتا هیچ مەجالێکی دیکە بۆ ئەم هونەرمەندە بلیمەتە لە لایەن کوردە نارەخسێت و لە هەمووشی حماقەتبار ئەوەیە کە هێشتا هەر ئەوە حەسەن زیرەکە کە لە ناز و نیعمەت گیراوە و قارەمانە هونەرییە تەنیا دەردەدارەکەمانە؛ ئۆفێک لەو حیماسەتە.

هونوری ڕەسەن هونەرێکی بەردەوامە وەک چۆن مۆسیقای کلاسیکی ئەورووپی بە دەیان موتزارتی هەیە و هەرگیز ئاخ ناخۆن کە چی دیکە مۆتزارت دووبارە نابێتەوە! ئەم ئەفسانەی دووبارە نەبوونەوە دەقێق بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە کاری فڵان بەناو هونەرمەند لە سەر بەیسی هونەری ڕەسەن و بیرکراو دانەمزراوە کە دواجار لە دوای خۆی

کەسێکی دیکە پەروەردە بکات، خودی پەروەردە کردن لە سەر بنەمای دوبارە کردنەوە دامەزراوە، واتا کۆی گشتی زانستی مرۆڤ یانی دوبارە بوونەوە، کەواتە ئەم ئەفسانەی کە حەسەن زیرەک چیها گەورە بوو کە چی دیکە دووبارە نابێتەوە پڕە لە چەواشەکاری سۆزی ڕۆحی کوردی، نەک هونەری بوون یان ئاخۆ زانستی بوونی حەسەن زیرەک.

حەسەن زیرەکەکان زەوق و تڕ و پۆپی ئان و ساتێکی ڕۆحیانەتی کۆمەڵگایەکە کە دەبێت تێپەڕ بێت، کاتێک کە ئەم ئاستە ڕۆحییە تێپەڕ دەبێت چی دیکە ئەو ئاستە ڕۆحییە بوونی نامێنێت تاکوو دووبارە حەسەن زیرەکێکی دیکە بخوڵقێنێت و لەسەر ئەم خوانە ببێتە هونەرمەندی ئەفسانەیش، هەر بۆیە حەسەن زیرەکەکان چی دیکە دوبارە نابنەوە، بەڵام لە ڕەوتی سەی ئەسکەر بڕوانن؟ بە دوای خۆیدا مامڵێ دێنێت، کامکارەکان دێنێت، کەمەندی دێنێت و دواجار کەسانی وەک عەدنان کەریمەکان و ئەم ڕێگە بەردەوام درێژەی هەیە.

تکایە با هەڵە نەکین ئەمە بەو مانا نییە کە مۆسیقای فولکلۆر جێگەی گومانە، نەخێر هەمان گۆرانییەکانی حەسەن زیرەک کەسی وەک کامکارەکان یان مامڵێ دەتوانێ بە باشترین شێوە و بیرلێکراوە دایبرێژێتەوە و کەڵکی لێببات، کێشە خودی کەسایەتی نازانستی و سۆزتێوەگلاوی حەسەن زیرەکەکانە کە بەوپەڕی سەرسووڕمانەوە کۆمەڵگاکەشیان بەناوی هونەرمەندی ئەفسووناوی داگیر کردووە، بەڵام ئەوەی بەڕاستی گوێی مۆسیقایی ببێت ناتوانێت ڕۆژانە بۆ ١٠ دەقەش بووە، گوێ بداتە دەنگە مامناوەند بۆڕەکەی حەسەن زیرەک.

ئەم خەسارە تاکوو ئێستە ئاوڕێکی وەهای لێندراوەتە، بەڵام زۆرکەسی دیکەشی لە نێوان ئەم دوو ڕەوتەدا کردووەتە قوربانی خۆی، بۆ نموونە هونەرمەند ناسر ڕەزای بەڕاستی لەو دەنگە بەهێزانەیە کە دەیتوانی پێگەیەکی مامڵێ ئاسایی و بگرە بەهێزتریشی هەبێت، بەڵام بە هۆی کەسایەتی و ئەو دۆخەی کە ئەم هونەرمەندە تێیدا ژیاوە، بەردەوام لە نێوان زانستی بوون و حەسەن زیرەکان گیری کردووە و وەک بڵێی ناسر ڕەزای زۆر بە باشی و بە وردی دەزانێت کە مۆسیقای زانستی یانی چی، بەڵام لەولاشەوە چۆکی بۆ حیماسەتی سۆزیی ڕۆحیانەتی کوردی و حەسەن زیرەکەکان داداوە و بەردەوام بەم هۆیەشەوە ڕەزاری و هونەرەکەی لە نێوان ئەم دوو شتەدا خوار و ژوور دەکات و فارس وەتەنی نە ڕوومیە نە زنەگی زەنگی و بەم جۆرە ڕەزازی قوربانییەکی تراژیکی کەرتی هونەری کوردییە.

خۆ گێل کردن و خۆشاردنەوە لە خەساری حەسەن زیرەکەکان نەک هەر هیچی پێنەداوین کە بە ئاشکرا دەبینین کە ئەم نەقد نەکردنی حەسەن زیرەکانە، مۆسیقای کوردی و تەنانەت فۆلکلۆری کوردی بۆ ئاستی نزمی وەک سمایل سەردەشتی و عەزیز وەیزسییەکان دابەزاندووە، واتا بزانن چیها فۆرم و ملۆدی جیاوز تەنانەت لە مۆسیقای فولکلۆری کوردییدا بوونی هەیە، بەڵام چۆنە کە کەسێک وەک سمایل سەردەشتی و عەزیز وەیسی هەموو ئەم هەنبانە دەوڵەمەندەیان بۆ ریتمێکی تێکراری و بێ بنەمای ئۆرگی کورت کردووەتەوە و هەر هەموو مێشکی جەماوەری کوردیان بەم ریتمە فاشیلە نەفامەوە تەونیوە، ئەم خەسارە بەڕاستی کێشەیەکی مەعرفی گەورەیە و نارکرێت چی دیکە بە هۆی تڕ و پۆپی سۆزی کاتی بۆ حەسەن زیرەکەکان وەها لێخۆش ببین و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ مامڵێکان و عەلی مەردانەکان زیاتر لە گۆڕ بنێین.

کەواتە بە گشتی ئەم لێکۆڵینەوەی جنابی دوکتور نەک هەر لە جێگەی خۆی نییە، کە تەنانەت خەساردانی بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوە بە کەسێکی کیج ئاسایی ئەم کۆمەڵگایە کە دیسانەوە وەک دەیبینین خۆی لێکۆڵینەوەکەش تووشی سۆزگەرایی بووە و برێک تەحلیلی ئەفسانەیمان دەخاتە بن باخڵ و لە هەمووشی نالەبارتر ئەوەیە کە لە ڕێگەی ئەم تەحلیلەوە بۆ جارێکی دیکە حەسەن زیرەک دیسان هەمان داگیر کردنی کۆمەڵگا، سەر لە نوێ داگیر دەکاتەوە و مامڵێکان لە ژێر ئەم ئەفسانە درۆزنانەی خۆی دەشارێتەوە و ڕۆحیانەتی کۆمەڵگای کوردی دیسان و دیسان لە فامی هونەڕی ڕەسەن(زانستی) هەنگاوێکی دیکە دوور دەخاتەوە.

سەرچاوە: سولی ئۆن وێبلاگ - ڕێکەوتی: ٨ی ئاگۆستی ٢٠١٦

حەسەن زیرەک: نەورۆز ستایشی شاهەنشا یان کەیخوسرەو؟

ئەسعەدی مەلا موستەفا

بەرواری ٢٦ی حوزەیران یادی کۆچی دوایی هونەرمەندی گەورە حەسەن زیرەک کرایەوە. هونەرمەندێکی هێندە مەزن کە زیادەرەوی نییە بڵێین سەد ساڵ دوای خۆی دەنگێکی وا لەدایک نابێتەوە. ئەفسوس لەم دواییانەدا کۆمەڵێک نووسەرو هونەرمەندی کورد، بێ گومان هەر ئەبێ کورد بن، لێرەو لەوێ خەریکن ناوی حەسەن زیرەکیش ناشرین بکەن، گوایا "خیانەت"ی کردووە بەوەی ستایشی شای ئێرانی دووژمنی سەرسەختی کوردی کردووە لە گۆرانی "نەورۆز"دا. حەسەن زیرەکێک، کە تەنها هونەرمەندی کوردە کە تا ئێستاش بەستەو گۆرانیەکانی پڕفرۆشترینن لە نێو تۆمارگاکاندا.

دەبێت تاوانەکەی حەسەن زیرەک چی بێت؟

کاتێک حەسەن زیرەک لە ئێزگەی کوردی تاران گۆرانی "نەورۆز" تۆمار دەکات، هۆنراوە جوانەکەی شاعیرو بیرمەندی گەورەی کورد حاجی تۆفیقی پیرەمێرد هەڵدەبژێرێت. کاتێک ئیزگەی ئەوسای تاران هۆنراوەکە دەبینن تووڕە دەبن، چونکە مۆرکی کوردەواری پێوەیەو سەرتاپای مێژووی خوێناوی کورد لە دوو توێی نیوەدێرێکدا باس دەکات، کە دەفەرموێت:

چەندساڵ گوڵی هیوایی ئێمە پێ پەست بوو تاکو پار

هەر خوێنــی لاوەکان بوو، گووڵی ئالی نەوبەهار

لە نیوەدێری کۆتاییدا پیرەمێرد هێندە جوان باسی مێژووی خوێناوی کورد دەکات کە تا ئەو سەردەمە بێ وێنەبوو.

موتوربەکردنی خوێنی لاوەکانی کورد لەگەڵ گوڵی ئاڵی نەوبەهاردا بەرهەمێکی زێدە جوانی باخی شیعری کوردیە. وەلێ حەسەن زیرەک بەتۆپزی و لەژێر هەرەشەی ئیزگەی ئەوسای ئێراندا ئەم نیوە دێرە دەگۆڕێت

ئێستا با بیبین بزانین ئەو نیوە دێرەی کە حەسەن زیرەکی پێ تۆمەتبار دەکەن چییە؟

ئیزگەی ئەوسای ئێران، حەسەن زیرەک ناچاردەکەن تا لەباتی ئەو نیوە دێرە دوو نیوەدێری تر بڵێت کە مۆرکی ستایش و پیاهەڵدانی "شا"ی ئێرانی پێوەبێت، ئەگینا گۆرانییەکەی بۆ تۆمارناکەن. حەسەنیش نایکاتە نامەردی و جوامێرانە ئەم دوو نیوەدێرەی بۆ زیاد دەکات کە تا ئەم ساتەی ئەم چەند دێرانەی تیادا دەنووسم هیچ شاعیرو رەخنەگرێکی کورد شرۆڤەی ئەو دوو نیوەدێرەی نەکردووە (د. مەولود ئیبراهیم حەسەن لە پەرتووکە نایابەکەیدا "ساواک بۆچی حەسەن زیرەکی کوشت" تەنها بەرگری لە زیرەک دەکات، بەڵام لەو دوو نیووە دێرە ناکۆڵێتەوە کە زیرەک بەکاریهێناوە)، هەروەک دەخوێنێت:

چەند ساڵ گولێ هیوای ئێمە بێ بەر بوو تاکو پار
تا شەهەنشا لوتفی فەرموو هات لەگەڵ پاڵە و جۆتیار

وشەی "شاهەنشا" ئەگەر خوێندنەوەیەکی سەرپێی بۆبکەین وەک چەند نووسەرو هونەرمەندێکی کورد کردوویانە، ئەوا بۆماندەردەکەوێت کە بەڵێ بۆ شای ئێران وتراووە چونکە شای ئێران بە شاهەنشا ناسراووە، بەڵام ئەوانەی شارەزای قوتابخانە شیعرییەکانن دەزانن کە وشەیەک لە نێوە دێرێکدا دەکرێت چەندین واتا بگەیەنێت، کە لە رەوانبێژیدا پێی دەوترێت "توانج پۆشی". ووشەی شاهەنشا لە پێش هەموو شتێکدا بە واتای "خواوەند" یان "خودا" دێت، کە هیچ کەسێک ناتوانێ نکوڵی لەمە بکات، هەروەک لە زۆرینەی تەفسیرە کوردیەکانی قورئاندا "خودا" بە "شاهەنشا" وەرگێردراووە. بۆیە لەو رووەوە دەکرێ حەسەن زیرەک ئەو وشەیەی بە واتای "خودا" بەکارهێنابێت، چونکە گومانی تێدا نییە کە لە دەقی دینیدا خودا "شاهەنشا" بالادەستە.

لەمەش گرنگتر ئەوەیە کە کورد هەمیشە خۆی بە نەوەی "دەوڵەتی ماد"ەکان زانیووە. پاشا یان ئەمیری مادەکان "کەیخەسرەو" بووە، کە کوڕی (شاهنشا فرەڤەرتیش)ەو دەبێت بەسێهەم شاهنشای ئیمپڕاتۆری ماد دوای ئەوەی شا ئاشورپانیپاڵی ئیمپڕاتۆری ئاسوری باوکی دەکوژێت. کەی خوسرەو بە "شاهەنشا" ناسراووە. تازەترین کتێبێک کەلەسەر کەیخوسرەو نوسرابێت "گەڕانەوەی مادەکان"ە کە حەمە میروەیسی نووسیویەتی. لەو پەرتووکە نایابەدا کەیخوسرەوی ئەمیری مادەکان بە شاهەنشا دادەنێت. لێرەدا جێگەی دەستخۆشییە بۆ هونەرمەندی گەورەی کورد حەسەن زیرەک کە ووشەی "شاهەنشا"ی بەکارهێناوە لەبەر دوو هۆکار: یەکەم، ئەوەندە جوان دوو نیوەدێرەکەی وتووە کە زیادەرەوی نییە بڵێین ئەوەی حاجی تۆفیقی پیرەمێردیش هەر ئەوەندە جوانە، چونکە حەسەن زیرەکیش لەرێگەی ئەو توانج پۆشییە جوانەی کردوویەتی داهێنەرانە دەمانباتەوە بۆ رۆژە زێرینەکانی دەوڵەتی ماد کە تیایدا "شاهەنشا کەی خوسرەو" نەتەوەی کوردی رزگارکرد لە دەستی ئیمپراتۆریەتی ئاسوری. شاهەنشا کەی خوسرەو ئەوەندە دۆستی هەژارو وەرزێری کوردبوو کە تا هەتایە ناوی لە فەرهەنگی ئاشتەواییدا کاڵنابێتەوە. بۆیە ئەوەی حەسەن زیرەک کردۆیەتی هیچی کەمتر نییە لەوەی پیرەمێرد، چونکە هەردووکیان هەمان واتاو مەبەست دەگەیەنن. نیوەدێرەکەی حەسەن زیرەکی "نەخوێندەوار" دەمانباتەوە بۆ هەمان ئەو رۆژانەی کە "خوێنی لاوەکان"ی کورد لەژێردەستی شا ئاشورپانیپاڵی ئیمپڕاتۆری ئاسوری " گوڵی ئاڵی نەوبەهاربوو"، هەتا "شاهەنشا [کەیخوسرەو] لوتفی فەرموو هات لەگەڵ پاڵە و جۆتیار". بۆیە جێگەی داخە لێرەو لەوێ کۆمەڵێک شاعیرۆکەو هونەرمەندۆکە دەیانهەوێ ناوی زیرەکی هەمیشە زیندووش بەدەردی کۆمەڵێک هونەرمەندوو سەرکردەی تری مێژووی خوێناویمان بەرن.

لە کۆتاییدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێ کە حەسەن زیرەک نەک هەر "هونەرمەندێکی گەورەی کوردە" بەڵکو شاعیرێکی نەتەوەخوازی بوێرە کە بەو نەخوێندەواریەی خۆیەوە توانیویەتی فارسە دووژمنکارە سەرسەختەکانی کورد لە خشتەبەرێ و یادی گەورەترین سەرکردەی دەوڵەتی کوردی بکاتەوە لە رۆژگارێکی سەختی مێژووی نەتەوەکەماندا.

بۆیە ئەو هونەرمەندۆکەو بەناو رەخنەگرانە، کە هەر لە خوتوخۆڕایی بێ ئەوەی ئاگایان لە مێژوو بێ، بێ ئەوەی لەو بارودۆخە سەختە ئاگاداربن کە حەسەن زیرەک ئەو گۆرانییەی تیادا تۆمارکردووە، خەریکن درەختی رەنجی ئەو کەڵە هونەرمەندە گەورەیەی کورد بێ بەردەکەن. رەحمەت لە گۆرت بێکەس بەخوا جوانت وتووە:

کورد ئەبەد ئاگاتە مەقسەد نۆکەری بێگانەیە
دوو دڵن پیسن لە ناو یەک بۆیە وا بێ لانەیە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردپا، ئاژانسی هەواڵدەریی کوردستان - ڕێکەوتی: ١٠ی جوولای ٢٠١٣

کورد قەرزاری حەسەن زیرەکە

«دەبێت گۆرانییەک بۆ کرماشان بڵێم تا پەنجا ساڵی تر بە زیندویّتی بیهێڵمەوە»

ئامادەکار: ئارام شەمێرانی

هونەرمەند (حەسەن زیرەک) کە توانی لە ماوەی نزیکەی (٥١) ساڵی ژیانیدا سامانێکی لە گۆرانی بەجێبهێڵێت تائێستا کە (٣٩) ساڵ بەسەر مەرگی ئەم هونەرمەندە تێدەپەڕێت هێشتا زۆرترین کڕیاری بەرهەمەکانی و ئاشقی دەنگی و ڕێگرەوەی هەیە لە ساڵیادی کۆچی دوایی ئەم هونەرمەندە (چەتر)

تیشکێک دەخاتە سەر لایەنە جیاجیاکانی ژیانی.

حەسەن عەبدوڵا، ناسراو بە (حەسەن زیرەک) لە (٢٩ - ١١ - ١٩٢١) لە گەڕەکی ئاختاچی لە شاری بۆکان لەدایکبووە، باوکی بە (عەبدوڵا حاجی پاشاخان) ناسراوە، دایکی ناوی ئامینە بووە و بە (ئامینە کەیفی) ناسراوە، برایەکی لە ژیاندا ماوە و ناوی (حسێن)ە و بە (حسێن کوردە) ناوی دەرکردوە، خوشکێکی بە ناوی سارا هەیە.

«(٢٩) ژنی لە ڕێگەی هاوسەرگیری (سیغە) بووە»

زیـرەک لـە تەمەنیـدا (٣٦) ژنـی هێنـاوە یەکـەم ژنـی (مەحبوبـە)یـە کـە عەجـەم بـووە و دواتـر جێـی دەهێڵێـت و دێتـە عێـراق، پاشـان لـە ڕێـی هونەرەکەیـەوە دەناسـرێت لـە ڕێگـەی (نەسـرین شـێروانە)وە (گەوهـەر) دەناسـێت و دووەم ژنـی دەهێنێـت، بـەڵام بـەهۆی ئـەوەی زیـرەک پێناسـی بـاری شارسـتانی عێراقـی نابێـت ناتوانێـت لـە دادگـا مـارەی بکـات و (مامۆسـتا عەبدولکـەریمی مـودەڕیس) لـە خانـەقا و مـەولانای بەغـداد لێـی مـارە دەکـات. سـاڵی (١٩٥٨) بـەهۆی روخـانی شـاو هاتنەسـەر تـەختی کۆمـاری زیـرەک دەگەڕێتـەوە ئێـران و لـە ئێزگـەی رادیـۆی تـاران ئاشـنای (میـدیا) دەبێـت و دەیخوازێـت و دوو کچـی لێـی دەبێـت. نـاوبراو جگـە لـە هاوسـەرە فەرمیـەکانی کـە (مەحبوبـە، گەوهـەر، میـدیا زەنـدی، ئـامین، زبێـدە، زێنـێ، کـوبڕا، مریـەم، رابـە)ن بـە وتـەی هەنـدێک کـەس (٢٩) ژنـی دیکـەی لـە ڕێگـەی هاوسەرگیری (سیغە)وە هەبووە.

«کوڕەکەم ناو نا حەسەن و کوڕەزاکەم زیرەک»

محەمـەد پیـاوێکی تەمـەن (٣٤) سـاڵی دانیشـتوی سەیدسـادقە و هەمیشـە کاسـێتەکانی حەسـەن زیـرەک لێـدەدات و گـوێگرێکی بـەردەوامی ئـەو هونەرمەندەیـە و وەک خـۆی دەڵێـت کوڕێکیشـی نـاو نـاوە (زیـرەک) و وەسیەتیشـی بـۆ کـردوە ئەگـەر کوڕەکەیشـی کـوڕی بـوو نـاوی بنێـت (حەسـەن) بـۆ ئـەوەی ببێتـە (حەسـەن زیـرەک)، ئـەو وای لێـک دەداتـەوە جگـە لـەو رۆحیەتـەی لـە دەنگـی حەسـەن زیرەکـدا هەیـە هـیچ گۆرانیبێژێکی تر ناتوانێت بەشێوەی ئەو هێمنی پێبدات و دەرونی زاخاو بدات.

سیروان زیـرەکیش یـەکێکی تـرە لـە عاشـقەکانی ئـەو هونەرمەنـدە کـە توانیـوێتی لەسـەر لایەنـە جیاجیاکـانی ژیـانی ئەرشـیفێکی بـاش کۆبکاتـەوە، دەڵێـت: لـە منداڵیـەوە گـوێم لـە دەنگـی گرتـووە و ئەوانەشـی هـاوڕێم بـوون بـە دیـاری وێنـە و کاسـێتی ئـەویان بـۆ دەهێنـام تـا وایلێهـات ئێسـتا خـاوەنی ئەرشـیفێکی مـەزنم، هـەرگیز لـە یـادی ئـەو غافـڵ نـەبووم تەنانـەت لـە (بـەکرە و سـیدی و دیڤیـدی و کاسـێتی تەسـجیل و کاسێتی ڤیدیۆیی و وێنە و جلوبەرگ) چیم دەستکەوتبێت پاراستوومە و بە پارە کڕیومە.

«هونەرمەندانی گۆرانیبێژ باسی دەکەن»

رەفیــق ئەحمــەد، دەنگبێــژ بــە دڵتــەنگی و دڵســۆزییەوە دەڵێــت حەســەن زیــرەک قوتابخانــە و ناســنامەی هونــەری کــوردی و دەنگــە و ئــەو نەبووایــە کــورد لــە گۆرانیــدا ئــەم ســامان و ناوبانگــەی ئێســتای نــەدەبوو، بۆیــە هەنووکــە دەنگــی ئــەو بــەنێو شــادەمارەکانی هــەموو گوێگرەکەیــدا دەڕوات و پــەیمانگا و داڵــدەی ئــەو هونەرمەنــدە تازانەشــە کــە یەکــەمجار گــۆرانی دەچــڕن و پــەنا بــۆ گۆرانیــەکانی ئــەو کەڵــە هونەرمەنــدە دەبــەن تــا بیلێنــەوە، رەفیق ئەحمەد، خەفەت بۆ ئەوە دەخوات کە حەسەن زیرەک لە نێو ساڵیادەکەیدا رێــزی لــێ ناگیرێــت و بــەرز نانرخێنرێــت، ئــەو بــڕوای وایــە ئەگــەر ئــەو پیــاوە مــوڵکی هــەر نەتەوەیــەکیتر بوایە ئێستا دەیان کاری جیهانی بۆ کرابوو دەبوو بە بلیت بچویتایەتە سەر گۆڕەکەی، وەلێ مادام کوردە دەبێت تەنها ئەوانە باسی بکەن کە دەزانن چ کۆستێکی کورد لەو رووەوە کەوتووە.

«ژەنیارەکانی لە چوار شوێن بوون»

بەرهەمــەکانی ئــەم هونەرمەنــدە لــە چــوار شــێوندا تۆمــارکراوە کــە بــریتین لــە (ئێزگــەی رادیــۆی کــوردی بەغــداد) کــە ســەرەتای کارەکانییــەتی، (ئێزگــەی رادیــۆی کرماشــان) کــە پێــنج ســاڵ لــەوێ بــووە و (400) گــۆرانی تۆمــار کــردووە و جــوانترینی بەرهەمــەکانی تێــدا تۆمــار کــراوە، (ئێســتگەی رادیــۆی تــاران) و (ئاهــەنگی مــاڵان)، ژمارەیــەکی زۆر مۆسیقیشــی لەگەڵــدا بــوون لەوانــە (پــەروێزی ئــەردەبیلی، عــارف ئیبراهیم پوور، ئەنوەر قەرەداغی، خالید سەرکار، ولیەم یوحەننا، قادر دیلان...).

«کەسێکی لەو شێوە هەڵناکەوێتەوە»

جەهانگیر جەلالی میوزیکژەن بە ئەسەفەوە لەوە دەدوێت حەسەن زیرەک لە مێژووی کوردا دەگمەنە و جارێکی تر کەسێکی لەو شێوە هەڵناکەوێتەوە، چونکە ئەو سەردەمی زێڕین بووە و یەکجار بووە، حەسەن زیرەک لە هەمان کاتدا گۆرانیبێژ و ئاوازدانەر و شاعیر بووە تەنانەت رەخنەی لە (موجتەبای میرزادە) گرتووە کاتێک لە رادیۆی کرماشان عەسفی بۆ کردووە و پێی وتووە تۆ نەشاز دەکەیت و لە ستۆدیۆکە هاتووەتە دەرەوە تا دواتر موجتەبا خۆی دەیگێڕێتەوە و دەڵێت «حەسەن زیرەک نەبووایە من فێری کەمانچە نەدەبووم».

«بەرهەمەکانی زۆرترین خواستی لەسەرە»

عەبدوڵا محەمەد، خاوەنی سەنتەری میهناز لە هەڵەبجەی شەهید لە ناو کۆی بەرهەمە هونەریەکاندا زۆرترین بەرهەمی حەسەن زیرەک دەفرۆشێت و دەڵێت ساڵانە زۆرترین خواستیان لەسەرە و ئەوانەیشی دێن بۆ کرینی ئەو کەسانەن لە هەموو هونەرێکی حەسەن زیرەک تێگەیشتون و کڕیاری سەرپێی نین و بە تایبەت بۆی دێن.

«ئاوارەی نێوان وڵاتان بووە»

جەهانگیر جەلالی میوزیکژەن لە بارەی کۆچەکانی حەسەن زیرەک لە نێوان ئێران و عێراقدا دەڵێت: حەسەن زیرەک زیاد لە (١٥) جار ماڵی لە ئێرانەوە بار کردوە بۆ عێراق و لە عێراقیشەوە بەرەو ئێران. سیروان زیرەکیش هەر لەوبارەوە دەڵێت: لە ئێراندا پێیان وتووە پیاوی رژێمی عێراقیت و لە عێراقیشدا پێیان وتووە پیاوی شای ئێرانیت، ئیتر لەو نێوانەدا بەشی هەر تەعزیب بووە، تەنانەت تورکەکانیش خراپ بوون لەگەڵی، ئەوەشمان بیر نەچێت لە هەولێر و سلێمانی و خانەقین زیندانی کراوە.

«حەزی لە دەنگی سەید عەلی ئەزغەری کوردستانی بوو»

کاتێک لە ساڵی شەستەکاندا دەیبەنە بەندخانەیەکەوە لە موسڵ وێنەیەکی سەید علی ئەزغەری کوردستانی لە کۆڵەکەیدا دەبێت و وێنەکە رەش و سپییەکی شکاو دەبێت، لەوێدا دەڵێت بە نیازم کتێبێک بنوسم لەسەر ژیانی (سەید عەلی ئەزغەری کوردستانی)، بەڵام خوێندەواریم نیە و دەبێت کەسێک بۆم بنوسێتەوە لەوێدا دەردەکەوێت زۆر حەزی لە دەنگی ئەو بووە، لە کاسێتی (ئەبو سەباح)یشدا رێز لە مامۆستا عەلی مەردان دەگرێت و دەڵێت کورد قەدری نازانێت، بەڵام پێڵاوەکانی دەخەمە سەرچاوم.

«نەخوێندەوار بووە و شیعریشی هەیە»

جەهانگیر، باسی ئەوە دەکات حەسەن زیرەک بێ مەدرەسە و ئەکادیمی بووە، بەڵام بەداخەوە دەسەڵاتی کوردی هیچی بۆ ئەو هونەرمەندە نەکردوە و چەندینی وەک (حەسەن زیرەک و مامڵێ و سەلاح داودە و ئەحمەد شەماڵ و تایەر تۆفیق) تا نەمردن ناویان نەبردرا، دواتریش پەیکەر مانای چیە کە ئێمە نەتوانین هونەرەکەیان بنرخێنین.

«یەکەم هاتنی زیرەک بۆ باشوری کوردستان»

زیرەک شاگرد شۆفێری دەکرد رۆژێک ماشێنەکەیان بەنزینی لێدەبڕێت و لە هەورازێکدا پەکی دەکەوێت و زیرەکیش کە دەگەڕێتەوە دەبینێت بەربووەتە و بەو هۆیەشەوە کوڕێکی گەنجی کوشتووە، لە ترسا دێتە سلێمانی و لەوێشەوە بۆ زیارەتی غەوسی گەیلانی دەچێتە بەغداد و شەوانە دوای کارکردنی دەچێتەوە بۆ ئوتێلی (شمال الکبیر) کە ئەوێ ئەوکاتە شوێنی پشوودانی کوردان بووە، شەوانە گۆرانی دەچڕێت و دەنگی خۆش دەبێت (مام جلال) کە ئەوکات خوێندکاری کۆلێژی ماف دەبێت و زیرەک دەبات لەوێوە دەیبات بۆ رادیۆی کوردی لە بەغداد و بە لێپرسراوی بەشەکەی دەناسێنێت و زیرەک لەوێدا مانگی بە شەش دینار دادەمەزرێت و هەر لەوێ (٥٦) گۆرانی بۆ تۆمار دەکات.

«سادە و هەژارانە ژیاوە»

حەســەن زیــرەک لــە شــاری ســلێمانی لــە بــەردەم گومرگــە ســوتاوەکەدا کوبــە فرۆشــی کــردوە و ســاردی فرۆشــتووە، لــە بــەردەم ســینەما ســیروان و ســینەما رەشــیدا عەرەبانــەی پێبــووە و نۆکــاوی فرۆشــتووە، لــە کــەرکوک ســاڵی پــەنجاکان دوکــانی پینــەچێتی هــەبووە و بــە مەکینــەی دەســتی لــە دوکــانێکی بچــوکی قــوڕدا کاسبی کــردوە. ســیروان لێکــی دەداتــەوە ئەگــەر زیــرەک یــەک گــۆرانی ئــەو کاتــەی بــە روبعیــک بفرۆشــتایە گــەورەترین بازرگــانی لــێ دەردەچــوو، چونکــە (١٠٢٠) گــۆرانی هــەبووە بــە تۆمــار کــراوی، گــوێی بــە بــوونی مــاڵ نــەداوە و هــەمووی لــە پێنــاوی دۆســت و خزمــدا دانــاوە و دوا کاریشــی چایخانەیــەک بــووە لــە کــانی ئەحمــەد لــە بانــە، کاتێــک حەســەن زیــرەک مــردوە و شــۆردویانە (٢٠) تمــەن لــە گیرفانیــدا نــەبووە ئەوەنــدە سادە و هەژارانە ژیاوە و بەهەژاری مردووە.

«کورد قەرزاری حەسەن زیرەکە»

لــەو ســەردەمانەدا گــۆرانی وتــن شــتێکی عەیبــەبووە، ئــەو ســامانێکی لــە گــۆرانی کــوردی بــە جێبــی هێشــتوە و لــە کاتێکــدا وتنــی گــۆرانی دەگمــەن بــووە، زیــرەک گــەڕۆک بــووە و هونەرەکــەی بــە شــار و شــارۆچکەکانی باشــور و رۆژهــەلاتی کوردســتان و عێــراق و ئێــران ناســاندوە، چونکــە لــەو کاتــەدا هۆکارەکــانی راگەیانــدن وەک ئێســتا نــەبوون. ســیروان زیــرەک دەڵێــت: حەســەن (٥١) ســاڵ ژیــاوە (٢٥) ســاڵی هــەر لێــی دراوە و ئــاوارەبووە بــەبێ بەرامبــەر ســەروەتێک لــە گــۆرانی بەخشــیوەتە میللــەتی کــورد، هــەر خــەریکی راکــە راکــە بــووە و لــە ژێــر زەمینــی مالانــدا خــەڵکی مۆســیقی هێنــاوە و گۆرانیــەکانی تۆمــار کــردوە، رژێمــی ئەوکاتــە هەرشــتێک لــە بەرژەوەنــدی خــۆی نــەبوبێت نەیهێشــتووە بلاوبێتــەوە، بۆیــە زۆر توشــی کێشــە هــاتووە، هــەروەها دەڵێــت: لــە شەســتەکاندا رژێمــی شاهەنشــا نــاوی (کرماشــان) دەگۆڕێــت بــە(کرمــان شــاە) کوردەکــانیش دەڵــێن بــە حەســەن زیــرەک وا کرماشــان ناوەکــەی گــۆڕا و لەدەســتچوو حەســەن زیــرەکیش دەڵێــت «دەبێــت گۆرانییــەک بڵــێم بــۆ کرماشــان تــا پــەنجا ســاڵی تــر بــە زینــدویتی بیهێڵمــەوە (کرماشــان شــاری شــیرینم، شــاری گــەورەی کــورد نشــینم)»ی بــۆ تۆمــار دەکــات و ئێســتاش بــەو نــاوەوە نــاو دەهێنرێــت کــە شارێکی کوردییە.

هونەرمەنـدی گـەلی کـورد حەسـەن زیـرەک لەسـاڵی (٢٦ - ٦ - ١٩٧٢) بـە نەخۆشـی شـێرپەنجەی جگـەر کۆچ دەکات و لە کێوی (ناڵەشکێنە) نێژاوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی چەتر پرێس - ڕێکەوتی: ٢٧ی جوونی ٢٠١١

نگاه کۆتاه به زندگی هنرمند استاد حسن زیرک

زندگی

حسن زیـرک در سـال ٨ - ٩ - ١٣٠٠ خورشیدی (٢٩ - ١١ - ١٩٢١ میلادی) در محله قلعه سـردار شهر بوکـان، آذربایجان غربی در ایران به دنیا آمد. در پنج سالگی پـدرش را از دست داد و سراسـر زنـدگی را در رنج گذرانـد. چندی در برخی شهرهای ایران و عراق سپری کرد. یکی از شهرهایی که در آن مدت زیادی اقامت داشت، کرمانشـاه بود. همکاری او در این شهر در رادیـو کـردی کرمانشـاه بـا هنرمنـدان برجسته کرمانشـاهی همچـون مجتبـی میـرزاده (ویولن)، محمد عبدالصمدی (قرەنی)، اکبر ایزدی (سنتور)، و بهمن پـولکی (تیمپـو) سـبب خلق آثـاری شد که از برجستەترین کارهای وی بەشمار میرود. همچنین وی بـا فـاطمه زرگـری، یکـی از خوانندگـان آذربـایجـانی، همکـاری داشته و ترانه معروف کردی - ترکی «گولدور منی گولدور» یکی از ترانەهای ترکی حسن زیـرک و فـاطمـه زرگـری است.

وقتی در عراق بود، در مسافرخانه «فندق شمال» به شـاگردی پرداخت. روزی هنگـام نظـافت، کـه مشغول زمزمه یکی از ترانەهایش بود، مسافری به نـام جلال طـالبـانی (رهبر اتحادیه میهنی کردستان عراق)، که در آنجا اقامت داشت، بـا شنیدن صدای حسن زیرک، او را به رادیو بغداد برد (١٣٢٦) و زیرک در آنجا مشغول به کار شد. مدتی

در بخش کردی رادیو بغداد همکاری کرد. از سال ۱۳۳۷، که بخش کردی رادیو ایران در تهران گشایش یافت، همکاری خود را با این مرکز آغاز کرد. آثاری که حسن زیرک در رادیو کردی تهران به ضبط رساند، اغلب با ساز استادانی همچون حسین یاحقی، حسن کسایی، جلیل شهناز، جهانگیر ملک، احمد عبادی، و با سرپرستی مشیر همایون شهردار همراه بود.

حسن زیرک گرچه به خاطر شرایط سخت زندگی از تحصیل بی‌بهره ماند، اما استعداد کم‌نظیری در سرودن شعر و آهنگسازی کردی داشت. این استعداد به‌همراه صدای منحصربه‌فرد او، سبب شد که ترانه‌هایش در سرتاسر کردستان محبوبیت یابد. صدای او همچنان در مناطق کردنشین در کوچه و خیابان از خانه‌ها و مغازه‌ها به گوش می‌رسد.

حسن زیرک با خانم میدیا زندی (مهدیه زندی)، گوینده بخش کردی رادیو تهران، ازدواج کرد که حاصل آن ازدواج دو دختر به نام‌های مهتاب (آرزو) و مهناز (ساکار) بود. او چند ترانه نیز برای فرزندانش اجرا کرده‌است. میدیا زندی فرزند عزیز زندی در روز جمعه ۳۱ خرداد ۱۳۸۷ خورشیدی در تهران درگذشت.

حسن زیرک، نه در ایران و نه در عراق روی خوشی و راحتی و آزادی را ندید. رفتار دولت وقت ایران با حسن زیرک، او را دچار مشکلات فراوانی کرد. رئیس وقت رادیو تهران به او اجازه کار نداد و این کار چنان تأثیر منفی‌ای بر دل لطیف حسن گذاشت که دیگر به رادیو برنگشت و با دلی شکسته، بار و بنه خود را به‌سوی بغداد پیچید. در آنجا نیز او را دچار مشکل کردند. او را گرفتند و روانه زندان کردند؛ در آنجا زیرک را به پنکه سقفی بستند و شکنجه کردند. پس از رهایی از بغداد، مجددا به تهران برگشت. در تهران نیز ساواک او را گرفت و شکنجه داد که جریان شکنجه‌اش در ساواک را خودش در نوار گفته و با صدای او هنوز به یادگار مانده‌است. در سال‌های ۱۳٤۱ تا ۱۳٤۳در کرمانشاه بود و با رادیو کردی کرمانشاه همکاری داشت.

حسن زیرک با ضبط تعداد زیادی از آوازهای سنتی مردم کرد، سبب حفظ و نگهداری این آثار فرهنگی از گزند فراموشی شد. از او بیش از ۱۵۰۰ ترانه و آواز به یادگار مانده‌است. زیرک جزو موسیقی‌دانان برجسته ایرانی است.

بیشتر ترانه‌های معروف این هنرمند کرد با همکاری استادانی همچون حسین یاحقی، حسن کسایی، جلیل شهناز،

جهانگیر ملک، حبیب‌الله شهردار مشهور به مشیر همایون شهردار، مجتبی میرزاده، احمد عبادی در رادیو کردی تهران و رادیو کردی کرمانشاه ضبط شده‌است.

حسن زیرک، علاوه بر زبان کردی سورانی، به زبان‌های فارسی، ترکی، اورامی و لری نیز آواز اجرا کرده و دارای ۳ مقام ترکی، ۸ مقام فارسی و ۲ مقام اورامی است و ٦٤ مقام به زبان کردی خوانده‌است. حسن زیرک در «ارکستر موسیقی کردی» برادران یوسف زمانی، ارکستر مشیر همایون شهردار در تهران و ارکستر مجتبی میرزاده در کرمانشاه همکاری داشته و به اجرای برنامه پرداخته است.

صدای حسن زیرک، با ترانه‌هایی که خوانده‌است و اغلب آنها بیش از ۵۰ سال پیش اجرا شده‌اند، در میان مردم کرد زبان، نوستالژیک (خاطره‌انگیز) است؛ به‌طوری‌که ترانه‌های وی در ذهن اکثر مردم کرد، یادآور خاطرات تلخ و شیرین زندگانی آنهاست.

محبوبیت

حسن زیرک پدیده موسیقی کردی سنتی و فولکلور بود. او در میان کردهای ایران و عراق کاملا شناخته‌شده است و میان برخی از کردهای کرمانج ترکیه نیز محبوب است.

اشعار

حسن زیرک نه‌تنها دارای صدا و حافظه منحصربه فردی بود، وی در عین حال شعر می‌سرود و موسیقی برای آن می‌نواخت و حتی تغییراتی در شعرها و قافیه و وزن آن‌ها می‌داد.

برخی از ترانه‌های معروف زیرک:

نوروز

کتانه

بارانه

مریم بوکانی / تنظیم و ویولن از مجتبی میرزاده

زارا (زهرا)

گوهره

نالشکینه

آمینه (آمنه) و آمین

ریبوار و ریبوار (کردی-فارسی)

لای لای

آمان دکتر

دیسان شەو هات

هو لیلی

بەناز

شوفر

درگذشت

سال‌های پایانی زندگی حسن زیرک در تلخی و ناکامی گذشت و چندان به آوازخوانی نمی‌پرداخت. در منطقه بانه به نام کانی مولا احمد قهوه‌خانه‌ای دایر کرد و در میان مردمی که دوستشان می‌داشت و دوستش داشتند، آخرین نفس‌هایش را در رنج و بیماری کشید. حسن زیرک در پنجم تیرماه سال ۱۳۵۱، برابر با ۲۸ جوون ۱۹۷۲ در سن ۵۰ سالگی در بیمارستان بوکان به‌علت سرطان کبد به طور مشکوک و مظلومانه ای درگذشت و در دامنه کوه نالشکینه به خاک سپرده شد. درهنگام مرگ استاد حسن زیرک، رادیو لندن از بزرگواری او یاد می‌کند و می‌گوید: «یگانه هنرمند مردم کرد در بیمارستان بوکان درگذشت.»

نظر دیگران درباره حسن زیرک

میدیا زندی، همسر حسن زیرک، که خود گوینده بخش کردی رادیو تهران بود، می‌نویسد:

«حسن زیرک نزدیک به هزار ترانه در تهران و کرمانشاه اجرا کرده‌بود و به خاطر همین ترانه‌های او بود که روزانه نزدیک به دوهزار نامه ارسال می‌شد، و حتی درون نامه پول قرار می‌دادند تا ترانه مورد درخواست آنان پخش شود. برنامه‌های کردی رادیو تهران و کرمانشاه به‌خاطر صدای دلنشین حسن زیرک مورد توجه همه قرار گرفته‌بود و آن موقع هر روز دو بار برنامه «ما و شنوندگان» پخش می‌شد. حسن زیرک با صدای رسا و لذت‌بخش خود باعث معروفیت و کیفیت و شکوفایی برنامه‌های کردی در تهران و کرمانشاه شده‌بود و سیل نامه‌های طرفداران ترانه‌های او هر روز به رادیو جاری بود. اما با وجود این‌همه خدمت، حسن زیرک را دیگر به رادیو راه ندادند و او را از یاد بردند، درحالی که در ۲۸ مرداد ۱۳٤۱، (۱۹ی ئاگۆستی ۱۹٦۲) که برد ایستگاه رادیوی کرمانشاه به صد کیلووات رسیده‌بود، صدای حسن زیرک به همه شهرها و روستاهای کردنشین می‌رسید».

شهرام ناظری، هنرمند موسیقی سنتی ایران، درخصوص صدای حسن زیرک چنین اظهار داشته‌است:

درخصوص حسن زیرک، درمجموع فقط می‌توانم بگویم که یک انسان نابغه به‌معنای واقعی بود. یعنی در همان لحظه که وارد ارکستر رادیو می‌شد و به اتاق ضبط می‌رفت، بداهتا، هم شعر می‌سرود، هم آهنگ می‌ساخت، و هم آن را می‌خواند، که تاکنون چنین موردی در موسیقی سابقه نداشته‌است. با توجه به این نکته که ایشان سواد خواندن و نوشتن هم نداشتند، اما موسیقی و شعر را به‌صورت الهامی و حفظ‌شده می‌خواند و واقعا از افراد کاملا استثنایی و از نوابغ موسیقی کردی بودند، و بنده در میان خوانندگان کرد علاقه خاصی به صدای حسن زیرک دارم.

فاروق صفی‌زاده بوره‌که‌ای، از پژوهندگان معاصر، درخصوص حسن زیرک می‌نویسد:

حسن زیرک بیش از هزار و پانصد ترانه ساخته‌است و همه آهنگ‌های ترانه‌ها و بیشتر سروده‌های آن را خود می‌ساخته و می‌سروده‌است. از آهنگ‌های این هنرمند بزرگ، بیشتر ترانه‌سرایان امروز فارس و کرد و بیگانه و ت ُرک نیز سود برده‌اند، و امروز هر آهنگی که پدید می‌آید، نشانی از آهنگ‌های این هنرمند را در خود نهفته دارد. هنگامی که به آهنگ‌های او گوش فرا می‌دهی، زندگی را با همه آزارها و مویه‌ها و رنج‌هایش درمی‌یابی. بر همین پایه، آهنگ‌های حسن زیرک نشانه زندگی هر کرد آریایی رنج‌کشیده را در خود نهفته دارد».

مجتبی میرزاده، نوازنده ویولون و موسیقی‌دانی که در تمام آثار حسن زیرک در دهه ۱۳٤۰خورشیدی (۱۹٦۱ز) در ارکستر رادیو کردی کرمانشاه نوازندگی و تنظیم آهنگ‌های او را به‌عهده داشته، درمورد این هنرمند فقید در گفتوگو با راقم این سطور چنین اظهار داشت:

حسن زیرک، با اینکه مطلقا سواد نداشت، اما اشعار اغلب آثارش را به‌صورت بداهه و در آن لحظه که می‌خواند، می‌سرود. وی از حافظه‌ای بسیار قوی در حفظ شعر و آهنگ و مقام‌های کردی برخوردار بود، و باید گفت که حسن زیرک هیچ‌گاه در موسیقی کرد تکرار نخواهد شد؛ چرا که ماندگارترین و زیباترین نغمات کردی را خلق کرد، و اینک نه‌تنها در ایران، بلکه حتی در میان کردهای عراق، سوئد، و سایر نقاط جهان، آثار و نام و یاد او از مقام و منزلت والایی برخوردار است».

بیژن کامکار، خواننده و نوازنده، با اعلام این مطلب که علاقه زیادی به صدای حسن زیرک دارد، گفته‌است:

حسن زیرک یکی از برجستگان موسیقی کرد به‌شمار می‌آید و خیلی از آهنگ‌های کردی یا فارسی که الان به اجرا درمی‌آید، الهام‌گرفته از آثار آن هنرمند است. شهرت و محبوبیت حسن زیرک فقط محدود به مرزهای ایران نیست، بلکه در کشورهای اروپایی و تمام نقاط کردنشین جهان امتداد دارد.

حسن زیرک ستاره همیشه محبوب شبکه های رادیویی و تلویزیونی

بهزاد خالوندی

حسن زیرک یک فوق ستاره با تعریف امروزی در دنیای هنر است. یک استاد مسلم موسیقی فولکلور کردی که هرگاه آثار زیبایش مجالی برای عرضه اندام در رسانه های دیداری و شنیداری داشته، بی رقیب بوده است.

حسن زیرک یک فوق ستاره با تعریف امروزی در دنیای هنر است. یک استاد مسلم موسیقی فولکلور کردی که هرگاه آثار زیبایش مجالی برای عرضه اندام در رسانه های دیداری و شنیداری داشته، بی رقیب بوده است؛ چه آن زمان که این هنرمند بی همتا در رادیو کردی تهران و رادیو کردی کرماشان (بخش کردی صدای ایران) به هنرنمایی می پرداخت و چه سال های اخیر که مجالی دوباره پدید آمده تا صدایش از شبکه های تلوزیونی متعدد ایران پخش شود. اگر نگاهی به روند حضور حسن زیرک و آثارش در رسانه ها بیاندازیم آشکارا درمی یابیم که این هنرمند هرگاه مجال عرضه اندام پیدا کرده، حضوری تمام قد در شبکه های رادیویی و تلویزیونی داشته و همیشه یک فوق ستاره در عالم هنر بوده است.

آغاز هنرنمایی با رادیو کردی بغداد

اولین حضور حسن زیرک در «رادیو» به سال ۱۳۳۲ - ۱۹۵۳ باز می گردد؛ زمانی که وی در شهر بغداد مشغول کار بود و به صورت اتفاقی به وسیله «جلال طالبانی» جوان کشف و به رادیو کردی بغداد معرفی شد. در این رادیو بسیاری از بزرگان موسیقی کردی مانند: «علی مردان»، «حسن جزیری»، «محمد عارف جزیری»، «شمال صائب»، «طاهر توفیق»، «باکوری» و «قادر دیلان» به فعالیت هنری می پرداختند. هرچند حسن زیرک به هنگام ورود به رادیو کردی بغداد یک خواننده بی نام و نشان بود ولی با بهره گیری از استعداد فوق العاده ای که داشت، خیلی زود آوازه اش همه جا پیچید و تبدیل به جوان اول موسیقی کردی شد. اما در سال ۱۳۳۷ در عراق رویدادی اتفاق افتاد که نقشی تعیین کننده در سرنوشت هنری حسن زیرک داشت. در این سال با کودتای

عبدالکریم قاسم حکومت ملک فیصل سقوط کرد. حسن زیرک که پیش از آن آهنگی را به مناسبت تاجگذاری ملک فیصل در رادیو بغداد اجرا کرده، از بیم جان خود در ایران ماندگار شد و دیگر به عراق بازنگشت.

همزمان با این اتفاقات دولت وقت ایران برای خنثی نمودن تبلیغات منفی رادیو کردی بغداد که به دستور عبدالکریم قاسم به راه افتاده بود، خیلی سریع در تهران و کرمانشاه اقدام به راه اندازی رادیو کردی کرد و این فرصتی تازه برای هنرنمایی دوباره «حسن زیرک» بود.

همنوایی ارکسترهای بزرگ با صدای حسن زیرک

اولین هنرنمایی حسن زیرک در رادیو کردی تهران به سال ۱۳۳۷ - ۱۹۵۸ بازمی گردد؛ زمانی که وی به شکل رسمی از سوی این مجموعه دعوت به همکاری شد. این خواننده خوش صدا خیلی سریع تبدیل به گل سرسبد رادیو کردی تهران گشت و با بسیاری از بزرگان موسیقی آن زمان ایران حشر و نشر پیدا کرد و به محافل و مجالس مختلف هنری دعوت می شد. ماموستا علی مردان در گفتگویی که پس از مرگ حسن زیرک با رادیو کردی بغداد انجام داده، درباره از دیدار خود با حسن زیرک در تهران می گوید: « هنگامی که من به تهران رفتم حسن زیرک هم در آنجا بود و یک روز صبح زود او همراه با یک هنرمند بسیار معروف، به دنبال من آمد و با هم به مجلسی که در خانه زیرک برگزار بود، رفتیم و در آنجا به اجرای آواز پرداختیم.»

حسن زیرک در همان سال ها با خانم میدیا زندی، گوینده معروف رادیو کردی تهران ازدواج کرد.

کارهای حسن زیرک در آن زمان با همکاری ارکستر بزرگ رادیو ایران به سرپرستی مشیر همایون شهردار نواخته می شدند، ارکستری که برجسته ترین هنرمندان عرصه موسیقی سنتی ایران مانند: حسین یاحقی، حسن کسایی، جلیل شهناز، جهانگیر ملک و احمد عبادی در آن ساز می زدند. حسن زیرک با همکاری این ارکستر آهنگ های زیبایی همچون «نەخۆش و دەردەدارم»، «باران بارانە«، «بەردە بەردە»، »لەو کەلەو دەنگی ساز دێ»، «شڵێرە»، «لانک لانک لانکۆڵێ» و آهنگ معروف «نەورۆز» را اجرا کرد. کارهایی که حسن زیرک با ارکستر رادیو ایران ضبط کرده به لحاظ موسیقایی در سطحی بالاتر از کارهای پیشین وی در بغداد هستند.

هنرنمایی در رادیو کردی کرمانشاه

مجموعه رادیو کردی در سال ۱۳٤۱ به منظور ارائه بهتر برنامه ها و ارتباط نزدیک با جامعه مخاطبان کرد به کرمانشاه منتقل شد. در این دوره با به کارگیری فرستنده های قوی صدای رادیو کردی نه تنها در ایران بلکه در خاورمیانه و اروپا نیز شنیده می شد و این فرصتی تازه برای حسن زیرک بود تا اینبار در گستره وسیع تری به هنرنمایی بپردازد. یکی دیگر از اتفاقات مثبت در زندگی هنری حسن زیرک پس از حضور در کرمانشاه آشنایی وی با «مجتبی میرزاده» بود و توانست با همراهی این نابغه کرمانشاهی، بهترین آثار دوران هنری خویش را خلق کند. آهنگ های ماندگاری همچون: «ئای شله نازەنین»، «ئەی مانگ»، «ئەی وەی بارانە»، »کرماشان»، «لۆرکێ»، «ڕێگاکەم دوورە« و «هەروایە« حاصل همکاری میرزاده و این خواننده افسانه ای است.

حسن زیرک در آن سال ها محبوبترین چهره رادیو کردی بود و همه روزه صدها درخواست برای پخش آهنگ هایش روانه این رادیو می شود ولی با وجود این همه محبوبیت و مقبولیت متأسفانه این هنرمند در سال ۱۳٤٤ به دلیل اختلافاتی که با مسئولین وقت رادیو کردی پیدا کرد از این مجموعه جدا شد و بعدها هر چه تلاش کرد نتوانست بار دیگر به این مجموعه بازگردد. سال های ۳۷ تا ٤٤ را می توان طلایی ترین دوران هنری حسن زیرک نامید، کارهایی که او در این دوران اجرا کرد به دلیل کیفیت کار و ضبط و ارکستر قابل مقایسه با آنچه که در او در فاصله سال های ۳۲ تا ۳۷ در رادیو کردی بغداد انجام داد، نیستند.

سال های دوری از رسانه

سال هایی که حسن زیرک دور از رادیو کردی بود بر او بسیار سخت گذشت. او در عراق مورد آزار و اذیت نیروهای امنیتی عراقی قرار گرفت و در بازگشت به ایران نیز مدتی در بازداشت ساواک بود و آزار بسیار دید. او سال های آخر عمر را در قهوه خانه ای در زادگاهش بوکان گذراند و عاقبت هم در سال ۱۳۵۱ بر اثر سرطان کبد از دنیا رفت.

هرچند حسن زیرک از سال ٤٤ تا زمان مرگ تراژیکش از همکاری با رادیو کردی محروم بود، ولی با اینحال صدایش همچنان از این رادیو و دیگر شبکه ها پخش می شد و طرفداران بسیار داشت و شاید به دلیل همین طرفداران بسیار بود که او فکر می کرد امکان ندارد مسئولین وقت بتوانند این روند را ادامه دهند، ولی متأسفانه در عمل چیز دیگری اتفاق افتاد. مرگ حسن زیرک در سال ٥١ خبری تلخ بود که در مناطق کردنشین به سرعت پیچید و بار دیگر نام او را بیش از پیش ورد زبان ها کرد. پس از مرگ حس زیرک کارهای زیبا و شنیدنی وی با گستره بیشتری از رادیو کردی پخش شدند.

بازگشت دوباره به شبکه های رادیو و تلویزیون

در سال های اخیر اولین باری که صدای حسن زیرک دوباره از شبکه های رادیو و تلویزیونی ایران پخش شد به میانه های دهه ٨٠ باز می گردد. در این دوران با تأیید شورای عالی شعر و موسیقی سازمان صدا و سیما به تدریج تعدادی از آثار حسن زیرک مجوز پخش گرفتند.

طی این سال ها شبکه «کردستان» چه در برنامه های جاری و چه در برنامه محبوب شبانه «دیاریتان گورانییکه» ترانه های زیبای حسن زیرک، را پخش می کند. در میان شبکه های سراسری نیز شبکه «شما» در برنامه «هفت ترانه» که مخاطبان بسیار گسترده ای دارد کارهای حسن زیرک را به شکل ویژه ای پخش می کند و به دلیل محبوبیت بسیار حسن زیرک در میان مخاطبان این شبکه، کارهای این هنرمند هربار به عنوان آهنگ هفته، ماه و فصل انتخاب می شوند. «سیمای کردی» شبکه سحر، شبکه ٤، رادیو فرهنگ، رادیو پیام و دیگر شبکه ها نیز همین حکایت را دارند. آن ها با پخش ترانه های حسن زیرک به محبوبیتی دو چندان در میان بینندگان کرد خویش دست یافته اند. البته در این میان تنها «شبکه زاگرس» کرمانشاه است که بدون هیچ دلیل موجهی از پخش ترانه های حسن زیرک امتناع می کند و مردم را از شنیدن صدای هنرمندی که سال ها ستاره رادیو کردی این شهر بوده بی نصیب می گذارد. «شبکه زاگرس» به دلیل در پیش گرفتن این رویه بسیاری از طرفداران پرو پاقرص هنر در این استان را از دست داده است.

ستاره این روزهای شبکه های تلویزیونی

این روزها ترانه های «حسن زیرک» جزو محبوب ترین کارهایی هستند که از شبکه های مختلف ایران پخش می شوند و بسیاری مشتاق شنیدن صدای این هنرمند خوش صدا هستند. البته با این وجود هنوز تعداد معدودی از کارهای این خواننده بزرگ مجوز پخش دارند. با توجه به محبوبیت گسترده این خواننده اسطوره ای، سازمان صدا و سیما باید با سعه صدر بیشتری به بررسی کارهای وی بپردازد و زمینه پخش تعداد بسیار بیشتری از آثار ارزشمند این خواننده بوکانی را فرهم کند. بی گمان این ابتکار ستودنی کمک بسیاری به جذابیت و محبوبیت بیشتر شبکه های رادیویی و تلویزیونی نزد مخاطبان خواهد کرد.

منبع: کرد پرس

نگاهی به زندگی زنده‌یاد حسن زیرک به قلم میدیا زندی

حسن زیرک هنرمند بزرگ کرد

دارنده این آوای ملکوتی، صدای رسای کرد، هرگز نمی‌میرد. خاک نیز نخواهد توانست این آوا را در خود مدفون سازد.

حسن زیرک، بزرگ مردیست که در هر کجا کردی وجود داشته باشد و در هر کشور کردنشینی، همانند ستاره‌ای درخشان می‌فروزد و آوای ملکوتی‌اش دل هر دلداری را به جنب و جوش در می‌آورد. و می‌توان گفت: هر کجا کرد باشد، حسن زیرک نیز هست؛ چرا که در هر خانۀ کردی، آوا و آوازهای او وجود دارد. همه روزه، آوای لذت‌بخش این نابغه بزرگ به گوش می‌رسد و هیچگاه باور نخواهم کرد حسن زیرک مرده باشد؛ تاکنون که ۲۵ سال از درگذشت او می‌گذرد، هنوز وی در خانه هر کردی حضور دارد.

حسن زیرک، از همان دوران کودکی، زندگی بسیار تلخ و ناخوشایندی داشته است. همانگونه که در کتاب (نغمه کردستان)، که خودش آنرا سروده است و من نیز در ویراستاری و بازنویسی و آماده کردن این کتاب، با او همکاری

داشته‌ام، زندگی تلخ خود را بیان کرده، که تا چه اندازه، با نداری و آوارگی و بی‌کسی، زندگی می‌گذرانیده است. وی، چند بار ازدواج کرده است. همسر نخست ایشان، بانویی به نام محبوبه، بوده. هنگام گرفتار شدن حسن زیرک در زندان،(به خاطر تصادف ماشین در سقز و کشته شدن جوانی ۱۸ ساله که به حبس ابد محکوم شده بود) مادر حسن، همسر او ره به عقد برادرش حسین، که این کار، دل لطیف حسن را شدیدا آزرده می‌سازد و او را دچار دردسر می‌کند. وی، به همین علت، مدتی به عراق می‌رود و در مسافرخانه فندق شمال، به شاگردی می‌پردازد و روزی هنگام نظافت، که مشغول زمزمه یکی از ترانه‌هایش بوده، مسافری به نام جلال طالبانی (رهبر وقت اتحادی، میهنی کردستان)، که در آنجا اقامت داشته، باشنیدن صدای حسن زیرک، او را به رادیو بغداد برده و او، در آنجا مشغول به کار می‌شود.

در سال ۱۹۵۸ میلادی، برابر با ۱۳۳۷ خورشیدی، به ایران برمی‌گردد. هنگام اقامت، در مراغه، وی با پدر من (دکتر زندی) آشنا می‌گردد و در خانه پدرم به کار مشغول می‌شود. آن هنگام، من کودکی ٦ ماهه بوده‌ام. پدرم چند بار حسن را از حبس و زندان نجات داده بود است و چون حسن به راستی انسانی بسیار با وفا و نمک‌شناس بود، هنگامی که به تهران می‌آید، در مسافر خانه حقیقت ناصر خسرو، که آن هنگام محل اقامت کردها بوده، عمه‌زاده‌ام را می‌بیند و سراغ پدرم را از او می‌گیرد. او نیز نشانی پدرم را در تهران به او می‌دهد. حسن به او می‌گوید: «حالا که مشهور شده‌ام، خیلی دلم می‌خواهد دایی‌ات را ببینم. چونکه من، همان نوکر پیشین دایی‌ات هستم. مرا پیش دکتر زندی ببر». عمه‌زاده‌ام، حسن را به خانه ما می‌آورد. من در آن هنگام در کلاس نهم درس می‌خواندم. هنگامیکه از دبیرستان برگشتم، مردی را دیدم با لباس کردی، که دو خانم نیز - که گویا هر دو همسر او بودند- با او بودند. یکی از آنها زبیده نام داشت. در آن موقع من نمی‌دانستم آن مرد کیست؟ چونکه در تهران زندگی می‌کردم و هنرمندان کرد را به خوبی نمی‌شناختم. پدرم نیز از سوی حکومت رضا خان، به خاطر عشق فراوان او به کردیت،در سال ۱۳۲٦ خورشیدی به تهران تبعید شده بود. در آن مواقع، پدرم اجازه بازگشت به مناطق کرد نشین را نداشت. پدرم که از بنیانگذاران ژ کاف(جمعیت احیای کرد) و قرار بود که رئیس جمهور کردستان گردد، اسم مرا، به خاطر میهن پرستی بیش از حدش، میدیا گذاشت. چرا که کردها همان مادها هستند. پدرم هیچ وقت به همسر و فرزندانش اجازه نمی‌داد که لباسی غیر از لباس کردی به برکنند و کسی در خانه حق نداشت به زبانی دیگر، به جز کردی صحبت کند. به جز این پدرم اولین کردی بود که از مهاباد برای کارهای مهم سیاسی به آلمان سفر کرده بود. وقتی به من گفتند: ایشان حسن زیرک، ترانه‌سرای نامی کرد است؛ و هنگامی که

حسن زیرک شروع کرد به آواز خواندن، من زیاد خوشم نیامد. چونکه من، کمتر به ترانه کردی گوش داده بودم.

چند روز پس از این دیدار، روزی در دبیرستان، مرا به دفتر فراخواندند. در آن جا، چشمم به حسن زیرک افتاد که با برادرم حسین، به دنبال من آمده بودند. با آنان، از دبیرستان به بخش رادیو کردی آمدیم. رادیو کردی، در تیر ماه در تهران تأسیس شده بود و من، در ۳۰ مهر ماه سال۱۳۳۷، همکاری خود را با برنامه کردی آغاز کردم و در آنجا گویندۀ برنامه‌های کردی شدم.

یادم می‌آید یک شب پس از مشغول شدنم به کار، در رادیو کردی، حسن به من پیشنهاد ازدواج کرد. من از حرف او تعجب کردم. چونکه حسن، از سن جوانی گذشته بود. پدرم با شنیدن این خبر عصبانی شد و مرا از رفتن به اداره منع کرد. اما پس از چندی، از طرف حکومت وقت، به خانه ما آمدند و پدرم را مجبور کردند تا اجازه بدهد من دوباره به سرکار برگردم. حسن، سی سال از من بزرگتر بود. او همچنان برای ازدواج با من پافشاری می‌کرد و به دولت وقت گفته بود که اگر میدیا را به عقد من درنیاورید، به عراق بر می‌گردم و در ایران نمی‌مانم. چون دولت وقت، به آواز حسن احتیاج داشت بدون اجازه پدرم، مرا به عقد او درآوردند و ما این گونه زن و شوهر شدیم. مدتی گذشت و من، از حسن بچه خواستم. به او گفتم: یا بچه یا طلاق، دولت وقت که هنوز به حسن احتیاج داشت، فوری با پول دولت حسن را در بیمارستان بازرگان توسط دکتر محمود محسنیان با عمل جراحی مداوا کردند و پس از سه سال، در ۲٦ مهر ماه سال ۱۳٤۰، خدا آرزو را به ما بخشید و چون تا آن موقع، حسن، با وجود اینکه چند بار ازدواج کرده بود، اما بچه‌دار نشده بود و در آرزوی فرزندی بود؛ و پس از ازدواج با من، دارای بچه شد، آن هم در روستای زنبیل، در خانه شیخ زنبیل این بچه به دنیا آمد به همین خاطر اسم او را آرزو گذاشت؛ اما شیخ زنبیل، دخترمان را مهتاب نام نهاد. دو سال پس از به دنیا آمدن مهتاب (آرزو)، خدا ساکار را به ما داد. نام ساکار نیز مهناز است؛ چونکه پیش از به دنیا آمدن، آرزو گفت: ماما‌ن، فردا مهناز می‌آید. حسن گفت: اگر این بچه، پسر باشد نامش را ایرج می‌گذارم. به خاطر اینکه او از صدای ایرج خیلی خوشش می‌آمد و هر موقع به زبان فارسی آواز می‌خواند، از سبک آواز خواندن ایرج سود می‌جست.

حسن زیباترین و دلنشین‌ترین ترانه خود به نام «لالایی، آرزو»، را چهل سال پیش برای دخترمان آرزو(مهتاب) اجرا کرد. ترانه: «کیژۆله نازدار، مەهتاب مەزەدار» (دختر نازنین، مهتاب بامزه) را نیز برای آرزو خوانده است

و سپس «نازدار و نازداری بـابی»: (نـازنین، ای نـازنین پـدر) را بـرای ساکار(مهنـاز) اجـرا کـرد. پس از این دو بچه، حسن دیگر بچه‌دار نشد.

هنگامی که حسن، دست از همه چیـز کشیده بـود و تـرانه «بـاران بارانـه» را در تـوبه نصوح از کارهـای گذشـته خوانده بود، دریغا که به خاطر رفتار نادرست دولت، باز به کردار پیشین خود برگشت. رفتـار بـا حسـن، کـه در همهٔ دنیا، به ویژه میان کردهای ایران و عراق و... مشهور شده بود، او را دچار مشکل فراوان کرد؛ به ویژه وقتی که دکتر شیخ عابد سراج‌الدینی، رئیس برنامه کردی رادیو تهران بـود، هنگـامی کـه حسـن، بـه رادیـو تهـران - در میدان ارک آمده بود، او به دژبان دستور داده بود تـا نگذارنـد حسن داخل شود. این کار سراج‌الدینی، چنـان تـأثیر منفی بر دل لطیف حسن گذاشت که دیگر، هیچ‌وقت به رادیو برنگشت و با دلی شکسته، بار و بند خود را به سوی بغداد پیچیـد. هنگـامی کـه بـه بغـداد رسید، در آنجـا نیـز او را دچـار مشکل کردنـد؛ او را گرفتنـد و روانه زنـدان کردند. در آنجا او را به پنکه بسته و شکنجه داده بودند. پس از رهایی از آنجا، به ناچار به تهران برگشت. در تهران نیز ساواک او را گرفت و زیر شکنجه قرار داد. جریـان شکنجه اش در سـاواک را خـودش در نـوار گفتـه، کـه صدای او هنوز به یادگار مانده است. این روی داده ها، نشان دهنده این هسـتند کـه حسـن، نـه در ایـران و نـه در عراق، روی، خوشی و راحتی و آزادی را ندید.

هنگامی که در کرمانشاه بودیم؛ در سالهای ٤١ تـا ٤٣، برای خود انجمنی از موسیقدانان را تشکیل داده بود که به راستی، پنجه ای لطیفی داشتند. در آن مواقع، زندگی کارمندی حسن، به سرازیری افتاده بود؛ چونکه دولت بـه او حقوق نمی داد. به این خاطر که رییس برنـامه کـردی شکرالله بابـان، گفتـه بـود: مـا نزدیـک بـه ١٥٠٠ ترانـه بـا صدای حسن زیرک داریم، دیگر احتیاجی به خود او نیست! در همین روزگار، استـاد علی مـردان و حسـن جـزراوی و محمد عارف جزراوی، سه تن از اساتید برجسته موسیقی کرد عراق، به ایران آمده بودند آنان از من و حسن زیرک دعوت کردند بـه رادیـو بغـداد بـرویم. در ایـن موقـع، دولـت وقـت، فـوری دل حسـن را خـوش کردنـد و بـه او حقـوق ماهیانه و حقوق های گذشته اش را نیز پرداختنـد؛ تـا وقتـی کـه مهمانـان عراقـی بازگشـتند، پس از رفتن آنـان دولت وقت، بلافاصله به طور کلی حسن را از اداره اخراج کرد.

در تهران نیز وقتی حسن به رادیو آمد، دکتر سراج الدینی به او اجازه کار نداد و همه این رویدادها، دل لطیـف و حساس حسن را به درد آورد و او ار دچـار زنـدگی تلخـی کـرد. پس از ایـن همـه در بـه دری و آوارگـی حسـن، بـا

همسر دیگرش رابعه خانم که پس از من با او ازدواج کرده بود در سر راه مریوان، قهوه خانه ای کوچک باز کرده بود و در آنجا با دلی پر از درد و غم، دور از من و بچه هایش، زندگی را می گذارنید. در سال ۱۳۵۰ من شنیدم که حسن مریض شده است. بچه هایم را برداشتم و به مهاباد آمدم و در خانه داییم حسن را دیدم. آن هنگام ساکار ۷ سال و آرزو ۹ سال داشت. وقتی حسن را دیدم او را خیلی شکسته یافتم. از کار به دستها خواهش زیادی کردم که به داد حسن زیرک برسند، اما حتی یک آمبولانس نیز در اختیار ما نگذاشتند. تا سال ۵۱ حسن روز به روز حالش بدتر میشد و کسی نیز به حرف ما توجهی نمیکرد و حتی کوچکترین همکاری نیز با من نکردند تا حسن را به تهران منتقل کنم. من در آن هنگام، هر روز از کرمانشاه به بوکان سر میزدم و حسن را میدیدم چرا که دکتر گفته بود حسن سرطان دارد. در بیمارستان بوکان دکترها متوجه سرطان او شده و فهمیده بودند که او در آینده ای نزدیک خواهد مرد. از نظر من بیشتر این درد و غمها و مصیبتی که به حسن رسیده بود بخاطر عدم توجه حکومت وقت و سردمداران و جیره خواران بی رحم حکومتی به هنرمند بزرگ کرد بود حکومتی که بخاطر جلوگیری از رفتن حسن زیرک به عراق و ماندن وی در ایران، مرا که سنم قانونی نبود بدون اجازه پدرم به عقد حسن درآوردند و یا هنگامی که بچه میخواستم، باز حکومت وقت فوری او را مورد عمل جراحی قرار دادند تا وی بچه دار شود، که چه بعدها، چون که حسن نزدیک به هزار ترانه در تهران و کرمانشاه اجرا کرده بود و بخاطر همین ترانه های او بود که روزانه نزدیک به ۲۰۰۰ نامه نوشته میشد و حتی درون نامه پول قرار میدادند تا ترانه مورد درخواست آنها پخش شود.در کل برنامه کردی بخاطر صدای دلنشین حسن زیرک مورد توجه همه قرار گرفته بود و در آن موقع، هر روز دوبار برنامه «ما و شنوندگان» پخش میشد و حسن زیرکی که با صدای رسا و لذت بخش خود باعث معروفیت و کیفیت و شکوفای برنامه های کردی در تهران و کرمانشاه شده بود و سیل نامه‌های طرفدارن ترانه های او، هر روز به رادیو جاری بود در حالی که در ۲۸ مرداد ۱۳٤۱، که برد ایستگاه رادیو کرمانشاه به ۱۰۰ کیلو وات رسیده بود، صدای حسن زیرک به همه شهرها و روستاهای کردنشین می رسد.

در سال ۱۳٤۳ من کتاب (چریکەی کردستان - نغمه کردستان) را برای حسن باز نویسی کردم - بایسته به ذکر است که حسن زیرک، بخاطر اینکه سواد نداشت اشعاری را که می سرود نمی توانست بنویسد و لذا من برایش می نوشتم؛ زنده یاد دکتر محمد صدیق مفتی زاده نیز مقدمه بسیار شیوا و عالمانه برکتاب نوشت. سروده ای نیز برای حسن سروده بود که این شعر بر سنگ مزار حسن زیرک نوشته شده است:

۲٥ی جوونی ۲۰۱٤

خوالێخۆشبوو حسن زیرەک کە تا دوا هەناسەی ژیانی گۆرانی بۆ خەڵک چڕی، ئاوا باسی خۆی و هونەرەکەی دەکات:

قسەکانی زیرەک بە دەنگی خۆی

" لێرە لە کێوو شاخێکدا... لە بەینی دوو سێ کێو دا چای خانەیەکی پرتوکاو و ناخۆش و حەجاییم هەیە ئەگەر بێن تەماشا بکەن عەجایب دەبن کە چۆن من لێرە دەژیم، ناپێم خۆشە کاسپی لێ دەکەم چون هونەر لە نێو کوردا قەدری نەما بۆ من بەهرەیەکی نەدا هونەر بۆمن کارێکی نەکرد کە بە شوێنی دا بچم. چون کوردم و بەزمانی کوردی قسە دەکەم ئەوە خەریکم دوو سێ گۆرانی بەم زەمانی پیریمەوە وەختی پیریمەوە دەڵیم بۆ ئالەم بۆ ئاخری مەرگم، کە نزیکە و زەمانێکە خواحافیزی یەکجاری بکەم بچمە ژێر گڵەوە کە بەشەری کورد نەبینم. سلاو دەکەم لە هەموو شارەکان و...."

کۆکردنەوە و ئامادە کردنی: رەحمان نەقشی

رێکەوتی: پووشپەڕی ٢٧١٨ی کوردی - جوونی ٢٠١٨ی زایینی